

**TÜRKÇE AÇIKLAMALI
KAZAK
ATASÖZLERİ**

**Doç. Dr. Zeyneş İSMAİL
Muhittin GÜMÜŞ**

Ankara – 1995

SUNUŞ

Asya Türk Cumhuriyetlerinde ve Türk topluluklarında bulunan soydaşlarımızla aramızda bulunan ortak dil ve kültürün en önemli kanıtlarından biri de atasözlerimizdir. Atasözleri ortak kültür varlığını belirlemekte ve diğer kültür öğelerinden çok daha büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü atasözleri, toplum bireyleri tarafından ortak olarak benimsenen kısa ve özlü sözlerle ögütler veren kalıplaşmış sözlerdir. Atasözlerini incelediğimizde ortak kültür öğelerinden şu özellikleri buluruz:

- a) Ortak dil zevki
- b) Ortak tarih
- c) Ortak gelenek ve görenekler
- d) Ortak inançlar

Atasözleri, kalıplaşmış sözler olduğu ve bir ulusu oluşturan bireylerin ortak dil zevkini yansıttığı için toplumlar arasındaki ortak dil birlliğinin en önemli kanıtlarıdır. Dil birlliğinden başka atasözlerinde bulunan tarihi konulardaki ortaklık, gelenek ve göreneklerdeki benzerlik, inanç ve düşüncelerdeki birelik bir ulusu ulus yapan temel özellikleridir. Ancak ne var ki Türk lehçelerinde bulunan atasözleri arasında gerekli karşılaştırmalar yapılmamıştır. Bu konuda çalışmaları yapabilmek için önce Türkiye Türkçesinde ve Türk lehçelerinde bulunan atasözleri varlığının belirlenmesi gerekmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar şöyle sıralanmıştır:

Her hakkı saklıdır. Kopya edilemez.
All rights reserved. Can not be copied.

ISBN 975-7287-47-4

Engin Yayınevi : Selanik Cad. 28/6 Kızılay - ANKARA
Tel : 419 49 20 - 419 49 21 Fax: 419 49 22
Basım Tarihi : Haziran 1995
Basımevi : Rekmay Matbaası

1. Türkiye Türkçesindeki Atasözleri Varlığı
2. Azerbaycan Türkçesindeki Atasözleri
3. Türkmen Türkçesindeki Atasözleri
4. Özbek Türkçesindeki Atasözleri
5. Kirgız Türkçesindeki Atasözleri
6. Kazak Türkçesindeki Atasözleri
7. Türk Dünyasındaki Atasözleri Varlığı
8. Türk Dünyasındaki Ortak Atasözleri

Türk Dünyasındaki ortak atasözleri, bugün geniş bir alana yayılmış olan bütün Türklerin ortak tarihi ve kültürü yansitan bir ayna olmuştur. Bu aynaya bakan her Türk, büyük Türk dünyasının düşünsce gücünü ve sonsuz kültür zenginliğini görecektir. Denizler birleşerek okyanusları oluşturur. Büttün Türk toplulukları ve Türk Cumhuriyetleri de kültür denizlerini birleştirirse Türk dünyasının sonsuz kültür okyanusu oluşur. İşte bu kitap da bu kültür okyanusunun oluşumuna katkıda bulunduğu ölçüde yararlı olacaktır.

Şunu asla unutmamalıyız ki dilde ve düşüncede birelik olmadan insanlar arasında birelik olmaz.

Dr. Mehmet HENGİRMEN

ÖNSÖZ

“Açıklamalı Kazak Atasözleri” Kazakistan ve Türkiye arasındaki kardeşlik bağlarının nereden kaynaklandığını ve bugüne kadar devam edegeilen ortak kültür değerlerinin bir parçasını dile getirmektedir. Bilindiği gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmastyyla birlikte bağımsızlığına kavuşan Kazakistan Cumhuriyeti'yle Türkiye arasındaki kültürel, ekonomik ve siyasi işbirliği ilişkileri son derece büyük önem taşımaktadır. Türk ve Kazak halkın duygular ve düşüncelerinden kaynaklanan kültür değerlerinin ortak yönlerini atasözlerimizde görmemiz mümkündür.

Milletlerin kültür ürünlerini, geçmişten bugüne ya da geleceğe aktarmalarının bir yolu da bunların yazılı eserlerde toplanmasıdır. Yeni neslin, çoğu zaman kendilerine ilham kaynağı olan atasözlerini öğrenmeleri için bu tür çalışmaların yapılması gereği inancıyla bu eserin oluşmasına kısa zaman içerisinde muvaffak olduk.

Atalarımızın sosyal yaşıtları tecrübeleri ve bilgilerine dayalı olarak, eleştiri, ögüt ve belli kurallar içerisinde yorumladıkları atasözleri; zaman içerisinde birçok kişinin değişen şartlarda yeni

görüşler katmasıyla halkın benimseyebileceği ortak bir söz haline gelir.

Atasözlerinin genel özelliklerini de şöyle sıralayabiliriz.

- a) Kısa ve öz anlatım,
- b) Genelleştirme
- c) Gözlem
- d) Ders ve öğüt verme
- e) Yol göstericilik
- f) Dilin genel özelliklerini, gelenekleri, örf ve adetleri yansıtma v.b.
- g) Gerçekçilik
- h) Halk inanışları
- i) Alay, yergi, tenkit
- j) Mecazlı ve sanatlı anlatım

Elinizdeki "Açıklamalı Kazak Atasözleri" adlı eserde de gördüğünüz gibi Kazak ve Türk halkın atasözlerindeki ortak özellikler yalnızca tesadüfi şekil ve ses benzerlikleri değil, aynı zamanda muhtevadaki anlamanın da aynı olduğuna tanık olmaktadır.

"Açıklamalı Kazak Atasözleri" nin çalışmalarını yaparken mümkün olduğu kadar ortak kelimeleri kullanmaya, Kazakça'daki söyleyiş biçimine sadık kalmaya özen gösterdik.

Bu eserde Kazak Atasözlerinin önemli bir bölümünü Millatkan LENULU 'nun "Kazakça-Çince Atasözleri Sözlüğü" (Urumçi, 1986, Xin Jiang Halk Yayımları), Ötebay TURMANCANOV'un "Kazak Atasözleri" (Almatı 1993, Ana Dili Yayımları), Kadirali SATTAROV'un "Aklin Gözü" (Almatı, 1990, Yazarlar Yayımları) adlı eserlerindeki Atasözlerinden seçerek hazırladık. Kalan kısmını

ise Doç. Dr. Zeyneş İSMAİL'in 1981 yılında Doğu Türkistan'ın "Ili" Kazak Bölgesinde yaptığı araştırmalar sonucunda derlediği atasözlerinden ibarettir. Sonuçta bu derlenen atasözlerinden 5000 kadarını muhteva ve şekil yönünden yayılmayı uygun gördük.

Bu eser kendi alanında ilk olması bakımından son derece büyük önem taşımaktadır. Türk Dünyasına çok yararlı olacağını ümit ediyoruz.

Saygılarımızla...

**Doç. Dr. Zeyneş İsmail
Muhittin Gümüş**

ALĞI SÖZ

“Kazakşa-Türkçe maqal-mätelder” attı kitap, Kazak pen Türk arasındağı bawırlastıq qatınastıñ öte jaqın ekendigin körsetüwmen birge, osı künge deyin jalgasıp kele jatqan ortaq mädeni muralardıñ bir bölegi ekenin beynelewde. Kazakstannıñ egemendik alıwimen, Kazakstan men Türkiye memleketteriniñ mädeniyet, ekonomika jäne sayasıy saladağı intumaqtastiği erekşe mañız alıp otur. Eki bawırlas eldiñ sana-sezim, oy-pikiriniñ qaynarı bolğan mädeni qazınasınıñ ortaq erekşelikterin maqal-mätelimizden körbüwimize boladı.

Kazak maqal-mätelder, ata-babalarımızdıñ ömir tırsılığının aynası, eñbek tajribesiniñ jiyintiği, oy-pikiriniñ tüyini, añaşagan asıl armanıñ arması, atadan balağa jalgasıp kele jatqan tozbaytin, tat baspaytin ömirlik öşpes murası.

Maqal-mäteliñ erekşelikterin qısqaça bilay qortindilawğa boladı.

1) Qısqa äri nusqa	7) Aqıyat
2) Jalpılıq	8) Din, senim
3) Tujırımdı	9) Mazaq, sıqaq, sin
4) Tälîm-tärbiye, näsihat	10) Körkemdir; astarlaw
5) Jol körsetüw	
6) Tildik qasıyet, gürüp-ädet, salt-dästürdi beynelew	

Bul kitaptan Kazak pen Türk maqal-mätelderindegi ortaq erekşelikterdi forma jäne fonetika jağındağı uqsastığın körüwmen birge, mazmun jağındağı jaqındığın bayqayımız.

Türk tiline awdaruw barısında mümkindiginše ortaq sözderdi goldanuwğa, Kazakşa söylemindegi erekşeligine köñil bölüwge turistiq.

Bul kitaptıñ negizgi bölimin Millatqan lenulınıñ “Kazakşa-Kitayşa maqal-mätelder sözdigi” (Ürümci, 1986 Xinjiang halk baspasi), Ötebay Turmanjanovtıñ “Kazak maqal-mätelder” (Almatı, 1993 Ana tili baspasi), Kadiräli Jattarovtıñ “Aqıldıñ közi” (Almatı, 1990 Jazuwşılar baspasi) attı kitaptardağı maqal-mätelderden tañdap kirgizdik. Qalğan bölimi Zeyneş İsmayıllınuñ 1981 jılı Xinjiang Ile Kazak Oblısında zertew barısında jiyagañ maqal-mätelder. Olsılayşa jiyını 5000ga tayaw maqal-mätel qamtıldı.

Bul kitap osı salada tuňğış ret Türk tilinde jarıq körgendikten zor mañızga iye. Oqırmandardıñ sin aytip, jön körsetiwin istiq iqlaspen ümit etemiz.

Qurmetpen...

Doç. Dr. Zeyneş İsmail
Muhittin Gümüş

A

Ablasının giydiği elbiseyi, kız kardeşi de giyer.

Apasınıñ kiygen tonın, siñilisi de kiyer.

Aca kazan astırma, üşüyene odun yaktırma.)

Asqqa qazan astırma, tonğanğa otin jaqtırma.

Acele çocuğun işidir, ata bindirmek ananın işidir.

Asığuw balanñ işi, attandıruw ananıñ işi.

Acele edenin ayağı eteğine dolaşır.)

Asıqqannıñ ayağı etegine oralar

Acele etmeyen tavşana yetişir.

Asıqpağan qoyanǵa jetedi.

Acele evlenen hanım altı kocadan ayrılr.

Asığip tiygen äyel altı baydan şığıacı.

Acele yapılan iş düzenli olmaz, yarım yamalak pişen yemek tathı olmaz.

Asığip istegen jumis sätti bolmas, şala pısqan tamaq täti bolmas.)

Aceleci at zayıf olur, gönlü zengin yiğit garip olur.)

Urınşaq at ariq bolar, köñilşek jigit garip bolar.

(Açı ile ekşiyi tadan, uzak ile yakını gezen bilir.
Aştı menen tuşını tatqan biler, Alış penen jaqındı jortqan biler.)

Açı olmazsa tatlıyı nereden bilirsın,
Tatlı olmazsa acayı nereden bilirsin!
(Aştı bolmasa, tättini qaydan bilesiň,
Tätti bolmasa, aştını qaydan bilesiň.)

(Açı söylersen kızkardeşin de sevmez.
Qattı aytsaň, qarındasiňa da jaqpaysıň.)

Açı terden tatlı yemek çıkar.
Aştı terden tätti tağam.

(Açıkan aş seçmez, aşıklık yaşı bakmaz.
Aştıq as talğatpaydı, gaşıqtıq jas talğatpaydı.)

(Açıkan karın doyurulur, eskiyen elbise yenilenir.
Aşiqqan qarın toyılar, aşılığan etek jabılar.)

(Acın aklı boğazında, yayanın aklı tabanında
.Aştıñ aqlı tamağında, jayawdiñ aqlı tabanında.)

(Acın azabını tok bilmez, dertlinin azabını dertsiz bilmez.
Aş azabın toq bilmes, dert azabın saw bilmes.)

Acin kafası çalışmadır, tokun tövbesi geçmez.
Aştıñ añı jürmeydi, toqtıñ tawbesi jürmeydi.

(Acıdan ölen kişinin mezarı olmaz.
Aştan ölgən kisiniñ molası joq.)

(Aciya ağızın alışrsa, tatlıdan miden bulanır.
Aştığa awzıñ üyrense, tättiden jüregiñ aynıydı.)

Aç adam durarak ölmez, yürüyerek ölü
.Aş adam turıp ölmeydi, jürüp öledi.

Aç boğazım, sakın kulağım.
Aş tamağım, tınış qulağım.

Aç çocuk tok çocukla oynamaz,
Tok çocuk açırırm diye düşünmez.
{ Aş bala toq balamen oynamayıdı,
Toq bala aş bolam dep oylamayıdı. }

Aç gözle tavşan avlama, vurur kendine alır.
Aşqaraqpen qoyan awlama, atar da janına baylanar.

Aç köy ayrıni önce içer.
Aş awıl ayrındı burın işedi.

(Açı mal dağılır, aç it havları.
Aş mal öregen, aş iyt üregen.)

Açgözlü semirmez, hırsız zenginleşmez.
Suq semirmes, uri bayimas.

Açlıkta verilen ekmek, toklukta verilen deveden iyidir.
Aş kezinde bergen külse, toq kezinde bergen tuyeden artıq.

Açlıktan ölünecek, göcten kalınmaz.
Aştan ölmew, köşten qalmaw.)

Adaletli doğruya söyler, adaletsiz değiştirip söyler.
diletti şının söyleydi, ädiletsiz burip söyleydi.

Adaletsiz olursa bey onmaz, hanımsız olursa ev olmaz.
dilsiz bolsa biy oñbas, äyelsiz bolsa üy oñbas.

Adam adama kavuşur, dağ dağa kavışmaz.
Adam adamğa qosılıdı, tawğa taw qosılmayıdı.

Adam adamdan talim alır, ağaç ağaçtan meye alır.
Adam adamnan tälîm aladı, ağaç ağaçtan mäwe aladı.

Adam adamdan üstün olsa da, halktan üstün olamaz.
Adam adamnan assa da, elden aspaydı.

Adam bir anda var, bir anda yok, bir anda dar, bir anda genişir.

✓ Adam birde bar, birde kem, birde tar, birde keñ.

Adam geçliğinde bir çocuktur, yaşılığında başka bir çocuktur.
Adam jas küninde bir bala, kärteygende bir bala.

Adam gönülden zayıflar, dilinden bulur.
Adam könilinen azadı, tilinen jazadı.

Adam kurnazlığı içinde, mal alası sırtındadır.
Adam alası içinde, mal alası sırtında.

Adam kurnazlığından söz kurmazlığı kötüdür, ateşin yarı kalmasından sözün yarı kalması kötüdür.

↙ Adam alasınan söz alası jaman, ot şalasınan söz şalası jaman.

Adam olacak çocuğu sözünden bil, at olacak kulun*u gözünden bil.

Adam bolar balanı sözin bil, at bolatin qulundi közinen bil.

Adam olacak çocuğun gönlü okumaktadır.

Adam olacak çocuğun gönlü oyundadır.

Bolatin balanıñ köñili oquwda turadı.

Bolmaytin balanıñ köñili oyında turadı.

Adam olacak çocuğun insana yaklaşıır,
Adam olmayacak çocuğun insanla nesi olur.

Kisi bolar balanıñ kisimenen iyisi bar,

Kisi bolmas balanıñ kisimenen nesi bar.

Adam olacak çocuğun sözüne bak, at olacak tayın gözüne bak.
Adam bolar balanıñ sözine qara, at bolatin qulunniñ közüne qara.

Adam olacak çocuğun, eteği-yen'i bol olur,
Koç olacak kuzunun burnu tümsek olur.

Adam bolar balanıñ, etek - jeñi keñ keler

Qosqar bolar qozınıñ. keñsirigi döñ keler.

Adam olacak çocuk küçüklüğünden bellidir.
Bolar bala boğinan.

Adam olacak çocuk yaptıklarından bellidir.
At olacak yıldız küçüklüğünden bellidir.

At bolatin jılqi qulininan belgili,

Adam bolatin bala, qılğından belgili.

* **kulun :** Bir yaşımi doldurmayan kısrak yavrusu, taydan küçük.

Adam olacak yiğidin sözü bir, adam olmayacak yiğidin sözü iki.

Kisi bolar jigittiň sözü bir, kisi bolmaytun jigittiň sözü eki.

Adam usûl bilirse, yabani hayvan koku bilir.

Adam ädis bilse, añ iyis biler.

Adam yüksege, su aşağı yönelir.

Adam kezeňge, suw tömenge umtiladi.

Adamı gözü önünde, eksikliği arkasında olur.

Adamnïn közi aldında, mini artında boladı.

Adamı tanımak istersen, onun yoldaşına bak.

Adamdı tanığın kelse, oniň joldasına qara.

Adamin ayağı yerde yorulursa, hayali gökte yorulur.

Adamnïn ayağı jerde şarşasa, qıyalı kökte şarşaydı.

Adamin bildiğini adam bilir, adamin yürüdüğü yerden adam yürür.

Adam bilgenin adam biledi, adam jürgen jermen adam jüredi.

Adamin boyu sınırlı olsa da, düşüncesi sınırsızdır.

Adamnïn boyı şekti bolğanmen oyı şeksziz.

Adamin canı yemekle, toy (düğün) şenliği gençlerle.

Adam janı aspen, toy səni jaspen.

Adamin çözemediği sır olmaz, adamin aşmadığı kır olmaz.

Adam aşpas sırı joq, adam aşpas qırjoq.

Adamin görkemi; kumaştır, ağacın görkemi; yapraktır.

Adam körki - şüperek, alaş körki - jaپraq.

Adamin iyisi yurdundan, atın iyisi yerinden gitmez.

Adam jaqsısı elinen ketpes, at jaqsısı jerinen ketpes.

Adamin iyisini konuşmasından, atın iyisini semizliğinden biliriz.

Adam jaqsısın lebizinen bilemiz, at jaqsısın semizinen bilemiz.

(Adamin yüzüne değil, sözüne bak.)

Adamnïn jüzine emes, sözine baq.

Adamsız yer güzel değil, kuğusuz göl güzel değil.

Adamsız jer sürkey, baqasız köl sürkey.

Adet âdet değil, dürüstlük âdettir.

det - ädet emes, jön - ädet.

Adı duyulmayan yiğitten, adı duyulan tepe üstündür.

Atı atanbağan jigitten, atı atanğan töbe artıq.

Ağa olursan akıl ver, akıl verisen makul ver.

Ağa bolsaň, aqlı ayt, aqlı aytsaň, maqlı ayt.

Ağabeyi görerek erkek kardeş büyür,

Ablayı görerek kız kardeş büyür.

Ağanı körip ini öser,

Apanı körip siňili öser.

Ağabeyi olanın yakası vardır, kardeşi olanın nefesi vardır.

Ağası bardıň jağısı bar, inisi bardıň tunısı bar.

Ağabeyin kimi alırsa, yengen odur.
Ağaň kimdi alsa, jeňgeň sol.

Ağacı boyacı, insanı tenkit korur
Ağası sır saqtaydı, adamdı sın saqtaydı.

Ağacı kısa olsa da, elması güzeldir.
Ağası alasa bolsa da, alması tamaşa.

Ağacı yapışkan, akrabayı gelin birleştirir.
Ağası jelim qosadı, ağıyındı kelin qosadı.

Ağacın damarına, adamın arına bak.
Ağasıñ tamırına, adamníñ arına qara.

Ağaç bir yerde yeşerir.
Ağas bir jerde kögeredi.

Ağaç kazanda birkez yemek pişer.
Ağas qazanğı bira - aq jol tamaq pisar.

Ağaç kesersen uzun kes, kasıltman kolaydır.
Demir kesersen kısa kes, uzatman kolaydır.
Ağas kesseň uzın kes, qısqartuwıň oňay,
Temir kesseň qıṣqa kes, uzatuwıň oňay.

(Ağaç on yılda, adam yüz yılda yetişir.)
Ağas on jilda, adam jüz jilda jetiledi.

Ağır değmezse, yanlış değer.
Bata tiymese, qata tiyedi.

Ağır iſten tatlı ekmek çıkar.
Aştı eňbekten tätti nan.

Ağır şeyi nar* taşır, şakayı sevdigün kaldırır.
Awirdi nar köteredi, azıldı jar köteredi.

Ağıraksak dövdüğüne bakmaz, çok kötü insan akrabasına
bakmaz.
Qas şaban urğanıňa qaramas, qas jaman tuwğanıňa qaramas.

Ağırlığı yer kaldırır, ağır kazanı er kaldırır.
Awırılıqtı jer köterer, awır qazandı er köterer.

Ağlamak isteyen çocuğun üç gün önce gözü kaşınır.
Jilayın degen balanıň üş kün burın közi qışydı.

Ağlamakla can kurtulmaz.
Oybayağanmen jan qalmas.

Ağlamayan çocuğu emzik verilmez.
Jilamağan balağı emşek bermeydi.

Ağlamsık olsa da çocukların hepsi iyi,
Bağırtlak olsa da devenin hepsi iyi.
Jılawiq bolsa da, balanıň bări jaqsı.
Baqırıwıq bolsa da, tüyenıň bări jaqsı.

(Ağlaya ağlaya ark kazarsan, güle güle su içersin.)
Jilay - jilay ariq qazsaň, küle - küle suw işersiň.

* nar : Tek hörgüçlü erkek deve

Ağlayana sorma, gülene sor.
Jılağandi surama, külgendi sura.

Ağrı görmeyen baş inleme bilmez.
Awırıp körmegen bas iñqılday bilmeydi.

(Ağrılığında ilaç arayacağına, ağrımayacak yol ara.)
Awırıp em izdegense, awırmayıtn jol izde.

Ağriyan başa demir tarak.
Awırğan basqa temir taraq.

Ağza gelen söz ile köye gelen bez ucuzdur.
Awızğa kelgen söz arzan, awılğa kelgen böz arzan.

Ağza gelen tükrük, tekrar yutarsa mekruh.
Awızğa kelgen tükirik, qayta jutsa mäkürik.

(Ağzi küçük karnı büyük koyun semirse kaldırır.
Karnı küçük, ağzı büyük köpek semirse delir.
Awzı kişi, qarnı aydık, qoy semirse köterer,
Qarnı kişi awzı aydık, iyt semirse quitar.

(Ağzi tat almayanın, burnu da koku almaz.
Awzı däm bilmegenniñ, murnı iyis bilmeydi.

Ağzi yağılananın dili bağlanır.
Awzin maylağannıñ tili baylanar.

(Ağzi yanın üfleyerek içер (yer).
Awzı küygen ürlep içer.

Ağzi yumuşak buzağı iki meme emer.
Awzi jumsaq buzaw eki emşek emedi.

Ağzin kanla dolsa da düşmanın yanında dökme.
Awzıñ tolğan qan bolsada, duşpanıñníñ алдında тökpe.

Ağzında laf durmayanın kendisi de bir yerde durmaz.
Awzında sözi turmastıñ, bir jerde özi de turmas.

Ağzından söz çıkanın, koynundan bezi düşer.
Awzınan sözi túskenniñ, qoyninan bözi túser.

(Ağzını aç, dişi varsa kaç.
Awzin aş, tisi bolsa qaş.

(Ağzını göge açma, dürüst işten, kaçma.
Awzıñdı kökke aşpa, adal eñbekten qaşa.

(Ağzına söylediğini elinle yap.
Awzıñmen aytqanıñdı qoliñmen iste.

(Ahırzaman olduğunda pîr müritlerini arar.
Zamanaqır bolganda, pir müritterin izdeydi.

(Ahmağa ahmak güler, akılı kendi kusurunu bilir.
Aqımaqqqa aqımaq küler, aqlıdı öz minin biler.

Ahmağa söylenen söz, kuma dökülen suya denktir.
Akılıhya söylenen söz, elde tutulan tuğga denktir.
Aqımaqqqa aytqan söz, qumğa quyğan suwmen teñ,
Aqlığığa aytqan söz, qolğa ustağan tuwmen teñ.

Ahmağın aklı, öğleden sonra gelir.
Rızkı kaybolanın iti, kendi gittikten sonra havlar.
Aqımaqtıñ aqlı, tüsten keyin kiredi,
Irısı qaytqannıñ iyi, özi ketken soñ üredı.

(Ahmağın atının yuları sürüner.)
Sılbirdiñ atı şılbirına sürüner.

Ahmağın bilmesi, aklın fikrin kafasına girdiğine delalet eder.
Aqımaqtıñ bilgeni — aql - estıñ kirgeni.

(Ahmağın dostu, itin bacanağı çoktur.)
Aqımaqtıñ dosı köp, iyttıñ bajası köp.

(Ahmağın huzuruna gidersen, aklını evine bırakıp git.)
Aqımaqtıñ aldına barsaň, aqlılındı üyeňe qaldırıp bar.

(Ahmağın konuşası gelmez, atıp tutası gelir.)
Aqımaqtıñ aytqanı kelmeydi, sandırığı keledi.

(Ahmak baş, ayağa yükter.)
Aqımaq bas - ayaqqa jük.

(Ahmak baştan aklı çıkmaz, aklı çıksa da makul çıkmaz.)
Aqımaq bastan aqlı şıqpas, aqlı şıqsa da maqlı şıqpas.

(Ahmak dosttan akıllı düşman iyidir.)
Aqımaq dostan aqlıdu duşpan artıq.

(Ahmak düzeltmeye değil, bozmaya hazırlıdır.)
Aqımaq buzuwğa bar, tüzewge joq.

Ahmak elçi iki halkın arasını bozar.
Aqımaq elşi eki eldi buzadı.

Ahmak tarafından beğenilmezsen, akıllı olduğundur,
Kötü tarafından beğenilmezsen iyi olduğundur.
Aqımaqqa jaqpasaň, aqlıdı bolganiň,
Jamanğa jaqpasaň, jaqsı bolganiň.

Ahmak yiğit devesine dil uzatarak atını över, atasına dil uzatarak karısını över.
Aqımaq jigit atanın tildepli atın maqtayıdı, atasın tildepli qatının maqtayıdı.

(Ahmakla aş yiyeceğine, akıllıyla taş taşı.)
Aqımaqpen as işkense, aqlıdimen tas köter.

Aile başına yanım çıkarma.
(Ot başına ört salma.)

Ak bildircin yatıyor deme, göcebe halka oturuyor deme.
Aq bökendi jatır deme, köşpeli eldi otr deme.

Ak dediği; alkış, kara dediği; kargası.
Aq degeni - algıs, qara degeni - qarğıs.

Ak giyim tez kirlenir, ak gönü'l (temiz kalp) tez affeder.
Aq kiyim tez kirleydi, aq könlü tez keşiredi.

Ak it, kara it, hepsi bir it.
Aq iyt, qara iyt, bări bir iyt.

Ak otağın görkemi olur, kara otağın karın karın yağıları olur.
Aq üydiň aybarı bar, qara üydiň qarın - qarın mayları bar.

Ak zırhın yakası olur, yen'i olmaz,
Gerçek iyinin hırsı olur, kını olmaz.

(Aq sawittıň jağası bar, jeňi joq,
Şin jaqsınıň aşuwı bar, kegi joq.)

Akan derya haram olmaz, nice enik bulandırsa da,
İyi adam kötü olmaz, vakti geçip yaşılsansa da.
Aqqan därya aram bolmas, neşe küsük sarısa da,
Jaqsı adam jaman bolmas, waqtı jetip qarisa da.

(Akan su yerini bulur.
Ağın suw arnasın tabadı.)

Akan suda haram olmaz
.Ağındı suwda aramdıq joq.

Akbaba tuzaga düşer, safkan at çukura düşer, kendisini
beğenen yiğit kendinden üstüne düşer.
Aq suňqar torğa joliğar, argımaq orğa joliğar, menmensigen jigit
özinen zorğa joliğar.

Akbaba, iyi uçuyorum diye övünmesin, önünde kurulu
tuzaklar vardır.
Safkan at, iyi koşuyorum diye övünmesin, önünde dik
yamaçlar var.
Aq suňqar, uşqırmın dep maqtan ba, aldiňda quruwlı torlar bar.
Argımaq, jüyrikpin dep maqtanba, aldiňda talay örler bar.

Akçe peşinde koşan borca batar, bilim peşinde koşan rızka
batar.

Aqşa quwğan borışqa batar, bilim quwğan ırısqı batar.

Akçe zenginliği görünceye kadar, aklı zenginliği ölünceye
kadardır.

Aqşa baylığı körgense, aqlı baylığı ölgense.

Akçeliyi akçeli Allah gibi görür, akçesizi akçeli sap gibi görür.
Aqşalını aqşalı qudayday körer, aqşasızdı aqşalı quwrayday körer.

Akçen olmazsa yüksek makama gitme.
Aqşaň joq bolsa jambilğä barma.

Akçesizin kolu, tembelin donu kısadır.
Aqşasızdıň qolı kelte, jalqawdıň tonı kelte.

Akçeye inanırsan kâğıt, aklına inanırsan yiğit.
Aqşağı senseň qağaz, aqlılına senseň sabaz.

Akıł çoga ulaştırır, hüner göge yükseltir.
Akıł köpke jetkizer, öner kökke jetkizer.

Akıł değişir, bilim yaklaşır.
Akıł awısadı, bilim juğasadi.

Akıł düşünmeden doğmaz, ana doğum sancısı çekmeden
doğurmaz.
Akıł tolğanbay tuwmayıdı, ana tolğatpay tuwmayıdı.

Akıł eskimeyecek giyimdir, bilim tükenmeyecek madendir.
Akıł tozbayıtn ton, bilim tawsılmayıtn ken.

(Akıl gevher bahasız, ahmak hasta çaresizdir.)
Aql ğawhar bağasız, aqımaq awruw dawasız.

(Akıl halktan çıkar, ilaç-derman çıkar
Aql köpten şıgadı, däri - därmek şöpten şıgadı.)

Akıl pazarda satılmaz.
Aql bazarda satılması.

(Akıl tükenmez, altın çürümez.
Aql arımas, altın sırimes.)

Akıl yaşıta değil, baştadır.
Aql jasta emes, basta.

(Akıl yoldan çıkmaz, bilim eskimez.
Aql azbaydı, bilim tozbaydı.)

Akıl; insanın görkemi, nakil (ataşözü); sözün yakışığıdır.
(Aql - adam korkı, naql - söz korkı.)

Akıl; insanın görkemi, sabır aklin arkadaşıdır.
(Aql-adamnın körigi aqıldıñ sabır-serigi.)

✓ Akıldan çıkan söz, dinleyene rastlasın.
Aqldan şıqqan söz, añsağanğa bolsın kez.

(Akıldan üstün zenginlik yoktur.
Aqldan artıq baylıq joq.)

(Akıldan yakın dost var mı?
Aqldan jaqın dos bar ma?)

Akilla kazanılan itibar sonuna dek gider,
Haramla kazanılan itibar ölümüne yeter.

(Aqlmen tapqan abiroy süyegiňmen keter,
Aramnan tapqan abiroy tübiňe jeter.)

Akıllı adam dikkatlice konuşur, akılsız adam uydurup konuşur.
Aqıldı adam bayqap söyleydi, aqılsız adam nobaylap söyleydi.

Akıllı adam düşünür, akılsız adam acele eder.
Aqıldı adam batpan - aq, aqılsız adam sasqalaq.

(Akıllı adam erinmez, kuvvetli adam sürünmmez.
Aqıldı adam erinbeydi, quwattı adam sürünbeydi.)

Akıllı adam konuşursa doğru çıkar, ahmak adam konuşursa kavga çıkar.
(Aqıldı adam söylese duris şıgar, aqımaq adam söylese uris şıgar.)

(Akıllı adam söyletmenden anlar, akbabası fırsat vermeden vurur.
Aqıldı adam aytqızbay biledi, aq suñqar qaqqızbay iledi.)

(Akıllı adam şaşırmaz, dürüst adam sözünden caymaz.
Aqıldı adam azbaydı, adał adam jazbaydı.)

Akıllı adam yaptığı işine inanır, ahmak adam gördüğü düşüne inanır.
Aqıldı adam istegen isine sener, aqımaq adam körgen tüsine sener.

Akılı başkanın olursa, halkın önünde olursun.
Akılsız başkanın olursa, halkın sevmediği olursun.
Aqıldı basşıñ bolsa, eldiñ aldi bolarsıñ,
Aqılsız basşıñ bolsa, eldiñ azi bolarsıñ.

Akılı başkanın olursa, şaşırmasın.
Aqıldı basşıñ bolsa, adapassiñ.

Akılı bayana "hanım" de, söz anlayan yiğide "canım" de.
Aqıldı äyeldi "hanım" de, söz uçatın jigitti "janım" de.

Akılı bin yaşar, ahmak bir yaşar.
Aqıldı miñ jasar, aqımaq bir jasar.

Akılı çocuk derse alışktır, ahmak çocuk yemeğe alışktır.
Aqıldı bala sabaqqa üyir, aqımaq bala tamaqqa üyir.

Akılı çocuk girişken, yaramaz çocuk vuruşkan (kavgacı).
Esti bala umtulgış, eser bala urısqış.

Akılı erin gönlünde, altın eyerli at yatar,
Akılı kadının gönlünde, altın beşikli oğul yatar.
Aqıldı erdiñ ^{ış}iñde, altın erli at jatar,
Aqıldı äyeldiñ ^{ış}iñde, altın besikti ul jatar.

Akılı genci çalıştırırsan, sözünü dinleyip gönlünü rahatlatır,
Akılsız genci çalıştırırsan, yüzünden alıp itibarını zedeler.
Aqıldı jasti jumsasañ, tiliñdi alıp, janıñdi tindirar,
Aqılsız jasti jumsasañ, betiñnen alıp, sağıñdi sindirar.

Akılı oğul bilim arar, akılsız oğul sigara arar
Aqıldı ul bilim izder, aqılsız ul şılım izder.

Akılı ol, akılı konuşursa makul ol.
Aqıldı bol, aqıldı aytsa maqul bol.

Akılı olmanın belgesi zengin olunca haddini aşmamaktır,
derecesinden taşmamaktır.
Aqıldıññ belgisi - bayisa aspaydı, därejesinen taspayıdı.

Akılı öküzden ahmak at iyidir.
Aqıldı ögizden aqımaq at artıq.

Akılı övünürse işi bitirir, ahmak övünürse dişini kırar.
Aqıldı maqtansa isti tindiradi, aqımaq maqtansa tisin sındiradi.

Akılı yiğit aklına göre iş yapar, aptal yiğit kolay işi güç yapar.
Alığır jigit aqlına qaray is qılar, olaq jigit oñay jumısqa küş qılar.

Akılı yiğit başına bir iş gelirse, yanındaki dostunu düşünür.
Ahmak yiğit başına bir iş glirse, kendi başını düşünür.
(Aqıldı jigit başına kün tuwsa, qasındağı dosın oylaydı,)
Aqımaq jigit başına kün tuwsa, bir öziniñ basın olaydı.

Akılı yiğit düşünceli, ahmak yiğit eğlencecidir.
Aqıldı jigit oyşıl, aqımaq jigit toyşıl.

Akılı yiğit güneş gibi parlar, ahmak yiğit kül gibi tozar.
Aqıldı jigit kündey jarqıraydı, aqımaq jigit küldey burqıraydı.

Akılı yiğit her işin temelini düşünür,
Ahmak yiğit kazanacağı menfaatini düşünür.
Aqıldı jigit är istiñ tegin olaydı, تىجىد
Aqımaq jigit tüsetin jemin olaydı.

Akıllı yiğit sessizce gelir, akılsız yiğit bağırarak gelir.
Aqıldı jigit aqrın keler, aqılsız jigit aqrıp keler.

Akıllı yiğit ümidine ulaşır, akılsız yiğit ümitlenip geçer.
Aqıldı jigit armanına jeter, aqılsız jigit armandap öter.

Akıllının çocuğu onbeşinde baş benim der,
Akılsızın çocuğu yirmi beşinde ben gencim der.
(Bolımdınıñ) balası, on beside baspın deydi.
Bolimsızdıñ balası, jiyurma beside jaspın deydi.

Akıllının çokluğunun zararı olmaz, cahilin de becerisi olmaz.
Aqıldınıñ köptigi joq, nadannıñ eptigi joq.

Akıllının önü akıp duran deryadır,
Cimri adamın önü tamtakır, çöl sahradır.
Aqıldınıñ aldı - ağıp jatqan däriya,
Sarañ adamnıñ aldı - quw taqır şol - jazira.

Akıllının önünde, ahmağın arasında yürü.
Aqıldınıñ aldimen jür, aqımaqtıñ artımen jür.

Akıllının sözü kısa, söyleyiverirse; nüsha.
Aqıldınıñ sözü qısqa, ayta qalsa - nusqa.

Akıllıya işaret, ahmağa dayak.
Aqıldıga — işaret, aqımaqqa — tayaq.)

uzaqım
Akıllıya kızağım deme, akılsıza yakınım deme.
(Aqıldını alısim deme, aqılsızdı jaqınım deme.)

Akılsız adam bencil olur, akıllı adam cömert olur.
Aqılsız adam "menmen" keledi, aqıldı adam keñinen keledi.)

Akılsız anasını tanımadı, ahmak kusurunu bilmez.
Aqılsız anasın tanımadı, aqımaq qatesin tanımadı.

Akılsız başa akıl girmez.
(Alımsız basqa aql juqpas.)

Akılsız insan sadece bakar,
Geveze insan sadece laf atar.
Aqılı joq adamğa adırayğan köz biter,
Dawısı joq awızığa sıldırığan söz biter.)

Akılsız sinirlenmeye yol açar, akıllı sınırlıye yol verir.
(Aqılsız aşuwına qol qoyadı, aqıldı aşuwılığa jol qoyadı.)

Akılsız yiğit; gemsiz attır.
Aqılsız jigit - awuzdıqsız at.

Akli az yiğit çalışmak isterse çekceceği azabı, konuşursa
göreceği alayı çok.
Aqılı az jigittiñ jumis istese tartatın azabı köp, söz söylese qalatin
mazağı köp.

Akli olmayan kişinin, düzeni olmaz işinin.
(Zeyini joq kisiñiñ, iyini joq isiniñ.)

Akli tükenen arını satar, malı tükenen canını satar
(Aqılı tawsılgan arın satar, malı tawsılgan janın satar.)

Aklın olursa akla inan, aklın olmazsa nakle inan.
Aqlılı bolsa aqlığa er, aqlılı bolmasa naqlığa er.

Akraba düşmana, mal kavgaya gereklidir.
Ağayın jawğa kerek, mal dawğa kerek.

Akraba kimde yok ki, saygı göstermezsen o da olmaz.
Ağayın - tuwğan kimde joq, sıylaspasaň ol da jat.

Akraba küsmeye kıysa da, ölüme kıymaz.
Ağayın ökpege kıysa da, ölime qıymayıdı.

Akrabada varsa kışkanır, yoksa vermez.
Ağayın bar bolsaň köre almadı, joq bolsaň bere almadı.

Akrabadan hemşehri yakındır.
Atalastan awıldas jaqın.

Akraban çok olursa, kimse dokunmaz,
Doğru iş yaparsan, lafın boş kalmaz.
Ağayındı altaw bolsaň, adam tiymeydi,
Tuwra jürseň, lebiziň küymeydi.

Akraban varken düşmanım yok deme,
(Kuman varken kışkananım yok deme
Ağayınıň barda, duşpanım joq deme,
Abisiniň barda, kündesim joq deme.)

Akrabam kötüleyerek yakını nereden bulursun?
Safkan atı kötüleyerek, koşan atı nereden bulursun?
Ağayındı jamandap tuwğandı qaydan tabasıň?
Arğımaqtı jamandap, tulpardı qaydan tabasıň?

Akrabanın ilgisi alış veriş, dünürlüğün ilgisi gidiş geliştedir.)
Ağayın - tuwğannıň qızığı alis - beris, qudalıqtıň qızığı barış - kelis.

Akrabanın kadrini, yakın bilmez, yabancı bilir.
(Ağayının qadırın, jaqın bilmes, jat biler.)

Akrabanın kötülüğü olsa da, tanımazlığı olmaz.
Ağayının azarı bolsada, bezeri bolmaydı.

Akrabanın kötüsü olsa da işin kötüsü olmaz.
Tuwistiň jamani bolsa da, jumistiň jamani joq.

Akrabanın ticareti aydan aya döner.
Atalastiň sawdası ayında qaytadı.

Akrabası yakın gelin durmaz.
(Türkini jaqın kelin toqtamas.)

Akrabası yakın gelinin yatağı toplanmaz.
(Türkini jaqın qatinnıň tösegı jiyulmas.)

Akrabaya iradeni verme, düşmana düşünceni bildirme.
(Jaqıňga boyındı berme, jawğa oyındı berme.)

Aksak devenin ağızına yel üfleyen kanbak* girer.
Aqsaq tüyenin awzına jel aydağan qaňbaq tüsər.
اکساق - دەلەتىق

Aksak koynun köyün yanında ya da kuyu başındadır.
Aqsaq qoy awıl qasında, ya qudıq basında.

* kanbak : Kurumuş dikenli ot.

Aksak koyun yamacı sever, kötü adam baş köşeyi sever.
Aqsaq qoy örsil keledi, jaman adam törşil keledi.

inatçı
Aksi sığra Allah boynuz vermez.
Süzegen siyrğa quday müyiz bermeydi.

Akşam biten iş kârlıdır.
Tünde bitken jumis olja.

(Ala karga haberci, kara karga yiycidir.)
(Ala qarğı - azanşı, qara qarğı - qazanşı.)

Ala koyunu ayırıp kırkan, yün toplayamaz.
Ala qoydı böle qırıqqa, jünge jarımaydı.

Ala yıkı kaybolmaz.
Ala jılqı joğalmaydı.

Alabilen elim verebilir.
Alağan qolim beregen.

Alacağım gitse de söyleyeceğim boş gitmesin
Alaşağım ketse de aya şagım ketpesin.

(Alacağın da vereceği vardır.)
(Almaqtıñ da salmağı bar.)

Alarak zengin olunmaz, yiyerek bolluk olmaz.
(Alıp altaw, jep jetew bolmas.)

(Alay; alayın sonu azaptır.)
(Mazaq, mazaqtıñ tübi azap.)
(Aldanırsan akıllanırsın.)
(Aldansañ aqıl tabasıñ.)

Aldatan almadan inanmaz.
Aldağan almay turıp senbeydi.

Aldatanda ar olmaz.
Aldamışda ar bolmas.

Alet edavat olmazsa yola çıkmaya ne gerek.
Qaruw - jaraq bolmasa, jolga şığıp ne kerek.

Aleti iyi olan ustanın canı zorlanmaz.
Jabdiqtı ustannı janı qıynalmas.

Alıngan adam olmadık şeye küser.
Bosañ adam bolmasıga ökpeleydi.

Alıp gelmekle iş bitmez.
Ala kelmen is bitpes.

Alırsa kuşum, almazsa; yelpâzem.
Alsa-qusım, almasa - jelpiwişim.

Alış veriş, komşu adeti, gidiş geliş; elçi adetidir.
(Beriw - aliw körşi saltı, barıw - keliw elşi saltı.)

Alim akılla ilerler,
Cahil akılla geriler.
Dana aqıldan ozar,

Nadan aqıldan tozar.

Alim halk için gözünü verirse, yiğit halk için özünü verir.
(Ğalim halıq üçin közin berse, batur halıq üçin özin berer.)

Alim işaretle anlarsa, cahil dayakla anlar.
(Dana immen tüsinse, nadanğa tayaq.)

Alim'in karşısında ağını tut,
Halkın karşısında kötülüğünü bırak.
Ğalim aldında awzıñdı tiy,
Halıq aldında jawızdıñdı tiy.

Alim; aklın işigidir.
Ğalim — aqıldıñ şamı.

Alimin sözü kiymetlidir.
Danalardıñ sözderi gawharmen teñ.

Alimin sözüne bak, iyinin özüne.
(Dananıñ sözine baq, jaqsınıñ özine.)

Alkirmızı gül, yerin güzelliğidir,
Gerçek yâr, erin güzelliğidir.
(Alqızıl gül jerdiñ säwleti,
Asıl jar erdiñ säwleti.)

Allah vereyim derse peygamber ses çıkarmaz.
Quday bereyin dese, payğambar qıñq qılmayıdı.

Allah'a iyi görüneyim dersen ezanın olsun;
Han'a iyi görüneyim dersen kazanın olsun.

Allağa jağayın deseñ azanıñ bolsın,
Hanğa jağayın deseñ qazanıñ bolsın.
Allah'ın atımı satarak molla semirir,
Han'ın atımı satarak kadi semirir.
(Allanıñ atın satıp molla semirer,
Hannıñ atın satıp qazı semirer.)

Allah'ın kendinden işitmediğini molların sözünden iştırsın.
(Qudaydıñ özinen estimegendi, mollarıñ sözinen estiysiñ.)

Allah'ın koşturmadığını buzağı koşturur.
(Quday jügirtpegendi, buzaw jügirtedi.)

Allah'ın verdiğini molla vermez.
(Alla bergendi molda bermes.)

Allah'tan bekleyeceğine iki eline güven.
(Qudaya sengençe, qur qolına sen.)

Allah'tan bekleyen (çalışmayan) boş kalır, çalışmasına güvenen
ekin eker.
(Qudaya sengen qur qalar, eñbegine sengen egin salar.)

Almaya alışana altı azdır, vermeye alışana beş çoktur.
Alarmanğa altaw az, berermenge besew köp.

Alsa da yese; ahmağın başka ümidi yoktur.
Söylese de, dese de boşboğazın gönlü hoştur.
(Ala berse, jey berse, armanı joq aqımaqtıñ,
Ayta berse, dey berse, köfili hoş şatpaqtıñ.)

Altısı ala olursa ağızdaki gider,
Dördü bir olursa tepedeki gelir.

(Altaw ala bolsa, awızdağı keter,
Törtew tügel bolsa, töbedeği keler.)

Altı ağa bir olup baba olmaz, yedi yenge bir olup ana olmaz.

(Altı ağa birigip äke bolmas, jeti jeňge birigip ana bolmas.)

Altı ay baktığın zayıfı bir gün yoran öldürür.

Altı ay baqqan arıqtı, bir kün urınğan öltirer.

Altı gün aç kalsan da atanın âdetini bırakma.

Altı kün aş bolsaň da, ataňniň adetin qoyma.

Altı kadın ölü yemeğine giderse, herkes kendi üzüntüsünü anlatır.

(Altı qatın asqa barsa, qaysısı öziniň muňın aytar.)

Altı yaşındaki çocuk ata binerse, altmışındaki ihtiyar tebrik eder.

Altı jasar bala atqa minse, alpistağı şal aldınan şıgar.

Altın dişli ağızdan, kötü söz çıkar.

Canından bezen merhametsizden günahsız göz çıkar.

Altın tisti awızdan, asa jaman söz şıgar,

(Jannan bezgen jawızdan, jazıǵı joq köz şıgar.)

Altın don giyersen atamı unutma.

Ormana gidersen baltamı unutma.

Altın ton kiyseň, ataňdi umitpa,

Ormanğa barsaň, baltaňdi umitpa.

Altın elbiseli rütben olacağına, avuç kadar yerin olsun.

Altın tondı şeniň bolğanşa, alaqanday jeriň bolsın.

Altın eyer ata degerse, altını al da ateşe at.

Altın eriň atqa tiyse, altının alda otqa jaq.

Altın gümüş taştan, aklı gençten.

Asıl tastan, aqlı jastan.

Altın olmazsa kuyuncu hor kalır, toprak olmazsa çiftçi hor kalır.

Altın bolmasa zerger qor bolar, jer bolmasa diyqan qor bolar.

Altın yer altında değil, ter altındadır.

Altın jer astunda emes, ter astında.

Altın zenginliğinden aklı zenginliği daha üstündür.

Altın baylığınan aqlı baylığı artıq.

Altını alabilen bölebilir.

Altında ala bilgen bölede biledi.

Altını eritemeyen kül eder, ipeği eğiremeyen yün eder.

Altında erte bilmegen kül etedi, jibekti tüte bilmegen jün etedi.

Altını görünce melek de yoldan çıkmiş.

Altın körip, perişte joldan tayıptı.

Altının olursa azmazsin, boşuna yürüyüp şaşmazsin.

Altınıň bolsa azbaysıň, sandalıp beker saspaysıň.

Altmış gün atan* olacağına, altı gün buğra ol.

Alpis kün atan balğanşa, altı kün buwra bol.

Altmış gün göge bakacağına, altı gün yürüyerek su getirir.

Alpis kün aspanğa qarağanşa, altı köşte aydınğa qula.

Altmış gün taşan su, altı günde gider.

✓ Alpis kün tasiğan suw, altı künde qaytar.

Altmışına geldiğinde arpanın kepeği altın görünür.

✓ Alpisqa kelgende, arpanıñ kebegi altın körinedi.

Ana çocuğa ağızındakiini toplayıp verir.

Ana balağası awzındağısın jiyip beredi.

Ana çocuğunu ayırdetmez.

Anağa balanıñ alalığı joq .

Ana dilim; dâñâ dilim.

Ana tilim - dana tilim.

Ana gören don biçer.

Ene körgen ton pişer.

Ana mihribanlığı gönlü ısıtır, gün mihribanlığı sırtını ısıtır.

Ana meyirimi işiñdi jılıtadı, kün meyirimi sırtıñdi jılıtadı.

Ana sütü çocuğa hem aş, hem ilaç,

Halk mihribanlığı ere hem güç, hem moral.

Ana süti balağşa, äri as, äri em,

El meyiri erge, äri küş, äri dem.

Ana-babanın aklı, yanıp duran ışık gibidir,

Akullının aklı, akıp duran bulak gibidir.

Ata - ananıñ aqılı, janıp turgan şıraqtay,

Aqıldınıñ aqılı, ağıp turğan bulaqtay.

Ana çocuğun özü tok, anasız çocuğun gözü toktur.

Analı balanıñ özi toq, anasız balanıñ közi toq.

Ananı Mekke'ye üç kere götürsen de borçundan

kurtulamazsun.

Anañdı mekege üş arqalap barsañda, qarızınan qutla almaysıñ.

Ananın gönlü çocukta, çocuğun gönlü dişarda.

Ananıñ köñili balada, balanıñ köñili dalada.

Ananın iyiliğini hasta olursan bilirsın, kaynın iyiliğini ziyaret edersen bilirsın.

Ana jaqsılığın awırsañ bilersiñ, qayın jaqsılığın qıdırsañ bilersiñ.

Ananın sütü baldır, çocuğun dili de baldır.

Ananıñ süti - bal, balanıñ tili - bal.

Anası olan çocuk övüngen, anası olmayan çocuk çekingen.

Şeşesi bar bala maqtanşaq, şeşesi joq bala jasqanşaq.

Anası tepen kulun'un canı (eti) ağrımaz.

Enesi tepken qulinniñ eti awırmas.

* atan : Kisırlaştırılmış olan erkek deve.

Anasını emerek çocuk büyür, anasını emerek mal büyür.
Anasın emip bala öser, enesin emip mal öser.

Anasını emmeyen çocuk onmaz, anasını emmeyen mal onmaz.
Anasın embegen bala oñbas, enesin embegen mal oñbas.

Anasını görüp kızını al, kapkacagini görüp aşını ye.
Anasın körip qızın al, ayağın körip aşın iş.

Anasız özür, sönen kömürdür.
Anasız ömir, söngen kömir.

Anayı aldatmak ahmağın işi, anayı horlamak hayvanın işidir.
Ananı aldaw aqımaqtıñ işi, ananı qorlaw aywanniñ işi.

Andı bozarı ant vurur.
Ant buzgandi ant atar.

Anızına gübre dolarsa, tarlana tane dolar.
Añızıñña köñ tolsa, atızıñña dän tolar.

Anızlı yerde at ölmmez, kalabalık yerde er ölmmez.
Añızdı jerde at ölmeydi, üyirli jerde er ölmeydi.

Anlamayana söyleme, dolmazı da doldurma.
Ukpasqa aytpa, tolmasqa qoyma.

Annenden sağır doğarsan, dilsiz olmamak için sebep nedir?
Anañnan sañıraw bop tuwsañ, saqaw bolmaytin jöniñ qaysı?

Aptala selam verirsen, kendini azarlar.
Düleyge sälem berseñ äkeñniñ bası deydi.

Aptalı gönderirsen bozup gelir,
Becerikliyi gönderirsen bitirip gelir.
Aqımaqtı jiberseñ buzıp keler,
Pışıqtı jiberseñ bitirip keler.

Araba kırılırsa; odun, öküz ölürsə; çizme olur.
Arba sinsa - otın, ögiz ölse - etik.

Araba sahibi minder der, çul sahibi bilek der.
Arba iyesi köpsik der, kiyiz iyesi bilek der.

Arabanın taşıdığını at taşıyamaz,
Yersiz söylenen sözü yabancı kaldırıramaz.
Arba kötergendi at kötüre almas,
Artıq aytqan sözdi jat kötüre almas.

Aracıya vermezsen, aracıya muhtaç olursun.
Araşaga qoymasañ, araşaga zar bolarsıñ.

Aralarında kemali ermiş birisi olmazsa, oğuluk gürültü patrtı ile ne elde edebilir.
Köp şuwildap ne tabar, biylemese bir kämel.

Araya girene altı dayak.
Ortağa tüskenge altı tayaq.

Arayan muradına erer, tembelin ömrü boşça geçer.
İzdegen muratına jeter, jalqawdıñ ömri bosqa öter.

Arayıp bulan hastalığın ilacı bulunmaz.
İzdep algan awruwdıñ emi tabılmas.

Arına bakıp atını al, pazarına bakıp malını al.

Arına qarap atın al, bazarına qarap zatin al.

Arını satan herşeyini satar.

Arın satqan bärin satar.

Ark açmanın; anbar yaptığın gibidir, su depolaman; aşlık biriktirdiğin gibidir.

Ariq aşqanıñ - qamba jasağanıñ, suw saqtağanıñ - astıq saqtağanıñ.

Arka kolan berk olursa, atım çifte atsa da ne yaparsın?

Akrabalar birlük olursa, düşmanım bana ne yaparsın.

Artqi ayılım berik bolsa, atım tuwlap ne etersiñ?

Ağayındı birlük bolsa, jatım mağan ne etersiñ?

Arkadaşı (yoldaşı) çok olanın yolu genişir.

Joldastınıñ joli keñ.

Arkası yanır olsa da tek hörgüçlü deve yorulmaz.

Joni jawir bolsa da, qayıspaydı qara nar.

Arkasına bak bezini al, anasına bak kızını al.

Arqawıñ körip bözin al, anasın körip qızın al.

Arlı adamın belgesi hakikate dayanır,

Arsız adamın belgesi alaya alınır.

Arlı adamnıñ belgisi şındıqqa jiğıladi,

Arsız adamnıñ belgisi qur külükle urınadı.

Arlı varımı yer, arsız arını yer.

Arlı barın jeydi, arsız arın jeydi.

Arpa bugday aş imiş, altın gümüş taş imiş.

Arpa biyday as eken, altın kümis tas eken.

Arpa ekip bugday biçerim deme.

Arpa egip biyday oramın deme.

Arsız adam korkak olur, gözcülükte boş olur.

Arsız adam qorqaq keledi, barlawğa da şorqaq keledi.

Arsızın sözünde sadakat yok, gözü var da kulağı yok.

Arsızdıñ sözünde turaq joq, közü bar da qulaq joq.

Arslan aç olur, domuz tok olur.

Arıstan aş boladı, doñız toq boladı.

Arslan aya koşayım diye kemiğini kırmış.

Arıstan ayğa şabamın dep mert bolıptı.

Arslan kükrerse aya koşar, ahmak kükrerse anasını döver.

Arıstan aşqınsa ayğa şabar, aqımaq aşqınsa anasın sabar.

Arslan olursan düşman için, tilki gibi usülün olsun.

Arıstan bolsañ jaw üçin, türkidey bolsun ädisiñ.

Arslanı tırnağından, göğ eşegi kulağından tanırırmı.

Arıstandı tırnağınan tanımyın, kök esekti kulağınan tanımyın.

Arslanın oyunundan, tilkinin boynu kırılır.

Arıstannıñ oynanan, türkiniñ moynı üziledi.

Asasız baskı olmaz.

Kepsiksiz baqsı bolmas.

Asilsiz söz gereksizdir.
Dereksiz söz - kerektsiz.

Asil at bir yelesi bir yelesiz
Er yiğit bir mallı, bir malsız.
Arğımaq birde jaldı, birde jalsız,
Erjigit birde maldı, birde malsız.

Asil at biyeden (dişi at), asil deve (arvana) deveden.
At biyeden, arwana tûyeden.

Asil at kötü olmaz, yeli gidip zayıflasa da,
Aç gözün gözü doymaz, baht ve zenginlik bulsa da.
Arğımaq at jabı bolmaydı, jahı ketip arisa da,
Nazarı aştuñ közi toymayıdı, baq pen qıdır darısa da.

Asil ata ok degerse, kötü at gibi kişnemez,
Er yiğide ok degerse, kötü insan gibi ağlamaz.
Arğımaq atqa oq tiyse, jabiday bolıp tuwlamas,
Er jigitke oq tiyse, jamanday bolıp suwlamas.

Asil atı kötüleyerek acaba safkan bulacak misin?
Akrabani kötüleyerek acaba kardeş bulacak misin?
Argımaqtı jamandap, kâne tulpar tapqanıñ?
Ağayındı jamandap, kâne tuwğan tapqanıñ?

Asil atın yavrusu, az otlayıp çok çığner.
Asıl er'in çocuğu, az konuşup çok dinler.
Arğımaq attıñ balası, az ottap, köp juwsayı.
Asıl erdiñ balası, az söylep, köp tiñdaydı.

Asil atın yelesi olmadan güzelliği olmaz,
Er yiğidin gücü olmadan malı olmaz.

Arğımaqqa jal bitpey sän bitpeydi,
Er jigitke áł bitpey mal bitpeydi.

Asil görev dürüstlüktür, asil haysiyet; insanlıktır.
Asıl mindet - adaldıq, asıl qasıyet - adamdıq.

Asil hanım hem erkek, hem kadındır.
Asıl äyel äri erkek, äri qatın.

Asil insana ölüm olmaz.
Asıl adamğa ölim joq.

Aş akçeyle gelir, akçe çalışmayla gelir.
As aqşamen keler, aqşa eñbekpen keler.

Aş az olursa, konuk ev sahibine gelir.
As az bolsa, qonaq üy iyesin sıylaşış keledi.

Aş bulunursa kap da bulunur.
As tabılsa, idis tabıladı.

Aş çok olursa, gelenek de çoktur.
As köp bolsa, käde köp.

Aş olan kap güzeldir.
As bar ayaq /ademi.

Aş olan kaptan atlama.
As bar ayaqtan /attama.

Aş olduğunda dost olmaz, at olduğunda düğün olmaz.
As barında dos joq, at barında toy joq.

Aş olmayan evi it de sevmez.
As joq üydi iyt te süymeydi.

Aş pişirenin zahmeti olur.
As ustağannıñ azabı bar.

Aş sahibinin hali bilir, ikram edenin eli bilir.
As iyesiniñ äli biledi, asatuwşınıñ qolı biledi.

Aş sahibiyle tath, tabağıyla güzeldir.
As iyesimen tätti, tabağimen jaqsi.

Aş taşarsa katık dökülür, sinir taşarsa aklı dökülür.
As tasısa qatıq tögiler, aşuw tasısa, aqlı tögiler.

Aş üzerine atlama, astan büyük degilisin.
As üstinen attama, astan ülken emessiñ.

Aşa gidersen aç git, düğüne gidersen tok git.
Asqa barsaň aş bar, toyğa barsaň toq bar.

Aşçının karnı mutfakta doyar.
Aspazdıñ qarnı, asqanada toyadı.

Aşı acıkan yer, ya da akraba yer.
Astı quwıs işer, ya tuwıs işer.

Aşı görürsen kıymet ver, dostu görürsen dürüst davranış.
Astı körseñ qadir tut, dosta körseñ ädil tut.

Aşı olmayan altın kaptan, ayranı olan külek iyidir.
Çabuk eğilen yeni yabandan, yük kaldırın dal iyidir.
Ası joq altın ayaqtan, ayranı bar tostaq artıq.
Taldırmaş taza ayırdan, jük kötergiş qospaq artıq.

Apğa at tezeği ay görünür.
Gaşıqqa at tezeği ay köriner.

Aşak oynayan azar, top oynayan yıpranır.
Hepsinden de koyun bakıp kuyruk yiyen gelişir.
Aşıq oynağan azar, dop oynağan tozar,
Bärinen de qoy bağıp, köten jegen ozar.

Aşın olursa dostun çoktur.
Asıñ bolsa, dosıñ köp.

Aşın sıcağı, sözün olgunu iyidir.
Astıñ istüğü jaqsı, sözdiñ pısığı jaqsı

Aşın tatlı olursa gönlün neşeli olur.
Asıñ dämди bolsa, köñiliñ sändi bolar.

Aşına göre dost olma, başına göre dost ol.
Astı bola dos bolma, basına bola dos bol.)

At alırsan bir ay danış, hanım alırsan bir yıl danış.
At alsıñ ay keñes, äyel alsıñ jıl keñes.

At alırsan köylünle al.
At alsıñ awlıñmen al.

At arkasına eyer batarsa, tez ayak olur,
Ere yabancının tırnağı batarsa, akraba seven olur.
At arqasına er batsa, ayañşıl boladı,
Erge jattıñ tizesi batsa, ağayinşıl boladı.

At ayında, biye (dişi at) yılında kunnar.
At ayında, biye jılında qulindaydı.

At basmayacağım dediği yere üç kez basar.
Er gitmeyeceğim dediği yere üç kez gider.
At baspaymın degen jerin üş basadı.
Er barmaymın degen jerine üş baradı.

At done done kazığını bulur, er done done vatanını bulur.
At aynalıp qazığın tabar, er aynalıp elin tabar.

At dudaklı olur, er burunlu olur.
At erindi keler, er murundi keler.

At görmeyen at görürse koştura koştura öldürür.
Don giymeyen don giyerse çırpa çırpa eskitir.
At körmegen at körse, şaba - şaba öltirer,
Ton kiymegen ton kiyse, qaşa - qaşa bitirer.

At hediye edersen çevrene danış.
At berseñ aymağimen.

At huysuz olursa zayıf olur.
Er huysuz olursa garip olur.
At küygelek bolsa, ariq bolar,
Er küygelek bolsa, kärip bolar.

At kulindan, yiğit çocuktan (çikar).
At qulinnan, batır baladan.

At malın padişahı, deve malın büyüğü.
Jılqı maldıñ patşası, tüye maldıñ qasqası.

At olacak kulının bağırı düz olur,
Adam olacak çocuğun alnı düz olur.
At bolatın qulinniñ, bawırı jazıq keler,
Adam bolatın balanıñ, mañdayı jazıq keler.

At ölüarse adı kahr, ustاد ölüarse hattı kahr.
At ölse atı qalar, ustaz ölse hatı qalar.

At ölüarse deri, er ölüarse ruh kahr.
At arısa tuwlaq, er arısa arwaq.

At ölüarse eyer kahr, er ölüarse yurt kahr.
At ölse er qalar, er ölse el qalar.

At sahibi öne biner.
At iyesi aldına minedi.

At sürünenmeden yer tanımaz.
At sürünbey jer tanimas.

At sürüsünü özlerse, arka ayağı kazınır,
Er dostlarını özlerse, eyer takımını takınır.
At üyirin sağınsa, artçı ayağın qağınar,
Er üyirin sağınsa, aylıturman tağınar.

At tırnağına tay basar.
At tuyağın tay basar.

At torbanın dibini koklamadan doymaz.
At dorba tübin iyiskemey toymayıdı.

At varken eşege yol olsun (güle güle),
Dost varken hesaba yol olsun (güle güle).
At barda, esekke jol bolsın,
Dos barda, esepke jol bolsın.

At yaşılanırsa huysuz olur,
Er yaşılanırsa unutkan olur.
At qartaysa, urınşaq boladı.
Er qartaysa, jañışaq boladı.

At yetiştirirsen tayken bin, eyerini bırakmaz.
Er yetiştirirsen yiğit olsun, halkını korusun.
At saqtasaň tayinan min, tastamayıdı eriňdi,
Er saqtasaň sabaz bolsın, qorǵaytuğın eliňdi.

At; adamın kanadı, aş; adamın kuvvetidir.
At - adamnıň qanatı, as - adamnıň quwati.

Ata - anana hürmet edersen, sen de onun gibi iyilik görüsün.
Ata - anaňdı qurmotteseeň, sen de sonday iyigilik köresiň.

Ata - ananın aklı upuzun yol ile denktir.
Akılınnın aklı bitmez - tükenmez göl ile denktir.
Ata - ananıň aqılı sayrap jatqan jolmen teň,
Aqıldınıň aqılı - sarqlımaytin kölmen teň.

Ata - ananın kadrini, çocuğun olduğunda bilirsın.
Gerçek dostun kadrini, iftira atıldığında bilirsin.
Ata - ananıň qadırın, balalı bolğanda bilersiň,
Anıq dostuň qadırın, jalalı bolğanda bilersiň.

Ata - ananın oturduğu evin damına çıkmaya.
Ata - anaň otırğan üydiň töbesine sıqpa.

Ata çocuğu sınar, halk eri sınar.
Ata balaǵa sınışı, el erge sınışı.

Ata çocuğun kalesidir.
Ata - balanıň qorǵanı.

Ata ezlyet veren düşmanlık görür,
Aşa cimrilik yapan kılık görür.
Atqa tarlıq qılghan jawşılıq körer,
Asqa tarlıq qılghan aşarsılıq körer.

Ata gören ok yapar, ana gören don pişer.
Ata körgen oq jonar, ana körgen ton pişer.

Ata her gün binersen; zayıf olur, haftada binersen; güçlü olur.
Ayda bir binersen; at; yılda bir binersen; burak olur.
Atta künde minseň - tuwlaq, aptada minseň - quwnaq.
Aymda minseň - at, jılında minseň - pıraq.

Ata ölüp çocuğunun kalması, muradına ulaştığıdır.
Çocuk ölüp atasının kalması, ümidiňin kaybolduguđudur.
Ata ölip bala qalsa, muratına jetkeni,
Bala ölip ata qalsa, armanın ketkeni.

Ata şerefiyle kız gider, meta şerefiyle bez gider.
Ata dañqımen qız öter, mata dañqımen böz öter.

Ata; yüksek dağ, ana; bağrındakı bulak, çocuk: yakasındaki kamıştır.
Ata - asqr taw, ana - bawırındağı bulaq, bala - jağasındağı quraq.

Atadan altı kardeş doğsan da, başına bir yalnızlık düşer.
Atadan altaw tuwsada, basqa bir jalğızdıq tüser

Atadan çocuk doğar, atasının yolunu tutar.
Atadan bala tuwar, atasınıñ jolın quwar.

Atadan iyi oğul doğarsa halkın gamını çeker.
Atadan kötü oğul doğarsa halkın malını yer.
Atadan jaqsı ul tuwsa, eliniñ qamın jeydi,
Atadan jaman ul tuwsa, eliniñ malın jeydi.

(Atalar sözü; aklin gözüdür.)
Atalar sözi - aqlıdınıñ közi.

Atalı oğul; sahipli kuldur.
Atalı ul - qojalı qul.

(Atalı söz; akla gözdür.)
Atalı söz - aqlığa köz.

Atalı söyle arsız cevap verir, ak ile karayı gerçek ayırır.
Atalı sözge arsız jawap qayırار, aq pen qaranı şındıq ayırar.

Atalı yetim arsız yetim, analı yetim nazlı yetim
Atalı jetim arsız jetim, analı jetim erke jetim.

Atan (erkek deve) ayında doğar, ingen (dişi deve) yılında doğar.

Atan ayında tuwadı, ingen jılında tuwadı.

Atan (erkek deve) ölürse, kesilir, baban ölürse mezara koyulur.
Atan ölse soyilar, atañ ölse qoyilar.

Atana ne yaparsan başına o gelir.
Ataña ne qılsañ, aldiña sol keler.

Atanın adam olmayacak çocuğu, onulmaz davaya uğraşır.
Ataniñ öspes ulı, önbəs daw dawlaydı.

Atanın çocuğu olma, adamın çocuğu ol.
Atañniñ balası bolma, adamniñ balası bol.

Atanın diktığı ağaç evlada gölgедir.
Ataniñ ekken ağaşı urpaqqqa saya.

Atası kötü olan eşini kötüler, soyu kötü olan akrabasını kötüler.

Atası jaman alğanın jamandaydı, tuwisi jaman tuwğanın jamandaydı.

Atası meşhur olan kamçı tutarak bey olmuştur.
Atası fakir olan kamçı altında köle olmuştur.
Atası juwan qamşı ustap biy bop kelgen,
Atası kedey, qamşı astında iy bop kelgen.

Atası meşhur olanın ağızı bir karıştır.
Atası juwanniñ awzi qarış.

Atası olan yaşlanmaz.
Atası bar qartaymaydı.

Atası ölen; yarım yetim, anası ölen gerçek yetim.
Atası ölgen - jön jetim, anası ölgen şin jetim.

Atası toprağı süremeyenin, çocuğu tohum ekemez.
Atası jer jırtı bilmegenniň, balası tuqım sebe bilmes.

Atasız ev; duasız, anasız ev; korunmasızdır.
Atasız üy - batasız, anasız üy - panasız.

Atasız oğlun ağızı bozuktur.
Atasız uldiň awzı ülken.

Atasözü nereden çıkar fikir olmazsa,
Keçe nereden çıkar koyun olmazsa.
Naqıl qaydan şıǵadı oy bolmasa,
Kiyız qaydan şıǵadı qoy bolmasa.

Atasözü sözün özüdür.
Maqal — sözdiň mäyegi.

Ataya çocuğun ayrıcalığı olmaz.
Ataǵa balanıň alalığı joq.

Ateş demekle ağız yanmaz.
Ot degenmen awız küymes.

Ateş yakma yanarsın, kuyu kazma düşersin.
Ot jaqpa, pisersiň, or qazba, tüsersiň.

Ateşe yakın yanar, korkak dediğin doğru,
Ecel yetmeden ölmez, batur dediğin doğru.
Otqa jaqm kuyedi, qorqaq degen duris,
Ajal jetpey ölmeydi, batır degen duris.

Ateşi karıştırırsan söndürürsün, komşunu rahatsız edersen
göçürürsün.
Otu şuqlasasaň öşirersiň, körşini şuqlasasaň köşirersiň.

Ateşi üfleyen yakar, gerceği arayan bulur.
Otu ürlegen jaǵadı, şındıqtı izdegen tabadı.

Ateşi yakamayan öksegayı yandırır.
Otu jaǵa almaǵan kösewin örteydi.

Ateşin göründüğü tarafa gitme, itin havladığı tarafa git.
Ot köringen jaqqqa jürme, iyt ürgen jaqqqa jür.

Ateşin işi kavurmak, yelin işi savurmak.
Otuň isi quwırmaq, jeldiň isi suwırmaq.

Ateşle oynamama, yanarsın.
Otpen oynamama, küyesiň.

Ateşle su dilsiz düşmandır.
Ot pen suw tilsiz jaw.

Ateşsiz yemek pişmez, okumadan ders alınmaz.
Otsız tamaq pıspas, oqımay sabaq juqpas.

Atı - donu olan kişi, düğünlere katılır,
Oğlu kızı olan kişi, dünürlüğe katılır.
Atı - tonı say kisi, jiyin toyğa barışar,
Ulı - qızı bar kisi, qudalıqqa barışar.

Atı çok seven yere bakar, av kuşunu seven göge bakar.
At ayağan jerge qarar, qus ayağan kökke qarar.

Atı kamçıyla sürme, yemle sür.
Atti qamşımen aydama, jemmen ayda .

Atı kene, keçiyi hastalık azdırır.
Jılqını bügelek, eşkinı kemelek azdırar.

Atı olanın rahathğı vardır, aşı olanın rızkı var.
Atı bardıñ tınısı bar, aşı bardıñ irısı bar.

Atı tay geçer, babayı çocuk geçer.
Attan tay ozadı, atadan bala ozadı.

Atı zayıfın günü gariptir.
Atı arıktıñ künü kärüp.

Atın ağındığı (yuvarlandığı) yerde tüy kalır,
Er'in yuvarlandığı yerde baht kalır.
At awnağan jerde tük qalar,
Er awnağan jerde qut qalar.

Atın başına bir iş gelirse, gem ile su içer,
Erin başına bir iş gelirse çizmesiyle su içer.
At basına kün tuwsa, awızdıgimen suw işer,
Er basına kün tuwsa, etigimen suw keşer.

Atın gidemediği yere hat (mektup) gider.
At jetpegen jerge hat jetedi.

Atın huyu sahibince malumdur.
Atınıñ sıri iyesine mälüm.

Atın ilginçliği zayıflayıcaya kadar, adamın ilginçliği yaşlanıncaya kadardır.
At qızığı arıganşa, adam qızığı qarıganşa.

Atın iyi koşması beslemesindendir.
Jüyrik at şappaydı, bap şabadi.

Atın iyisi kervandan, malın iyisi ustadandır.
At jaqsısı kerwennen, zat jaqsısı şeberden.

Atın kadrini bilmezsen yürüme derdi çekersin.
Aşın kadrini bilmezsen kılık derdi çekersin.
At qadırın bilmeseñ, jayawşılıq tartarsıñ,
As qadırın bilmeseñ, aşarşılıq tartarsıñ.

Atın kötü olursa satıp kurtulursun,
Hanımın kötü olursa nasıl kurtulursun?
Atıñ jaman bolsa, satıp qutılsıñ,
Qatınıñ jaman bolsa, qayıtip qutılsıñ?

Atın kötü olursa ümidin gider.
Çocuğun kötü olursa dermanın gider.
Hanımın kötü olursa misafirin gider.
Atıñ jaman bolsa, armanıñ keter,
Balañ jaman bolsa, därmeniñ keter,
Qatınıñ jaman bolsa, kelgeniñ keter.

**Atın kötü olursa ümidin kaybolur,
Hanımın kötü olursa misafirin gider.
(Atıñ jaman bolsa, armanıñ ketedi,
Alğanıñ jaman bolsa, meymaniñ ketedi.**

**Atın kötü olursa, gücün gider,
Çocuğun kötü olursa, arın gider.
(Atıñ jaman bolsa, qarıñ keter,
Balañ jaman bolsa, arıñ keter.**

**Atın kulin gücünde, biyenin kulını karnındadır.
At qulını küşinde, biye qulını işinde.**

**(Atın olursa erden esirceme, aşın olursa halktan esirceme,
Atıñ bolsa erden ayama, asıñ bolsa elden ayama.**

**Atın rızkı; ardındakikunani, yiğidin rızkı; ardındaki evladı
At irisi - artındağı qunani, jigit irisi - artındağı kulani.**

**(Atın semizliği yelesinde, devenin semizliği hörgüçündedir.
At jalında, atan qomında.**

**(Atın sırrını gözünden anla, yiğidin sırrını söziinden anla.
At sırin közinən bayqa, jigit sırin sözinən bayqa.**

**Atın varken eşege binme.
Atıñ barda esek minbe.**

**Atın varken yer tanı, koşarak,
Aşın varken dost tanı, vererek.
Atıñ barda jer tanı jelip jürip,
Asıñ barda el tanı berip jürip.**

**Atın zayıf olursa bir kez koş, odunun az olursa bir kez yak.
Atıñ ariq bolsa, bir şap, otınıñ az bolsa, bir jaq.**

**(Atına acıyan eyerini arkasında taşır.
At ayağan erin arqalaydı.**

**Atına gücü yetmeyen bağladığı direği döver.
Atına äli kelmegən arısın töbeleydi.**

**Atından canın yanarsa, kolanını sağlam bağla.
Atıña janıñ aşisa, ayılın qattı tart.**

**Atını döven dostundan ayrırlır.
Atın sabağan dosinan ayrıladı.**

**Atının nalının gümüşünü söyleme, yürüyüşünü söyle.
Atıñniñ tağasının kümisin aytpa, jürisin ayt.**

**Atıp tutan yiğit dışarda, dağ gibi olur görkemi,
Evine gelsen bulunmaz, yemekle suyu da yok.
Dür jigittiñ dalada, tawday bolar aybarı, üyine kelseñ tabılmas,
Şalabı men qaynarı.**

**Atmaca ihtiyarlarsa kul olur,
Laçın ihtiyarlarsa para olur.
Qarşığa qartaysa qul boladı,
İlaşın qartaysa pul boladı.**

**Atmaca iki kez yakalamaz, han iki kez söylemez.
Qarşığa eki ilmeydi, han eki aytpaydı.**

Atmasını bilmezsen tüfek tutma, satmasını bilmezsen ticaret yapma.

Atıwin bilmeseñ miltiq ustama, satıwin bilmeseñ sawda isteme.

**Atsız evin saltanatı,
Kızsız evin süssü olmaz.
Jılqısız üydiñ sänı joq.
Qızsız üydiñ sıya joq.**

**Attan anlayan at tanır, üstad gören hat (yazı) tanır.
Atpaz körgen at tanır, ustaz körgen hat tanır.**

**Attan atın nesi üstün?
Yürüyüşüyle gücü üstün.
Erin erden nesi üstün?
Erliğiyle işi üstün.**

**Attan attıñ nesi artıq?
Jürisi men küsi artıq,
Erden erdiñ nesi artıq?
Erligi men isi artıq.**

Av avlayamayan tüfeğinden bilir, dönüp gelip hanımından bilir.

(Añ atalmağan miltığınan köredi, qayıtip kelip qatınınan köredi.)

Av bulamayan atından bilir, vuramayan tüfeğinden bilir.)

(Añ tappağan, atanın köredi, ata almağan miltığınan köredi.)

**Av gözün kurdudur.
Añ közdiñ qurtı.**

Ava görünmezsen avlarsın, erinmezsen avlarsın.

Dağı taşı gezersen avlarsın, mal ve candan bezersen avlarsın.

**(Añdı körinbeseñ alasıñ, erinbeseñ alasın,
Taw - tastı kezseñ alasıñ, mal - jannan bezseñ alasın.)**

Avcının gecikmesinden ümitlen

Añşınıñ keşikkeninen dämet.

**Avın durumunu avcıdan sor, insanın durumunu görenden sor.
Aññıñ jayın mergennen sura, adamnıñ jayın körgennen sura.**

Avın ilginçliği avlanana kadar, hayatın ilginçliği ölene kadardır.

(Añ qızığı algaşa, jan qızığı ölgense.)

Avuç içi ile üstü bir değildir.

Alaqanniñ işi men sırtı birdey emes.

Ay ışığı aleme, mum ışığı dibine.

(Ay jarığı älemge, şam jarığı tübine.)

Ay kişi yaklaşırsa et askısını seç, ilkbaharda yerleşeceğin yeri seç.

(Ay qorlansa, arısındı sayla, köktemde qonısındı sayla.)

**Aya sinirlenip saldırın arslan, kendine zarar verir
Düşmana atıp tutan batur itibarına zarar verir.**

Evde kalan korkak şaşkınlıktan alay ettirir.

Üyde qalghan qorqaqtıñ, şasuwına bolayın,

Ayğa şapqan arıstan, aşuwına bolayın.

Jawğa şapqan batırdıñ, tasıwına bolayın.

Ayağı küçük olan sevdiğini giyer, ayağı büyük olan sığanı (olani) giyer.

(Ayağı kişi süygenin kiyer, ayağı ülken sıyğanın kiyer.)

Ayağındaki çizmen dar olursa, dünyanın genişliğinden ne fayda?

Ayağındağı etiğiñ tar bolsa, dünyeniñ keñdiginen ne payda?

(Ayağından sürükleen kalkar, ağızından sürükleen yükülir.)
Ayağınan sürüngen turadı, awzınan sürüngen jiçladı.

(Ayağını ıslatmadan balık tutamazsin.

Ayaqtı suw etpey turıp, balıqtı ustawğa bolmaydı.)

Ayağını sallayan yurdu (evi) bulandırır.

Butti bilgağan, jurtti bilğaydı.

(Ayakkabı çalan bir kişi, şüphelenilen bin kişidir.

Kebis urlağan bir kisi, kümändi bolar müñ kisi.

(Ayakkabıcıdan uzak dur, bizi değer gözüne, sözü değer özüne.)

Etkiñden qulaş qaş, bizi tiyer köziñe, sözi tiyer öziñe.

(Ayakkabıcının ağızından balıkçının paçası daha temizdir.)

Etkiñin awzınan balıqşınıñ balağı taza.

(Ayaktaki bit attan indirir.

Ayaqtığı biyt attan tüsiredi.)

Ayaktan ısı giderse, vücuttan güç gider.

Ayaqtan jiluw ketse, boydan qayrat ketedi.

Ayaz boynuzu dondurur, boynuzda dibini dondurur.

Ayaz müyizdi qısadı, müyiz tuğıldı qısadı.

Ayaz önünü bil, karınca, yolunu bil.

Ayaz, aldiñdi bil, qumırısqı, joliñdi bil.

Ayda gezmezsen köy evi yabancı olur, yılda görmezsen akraba yabancı olur.

(Ayında körmeseñ awıl üy jat, jılında körmeseñ ağayıñ jat.

Aydaş kadınlar dertdaş olur.)

Aylas qatın muñdas.

Aygırla oynayan at, arkasını dişletir.

Ayğırmen oynağan at, arqasın alındıradı.

Ayıdan korkan ormana varmaz.

(Ayuwdan qorıqqan ormanğa barmas.)

Ayın gamını bir kez düşünürsen, yılın gamını on kez düşün.

(Ay qamın bir ret oylasañ, jıl qamın on ret oyla.)

Ayın on besi aydınlik, on besi karanlıktır.

(Aydiñ on besi jarıq, on besi qarañğı.)

Ayın yanında yıldız var,

Suyun yanında kunduz var.

Ay qasında juldız bar,

Suw qasında qundız bar.

Ayın yüzünde de leke vardır.

Ay betinde de sekpil bar.

Ayıya namaz öğreten dayaktır, mollaya namaz öğreten yemektir.

(Ayuwğa namaz üyetken tayaq, mollağa namaz üyetken tamaq.)

Aynaya alışan kendini düzeltir, halka alışan fikrini düzeltir.
Aynağa üyir boyın tüzeydi, halıqqa üyir oyın tüzeydi.

Aynaya bakarak değil, adama bakarak düzel.
(Aynağa qarap emes, adamğa qarap tüzel.)

Ayran içen kurtulur, helki yalayan yakalanır.
Ayran işken qutular, şelek jalağan tutilar.

Ayran sormaya gelince helkini saklama.
Ayran suray kelip, şelegiñdi jasırma.

Ayrı olursan kaybolursun, birlik olursan ilerlersin.
Ala bolsaň azasıñ, intımaq bolsaň ozasıñ.

Ayrılacak dost, eyerin arkasını ister.
Ayrılar dos, erdiň artçı qasın surayı.

Ayrılacak olursan yurdundan, kuvvetin gider belinden.
(Ayrılğan bolsaň eliňnen, quwatiň keter beliňnen.)

Ayrılan şaşırır, birleşen onar.
(Ayrılğan azadı, qosılğan ozadı.)

Ayrılanlar birbirini arar.
Ajırağan birin - biri izdeydi.

Ayrılmayacak dostuna, ağır söz söyleme.

Ayrımas dosıňa, qayrlımas söz aytpa.

Ayyaşın halini sarhoş olduğunda görüsün,
Düşmanın halini karşına çıktıığında görüsün.
(Maskünemiň qılığın mas bolğanda körersiň,
Duşpanıňnuň qılığın qas bolğanda körersiň.)

Az aşı esirgeyen, çok aştan geri kalır.
Az astı ayağan, köp astan qur qalar.

Az çalışanın kazancı da az olur.
(Eñbegi azdiň önbegi az.)

Az da biter, çok da biter, dostluğa ne yeter!
(Az da biter, köp te biter, tatuwlıqqa ne jeter.)

Az kaygıyı aş giderir, çok kaygıyı dost giderir.
(Az qayğını as basadı, köp qayğını dos basadı.)

Az olsa da, iyı olsun!
(Az da bolsa, saz bolsın.)

Az rastlanan hayvan çölde bulunur, iyi nişancı halk arasında olur.

(Köl - kösir'aň şölde bolar, köregen mergen elde bolar.)

Az söylemek alimlik, çok söylemek cahilliktir.
Az söylegen danalıq, köp söylegen nadandıq.

Az yersen baş köşeye çıkarır, çok yersen mezara indirir.
Kem jeseň, törgé siğaradı, köp jeseň — körgé.

Azı esirgeyen, çoktan olur.

Azdi ayağan, köpten qur qaladı.

gur

Azık (meyve) ile yer (toprak) süslenir.

Çalışmayla er süslenir.

Azığimen jer müsindi,

müsindesk

Eñbegimen er müsindi.

Azin altını olacağına, çoğun kömürü ol.

Azdıñ altını bolğanşa, köptiñ kömürü bol.

Azin atası bir, çoğun dileği birdir.

Azdıñ atası bir, köptiñ batası bir.

bata

{ Azin ezancısı (müezzin) olacağına, çoğun kazancısı ol.

Azdıñ azanısı bolğanşa, köptiñ qazanısı bol.

Azmedersen taş üstünde döş yetişir.

Meyir qoysañ, tas üstinde tös öser.

ösüm

özüm

tös

Azrail kızarsa verdiği canı alır,

Zengin kızarsa baktırdığı malı alır.

zireyil aşuwlangsə bergen janın alar.

Bay aşuwlangsə baqqızğan malın alar.

Baba gören ok yontar, ana gören don (elbise) piçer.

ke körgen oq jonar, şeşe körgen ton pişer.

Baba kartal dura dura uçar.

Baba bürkit parlap uçadı.

Baba ölüp çocuk kalırsa miras olur,

Çocuk ölüp baba kalırsa bomboş kalır.

ke ölip, bala qalsa miryas bolar,

Bala ölip, äke qalsa quwbas bolar.

Baba yaşarken oğul büyümeyez, ağabey yaşarken kardeşi büyümeyez.

ke turğanda ul erjetpeydi, ağa turğanda ini er jetpeydi.

Baba; ayındır, ana; yuvadır.

ke - aydın, ana - uya.

Babalar düşüne düşüne sözü inciye benzetmişler.

Oylap - oylap babalar sözdi dürge teñegen.

Babalı çocuk gururlu olur, babasız çocuk çekingen olur.

keli bala maqtanşaq, äkesiz bala jasqanşaq.

Babalı yetim tam yetim, analı yetim yarımlı yetim.

keli jetim anıq jetim, şeşeli jetim jarım jetim.

Baban varken dost bul,
Atın varken yol bul.
keñ barda, dos tap,
Atuñ barda, jol tap.

Babanın dayağı taştır, ananın dayağı aştır.
keniñ tayağı tas, şeşeniñ tayağı as.

Babanın sormadığı şeyi ana sorar,
Babanın yapmadığı aşı ana yapar.
ke suramağan jaydi ana suraydı,
ke quramağan astı ana quraydı.

Babası varken oğlu konuşmasın, anası varken kızı konuşmasın!
kesi turıp ulı söylegennen bez, şeşesi turıp kızı söylegennen
bez.

Babası yaşıt olanım çocuğu da yaşıttır.
kesi qurdastiñ balası qurdas.

Babasını saymayan kişiyi çocuğu saymaz.
kesin siylamağan kisini balası siylamaydı.

Bacanağı bacanak görürse şakalaşır.
Bajanı baja körse, bası qışydı.

Bağlı it havlayıcı, bağlı öküz boynuzlayıcı.
Baylawlı iyt üregen, baylawlı ögiz süzegen.

Baharkı hareket (çalışma), güzki berekettir.
Köktemgi äreket küzgi bereket.

Bahçıvan bir gül yetiştirene kadar, yüz gül dikeninin acısını
çeker.

Gülü bir gül ösirgenše, jüz tikenniñ uwıñ jutadi. uwıñ
añğı

Bahıt düşmez gökten, zenginlik gelmez boştan.
Baqtı tüspes kökten, baylıq kelmes tekten.

Bahıt geldi diye ögünme, düşman geldi diye şاشma.
Baq keldi dep taspa, jaw keldi dep saspa.
yav

Bahıtından yükselen padişahtan kafasıyla yükselen halk
üstündür,

Namusunu satan yaşıdan çalışip kazanan çocuk üstündür.
Baqpıñ asqan patşadan, mıymen asqan qara artıq,
Namısın satqan kärinden, eñbegin satqan bala artıq. enbeg - smak

Bakan bakıp kalır, bakmayan seyredip kalır.
Baqqan bağıp qaladı, baqpağan qarap qaladı.

Bakımına göre mal yetişir, ekimine göre ekin yetişir.
Bağuñına qaray mal öser, egiwiñe qaray egin öser.

Bakmakla göz doymaz,
İşitmekle kulak doymaz.
Qarağanmen köz toymas,
Estigenmen qulaq toymas.

Bakmazsan hayvan, saymazsan kadın gider.
Baqpasa mal, qaramasa qatın keter.

(Baksı “Cin söyledi” diye yer, molla “Din söyledi” diye yer.
Baqsı “jin aytı” dep jeydi, molla “din aytı” dep jeydi.)

Baksi içün hocam var deme, boğa içün malım var deme.

{ Baqṣı*nı bayım bar deme, buqanı malım bar deme.

Bal olan yerde sinek var,

Mal olan yerde masraf var.

Bal barda sibin bar,

Mal barda şığın bar.

Balçıga taş atarsan yüzüne sıçrar.

{ Şalşıqqa tas atsañ, betiñe şaşırayıdı.

Balığı olmayan göl, başı olmayan gül eksiktir.

{ Balığı joq köl qısır, başı joq gül qısır.

Bahğın canı suda.

{ Balıqtıñ janı suwda.

Bahğın fatihası, itin atası yok.

{ Balıqtıñ batası, iyttıñ atası joq.

Bahğın hepsi metre değil, otun hepsi kekire değil.

Balıqtıñ bări metre bolmas, şöptiñ bări kekire bolmas.

Bahğın tathısı kurtka, kuşun tathısı ular.

Balıq tättisi qurtqa, quis tättisi ular.

Bahğın yokluğunda kurbağa da balıktır.

Balıq joqta baqa da balıq.

* baqṣı: Şaman dini usullerine göre tedavi yapan kişi, üfürükçü.

Balık baştan kokar, kötü ayağından.

{ Balıq basınan sasıydı, jaman ayağınan sasıydı.)

Balık suda, kurbağa gölde olur.

Balıq sunda, baqa kölde.

Balıkçının atı susuzluktan ölüür.

{ Balıqşınıñ atı şöldep öledi.

Balıkçının evine gitsen balık,

Çiftçinin evine gitsen yarma yersin.

{ Balıqşınıñ üyine barsañ qarma,

Eginşınıñ üyine barsañ jarma jeysiñ.

Balıkçının paçası kurumaz, kayıkçının küreği kurumaz.

Balıqşınıñ balağı keppes, qayıqsınıñ qalağı keppes.

Balkta süt olmaz, yavrusunu deniz büyütür.

Balıqta süt joq, balasın teñiz asıraydı.

Balta bilemek işe engel değildir.

Balta qayraw iske kedergi bolmayıdı.

Balta sapından ayrılmaz.

Balta sabınan ozbaydı.

Baş yarılsa börk içinde,

Kol kırlısa yen içinde.

Bas jarılsa, börik içinde,

Qol sınsa, jeñ içinde.

Başa belâ, keskin dilden gelir.

(Basqa päle qızıl tilden.)

Başa gelen bela için baştaki kulak sadaka olur.

Basqa kelgen päleden bastan qulaq sadaqa.

Başarlı işin örnek olur, kötü işin alaylı olur.

Körnekti işin ülgi boladı, köriksiz işin külki boladı.

Başı ağrımayanın keyfi yerindedir.

Bası awırmağannıñ kulkisi tüziw.

Başı ağrıyıp baldırı sizlamayanın Tanrıyla işi olmaz.

Bası awırıp, baltırı sizdamağanıñ täñirimen isi joq.

Başı belalının gönlü yaralıdır.

Bası qaralınıñ köñili jalalı.

Başı bozan balta, atı bozan sümük.

Basti buzğan balta, jılıqını buzğan maňqa.

Başima iş düşmez deme, omzuma iş düşmez deme.

Basima is tüspeyi deme, iyigima küş tüspeyi deme.

Başın ağrısra, falciyi değil, dokoru ara.

Basıñ awırsa, baliger emes, däriger izde.

Başın bahthı olduğu zaman bilmesen de bilirsin,

Başından baht gidince, katardan kalırsın.

Basta bağıñ turğanda, bilmeseñ de danasıñ,

Bastan bağıñ ketkende qatarınañ qalasıñ.

Başın çıktıgı yerden omuz da çıkar.

{ Bas şıqqan jerden iyıq ta şıgadı.

Başın göge degse de akrabanla ol.

Töbeñ kökke tiyse törkininen.

Başına iş düşerse, iyi; yardım eder, kötü; gülüp geçer.

{ Basına is tüsse, jaqsı kömek etedi, jaman külip ötedi.)

Başından ayrılan saçını kaygı etmez.

{ Basınan ayrılgan şاسına qayğırmayıdı.

Başından bahtın ve devletin giderse,

Her yerde düşmanların sevinir.

Basınan baq—däwlet ketse,

r jerde duşpandarıñ jilt jilt eter.

Başka devlette sultan olacaǵına, kendi devletinde kösele ol.

Kisi elinde sultan bolğansa, öz eliñde ultan bol.

ultan

Başka evin yıkılışını bilsem de, dini (kurmasını) bilmem.

{ Basqa üydiñ jiğiwın bilsem de, tigiwin bilmeymin.

Başka malın otağı yetmediğinde, keçinin otağı fazla gelir.

{ Basqa maldıñ örisi jetpey jatqanda, eşki maldıñ örisi artıp qalar.

Başkası veren hoş olmaz, kendi kazanan zevkli olur.

Kisi bergeniris bolmas, öziñdiki öziñe ottay istiq.

Başkasına “sürüver dersen” az ölüür, “görüver” dersen çok ölüür.

{ “Ayday sal” dan az öler, “köre sal” dan köp öler.

Başkasının aklıyla zengin olacağına, kendi aklına fakir ol.
Kisi aqlımen bay bolğanşa, öz aqlıñmen jarlı bol.

Başkasının atı semirmez, başkasından borç alanın yeri olmaz.
Kisi atınıñ mayı tolmas, kisiden suray bergenniñ jayı bolmas.

Başkasının atı tez terler, başkasının giyimi tez kirlenir.
Kisi atı teršeñ, kisi kiyimi kiršeñ.

Başkasının birşeyini almazsam, davanın bende nesi olur?
Uzak diyara konmazsam, düşmanın bende nesi olur?
Ala jibin almasam, dawdıl mende nesi bar?
El şetine qonbasam, jawdıl mende nesi bar?

Başkasının çocuğunu kelepçeleşen de durmaz,
Öz oğlunun akcigerine tepsen de gitmez.
Kisi balası kisendeseñ de turmas,
Öz ulıñ ökpege tekpileseñ de ketpes.

Başkasının çocuğunu zincirlesen de durmaz, kendi çocuğunu
itsen de gitmez.
Kisi balası kisendeseñ de turmas, öz balañ iyerseñ de ketpes.

Başkasının eşyası tez kirlenir.
Kisi buyımı kirşil.

Başkasının kapısı dondur eritmeye er gerek.
Kisi esigi toñ, eritiwge er kerek.

Başkasının malı tez kirlenir.
Kisi buyımı kirşil.

Başkasının olanın anahtarları gökte.
Kisideginiñ kilti aspanda.

Başladığına övünme, bittikten sonra övün.
Bastañga maqtanba, bitken soñ maqtan.

Başlangıcı katı olursa, sonu tatsı olur.
Basi qatuw bolsa, ayağı tatuw boladı.

Başörtüsü giyenin hepsi hatun değildir,
Börk giyenin hepsi bahadır değildir.
Jawlıq kiygenniñ bări qatın emes,
Börük kiygenniñ bări batır emes.

Başsız verilmiş hayvana vah,
Vakitsiz konuşan dile vah.
(Bassız bergen mal mazaq,
Waqitsız bergen til mazaq.

Başa akıl olmazsa, iki ayağa güç düşer.
(Basta miy joq bolsa, eki ayaqqa küş tüser.

Batır bir okluk, zengin bir yokluk.
Batır bir oqtıq, bay bir joqtıq.

Bayram, atı olanındır, düğün, elbisesi olanındır.
Ayt - attınıki, toy - tondınıki.

Baytal* koşup da ödül almaz,
Kunan* koşup geri kalmaz.
Baytal şawıp bäye almas,
Qunan şawıp qur qalmas.

Bazı adamın sözü gereksiz, bazı adamın da kendisi gereksizdir.
Key adamnïñ sözü qirt, key adamnïñ özi qirt.

Bazılarının boyu kısa, bazılarının düşüncesi kısa.
Keybirewdiñ boyı päs, keybirewdiñ oyı päs,

Becerikli iki söyletmmez.
Elgezek eki aytqızbas.

Becerikli yiğit bir koyundan iki döşlük ahr.
Epti jigit bir qoydan eki töstik aladı.

Beceriksiz erkektenden becerikli hanım üstündür.
Ez erkektenten elpek äyel artıq.

Beceriksiz ezene kadar, çalışkan işini bitirip gider.
Ez ezip bolğanşa, täwekel jumısın bitirip bezip bolar.

Beceriksiz kadın “ekmek pişireceğim” diye unu berbat etmiş.
Olaq qatın “nan pisiremin” dep undı büldiredi.

Beceriksiz kadın elbezine sahip çıkamaz.
Salaq qatın tutqışqa jarimas.

* baytal : İki yaşındaki kısrak.
* qunan : İki yaşındaki erkek at.

Beceriksiz kadın yüksük takar, salak kadın eğlenceyi sever.
Olaq qatın oymaqşıl, salaq qatın sawıqşıl.

Beceriksiz kurt koyun ürkütür, akılsız adam el ürkütür.
Añqaw böri qoy ürkitedi, aqılsız adam el ürkitedi.

Beceriksiz kurt koyun ürkütür, dikkatsiz hırsız ele düşer.
Añğırt böri qoy ürkitedi, abaysız urı qolğa tüsedı.

Beceriksiz; sayısız tokmak yer.
Olaq — sansız toqpaq.

Beceriksizden salak daha kötüdür.
Olaqtan salaq jaman.

Beceriksizin düşüncesine göre günün hepsi ters gündür.
Oylawınşa olaqtıñ, künniñ bări şolaq kün.

Beceriksizin eli çolaktır.
Orşaqlaqtıñ qolı şolaq.

Beceriksizin gözü tanır, beceriklinin eli tanır.
Olaqtıñ közi tanıydı, şeberdiñ qolı tanıydı.

Beceriksizin sözü, yersiz yama gibidir.
Olaqtıñ sözü — orınsız jamaw tärizdi.

Beceriksizlik kötüdür, ondan da salaklık kötüdür.
Olaqtıq jaman, odan da salaqtıq jaman.

Bekâr yiğit halk güveyidir.
Boydaq jigit jurt kuyewi.

Belâlı yere girme, başına gelirse şaşma.
Pâleli jerdi baspa, basıña tüsse saspa

Ben bağdan gelsem, o dağdan gelir.
Men bawdan kelsem, ol tawdan keledi.

Ben de senin gibiydim, Sen de olursun benim gibi.
Men de edim sendey, sen de bolarsıñ mendey.

Ben kendi canımla uğraşıyorum, molla benim malımla.
Men öz janımmen awremen, molda meniñ malımmen.

Ben ne dedim, kopuzum ne diyor.
Men ne dedim, qobızım ne deydi.

“Ben” demek çöl, “biz” demek göldür.
“Men” degen şöl, “biz” degen köl.

Bencil, onu doğuran anaya da hoş gelmez.
Menmendigiñ tuwğan anaña da jaqpas.

Benden gidinceye kadar, sahibine ulaşıcaya kadar.
Menen ketkense, iyesine jetkense.

Bereket dileyen ilerler, kavga diyelen dağılır.
Bereke tilegen ozar, topalañ tilegen tozar.

Besleyip büyütülen mal iyi, bilerek büyüyen adam iyi.
Önip ösken mal jaqsı, bilip ösken jan jaqsı.

Beş evin başı bir olsa bir köy olur.
Bes üydiñ bası qosılsa bir awıl.

Beş parmak bileğe, bilek yüreğe bağlıdır.
Bes sawsaq bilekke bağıntı, bilek jürekke bağıntı.

Beş parmak bir olmadan iğne iliklenmez.
Sawsaq birikpey iyne ilikpeydi.

Beş parmak birlikte ağıza sızmaz.
Bes sawsaq birdey awızğa sıymayıdı.
Beşige girmek; eşikten girmektir.
Besikke kirgeni - esikten kirgeni.

Beşin başı olacağına, altının ayağı ol.
Bestiñ bası bolğanşa, altınıñ ayağı bol.

Bet görürse; yüz utanır.
Bet körse, yüz uyaladı.

Betin ekşi olursa aynağa kızma.
Betiñ qıysıq bolsa aynağa ökpeleme.

Bey güclüye adil, mazluma zalm.
Tore äldige ädil, älsizge qilar jäbir.

Bey zorlasa tepe de yıkılır.
Tore töndi - töbe quladı.

Beyaz karda çok yürürsen gözün bir gün aklanır,
Uzak yerde çok yürürsen gönlün birgün kırılır.
Aqşa qarda köp jürseñ, köziñ bir kün qarığar,
Alis jerde köp jürseñ, köñiliñ bir kün tarıgar.

Beyden, dostun olsa baş köşe senin, idareciden dostun olsa
mühür senin.

Töreden dosiň bolsa för seniki, ulıqtan dosiň bolsa mör seniki.

Bıçağı olan sevdığını yer, bıçağı olmayan tuttuğunu yer.
Pişağı bar süyegenin jer, pişağı joq tiygenin jer.

Bıçağını gönülden ver, gönülden vermezsen kınıyla ver.
Pişağındı şınımen ber, şınımen berseň, qınımen ber.

Bıçak kabin içinde durmaz.
Pişaq qap tübinde jatpaydı.

Bıkan gönül açılır, esen fırtına durulur.
Bıqqan köñil aşilar, burqanğan boran basılar.

Bildircin etini yiye ördek eti lezzetli olmaz.
Ular etin jegenge üyrek eti borıq tatiydi.

Bildircini yakından yakalayan uçurur, uzaktan yakalayan vurur.

Bödeneni tar aynaldırğan uşıradı, keň aynaldırğan soğadı.

Bildircinin yuvası olmaz, nereye gitse de civil civil.
Bödeneniň üyi joq, qayda barsa bitpıldıq.

Bırak dediğinde bırakmayan aracıya muhtaç olur.
Qoy degende qoymağan aşağıya zar bolar.

Bırak deyince it bile bırakır.
Qoy dese iyt te qoyadı.

Büyüga küserken sakalı çıkmış.

Murtqa ökpelep jürgende, saqal şığıptı.

Büyüga sürünen yağa karın doymaz.
Murtqa jaqqan mayğa qarın toymas.

Biçilen don dar gelmez.
Pişilgen ton tar kelmes.

Bidenen yanın iyidir.
Küyregennen küygen artıq.

Bildiğin bir dokuz, bilmediğin doksan dokuzdur.
Bilgeniň bir toğız, bilmegeniň toqsan toğız.

Bilen kişi hırsızı fakir der,
Bilmeyen kişi hırsızı yiğit der.
Bilgen kisi urını baqır deydi,
Bilmegen kisi urını batır deydi.

Bilene türkü, bilmeyene “dirdür”.
Bilgenge jır, bilmegenge “dır”.

Bilgine dünya aydınlichkeit, cahilin günü gariptir.
Bilimdige dünya jarıq, bilimsizdiň künü kärip.

Bilgine yakın ol, cahile dikkat et.
Bilimdige jaq bol, bilimsizden saq bol.

Bilgini görürsen saygı göster, cahili görürsen sabret.
Bilimdini körseň qadır tut, bilimsizdi körseň sabır tut.

Bilim bahtın söküp atamayacağı kazığıdır, bilimsiz baht uzun
sürmeyecek azıktır.

Bilim bağıttıñ jibermeytin qazıgi, bilimsiz baq alde kimniñ azağı.

Bilim dağının eteği; diken, başı; bağ, bahçedir.

Bilim tawınıñ etegi - tiken, bası - baw - baqşa.

Bilim değişir, rızık karışır.

Bilim awısadı, işis juğısadı.

Bilim ile gücü birleştirse, yeri sağlam olup çalışması yükselir.

Bilim men küsti biriktirse, orın tewip eñbegi janadı.

Bilim öğrenmeden övünme, hüner öğrenmeden hazırlanma.

Bilim tappay maqtanba, öner tappay baptanba.

Bilim öğrenmek; iğne ile kuyu kazmak gibidir.

Bilim aliw - iynemen qudiq qazganday.

Bilimi, ağaç beşikten yer beşigine kadar ara.

Bilimdi ağaç besikten jer bisigine deyin izden.

Bilimin kadrini er bilir, bilginin kadrini halk bilir.

Bilim qadırın er biler, bilimdiniñ qadırın el biler.

Bilimli adam bin yaşar, bilimsiz adam boş yaşar.

Bilimdi adam miñ jasaydı, bilimsiz adam qur jasaydı.

Bilimli adamın sözü ipek gibi, bilimsiz adamın sözü bilek
gibidir.

Bilimdi adamniñ sözü jibektey, bilimsiz adamniñ sözü bilektey.

Bilimli ölürsə kağıtta adı kahır,

Üstad ölürsə yaptığı işi kahır.

Bilimdi olse, qağazda atı qalar,

Ustaz olse, istegen zatı qalar.

Bilimli yiğit dost arar, bilimsiz yiğit aş arar.

Bilimdi jigit dos izdeydi, bilimsiz jigit as izdeydi.

Bilimlididen aklı çıkar, akılı yaşıdan nakıl (atasözü) çıkar.

Bilimdiden aqlı şıgar, aqlıda qarttan naqlı şıgar.

Bilinmeyen yerde suya düşme, eklemsiz yere bıçak vurma.

Suwatsız jerden suwğa tüspe, buwınsız jerge pişaq salma.

Bilinmeyen yerin ovası çukuru çoktur.

Bilmegen jerdiñ oy - şuqırı köp.

Bilirim diye övünme, senden de bilgin bulunur.

Bilemin dep maqtanba, senen de bilgiş tabilar.

Biliyorum, gördüm dediğin çok söz, görmedim dediğin bir
sözdür.

Selteñdegen köp söz, körmedim degen bir söz.

Bilmeden emir verme, sırrımı bilmeden tenkit etme.

Bilmey turıp biylik aytpa, sırlaspay turıp sin aytpa.

Bilmediğini soran bilir,

Kaybettığını arayan bulur.

Bilmegenin surağan biledi,

Joğaltqanın izdegen tabadı.

Bilmeyorsan adama sor, adam yoksa çocuğa sor.
Bilmeseň kisiden sura, kisi joq bolsa, kişiden sura.

Bilmeyene iyilik etme, dinlemeyene söz söyleme.
Bilmegenge jaqsılıq qılma, tiňdamağanğa söz aytpa.

Bilmeyene öğretmek bilginliğin belgesi,
Bildiğini esirgemek bilsimsizliğin belgesidir.
Bilmegenge üyretken — bilimdilik belgisi,
Bilgenin jurttan ayağan — bilimsizlik belgisi.

Bilmeyeni affetmesen bildiğin nedir?
Bilmediğini öğretmesen bilginliğin nedir?
Bilmegendi keşirmeseň, bilgeniň qaysı?
Bilmegenin üyretpeseň, bilimdiliň qaysı?

Bin adamın kurduğu köprüyü, bir adam bozar,
Bir adamın yaktığı ateşle on adam isınır.
Miň adam salğan köpirdi, bir adam buzadı,
Bir adamnıň jaqqan otına on adam jılınadı.

Bin askerin bir kolbaşısı olur,
Bin mültecinin bir yolbaşısı olur.
Miň askerde bir qolbaşı bolar,
Miň qaşqında bir jolbaşı bolar.

Bin çanak sütü, bir kaşık maya tutturur.
Miň şelek sütti, bir qasıq aşitqi uyıtadı.

Bin düşmanın yüzünü bir batur çevirir,
Bin davanın yüzünü bir hatip çevirir.

Miň jawdıň betin bir batur qayrar,
Miň dawdıň betin bir şesen qayrar.

Bin göçe bir rehber,
Miň köşsige bir başşı.

Bin günaha bir tövbe,
Miň kūnağı bir tawba.

Bin günlük karanlıktan, bir günlük aydınık iyidir.
Miň küngi qaraňıdan, bir küngi jarıq artıq.

Bin kere iştiginden, bir kere gördüğün daha doğrudur.
(Miň ret estigennen, bir ret körgeniň däl.)

Bin kısrağın borçundan, bir kulağ'ın sakinliği daha iyidir.
Miň biyeniň borışınan, bir qulaqtıň tınışı artıq.

Bin kişinin yüzünü tanıyacağına, bir kişinin adını bil.
Miňniň tüsin tanıganşa, birdiň atın bil.

Bin misra türkü bir ağızdan başlar.
Miň şuwmaq jır bir awızdan bastaladı.

Bin somluk kamçıdan bir somluk fayda olmaz.
Miň somdıq qamşıdan bir somdıq payda joq.

Bin yoldaş iyidir, bin yoldaştan bir dost iyidir.
Miň joldas jaqsı, miň joldastan bir dos jaqsı.

Bin, dilde zenginin cebinde, yoksulun ağızında.
Miñ dildä — bardıñ qaltasında joqtıñ awzında.

Binbaşıya bir versen de yetinmez.
Miñbasığa miñ berseñ de miñqıldıar.

Bini süren bire biner.
Miñdı aydağan birdi minedi.

Bini süren de bire biner,
Biri süren de bire biner.
Miñdı aydağan da birdi minedi,
Birdi aydağan da birdi minedi.

Bir açlığın bir tokluğu vardır, bir varlığın bir yokluğu vardır.
Bir aştıñ bir toqtığı bar, bir barlıqtıñ bir joqtığı bar.

Bir adamın karnına, bir kâse aş sıgar.
Bir adamnıñ işine, bir - aq ayaq as sıyadı.

Bir adamın yaktığı odunla on adam isınır.
Bir adamnıñ jaqqan otınına, on adam jılınadı.

Bir aya yetmez aşını hemşehrinden esirceme.
Altındaki tayını kardeşlerinden esirceme.
Ayğa jetpes aşındı, awıldastan ayama,
Astıñdağı tayındı, bawırlastan ayama.

Bir çeşit hayvanın çok olacağına, çok çeşitli hayvana sahip ol.
Bir tülikke bay bolğanşa, tört tülikke say bol.

Bir çift güzel söz, bin kişinin gönlünü şad eder.
Bir çift çirkin söz, bin kişinin birliğini bozar.
Bir awuz kiyeli söz, miñ kisiniñ köñilinjadıratadı.
Bir awuz kuyeli söz, miñ kisiniñ intımağın idıratadı.

Bir devenin tezeğine kırk kişi kayıp yıkılır.
Bir tüyenıñ qumalağına qırıq kişi tayıp jiğilar.

Bir dişin değeri otuz koyun.
Tistiñ qunu otız qoy.

Bir doğruya iki yalan karışırsa kambaru çıkar,
İki doğruya bir yalan karışırsa, kolay gizlenir.
Bir şınga eki ötirik qosılsa, bultıiyip turadı.
Eki şınga bir ötirik qosılsa, jımıiyip turadı.

Bir düğünde iki “yar” olmaz, bir davada iki karar olmaz.**
Bir toyda eki jar joq, bir dawda eki jar joq.

Bir emek veren, iki eder, iki eden âdet eder.
Bir eñbek etken, eki etedi, eki etken ädet etedi.

Bir gemiye binenin canı da bırdır.
Bir kemege mingenniñ janı bir.

Bir gönüle iki dilek sıgmadır.
Bir köñilge eki tilek sıymas.

Bir gördüğün biliş, iki gördüğün tanış.
Bir körgen bilis, eki körgen tanış.

* yâr: düğünde söylenen türkü türü.

Bir gözün bir gözüne tanık olur.
Bir köziň bir köziňe küwəsi boladı.

(Bir gün tuzunu tattığına, kırk gün selam ver.)
Bir kün tuzın tatqanǵa, qırıq kün sälem.

Bir günlük yoldaşına kötü deme,
Bir gün bindiğin atına ağır - aksak deme.
Bir kün bolğan joldastı jaman deme.
Bir kün mingen atıñdı şaban deme.

Bir hanın rızık, iki hanım kavgadır (vuruş).
Bir äyel iris, eki äyel urıs.

Bir it görüp havlar, bir it duyup havlar.
Bir iyt körip üredi, bir iyt erip üredi.

Bir iyilik bin beladan kurtarır,
Bir kötülük bir belaya uguratır.
(Bir jaqsılıq miň päleden qutqızar,)
Bir jamandıq miň pälge tutqızar.

Bir kâse çorba açıktırmaz, iki kâse çorba mest etmez.
Bir ayaq köje aş qılmış, eki ayaq köje mas qılmış.

Bir kayıp bir kaybı bulur.
Bir joq bir joqtı tabadı.

Bir kazan aş bir aileyi doyurur,
Çalışkan bir genç bir boyu doyurur.
Bir qazan as bir üyli jandı toyğızar.
Bir qajırlı jas bir ruw eldi toyğızar.

Bir kazaya (suça) iki ceza olmaz.
Bir qazaǵa eki jaza joq.

Bir keçinin ardından bin koyun gider.
Bir yiğidin ardından bin asker gider.
Bir serkeniň artınan miň san qoy eredi.
Bir batırıñ artınan miň san qol eredi.

Bir kılıçın ağızında bin adamın başı vardır.
Bir qılıştıñ düzinde miň adamnıň başı bar.

Bir kırlangıcın gelmesiyle yaz olmaz,
Bir saksaǵanın gelmesiyle kiş olmaz.
Bir qarlığas kelgenmen jaz bolmaydı.
Bir sawısqan kelgenmen qıs bolmaydı.

Bir kırıağın iki memesi, biri giderse sütü olmaz.
Bir devenin iki hörgücü, biri giderse gücü olmaz.
Bir biyeneniň eki emşegi, biri ketse süti joq.
Bir tüyeneniň eki örkeşi, biri ketse küşi joq.

Bir kişi bin kişiden ganimet alır.
Bir kişi miň kisige olja saladı.

Bir kişi tahta oturursa, bin kişi ata biner.
Bir kişi taqqa minse, miň kişi atqa minedi.

Bir kocakarı bir kocakarya "gelin" der.
Bir kempir bir kempirdi kelinsek deydi.

Bir komşudan bir komşu tuz alır,
Bir boydan bir boy kız alır.
Bir körşiden bir körşi tuz aladı.
Bir ruwdan bir ruw qız aladı.

Bir kötü, bin kişiyi eritir, bir tezek bir karın yağı cürüttür.
Bir jaman mıñ qoldı iriter, bir qumalaq bir qarm maydı şiriter.

Bir köyde bir ev aç kalırsa, bütün ev aç olur.
Bir awılda bir üy aş bolsa, bär üy aş boladı.

Bir köyün malına bakmazsan, bin köyün malına bakarsın.
Bir awıldıñ malın baqpasañ, mıñ awıldıñ malın bağarsıñ.

Bir menfaatten vazgeçen bin kişiyle dost olur.
Bir paydadan keşken, mıñ kisimen dos boladı.

Bir mollanın arkasında kırk şeytan olur.
Bir mollanıñ soñında, qırıq şeytan bar.

Bir öğlelik ömrün olsa, bir gecelik topla.
Tüstik ömriñ bolsa, keştek mal jiy.

Bir parsın ölüsü yüz tilkiyi doyurur.
Bir barıştıñ öligi, jüz tükini toydırar.

Bir sevinç bir yaşamaktır.
Bir quwanğaniñ - bir jasağaniñ.

Bir tenge kısrak olmaz, iki tenge deve olmaz.
Bir teñge biye bolmaydı, eki teñge tüye bolmaydı.

Bir tevekkel bin kaygının kalesini bozar.
İyi bir söz bin gönlün yarasını iyileştirir.
Bir täwekel buzadı, mıñ qayğınıñ qalasın.
Bir jaqsı söz bitirer, mıñ köñildiñ jarasın

Bir yıla tavşan derisi de dayanır.
Bir jılga qoyan terisi de şidaydı.

Bir yol var yakın, yakın da olsa uzaktır.
Bir yol var uzak, uzak da olsa yakındır.
Bir jol bar jaqın, jaqın da bolsa alıs.
Bir jol bar alıs, alıs ta bolsa jaqın.

Bir zenginin evi için iki fare dalaşmış.
Bir baydiñ jurtına eki tişqan talasıptı.

Birbirini kıskanan köy olmaz, hesaplaşan dost olmaz.
Añdisqan awıl bolmaydı, eseptesken dos bolmaydı.

Birbirini kıskanan köy olmaz, kavga eden el olmaz.
Añdisqan awıl bolmas, eregesken el bolmas.

Biri canına yoldaştır, biri malına yoldaştır.
Birew janıña joldas, birew malıña joldas.

Biri düğüne gittiğinde, biri koyun çalmış.
Birew toyğa aynalğanda, birew qoýga oynalıptı.

Biri görüp düşün, ikisini görüp sükret.
Birdi körüp pikir, ekini körüp sükir.

Birin kusuru bine bulaşır.
Birdiň kesiri miňga juğadı.

Birinci zenginlik vücut sağlığı,
İkinci zenginlik eşi (hanımı) olması,
Üçüncü zenginlik malın olması.
(welgi baylıqdan densawlıq,
Ekinši baylıq aq jawlıq,
Üşinşı baylıq bes sawlıq)

(Birinden alanın eli kısa olur, birinden yiyenin dili kısa olur.)
Birewden algannıň qoli qısqa, birewden jegenniň tili qısqa.

Birine mal kaygı, birine can kaygı,
Birine aş kaygı, birine baş kaygı.
(Birewge mal qayğı, birewge jan qayğı,
Birewge as qayğı, birewge bas qayğı.)

Birini vurup dereye gideceğine, birinden tayak yiyip tepeye çık.)
Birewdi urıp saya jürgense, birewden tayaq jep töbege şıq.

Birini zora sokman kendinle alay etmen gibidir.
Birewdi azaptağınanıň, öziňdi mazaqtąganıň.

Birinin atın kaldırılamayacağı bezi var, birinin atın kaldırılamayacağı sözü var.
Birewdiň at kötermes bözi bar, birewdiň at kötermes sözü bar.

Birinin belası bini mahveder.
Birdiň älemeti miňdi äketedi.

Birinin bildiğini biri bilir, birinin ağladığına biri güler.
Birew bilgendi birew biler, birew jilaytunga birew küler.

Birinin buzağına değmek, kendi öküzüne değmek gibidir.
Birewdiň buzawına degeniň, öziňnin ögiziňe boladı.

Birinin sözü çeker, birinin gözü çeker (ayartır).
Birewdiň sözi ädemi, birewdiň közi ädemi.

Birisи doyup ziplar, öteki donup ziplar.
Birew tayıp sekiredi, birew toñıp sekiredi.

Birisи şaka söylese, sen doğru söyle.
Birew äzil aytsa, sen ädil ayt.

Birisи urgan eskitir, birisi astar eskitir.
Birew arqan tozdırادı, ekew ultan tozdırادı.

Birisine ölüm dileyeceğine, kendine ömür dile.
Birewge ölim tilegenše, öziňe ömir tile.

Birliği çok olana az deme, birliği olmayana çok deme.)
Az deme intımağı köpti, köp deme intımağı joqtı.

Birlik içinde olan köyden akıl görürsün,
Birlik içinde olmayan köyden kavga görürsün.
Birligi bar awıldan keňes estiysiň,
Birligi joq awıldan eges estiysiň.

Birlik içinde olmayan halkın başı olacağına, birliği olan halkın dostu ol.
Birligi joq eldiň başı bolğanşa, birligi bar eldiň dosı bol.

Birlik içinde olmayan köyden kavga görürsün.
Birligi bar awıldan keñes estiysiň, Birligi joq awıldan eges estiysiň.

Birlik olan bir boy dağılan bin boyu yener.
Birikken jüz bitirañqi müñdi aladı.

Birlik olmadan dirlik olmaz.
Birlik bolmay tırlik bolmas.

Birlik yener düşmanı, birlik halleder davayı.
Birlik jeñer jawdı, birlik şeşer dawdı.

Birlikte kazanç çok olur.
Tatrıwraqa tabis mol.

Birlikte sıkıntı çekenin pişmanlığı olmaz.
Köppen körgenniň armanı joq.

Bite öfkelenip elbiseni ateşe atma.
Biytke ökpelep tonındı otqa tastama.

Bitecek olan pazarlığa, iyi kalpli aracı rastlar.
Biteyin dep turğan sawdağı, bedeldi deldal tap bolar.

Biten işi eleştiren çok, pişen aşı yemeye gelen çok olur.
Bitken iske sınrı köp, pısqan asqa jewşı köp.

Biten işin kusuru olmaz, bitiren erin eksiği olmaz.
Bitken istiň mini joq, bitirgen erdiň kemi joq.

Biz de kadın oluruz, torbaya dari koyarız.
Biz de qatın bolarmız, qapqa tarı salarmız.

Biz diyen yiğit yükselsir, "ben" diyen yiğit zayıflar.
"Biz" degen jigit şarıqtaydı, "men" degen jigit ariqtaydı.)

Bizim de babamız güvey, anamız gelin olmuştur.
Biziň de ækemiz kuyew, šeşemiz qalıñdıq bolğan.

Boğa gurura, karışık oküz kavgaya semirir.
Buqa buwğa, azban duwğa semirir.

Bolat biz kap dibinde yatmaz.
Bolat biz qap tübinde jatpas.

Bolat tavında belli olur, yiğit meydanda belli olur.
Bolat qaynawda şınıgadı, batır maydanda şınıgadı.

Bolluk olsun dersen durmadan çalış.
Molşılıq bolsın deseň, quşırılanıp eñbek et.

Borayıp borayıp tipi yağsa, boran atı öldürür.
Boray—baray qar jawsa, boran attı öltirer.

Borcun olmazsa gamin olmaz.
Qarızıň bolmasa, qamıň bolmaydı.

Borç yeme eti, kızartır beti.
Nisiye jeme etti, qızartar betti.

Borçlu olsa da evlen eşin kalır yanında.
Qarızdanda qatın al, qatın qalar janıñda.

Boş alkış azık olmaz.
Qur alğıs azıq bolmaydı.

Boş çuval dik durmaz, bilimli adam boş oturmaz.
Bos dağar tik turmadı, bilimdi adam tek otirmayıdı.

Boş kaseyle nikah yürümez, boş tabakla dua kabul olmaz.
Qur ayaqqası neke jürmeydi, qur tabaqası bata jürmeydi.

Boş laf buzağı emzirir, buzağı dayak yedirir.
Ngime buzaw emizedi, buzaw tayaq jegizedi.

Boş söz baş ağrıtır, boş kaşık ağız yırtar.
Qurğaq söz bas awırtar, qur qasıq awız jırtar.

Boş söz; kötü çizme gibidir, yürürsen ayağını acıtır, oturursan topuguna batar.
Qur söz — qoñıltayaq etik, jürseň ayağındı qajaydı, otırsaň tobiğina batadı.

Boş sözden kulak bıkar, mantıklı söyle yürek erir.
Qur sözden qulaq jeriydi, jüyeli sözge jürek eriydi.

Boş tulum gümbürder.
Bos kübi küñigirlek.

Boş yaşamaktan, yiğitçe ölmek daha iyidir.
Ez tirilikten er ölim artıq.

Boşa atılan ok, eceli gelene değer.
Aydalağa atqan oq, ajaldığa tiyedi.

Boşa gezen teke kurda rastlar, boşa gezen serseri hırsıza rastlar.

Tentiregen teke börige keziger, tentiregen tentek urığa keziger.

Boşboğazdan çok gezen ayak daha iyidir.
Jeñil awızdan jeñiltek ayaq ozar.

Boşu boşuna yatandan Tanrı da şikâyetçidir.
Bekerden - beker jatqannan täñirim bezer.

Boşuna gezeceğine, bedava çalış.
Tek jürgençe, tegin iste.

Boşuna kavga etme, yüz kalsın.
Betege ketedi, bet qaladı.

Boy hızlı değildir, düşünce hızlıdır.
Boy jüyrik emes, oy jüyrik.

Boyacı boyacı diye övdüğünde sakalını boyar.
Boyawşı, boyawşı degenge saqalın boyayıdı.

Boynuz kulağı geçer.
Burın şıqqan qulaqtan, soñğı şıqqan müyiz ozadı.

Boynuzsuz keçi “Boynuz istiyorum” diyerek kulağından olmuş.
Toqal eşki müyiz suraymin dep qulağının ayrılıptı.

Boyun gibi boy bulunsa bile, düşüncen gibi düşünceli bulunmaz.
Boyiñday boy tabılğanmen, oyıñday oy tabılmas.

Boyun ulaşmadığı yer olsa da, düşüncenin ulaşmadığı yer olmaz.

(Boy jetpeytin jer bolsa da, oy jetpeytin jer bolmas.)

**Boyun ulaşmadığı yere düşünce ulaşır,
Kartalın ulaşmadığı yere hayal ulaşır.**

(Boy jetpegen jerge oy jetedi,
Qıran jetpegen jerge qıyal jetedi.)

**Boyuna göre giyimi, düşüncesine göre zihni.
Boyna qaray kiyimi, oyına qaray zeyini.**

**Boz at oynak, daz adam mubalağacı olur.
Boz at oynaq keler, taz adam äwleki keler.**

**Bozuk kaymak kusturmadan kalmaz.
Qam qaymaq qustırmay qoymas.**

**Bozuk süt içi buzar, bozuk (kötü) söz işi bozar.
Irigen süt isti buzar, irigen söz isti buzar.**

**Bölecek kötü var, birlestirecek dost var.
Ayıratin jaman bar, qosatın jaran bar.**

**Bölünen halkın davası derdi bitmez,
Türkücü kızın avcısı bitmez.
Bülingen eldiñ daw şarı bitpes,
Öleñsil qızdıñ awjarı bitpes.**

**Bölünen düşman yener.
Jarılığandı jaw aladı.**

Bölüneni kurt yer.

Bölingendi böri jeydi.

**Börkün dar olursa başını sıkar,
Huyun kötü olursa başındaki bahtin uchar.**

(Börkiñ tar bolsa, basıñdı qısar.
Mineziñ tar bolsa, basıñdağı baqtıñ uşar.)

**Bu dünyanın tasası o dünyaya gitmez.
Bul dünyeniñ qusası, ol dünyeye ketpes.**

**Bu yıl izi olursa, gelecek yıl kendisi olur.
Biyıl izi bolsa, keler jılı özibar.**

**Bağdayın gövdesinin dik durması tahlilinin yokluğundandır,
Yığidin göwdesinin dik durması aklının yokluğundandır.
Biydaydınıñ kewdesin kötergeni - daqılı joqtığı.
Jigittiñ kewdesin kötergeni - aqılı joqtığı.**

**Bağdayın sayesinde fiğ su içer.
Biyday arqasında qaramıq suw işedi.**

**Bulak birikip derya olur, yaş birikip ihtiyarlık olur.
Bulaq quralıp darya bolar, jas qartayıp qarya bolar.**

**Bulak toprağı göğertir (yeşertir), bilim halkı göğertir.
Bulaq jerdi kögerter, bilim eldi kögerter.**

**Bulamaç yüzünden soğur, çorba dibinden soğur.
Bilamıq betinen suwyidi, köje tübinen suwyidi.**

Bulan sevinir, taniyan alır, sabah soğuk olur.
Tapqan quwanadı, tanığan aladı.

Bulut birikirse yağmur yere yağar,
Halk birikirse gölü çole döker.
Bult birikse, jañbir jerge quyadı,
Köp birikse, köldi şölge quyadı.

Bulut çıkar yağmur yağmaz ile aldatır,
Kadının hilekârı erkeği aldatır.
Bult şığıp janbrjawmay, eldi aldaydı,
Ayeldiñ aylakeri erdi aldaydı.

Bulut yağmaz, buyruk yağar.
Bult jawmaydı, buyriq jawadı.

Bulutlu gün yağmadan durmaz,
Kindar düşman saldırmadan durmaz.
Bultanğan kün jawmay qoymas,
Uwittanğan jaw şappay qoymas.

Buyrukla halk dağılsa da bulut dağılmaz.
Buyriqqa jurt tarqasa da, bult tarqamas.

Buyurana nasip etsin.
Buyırğan malğa tisiñ tiysin.

Buyurana nasip olur, buyurmayanın işi yanar.
Buyırğanşa tis tiyedi, buyırmağanşa iş küyedi.

Buyurmayan buttan olur.
Buyırmağan buttan keter.

Buza dayanma, düşmana güvenme.)
Muzga süyenbe, jawğa senbe.

Buzağı çalan öküzü de çalar,
Düğmeyi çalan deveyi de çalar.
Buzawdı urlağan ögizdi de urlaydı,
Tüymeni urlağan tüyeni de urlaydı.

Büyügün taşı yukarıya yuvarlanır.
Zordıñ taşı örge domalaydı.

Büyük büyüğü, kör körü görür.
Zor — zordı, kör kördi köredi.

Büyük istek bahta kavuşturur, dil uzunluğu belaya sokturur.
(Öskeleñ talap baqtqa molıqtırar, til uzını bärege joliqtırar.)

Büyük iş eri tanıtır.
Eseli eñbek er atandırar.

Büyük olursan yer gibi ol, derin olursan göl gibi ol.
(Alıp bolsaň jerdey bol, tereñ bolsaň köldey bol.)

Büyük olursan yer gibi ol, herşeye dayanıp kaldırın,
Berrak olursan su gibi ol, bütün kiri (bulanıklığı) gideren.
(Alıp bolsaň jerdey bol, bärin şıdap kötergen,
Tunıq bolsaň suwdøy bol, kir bitkendi ketirgen.)

Büyüklerle kavga etme, arkalılara direnme.
Alıptarmen urıspa, beriktermen tirespe.

Büyüyen kavağın damarını kesme.
Öskən terektiñ tamırın şappa.

C

Cahil adam verimsiz, verimsiz ömür ilimsizdir.
Bilimsiz adam şıqımsız, güldenbes ömir ǵılımsız.

Cahil adam, meyvesiz ağaçtır.
Bilimsiz adam — miywazız ağaç.

Cahil dosttan zeki düşman iyidir.
Nadan doston zerek duşpan artıq.

Cahil gözetir, alım düzeltir.
Nadan küzetedi, dana tüzetedi.

Cahil halka cahil molla.
Añqaw elge aramza molla.

Cahil kişi kolay inanır.
Nadan kisi nanğış.

Cahil konuşursa âlim dinler.
Nadan aytsa, dana tiñday beredi.

Cahil yiğitten uysal öküz üstündür.
Bilimsiz jigitten basbiligi ögiz artıq.

Cahilden alım ibret almış.
Nadannan ǵalım ǵibrat aldı.

Cahilden başkanın olursa, yara düşersin.
Nadannan başsıñ bolsa, jarǵa qulaysıñ.

Cahilin bütün ömründen âlimin bir günü daha değerlidir.
Nadannıñ bükil ömirinen, ǵalımnıñ bir künü qımbat.

Cahille bir olma, sonra pişman olma.
Nadanmen jürme, keyin ökinbe.

Cahillik çocukluktur.
Nadandıq — balalıq

Can ağrısra ten zayıflar, kaygı basarsa can zayıflar.
Jan awırsa - tän azadı, qayıyı bassa - jan azadı.

Can dostun canından geçse de, mal dostun malından geçmez.
Jan dosıñ janınan keşse de, mal dosıñ malınan keşpes.

Can düşmanı olan başından ayrılrı.
Qas duşpanı bar basınan ayrırlar.

Can zora girmeden iş bitmez, istekli olmayan muradına ermez.
Jan qıynalmay jumis bitpes, talap qılmay muratqa jetpes.

Canı kıymetli yiğidi düşmana gönderme,
Ağzı sıki yiğidi kavgaya gönderme.
Janı ayawlı jigitti jawǵa jiberme,
Awzı ayawlı jigitti dawǵa jiberme.

Canımla malım sadaka, arımla canım sadakadır.
Janımnan malım sadaqa, arımnan janım sadaqa.

Canın sağ olursa zordayım deme,
Tenin sağ olursa fakirim deme.
Janıñ saw bolsa, zarlımin deme.
Täniñ saw bolsa, jarlımin deme.

Canını esirgemeyen düşmanı yener, malını esirgemeyen davayı kazanır.
Janın ayamağan jaw aladı, malın ayamağan daw aladı.

Canını esirgersen fakirsın, sözünü esirgersen zavallısın.
Jan ayasañ jarlısıñ, söz ayasan sorlısıñ.

Canını seven düşman yenemez, erincek ekin alamaz.
Jan ayar jaw jeñe almas, erinşek egin ala almas.

Canlılar içinde kurt doymaz, cansızlar içinde deri doymaz.
Jandıda böri meşkey, jansızda teri meşkey.

Cansızın ağırlığı yattığı yerde,
Adamın ağırlığı bastığı izdedir.
Jansızdıñ awırlığı jatqan jerinde,
Adamnıñ awırlığı basqan izinde.

Cebinde kuruşu yok, devenin dişine bakmış.
Qaltasında tiyini joq, tüyenin tisin aşiptı.

Cesur kurt tay—kunan*ı yer,
Korkak kurt kuzu—oğlağı yer.
Mıqtı qasqır tay - qunanga şabadi,
Mıqır qasqır qozi - laqtı qağadı.

* **kunan :** İki yaşındaki erkek at.

Cesurun gözü kötü, ahmağın sözü kötüdür.
Ölermenniñ közi jaman, aqımaqtıñ sözü jaman.

Cesurun kendisinden gözü kötüdür.
Ölermenniñ özinen de közi jaman.

Ceylandan hızlı yabani hayvan olmaz, yıkıdan hızlı mal olmaz.
Bökennen jüyrik añ bolmas, jılqıdan jüyrik mal bolmas.

Cıcıği sağlam koyun bağlanmaz,
Kuru tabağ'a fatiha gelmez.
Jelini saw qosaqqa kirmeydi,
Qur tabaqqa bata jürmeydi.

Cimri adam kıskanç, kurnaz adam kabahatçı olur.
Qaraw adam künsil, meker adam minşil.

Cimri adam kuralcı olur, kötü at doğru yürümez.
Qattı adam irimşıl boladı, qasañ at qırınşıl boladı.

Cimri zengin kesmeye kuzu bulamayıp fakirin tek toklusunu istemiş.
Sarañ bay soyiwğa qozi tappay, jarliniñ jalğız toqtısın surayıdı.

Cimri zenginden cömert fakir daha iyidir.
Qaraw baydan kewdeli kedey artıq.

Cimri zenginden cömert fakir daha iyidir.
Sarañ baydan kewdeli kedey artıq.

Cimri zengine kadından malı, akrabasından atı daha
kiymetlidir.

Qaraw bayğa qatınnan zati, ağayınnan atı qımbat.

Cimri zenginin zenginliğinden, cömert fakirin çayı daha iyidir.
Qaraw baydñ baylıgınan, kewdeli kedeydiñ şaylığı artıq.

Cimriden istersen gönlün yorulur,
Geçmişî kovarsan ömrün körlenir.
Sarañnan surasañ köñil şarsaydı,
Ötkendi quwsañ ömiriñ şarsaydı.

(Cimrinin aşı pişmez, kazanı ateşten düşmez.)
Bermestiñ aşı pispas, qazanı ottan tüspes.

Cömert için beş çoktur, cimri için altı azdır.
Berermenge besew köp, alarmanğa altaw az.

Cömert olayım diye şaşkın olma.
Aşıq bolam dep, şaşiq bolma.

Cömert olursan eksikliğin olmaz.
Keñ bolsañ, kem bolmaysıñ.

Cömert tok olmasa da fakir olmaz.
Jomart toq bolmasa da, joq bolmas.

(Cömert verdiğini söylemez, er söylediğinden dönmez.)
Jomart bergenin aytpas, er aytqanınan qaytpas.

Cömert yokluğunu, hızlı at tokluğunu bildirmez.
Jomart joqtığın, Jüyrik toqtığın bildirmes.

Cuma namazına gitmek istersen perşembeden hazırlan.

Namaz jumadan ümitiñ bolsa, beysenbide qıymılda.

C

Çağ düzelir, kötü düzelmey.
Zaman tüzeler, jaman tüzelmes.

Çağ iyi olursa, genç görünür yaşı da.
Zaman jaqsı bolsa, jas köriner qartıñ da.

Çağ kötü değil, çağ'a uymayan kötüdür.
Zaman jaman emes, zamanğa say bolmağan jaman.

Çağ'a göre kanun, ormanına göre hayvan.
Zamanına qaray zañ, toğayına qaray añı.

Çağ'a uyarsan, adamına uyarsın.
Zamanınā jaqsañ, adamına jağasıñ.

Çağına kötü dersin, kendi katkın nedir?
Zamanıñdı jaman deysiñ, öziñ qosqan üles ne?

(Çağrılan konuğu memnun etmek zordur.
Şaqırğan qonaqtıñ babın tabıw qıyın.)

Çağrılan yerden kalma, çağrılmayan yere varma.
Şaqırğan jerden qalma, şaqırmağan jerge barma.

Çaldıran, anasının koynunu açmış.
Aldırğan anasınıñ qoynın aşıptı.

Çalışan muradına erer, mal ile zenginliğe de kavuşur.
Eñbek etken muratqa jetedi, mal menen däwlet te bitedi.

Çalışan tok olur.
Kim jumis istese sol toq.

Çalışırsan erinmeden, doyar karnın dilemmeden.
Eñbek qılsañ erinbey, toyadı qarnıñ tilenbey.

Çalışırsan kazanırsın.
Eñbek etseñ emersiñ.

Çalışırsan yersin.
İsteseñ tistersiñ.

Çalışkan adam tok oturur, tembel adam tek oturur.
Eñbek etken adam toq oturur, eñbeksiz adam tek oturur.

Çalışkan aş bulur, geveze belâ bulur.
Qol jüyrigi asqa, til jüyrigi basqa.

Çalışkan emer, tembelden ne çıkar.
Eñbek etken emedi, eñbeksiz ne önedi.

Çalışkan gururla göge bakarsa, erincek (tembel) kızarıp yere
bakar.
Eñbekçi jarqıldap kökke qarasa, erinşek qızarıp jerge qarayıdı.

Çalışkanın biri iki olursa, erinceğin ikisi bir olur.

Eñbekiniň birewi ekew bolsa, erinşektiň ekewi birew bolar.

Çalışkanın ekmeği tatlı, tembelin canı tatlıdır.

Eñbekiniň namı tätti, jalqawdını janı tätti.

Çalışkanlık adamı adam eder, tembellik adamı nadan (cahil) eder.

Eñbek adamdı adam etedi, eñbeksizdik adamdı nadan etedi.

Çalışkanlık erin sanıdır.

Eñbek erdiň səni.

Çalışkanlık; kutluluk, erinceklik; boşluk.

Eñbekkerlik - qut, erinşeklik - jut.

Çalışma çölü göle döndürür, tembellik gölü çole döndürür.

Eñbek şöldi kölge aynaldırsa, eñbeksizdik köldi şölge aynalıdıradi.

Çalışma da usûl ister, erlik de usûl ister.

Eñbek te eptilikti tileydi, erlik te eptilikti tileydi.

Çalışma; ata, yer (toprak); anadır.

Eñbek - ata, jer - ana.

Çalışma; el rızkı, er nefesidir.

Eñbek - el ırısı, er tıñısı.

Çalışmadan er onmaz, bir olmadan millet onmaz.

Eñbek qılmay er oñbas, birlilik bolmay el oñbas.

Çalışmadan halka küsme, terini dökmeden toprağa küsme.

Eñbek etpey elge ökpeleme, teriň tökpey jerge ökpeleme.

Çalışmadan iş bitmez, alışmadan güç olmaz.

İstemey is bitpes, şınıqpay küş bitpes.

Çalışmadan iş bitmez, erinceğin kolu ulaşmaz.

Eñbeksiz is pitpeydi, erinşektiň qolı jetpeydi.

Çalışmadan kazandığın altından, çalışıp kazandığın kurşun daha iyidir.

Eñbeksiz tapqan altınnan, eñbekpen tapqan jez artıq.

Çalışmadan kazandığın mal hesapsız olur.

Eñbeksiz tapqan mal esepsiz.

Çalışmadan mal yetişmez, emeklemeden çocuk yetişmez.

Eñbek etpey mal öspes, eñbektemey bala öspes.

Çalışmadan rahatlık gelmez, meşakkatsız baht gelmez.

Eñbeksiz raqat kelmes, maşaqtısız baqt kelmes.

Çalışmak adamin ikinci anasıdır.

Eñbek adamnıň ekinşi anası.

Çalışmak ömrün şadlığı, çalışkanın olmaz yabancılığı.

Eñbek ömir şattığı, eñbekiniň joq jattığı.

Çalışmak şeref, yatıp içmek namustur.

Eñbek etiw dañq, jatıp işiw namis.

Çalışmak, zahmet değil, ziynet.
Eñbek beynet emes, zeynet.

Çalışmakla bulduğun, şeker ile baldan tattığın gibidir.
Eñbekpenen tapqanıñ, şeker baldan tatqanıñ.

Çalışmakla kazanılan aş; bal, tembellikle kazanılan aş; zehirdir.
Eñbekpen tapqan as - bal, eñbeksiz tapqan as - zär.

Çalışmakla okumak; ağabey ile kardeştir.
Eñbek pen oquw - ağamen ini.

Çalışman ikit olursa, zenginliğin sekiz olur.
Eñbegiñ egiz bolsa, baylıgiñ segiz bolar.

Çalışmanın neticesi bolluk, ticaretin neticesi borçtur.
Eñbek tübi keniş, sawda tübi borış.

Çalışmanın sonu; bereket, çokluğun sonu bayramdır.
Eñbek tübi - bereke, köptik tübi - mereke.

Çalışması hiçin günü geçirir.
Eñbegi eştiñ kuni keş.

Çalışması verimli olursa, gönlü de yerinde olur.
Eñbegi önimdi bolsa, köñili senimdi boladı.

Çalışmasına göre kazancı, ağacına göre kerestesi.
Eñbegine qaray önbegi, ağaçına qaray döñbegi.

Çalışmasına göre verimi, sabanına göre koşulamı.
Eñbegine qaray öni, soqasına qaray köligi.

Çalışmayan yiyemez.
İstemegen tistemeydi.

Çalışmayı seversen, aşkasından geri kalmazsun.
Eñbekke beyim bolsañ, qatarıñnan keyin bolmaysiñ.

Çalışmayı sevmeyen erinceğin, halkı sevdim demesi boş sözdür.
Ürünü olmayan çiftçinin toprağı sevdim demesi boş sözdür.
Eñbek süymes erinşektiñ, elin süydim dewi beker.
Jemisi joq jetimniñ, jerin süydim dewi beker.

Çalışmazsan halka küsme, ekin ekmezsen toprağa küsme.
Eñbek etpeseñ, elge ökpeleme, egin ekpeseñ, jerge ökpeleme.)

Çalıştırıp yiyyenden akıl sorma, çalışıp yiyyenden akıl sor.
İstetip işkennen aql surama, istep işkennen aql sura.

Çam aacı dağ içinde, kara erik bağ içinde.
Qarağay taw içinde, qara örik baw içinde.

Çapa çapalamakla bir şey kaybetmezsin,
Kürek tutmakla horlanmazsun.
Ketpen şapqannan kem bolmaysiñ,
Kürek ustağannan qor bolmaysiñ.

Çapam uygun, keserim uygun, kazırsam suya kavuşurum.
Devem uygun atım uygun, göcersem otlağa kavuşurum.
Ketpenim say, şotım say, qazsam suwğa jetemin.
Atanım say, atım say, köşsem nuwğşa jetemin.

Çatış delik evi bey sevmez,
Doğrusunu söylemeyen beyi halk sevmez.
Tuwırlıq jırtıq üy törege jaqpas, tuwrasın söylemegen töre qarağa jaqpas.

Çekingen olursan kötü olursun,
Tembel olursan fakir olursun.
Jaman bolar şeginsek,
Kedey bolar erinsek.

Çekip koparmak kötü atın işi, sonunu bırakmayan kötüün işidir.
Tariqqan tabadı, ekken emedi.

Çekirgeden korkan ekin ekmez.
Şegirkeden qoriqcan egin ekpes.

Çınar çınar çime, torangi* çıkar kuma.
Şınar şıgar şımğa, toraňğı sıgar qumğa.

Çırığa usta iş verir.
Jumskerde minisker jumsaydı.

Çift athyla ordu çoğalır, kuzusuyla koyun çoğalır.
Qos attımen qol köbeyedi, qozısimen qoy köbeyedi.

Çift kılıç kına sızmaz.
Qos qılış qıng'a sıymas.

* torangi: Odun olarak kullanılan ağaç türü.

Çiftçi ektiğini yer, çoban beslediğini.
Diyqan ekkenin jeydi, şarwa baqqanın.

Çiftçi olursan koştugun öküz denk olsun,
Çoban olursan giydiğin giysi bol olsun.
Diyqan bolsaň, qos ögiziň teň bolsın,
Malşı bolsaň, qos etegiň keň bolsın.

Çiftçi olursan, toprakla kaynaş, suyla sırdas ol.
Diyqan bolsaň topıraqpen tuwıś, suwımen sırlas bol.

Çiftçi yağmurlu günde dinlenir, balıkçı firtinalı günde dinlenir.
Diyqan jawında tınadı, balıqşı dawılda tınadı.

Çiftçinin ayağı paytak, yürüdüğü yer gülistandır.
Diyqannıň ayağı maymaq, jürgen jeri güldi aymaq.

Çiftçinin düşüne toprak girer, balıkçının düşüne göl girer.
Bahçıvanın düşüne bahçe girer, baturun düşüne düşman girer.
Diyqannıň tüsine jer ener, balıqşınıň tüsine köl ener. Bağbannıň tüsine baw ener, batırdıň tüsine jaw ener.

Çiftçiye yılda ümit, balıkçuya hergün ümit.
Diyqandiki jılda arman, balıqşıga künde arman.

Cilli at binenin gözü yorulmaz, cilli kadın alanın gönlü daralmaz.
Şıbar at mingenniň közi tunış, şıbar qatın alganniň köñili tunış.

Çırkin kız tuzsuz ekmeğe benzer.
Köriksiz kız tuzsuz nanmen teň.

Çitçinin hazinesi topraktır

Dıqyannıñ qazınası - jer.

Cizmen dar olursa dünyanın genişliğinden ne fayda?

Hanimın kötü huylu olursa dünyanın sakinliğinden ne fayda?

(Etigii tar bolsa, dünyeniñ keñdiginen ne payda?

Qatınıñ şaypaw bolsa, dünyeniñ tınıstiğinan ne payda?)

Cizmesi kötü olan baş köşeye oturmaz, ·

Yen'i kötü olan aş yiyez.

Etigi jaman törge şığa almas,

Jeñi jaman as işe almas.

Cizmesini çıkarmadan er dinlenmez,

Eyer takımını çıkarmadan at dinlenmez.

(Etigin şespey er tiñaymas,

Er - toqımın sıpırmay at tiñaymas.)

Cizmeyi nal korur, yiğidi güç korur.

(Etiki näl saqtayıdı, jigitte äl saqtayıdı.)

Çobanın çok olduğu yerde, koyun murdar olarak ölüür.

Qoysi köp bolsa, qoy aram öledi.

Çocuğa bıçak vermezsen bir ağlar, bıçağı verirsen iki ağlar.

Balaǵa pişaq bermeseñ bir jular, pişaq berseñ eki jular.

Çocuğa canın acıması birdir,

Hangi kolunu kesersen cana batması birdir.

Balaǵa janniñ aşuwı birdey,

Qay qolındı kesseñ de janǵa batuwı birdey.

Çocuğa dizgini verirsen, köyün sükûnetini bozar.

Balaǵa berseñ tizgindi, awıldıñ şırqın buzar.

Bahıt ve devlet azaldığı zaman bereket kaçar,

Çocuğa faydasız olur, atı götür götür gider.

Baqıt däwlet qaytarda iris qaşar,

Balası paydasız bolar, atı kötkenek keler.

Çocuğu nazlı büyütürsen sakalına yapışır.

Ösirseñ erke perzentti saqalıña jabısar.

Çocuğu şefkat büyütür, kar'ı ince kar büyütür.

Balamı silaw ösiredi, qardı qlaw ösiredi.

Çocuğum balım, çocuğumun çocuğu canımdır.

Balam - balım, balanıñ balası - janım.

Çocuğum iyi olsun dersen başka yurda gönder,

Atım iyi olsun dersen çok bağla.

Balam jaqsı bolsın deseñ, şetke ayda,

Atım jaqsı bolsın deseñ, köp bayla.

Çocuğun baktığı malın otlağı temiz yenmez.

Bala baqqan maldıñ örisi jelinbes.

Çocuğun başına aydar koyan kendisi değil babasıdır.

Balanıñ basına aydar* qoýgan özi emes, äkesi.

Çocuğun iyisi sevimli, kötüsü beladır.

Balanıñ jaqsısı qızıq, jamani küyük.

* **aydar:** Çocuğun tam tepesinin üzerindeki uzun saç.

Çocuğun sekizinde diş düşer, sekseninde erkeğin halka işi düşer.

Balaññ segizinde tisi tüsedı, sekseninde erdiñ elge isi tüsedı.

Çocuğun yaramazlığı ailesindendir, yiğidin yaramazlığı kadıdandır.

Balaññ tentek bolğanı üyinen, jigitññ tentek bolğanı biyinen.

Çocuk atadan doğar, aklı kendinden doğar.

Bala atadan tuwadı, aql özinen tuwadı.

Çocuk beşikte beş kez değişir.

Bala besikte bes tüleydi.

Çocuk doğurmayan kadın yoktur, yaşadığını söyle,
Mal bulamayan yiğit yoktur, zenginliğini söyle.

Bala tappaytin qatın joq, turarın ayt.

Mal tappaytin jigit joq, qurarin ayt.

Çocuk gülmeye doymaz, tembel uykuya doymaz.

Bala külkige toymas, jalqaw uyqiğa toymas.

Çocuk Han'dan büyük, eyer deveden büyktür.

Bala hannan ülken, aşamay nardan ülken.

Çocuk istittiğini söyler, gördüğünü yapar.

Bala estigenin aytadı, körgenin isteydi.

Çocuk koşmayı düşerek öğrenir.

Bala jügiriwdi jiğiliwdan üyrenedi.)

Çocuk küçüklüğündekini unutmaz, kel başındakini unutmaz.
Bala jasındağısın umitpaydı, taz basındağısın umitpaydı.

Çocuk olmak farz değil, baba olmak farzdır.

Bala boluw parız emes, äke boluw parız.

Çocuk, çocuğun işi yarımlamaktır.

Bala, balanıñ işi şala.

Çocukla oynama yorulursun, közle oynama yanarsın.

Balamen oynama, şarşaysıñ, şalamen oynama, küyersiñ.

Çocuklu ev pazar (neşeli) çocuksuz ev mezar.

Balalı üy - bazar, balasız üy - mazar.

Çoğalmayacak mal yakalanmaz, otun kötüüsü oşağan*
Öspeytin mal qaşağan, şöp jamanı oşağan.

Çoğunluğa toprak saçma (kötülüük yapma).

Köpke topıraq şapşa.

Çoğunluğun bir engeli olur, yalnızın bin engeli olur.

Köptiñ bir bögewi bar, jekeniñ miñ bögewi bar.

Çoğunluğun gücü göl gibi, göctüp yürümuş il gibi.

Köptiñ küsi köldey, köşip jürgen eldey.

Çoğunluğun önü göldür.

Köp aldı köl.

* oşağan:

Çoğunluk istediğini alır, gün bulutlanınca yağar.
(Köp tilese alar, kün bulttasa jawar.)

Çoğunluk nerde ise tokluk orada.
Köptik qayda bolsa, toqtıq sonda.

Çoğunluk nerede olursa gerçek oradadır.
(Köp qayda bolsa, şındıq sonda.)

Çok ahmağın ağabeyi olacağına, bir akullının kardeşi ol.
(Köp aqımaqtıñ ağası bolğanşa, bir aqıldınıñ inisi bol.)

**Çok bilip hiç bir şey bitirmeyen adamdan,
Az bilip çok iş bitiren kişi daha üstündür.**
Köp bilip tük tindirmaytin adamnan,
Az bilip köp tindiratin qıñır kisi artıq.)

**Çok bilsen de halktan fazla bilemezsin,
Çok yürüsen de halktan fazla yürüyemezsin.**
Köp bilseñ de, köpten artıq bilmeysiñ,
Köp jürseñ de, köpten artıq jürmeysiñ.

Çok çalışırsan ekin bol, çok eğlenirseñ ekin ot olur.
Eñbek köp bolsa egin köp, ermek köp bolsa egin şöp.

**Çok çalışmaktan insan bıkar,
Çok koşmaktan at bıkar.**
Köp istegen jumıştan adam qajiydi,
Köp jürgen jüristen at qajiydi.

Çok çoğun tadı yoktur.
Köp, köptiñ dämi joq.)

Çok dağ faresi in kazımaz, in kazrsa da düzgün kazımaz.
Köp suwır in qazbas, in qazsa tüziw qazbas.

Çok dolaşan sürtük olur, çok söyleyen geveze olur.
Köp qıdirğan kezbe bolar, köp söylegen ezbe bolar.

Çok düşünen bulur, çok üfleyen yakar.
Köp oylağan tabar, köp ürlegen jağar.
Çok gezen inkişaf eder,
Gölün aktığı yere nur girer.
Köp jürgen kögerer,
Köl aqqan jerge nur kırer.)

Çok isteyen azdan olur.
Köpten dämetken azdan qur qalar.)

Çok işinden bir gören daha iyi bilir.
Köp estigennen bir körgen artıq.)

**Çok işte zorlanırsan meşakkat çekersin,
Aza kanaat etmezsen ondan da olursun.**
Köp jumısqa qıynalsañ, maşaqqatqa tap bolarsıñ,
Azğa qanağat etpesen, oğan da zar bolarsıñ.)

**Çok konuşan çoğunluktan uzaklaşır,
Çok çalışkan çoğunlukta geri kalmaz.**
Köp söylegen köpten alıstaydı,
Köp istegen köpten qalıspayıdı.)

Çok korkağın içindeki bir yiğit zavallı olur,
Çok ahmağın icindeki bir akıllı zavallı olur.
Köp qorqaqtıñ işindegi bir batır sorlı,
Köp aqımaqtıñ işindegi bir aqıldı sorlı.

Çok koşan it ağıya rastlar.
Köp jortqan iyt küşalağa joliğar.

Çok koşan tilki derisini aldırır (ölür).
Köp jortqan tülki terisin aldırır.

Çok koşan yılan ayağını gösterir.
Köp jortqan jilan ayağın körseter.

Çok kötü olmazsan çok fakir olmazsun.
Öte jaman bolmasaň, öte jarlı bolmaysıñ.

Çok oynayan bir de ağlar.
Köp oynağan bir jilar.

Çok övülenin hepsi güzel değildir.
Köp maqtağannıñ bäri körkem emes.

Çok söz dedikoduya yükter.
Köp söz ösekke jüq.

Çok üşüyen Temmuzda da üşür.
Toñgaq şilde de toñar.

Çok vurmakla nişancı olunmaz,
Çok konuşmakla hatip olunmaz.
Köp atqanmen mergen bolmas,
Köp aytqanmen şesen bolmas.

Çok yağmadan kar durmaz, çok vermeden yâr durmaz.
Qalıñ jawmay qar turmas, qalıñ bermey jar turmas.

Çok yaşayan bilmez, çok gören bilir.
Köp jasağan bilmeydi, köp körgen biledi.

Çok yaşayan yaşıtından ayrıılır.
Köp jasağan qurdasına ayrıladı.

Çok zenginden gayretli fakir daha üstündür.
Qaltalı baydan qayrattı kedey artıq.

Çokluğun avucu ambar doldurursa, azlığın avucu ağız dolduramaz.
Köptiñ uwısı qamba toltsa, azdıñ uwısı awız toltsa almas.

Çokluk düşmanı yener, yardımlaşan davayı kazanır.
Köptegen jaw aladı, kömektesken daw aladı.

Çoktan tavşan da kurtulmaz.
Köpten qoyan qutılmaz.

Çorağa halk konmaz, zavallıya akıl yerleşmez.
Sortaňga el qonbaydı, sorliga aqıl qonbaydı.

Çorbanın az ya da çokluğunu kazan bilmez kap bilir,
Yürümenin az ya da çok olduğunu er bilmez at bilir.

(Köjeniň az - köptigin qazan bilmes, qap biler.
Jüristiň az - köptigin er bilmes, at biler.)

Çorbanın gıdası varsa kumızın da gücü vardır.
Köjeniň kenewi bolsa, qımızdıň qızıwi bar.

Çölde büyüyen çekirge suyu görünce zehir demiş.
Şölde ösken kesertki suwdı körüp uw depti.

Çölün kamışı olmaz, kötüün namusu olmaz.
(Şöldiň qamısı bolmaydı, jamannıň namısı bolmaydı.)

Cömek bin gün kırılmaz, bir gün kırılır.
(Şölmek miň kün sınbaydı, bir kün sinadı.)

Çukur kenarında yürüyen bir gün olmazsa, başka bir gün
düşer.
(Or jağalağan birde bolmasa, birde qulaydı.)

Çürük ağaç dibek olmaz,
Çürüyen ip örük olmaz.
(Şirik ağaç keli bolmas,
Şirigen jip jeli bolmas.)

Çürük çürütür, bozuk bozar.
(Şirik şiritedi, buzıq büldiredi.)

Çürüyen otu mal sevmez, kibirli yiğidi halk sevmez.
Şirigen şöpti mal jaqtırmış, şiyergen jigitti el jaqtırmış.

Dabakçının malı iy*, bestekârin malı bestedir.
lyşiniň malı iy, küyşiniň malı kük.

(Dağ arasında dağ vardır.)
Taw artında taw bar.

Dağ bulağyla güzell, göl kamışıyla güzeldir.
Taw bulağimen sändi, kól qurağımen sändi.

Dağ büyük değil gök büyük, gök büyük değil halk büyütür.
Taw biyik emes, kök biyik, kök biyik emes, köp biyik.

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
Taw tawğa qosımas, adam adamğa qosıladi.

Dağ kadar altının olacağına, dağ kadar itibarın olsun.
Tawday altınıň bolğanşa, tawday abroyıň bolsın.

Dağ kadar belaya kalsan da, sonunu düşünmeden iş yapma.
Tawday pälge qalsaň da, aqrın oylamay is qılma.

Dağ kadar hünerin olursa, dari kadar övüncün olsun.
Tawday önerىň bolsa, tariday maqtanıň bolmasın.

* iy: deriyi dabaklamak için kullanılan malzeme.

Dağ kadar istek vereceğine baş parmak kadar baht versin.
Tawday talap bergençe basbarmaqtay baq bersin.

Dağ kadar karayı dari kadar ak yener.
Tawday qararı tariday aq jeñedi.

Dağ, yamaçsız olmaz, ülke ırmaksız olmaz.
Taw kezeñsiz bolmas, ölke özensiz bolmas.

Dağa çıkmak kolay, dağ keçisini vurmak zordur.
Tawğa şıqpaq oñay, tawteke atpaq qiyın.

(Dağa yüksek deme, arzu edersen çıkarsın.)
Jawdi küsti deme, erlik etseň jiğasıñ.
Tawdi biyik eken deme, talap etseň şığasıñ.

**Dağda doğmuş kulanın iki gözü taşta,
Yoklukta doğmuş çocuğun iki gözü aşta olur.**
Tawda tuwğan qulanniñ eki közi tasta bolar,
Aştıqta tuwğan balaniñ eki közi asta bolar.

Dağdaki tilkiyi sürüdeki tazi alır.
Tawdağı tülkini, tabındağı taz aladı.

Dağdan beklenen iyilik, zorda kalanın işidir.
Dämetpesten dämetiw, tariqqanniñ saldarı.
Tawdan kütuw jaqsılıq, zariqqanniñ saldarı.

**Dağın başını gör de dibine varma,
İyinin kendisini gör de evine varma.**
Tawdiñ basın kör de, tübine barma.
Jaqsınıñ özin körde, üyine barma.

(Dağın belgesi taşında, zenginin belgesi aşında.)
Taw belgisi tasında, bay belgisi aşında.

Dağına göre ormanı, domuzuna göre yavrusu.
Tawina qaray tögayı, şoşqasına qaray torayı.

(Dağkeçisi dağa çıkmazsa, turnağı kaşınır.)
Tawteke tawğa şıqpasa, tuyağı qışydı.

Dağlı yer çeşmesiz, sulu yer kuraksız olmaz.
Tawlı jer bulaqsız, suwlı jer quraqsız bolmas.

Dahî, akıl sormaz.
Dana aql suramas.

(Damarsız ot (köksüz ot) yelin estiği yere yıkılır.)
Tamırsız şöp jel soqqan jaqqqa qulayı.

Damlaya damlaya göl olur.
Tama - tama köl bolar.

Dana fayda vermezse, tanrı da fayda vermez.
Tana payda bermese, tänri payda bermeydi.

Danışal millet kötü yola düşmez, bol biçilen don eskimez.
Keñes qılghan el azbas, keñinen pişken ton tozbas.

Danışık olursa kavga olmaz.
Keñes bolsa, eges joq.

Danışıklı iş gelişir, danışiksız iş geriler.
Keñesti is kelise berer, keñessiz is keri keter.

Danışksız iş, yersiz konușma gibidir.
Mäslihatsız iş — orınsız täypiş.

(Danışlarak biçilen don kısa gelmez.)
Keñespen pişken ton kelte bolmas.

Danışırsan tam çözersin, danışmazsan eksik kesersin.
Aqıldassaň däl şeşeriň, aqıldaspasaň kem keseriň.

Danışmada fayda çoktur.
Keñeste keñdik köp.

(Daralan bulur, eken yer.)
Tarazıda taň suwır.

Dava ilerlerse malını alır, hastalık ilerlerse canını alır.
Daw qataysa malıñdı aladı, awruw qataysa janiñdı aladı.

Dava yerini bulursa mal sahibini bulur.
Daw jüyesin tapsa, mal iyesin tabar.

Davalı olup iyi kişiye gitme, hasta olup üfürükçüye gitme.
Dawlı bolıp jaqsığa barma, awruw bolıp baqṣığa barma.

Davanın peşinde olursa davacı olursun,
Düşmanın peşinde olursan cengaver olursun.
Dawdı quwsaň dawger bolarsıň, jawdı quwsaň jawinger bolarsıň.

Davayı durdurmak, düşmanın belini sindirmaktır.
Dawdı basıp tindrığanıň, jawdının belin sindirğanıň.

(Dayak değmez, dayak dēerse yavaş değmez.)
Tayaq tiy whole, tayaq tiyse ayap tiy whole.

Dayanıklı olan düşmanı yener, korkmayan düşmanı yener.
Tabandı jawdı jiğadı, taysalmağan jawdı jiğadı.

Dazın en kötüsü yatıp atı ürkütendir.
Tazdiň jamarı jataqap at ürkitedi.

Dedikodu eden kadın eltisine muhtaç, hırsızlık eden er kazanca muhtaçtır.

Ösek aytqan ayel abısınğa zar, urlıq qılğan er tabısına zar.

Dedikodu öküzü de öldürür.
Ösek söz ögizdi de öltiredi.

(Dedikoducu kadın evinde durmaz, tez ayak tilki ininde durmaz.)

Ösekşı qatın üyne toqtamas, jel ayaq tülki inine toqtamas.

(Dedikoducunun düşmanı yanında, yılann zehri başındadır.)
Ösekşiniň jawı qasında, jilanniň uwı basında.

(Dedikoduya bakacağına eşege bak.)
Ösek baqqanşa esek baq.

Dedikoduya kafa yorma, düşünmeye önem ver.
Ösekke kereň bol, oyga tereň bol.

(Dedikoduuya araştırırsan, derin kuyuya düşersin.)
Ösekti quwa berseň, tüsersiň qudılqqa tereň.

(Değirmende doğan fare gürültüden korkmaz.)

Tiyirmende tuwğan tışqan dürsilden qorqpas.

Delilsiz söz-namussuz.

Dereksiz söz-nanımsız.

(Demir ile demiri kömür birleştirir, er ile eri ömür birleştirir.)

Temir men temirdi kömir qosar, er men erdi ömir qosar.

Demirci ustası yaptığı da eski olur,

Allah'ın yarattığı da ölüür.

Tozbasti usta soqpaydı, ölmesti quday jaratpaydı.

(Demircide keskin bıçak olmaz, terzide iyi çizme olmaz.)

Usta pişaqqa jarimas, etiksi etikke jarimas.

Demirciye vereceğine belirli bir yere koy.

Ustağa bergençe, belgili jerge qoy.

(Demirciyle yakın olsan keskin bıçak alırsın.

Kayıkçıyla yakın olsan, fırtına günü gemiyi kurtarırsın.

Ustamen jaqın bolsaň, müyiz keserin alarsın.

Qayıqşımen jaqın bolsaň, dawıl künü kemesin suwdan alasın.

(Demirin eğrisini balyoz düzeltir, yolun eğrisini işçi düzeltir.

Temir qıysığın balgá tüzeydi, yol qıysığın jumusı tüzeydi.

Demirin iki başının sıcaklığı birdir.

Temirdiň eki bası birdey istıq.

Dengini bulursan bedava ver.

Teňin tapsaň, tegin ber.

Derisi yumuşamayan kayış urgan olmaz,

Tabaklanması iyi yapılmayan deri giyim olmaz.

İyi qanbağan qayış arqan bolmas,

İylewi jetpegen teri kiyim bolmas.

Dermansızda hayal çoktur.

Därmensiz de arman köp.

Dert, dertten korunmayan merttir.

Dert, dertten saqtanbağan mert.

(Dertli kişiden melodi çıkar.)

Küyingen kişiden küy şıqadı.

Dertli olmez, borçlu ölüür,

Kaygılı olmez, borçlu ölüür.

Şerli ölmeydi, borışı öledi.

Qaygılı ölmeydi, qarızdar öledi.

(Derya yanında kuyu kazma.)

Darya janınan qudiq qazba.

(Deryaya taş atmakla onu kirletemezin.)

Daryağa tas laqtırıp laylata almaysın.

Deşik boncuk yerde kalmaz.

Tesik monşaq jerde qalmas.

Devamlı istersen Allah'a da hoş görünmezsin.

Ber dey berseň, qudayğa da jaqpaysıñ.

Deve arayan düşmana rastlar, inek arayan düğüne rastlar.
Tüye qarağan jawğa joliğar, sıyır qarağan toyğa joliğar.

Deve boyuna güvenip, takvimden olmuş.
Tüye boyına senip, jıldan qur qalıptı.

Deve kaçmakla yükten kurtulmaz.
Tüye qaşıp jükten qutulmas.

(Deve karayerin kayığıdır.)
Tüye qara jerdiň qayığı.

Deve tuza, damat kiza gelir.
Tüye tuzğa keledi, kuyew qızğa keledi.

Deve yükten, at da arabadan kaçip kurtulamaz.
Tüye jükten qaşıp qutulmas, at arabadan qaşıp qutulmas.

(Deve zenginlik, koyun ise asilzadelik, at güzellik.)
Tüye baylıq, qoy mirzalıq, jılqı sändik.

Devekesen keçi kesenden ümit eder.
Tüye soyğan eski soyğannan dämetedi.

Devenin başına gelen yavrusuna da gelir.
Tüygee tuwğan kün botaǵa da tuwadı.

(Devenin büyüğü köprüde dayak yer.)
Tüyenin ülkeni köpirde tayaq jeydi.

(Devenin kendisi büyük, pisliği küçük.)
Tüyenin özi tüye, qumalağı tüye emes.

Devenin tabanındaki nasır giderse yalpalar,
İnsanın gözündeki nur gitse insan da yalpalar.
Tüye tayğaq keledi, tabanınan mör ketse.
Kari tayğaq keledi, eki közden nur ketse.

Devesi çok olan kişi kırı çıkar,
Bir devesi olan kişi nereye çıkar.
Köp tuyeli kisi qırqa şıgadı,
Bir tuyeli kisi nesine şıgadı.

Devesine kötü laf etsen, sahibine dokunur.
Tüyesine quw bas deseň, iyesine tiyedi.

Deveye "haydi" desen destek olur.
Tüyege "ät - şuw" degen de demew.

Deveye binen koyun içinde saklanamaz.
Tüye mingen qoy işinde jasırına almas.

(Deveyi rüzgâr kimildatsa o zaman keçiyi gökte gör.)
Tüyenin jel şayqasa, eşkini kökten kör.

(Dış görünüşüne bakma, içine bak! İçine bakarsan iyice bak!
Türine qarama, tübine qara, tübine qarasaañ, üñile qara.
dış
dış

(Dışarda kurt ulursa, evdeki itin içi acır.)
Dalada böri ulısa, üydegi iytıň işi aşyıldı.

Dikbaşlı delikanlı övünüp barışta sakin durmaz,
Kanlı savaşta korkup korunacak yer bulmaz.
(Örkewde jigit maqtanıp, jayşılıqta tınim tappayıdı,
Qandı ayqasta qalşıdap, panalarlıq orın tappayıdı.

Diken, gülünü korur, ari balını korur,
Kötü, malını korur, iyi arını korur.

(Tiken gulin qorǵaydi, ara balin qorǵaydi.
Jaman malin qorǵaydi, jaqsı arin qorǵaydi.)

Dikenin zehri gider, dilin zehri gitmez.
(Tikenniň uwı qaytar, tildiň uwı qaytpas.)

Dikilmeyen giyimi dar sayma, elin ulaşmadığı zenginliği var
sayma.

(Tigilmegen kiyimdi tar sanama, qol jetpegen baylıqtı bar sanama.)

Dikkasızın kötüsü çaldırdıktan sonra pişman olur,
Pehlivانın kötüsü yenildikten sonra pişman olur.
Qarawıldıň jamanı aldırıp bolıp ökinedi,
Balwannıň jamanı şaldırıp bolıp ökinedi.

Dikkat ederek söyle sözünü, duvarın da kulağı vardır.
Abaylap söyle söziňdi, qabırğınanıň da qulağı bar.

Dikkat etmeden söyleyen hastalanmadan ölüür.
Añdimay söylegen awırmay öledi.

Dikkat etmediğin ağızdan istenmeyen söz çıkar.
(Añdimağan awızdan tañdamagan söz şığar.)

Dikkat etmeyen bozar, anlamayan güldürür.
Abaylamağan büldirer, añdamadağan küldirer.

Dikkatli cengâver ilini korur, dikkatli bekçi malını korur.
Saq jawinger elin qorıydı, saq küzeti malin qorıydı.

Dikkatli olmanın zararı yoktur.

Saqtıqta qorlıq joq.

Dikkatli uçmayan kuş, kanadından ayrıılır.
Abaylap uşpağan qus, qanatının ayırlar.

Dikkatsiz yiğit avcı olamaz, evcil yiğit çoban olamaz.
Añgal jigit aňşı bola almas, üy küşük jigit malşı bola almas.

(Dil (yiğidi) mezara, deveyi kazana gönderir.)
Til erdi qabırğına saladı, nardı qazańga saladı.

(Dil taş yarar, taş yaramazsa baş yarar.)
Til tas jaradı, tas jarmasa, bas jaradı.

Dilenerek yeme! çalışarak ye! o zaman gönlün rahat olsun.
Tilep işe, kürep iş, bolmas sonda reniş.

Dilenmekle kazanan zayıflar, çalışmakla kazanan şışmanlar.
Adamnan surağanıň eki közü şıgadı, eñbekten surağanıň eki
büyürü şıgadı.

(Dilin uzunu başa bela, eteğin uzunu ayağa bela.)
Tildiň uzını bastı orayıdı, etektiň uzını ayaqtı orayıdı.

(Dilsiz hayat bomboş.)
Tilsiz tırlik meñirew.

Dilsiz kızın dilini anası bilir.
Milqaw qızdıň tilin şeşesi biledi.

Dilsizin dilini anası bılır.
Milqawdiň tilin anası biler.

Dini başka olanın dili de başka olur.
Dini basqanñ tili basqa.

Dinlemeyi bilmezsen, işini rahat yapamazsun.
Tiniňga bilmeseň, tündrä istey almaysıň.

Dipsiz göl, susuz çöl yok.
Tübine jetkizbes köl joq, suw şıqpaytin şöl joq.

Diriye mal, ölüye mevlüt fazla gelmez,
Darıya yağ, pirince su fazla gelmez.
Tirige mal, ölige qurban köptik qılmayıdı,
Tarığı may, kürişke suw köptik qılmayıdı.

Dirliğin sapi birlik.
Tırılıktıň tutqası birlik.

Diş çoğalırsa güç çoğalır, diş azalırsa güç azalır.
Tis össe küş öser, tis tawsılsa küş tawsılar.

Dişi çıkan çocuğa çiğnenip verilen yemek, yemek olmaz.
Tisi şıqqan balağa, şaynap bergen as bolmas.

Dişi tilki ininde durur,
Erkek tilki dışarıda gezer.
Urğası tülki in saqtar, arlan tülki tüz saqtar.

Dişin varken ıslık çal, burnun varken hapşır (tiksır).
Tisiň barda ısqır, murnıň barda pısqır.

Dişin varken taşı çigne.
Tisiň barda tas şayna.

Divaneye selam verme, tengen (para) ister.
Duwanaga sälem berme, teñge suraydi.

Dizden sürünsen de dilden sürüne.
Tizeden sürüseň de, tilden sürüne.

Doğacak güneşe ümit var.
Şıgar kunnen ümit.

Doğduğun yer gibi yer olmaz, doğduğun halk gibi halk olmaz.
Tuwğan jerdey jer bolmas, tuwğan eldey el bolmas.

Doğru konuş, semiz çık.
Ariq aytıp, semiz şıq.

Doğru söyleyen kazanır.
dil aytqan jeňer.

Doğru söze halk inanır, boş söze gevezə inanır.
dil sözge jurt toqtayıdı, muljiň sözge qırt toqtayıdı.

Doğruluktan kaçma!
dildikten qaşpa.

Doğrusunu söylersen güzel söylemiş olursun.
dilin aytsaň, ädemî aytqanıň.

Doğum sancısı ve misafirin ne zaman geleceği belli olmaz.
Tolqaq belgisiz, qonaq belgisiz.

Doğuştan kekeme iyileşmez.
Tuwa bilmeydi, jüre biledi.

Doğuştan kekeme iyileşmez.
Tuwa mükis jazılmas.

Doğuştan oburu doyurmak zor, doğuştan kekemeyi düzeltmek zor.
Tuwa meşkeydi toydırıw qiyın, tuwa mükisti qoydırıw qiyın.

Doktor hastalanmaz, hastalanırsa ölürl.
Däriger awırmayıdı, awırsa öledi.

Doktorun kazancı halktan, ekincinin kazancı topraktan.
Emşı aqısı elden, eginşi aqısı jerden.

Dokuz kabipekten bir kürk daha iyidir (kışa).
Toğız qabat torqadan toqtısaqtıñ terisi artıq.

Domuzu takip eden balıkta yüvarlanır.
Şoşqağā ergen balşıqqa awnar.

Donda yatan maldan, çok karışılan işten hayır gelmez.
Toñğa jatqan mal oñbas, tobirğa tüsken is oñbas.

((Dost ağlatarak söyler, düşman güldürerek söyler.))
Dos jılatıp aytadı, duşpan küldirip aytadı.

Dost arasında hesap yürüse de, dedikodu yürütmez.
Dos arasında esep jürse de, esek jürmeydi.

((Dost arkadan (giyabından) över, düşman özündes över.))
Dos sırtıñnan maqtar, duşpan köziñe maqtar.

((Dost başa bakar, düşman ayağa bakar.))
Dos basıñña qaraydı, duşpan ayağıñña qaraydı.

Dost çoğalırsa düşman ayak altındadır.
Dos köbeyse, duşpan ayaq astında.

((Dost diye sinamadan sır söyleme, doston da dostu vardır.))
Dos dep sinamay sır aytpa, dostıñ da dosı bar.

((Dost ekiz, düşman sekizdir.))
Dos egiz, duşpan segiz.

((Dost olursan berk ol, dostuna yoldaş ol.))
Dos bolsañ berik bol, dosıñña serik bol.

((Dosta rezil, düşmanaeglence olma.))
Dosqa taba, duşpanğa külki bolma.

Dostların sadık olursa en bahtlı olduğundur.
Dostların kötü olursa bahtsız olup kahrdın.
Dostarıñ adal bolsa, eñ baqıttı bolğanıñ.
Dostarıñ aram bolsa, baqıtsız bolıp sorladıñ.

Dostlarında yediğin aş tatlıdır.
Ağayıñmen işken as tätti.

Dostluk arayan geri kalmaz,
Ar namus arayan yoldan çıkmaz.
Dostıq quwğan tozbaydı, ar - namis quwğan azbaydı.

(Dostluk aştan tanınmaz, işten tanınır.)
Dostıq astan tanılmas, isten tanılar.

(Dostsuz ömür, sönen kömürdür.)
Dossız ömir - söngen kömir.

Dosttan deve iste, korkusundan kısrak verir.
Tamırdan tüye sura, qorıqanınan biye beredi.

Dostu çok olanın ruhu beslenir,
Aşı çok olanın teni beslenir.
(Dosi köptiñ janı semiredi, aşı köptiñ täni semiredi.)

(Dostu çok olanla merhabalaş, dosto az olanla sırsaş ol.)
Dosi köppen sıylas, dosı azben sırlas.

Dostu olmayan başım, tuzu olmayan aş gibidir.
(Dosi joq basım, Tuzi joq asım.)

Dostun az, düşmanın çok olursa rezil olursun,
Aklin az sınırın çok olursa hor olursun.
Dosiñ az, duşpanıñ köp bolsa, jer bolarsıñ, aqılıñ az, aşuwiñ köp
bolsa, qor bularsıñ.

Dostun bin olsa da az, düşmanın bir olsa da çoktur.
Dosiñ miñ bolsa da az, duşpanıñ birew bolsa da köp.

Dostun için zehir yut.
Dosiñ üçin zahar jut.

Dostun verdiği hediyenin rengine bakma.
Dos bergenniñ tüsine qarama.

(Dostuna at verme, at verisen yavaş yürü deme.
(Dosiña at berme, at berseñ aqırın jür deme.)

(Dostuna yalan söyleme, düşmanına sırrını söyleme.
(Dosiña ötirk aytpa, duşpanıña sıriñdi aytpa.)

Dostundan deve istersen, korkusundan kısrak verir.
Tamırıñnan tüye surasañ, qorıqanınan biye berer.

Dostundan sırrını gizleme, düşmanını başından aşırma.
Dosiñnan sıriñdi jasırma, jawıñdı basıñnan aşırma.

Dostunla çok söyleme, yolundan kalır.
Düşmanla çok söyleme sırrını alır.
(Dosiñmen köp söylespe. Jolinan qalar.)
(Duşpanmen köp söylespe, sıriñdi alar.)

(Dostunu üç gün sinama, üç yıl sına.
(Dosiñdi üç kün sinama, üç jıl sına.))

Dostunun bıçağıyla boynuz kes,
Düşmanının bıçağıyla çul kes.
Dosiñniñ pişägimen müyiz kes, duşpanıñniñ pişägimen kiyiz kes.

Dostunun bin olmasına övün, düşmanın yalnız da olsa saklan.
Dosiñniñ miñ bolğanına maqtan, duşpanıñ jalğız bolsa da saqtan.

Dostunun evinde tırnak kesme,
Düşmanın evinde saç kestirme.
Dosiñniñ üyinde tırnak alma, duşpanniñ üyinde şas aldırma.

Dostunun gözünde olacağına, gönlünde ol.)
Dosiñniñ közinde bolğanşa, köñilinde bol.

Doyan kartal tilki avlamaz.
Toyğan bürkit tülki almas.

Doyan kursak yarılmaz, sevinen yürek de yarılmaz.
Toyğanmen qursaq jarılmayıd, quwanğanmen jürek jarılmayıd.

Doyan yere dokuz kere git, doyuran işi dokuz kere yap.
Toyğan jerge toğız bar, toyğızğan jumisti toğız iste.

Doyerak yenilen yemekte tat olmaz, aptalca konuşulan sözde
anlam olmaz.
Toya jegen asta däm bolmas, topas söylegen sözde män bolmas.

Doyerak yiyeceğine bölerek ye.
Öle jegenşe böle je.

Doyduktan sonra toklunun etinin tadı olmaz.
Toyğan soñ toqtınıñ eti topıraq tatıydı.

Doyuran yere dokuz kere git.
Toyğan jerge toğız bar.

Dönen mala kötü gelin, kötü çocuk rastlanır (Bahtsızlık üstüne
bahtsızlık gelir).
Qayıtqan malğa kesirli kelin, qırısqıñ bala joliğar.

Dönüp gelen kiza yakınlaşan çok olur.
Qayıtip kelgen qızga qırındawşı köp.

Dört ayaklı at da sürüner.
Tört ayaqtı at ta sürinedi.

Dövenden, çimdikleyen daha kötü
Urgannan şimşığan jaman.

Dövülen darın tükenir, yukarıda olan gözün basılır.
Aqtağan tarıñ tawsılar, aqşıyğan köziñ basılar.

Dövüşmeyi bilmeyen adam büyük deynek kaldırır.
Ura almayıñ ulı tayaq köteredi.

Duyan kulağın günahı olmaz.)
Estigen qulaqta jazıq joq.

Düğün bahanesiyle elbise biter.
Toy siltawımen ton biter.

Düğünde elbiseni sorma.
Toyda tonıñdı surama.

Düğüne gidersen tok git, işin varsa bırak git.
Toyğa barsañ toyıp bar, bar jumisti qoypı bar.

Düğüne herkes katılır.

Toy degende quw bas domalar.

Düğünün olmuşundan, olacak düğün daha (enteresan) cazip.
Toydıñ bolğanınan boladısı qızıq.

Dünür olmadan kulun etkisini sor,
Dünür olduktan sonra kul olsa da say.
Quda bolmay, qul biyligin sura,
Quda bolğan soñ, qul da bolsa sıyla.

Dünür üstüne dünür olursa akraba çoğalır,
Köy yanına köy konursa komşu çoğalır.
Quda üstine quda bolsa, süyek jañarar,
Awıl şetine awıl qonsa, irge jañarar.

Dünürün cömert olursa ne istersen o gelir,
Dünürün kurnaz olursa koyun istersen kuzu gelir.
Qudañ keñ bolsa, ne surasañ, özi keler,
Qudañ quw bolsa, qoy surasañ, qozi keler.

Dünürün verdiğine dayanma,
Allahın verdiğine dayan.
Qudañniñ bergenine süyenbe,
Qudaydıñ bergenine süyen.

Dünya bir serüven, adam göçen bir kervandır.
Dünye bir serwen, adam bir köşken kerwen.

Dürüst adamin atı zayıflamaz, elbisesi eskimez.
Adal adamnıñ atı arıp, tonı tozbas.

Dürüst bey, halk içindir, zalim bey yeme içme içindir.

dil biy halıq üçin, zalim biy qulqın üçin.

Dürüst dost canını korur, kötü dost malını korur.
Adal dos janıñdı saqtaydı, ayar dos malıñdı jaqtaydı.

Dürüst dostla ilgilen, önüne koy güzel aş.
Adal dospen aralas, aldaña qoy adal as.

Dürüst insanın önü parlak, haramzadenin yüzü çarık.
Adal janniñ aldı jarıq, aramzanıñ beti şarıq.

Dürüst iş halka ulaştırır, kurnazlık halktan uzaklaştırır.
Adal eñbek elge jetkizer, aram quwlıq elden ketkizer.

Dürüst iş yoldan çıkarmaz, haram iş ondurmaz.
Adal eñbek azdırmas, aramdıq boydi jazdırmaz.

Dürüst meslek er yoldaşıdır.
Adal käsip er joldas.

Dürüst olursan adam olursun.
Adal bolsañ, adam bolasıñ.

Dürüst ozanın ağızı baldır, haramzade ozanın ağızı bozuktur.
Adal aqınnıñ awzı bal, aramza aqınnıñ awzı dal.

Dürüstçe kazandığın عمر boyu yeter, kandırıp kazandığın
sele yeter.
Adaldap tapqaniñ ömürge jetedi, aldap tapqaniñ selge ketedi.

Dürüstlügün adımı altı kulaçtır, haram işin adımı yarım kulaçtır.

Adaldıqtıñ adımı altı qulaş, aramdıqtıñ adımı jartı qulaş.

Dürüstlük; dost güzelliğidir, temizlik; yemek güzelliğidir.
Adaldıq - dos körki, tazalıq - as körki.

(Düşersen deveden düş.
Jığılsañ tüyeden jığıl.)

(Düşersen dizinden bil, yenilirsen dilinden bil.
Sürinseñ tizeñnen kör, jeñilseñ tiliñnen kör.)

(Düşkanhın gülüşü sırrını bilişindendir.
Duşpanñ külgeni, sıriñdi bilgeni.)

Düşkün olan belaya girer,
Çalışkan olan hazineye girer.
(Ermek quwğan pälge joliğadı,
Eñbek quwğan qaznağı joliğadı.)

Düşman ahmak olursa düşman olur mu?
Dava küçük bir söz olursa dava olur mu?

Jaw aqımaq bolsa jaw bolama?
Daw jayı söz bolsa daw bolama?)

Düşman gelse kan dökülür, dolu yağısa tane dökülür.
Jaw kelse qan tögiler, burşaq jawsa dän tögiler.

(Düşman gittikten sonra davul çal.
Jaw ketken soñ dañğıra.)

(Düşman gittikten sonra kılıçını boka sapla.
Jaw ketßen soñ qılışıñdı boqqa şap.)

(Düşman ne demez, düşe ne girmez.
Duşpan ne demeydi, tüske ne kirmeydi.)

(Düşman sırrını alırsa, seni yener.
Jaw sıriñdi alsa, qırıñdı alar.)

(Düşman yakadan tuttuğu zaman, kurt da etekten kapar.
Jaw jağadan alganda böri etekten aladı.)

Düşman yok deme yamaç altında,
Kurt yok deme börk altında.
(Jaw joq deme, jar astında.
Böri joq deme, börik astında.)

(Düşmana acıyan yaralı kalır.
Jawda ayağan jaralı qalar.)

Düşmana canını versen de sırrını verme,
Otlagını versen de konacağın yeri verme.
Jawğa janıñdı berseñ de sıriñdi berme,
Örisiñdi berseñ de qonisiñdi berme.

(Düşmana da ecel habersiz gelir.
Jaw boljawsız, ajal boljawsız.)

(Düşmana güclü deme, erlik etsen yenersin.
Dağa yüksek deme, arzu edersen çıkarsın.
Jawdı küsti deme, erlik etseñ jiğasıñ,
Tawdo biyik eken deme, talap etseñ şıgasıñ.)

Düşmana karşı savaşmayan tek atın yordan düşüp ölsün.
Jawdan ayağan jalğız atıñ, jarğı tüsip ölsin,

(Düşmana vermektense saçarak git.)
Jawga bergençe şäşip ket.

Düşmana yalvarmakla canını bağışlamaz.
Jawga jalınğanmen jandı qoymas.

(Düşmana yararı ve sırrını bildirme.
Jawga jarañdı bildirme, duşpanğa sıriñdı bildirme.)

(Düşmanda da bir evin olsun.
Jawda da bir üyiñ bolsın.)
Düşmandan bir tüy koparmak da kazançtır.
Jawdan tük tartqan da olja.

Düşmanı temizlersen ölümde kurtulursun,
Temizleyemezsen ölüme gidersin.
(Jawdi joysañ, ölimnen qutılsrıñ.
Joymasañ ölimge tutılsrıñ.)

Düşmanı yenecek yiğidin silahına bak,
Kavgayı kazanacak yiğidin arzusuna bak.
Jaw jeñetin jigittiñ jarağınan tanılgı,
Daw jeñetin jigittiñ talabınan tanılgı.

(Düşmanı yolundan etme, niyetini bilmesin.
Dostunu yolundan etme, işinden kalmasın.
Jawıñdı joldan qaldırma, oyıñdi seniñ bilmesin.
Dosiñdı joldan qaldırma, ol isinen qalmasın.)

Düşmanın attığı oktan dostun iftirası kötüdür.
Jawdiñ atqan oğinan dostañ jaqqan küyesi jaman.

(Düşmanın fare olursa, arslan gibi gör.
Jawiñ tışqan bolsa arıstan dep qara.)

Düşmanın önünde över,
Kötülüğünü içinde saklar.
(Duşpanıñ közbe - köz maqtar, aramdiğın işine saqtar.)

Düşmanın sırrını düşman bilmez.
Jawdiñ sırin jaw bilmes.

(Düşmanın sırtında olacağına içinde ol.
Jawdiñ sırtında bolğanşa içinde bol.)

Düşmanın verdiği baldan dostun verdiği su iyidir.
Jawdiñ bergen balınan dostañ bergen suwi artıq.

Düşmanın yokluğunda bahadır çok,
Aşın yokluğunda kab (bakır) çoktur.
Jaw joğında batır köp, as joğında baqır köp.

Düşmanın yüzü döndü diye beli gevsetme,
Soğuğun yüzü döndü diye zamansız göçme.
Jawdiñ beti qaytti dep beliñdi şespe,
Suwıqtıñ beti qaytti dep mezgilsiz köspe.

(Düşmanına sınayıp söyle, dostuna doğrusunu söyle.
Duşpanıña sınap ayt, dosıña minep ayt.)

Düşmanımı boş sanma, canını yer.
Kasırgayı boş sanma malını alır.
Jawiñdi osal sanama, janıñdi jalmaydi.
Dawıldı osal sanama, malıñdi aladı.

Düşmanının gülümsemesinden dostunun sinirlenmesi daha iyidir.
(Qasiñniñ jilmiyganınan, dosiñniñ tünergeni artıq.)

Düşmanla olan kavga büyktür,
Bıçakla olan kavga büyktür.
Duşpan aralasqan ereges jaman, pişaq aralasqan tobeles jaman.

Düşün, sonra konuş.
Oyla, keyin söyle.

Düşüncedekini dil kavuşturur, çiftçiyi toprak bahtına kavuşturur.
(Oyda bardı til jetkizer, diygandi jer baqtqa jetkizer.)

Düşünceli (anlayışlı) adam geniş düşünür, düşüncesiz adam az düşünür.
(Qyşıl adam keñ ölüseydi, oysız adam kem ölüseydi.)

Düşünceli obur altına bakar, düşüncesiz obur üstüne bakar.
Oylı meşkey astına qaraydı, oysız meşkey üstine qaraydı.

Düşüncesiz kabaklığını bırakmaz.
Oysız öñmeñdewin qoymas.

Düşüncesiz, cigersiz, bilimsiz ömrünü boş geçirir.
Oysız, jigersiz, bilimsiz ömr keşken qor bolar

Düşündüren de baş, oynatan da baştır.)
Oylatatin da bas, oynatatın da bas.

Düşüne düşüne usûlünü bulursan, oynaya oynaya kazanırsın.)
Oylap - oylap jüyek alsaañ, oynap - oynap suwgarasin.

Düşünmeden söylemek, gözlemeden atılan ok ile denktir.
Oylamay söylew — közdemey atılığan oqpen teñ.

Düşünmeyen adam görerek düşer.
Oylanbağan adam qarap jürip süriner.

Düşünürsen âlim olursun, oynarsan çocuk olursun.
Oylay bilseñ dana bolarsiñ, oynay berseñ bala bolarsiñ.

Düşünürsen çok düşün, öünüñ ardını çok düşün,
Yarım yamalak olmasın acele etmeden geniş düşün.
Oy oylasañ, köp oyla aldın-artıp köp oyla,
Şat -şalağay bolmasın, asıqpastan keñ oyla.

Düve gözünü süzer, boğa yularını koparır.
Qunajın közin süzedi, buqa jibin üzedi.

Düve kızıp iñirschak*ı kırmaz.
Tayınşa tuwlap iñirschaq sindirmas.

Düzen-tertip; kol (ordu) rızkıdır,
Sağlam birlik; halk rızkıdır.
(Qatañ tätip — qolırisı,)
Qatañ birlik — el işri.

* iñirschak: öküz eyeri.

Düzenen bezsen de halktan bezme.

(Qalıptan bezseň de, haliqtan bezbe.)

Düzeni sevmeden halkı seven ateşe de yanmaz, suya da batmaz.

(Qalıp süymes halıq süygen, otqa da küymes, suwğa da batpas.)

E

Ecel acarlığına da bakmaz, zenginliğine de bakmaz.

(Ajal ajarıňa da qaramaydı, bazarıňa da qaramaydı.)

Ecel ahmak için altıdır, akıllı için birdir.

(Ajal aqımaq üçin altaw, aqıldı üçin birew.)

Ecel gelmeden can çıkmaz, cimriden ekmek çıkmaz.

(Ajal jetpey jan şıqpas, saraň boydan nan şıqpas.)

Ecel gelmeden sinek ölmmez.

(Ajal jetpey şibin ölmes.)

Ecel ilaçtan kaçar; sinir mülayimden kaçar

(Ajal emnen qaşar, aşuw minezi keňnen qaşar.)

Ecel, akıllının önünde baş eğer, akılsızın başına taş yıgar.

(Ajal aqıldınıň алдında bas iyedi, aqılsızdıň basına tas üyedi.)

Eceli ana yener, ana yenmezse bala (çocuk) yener.

(Ajaldı ana jeňedi, ana jeňbese, bala jeňedi.)

Ecelini isteyen fare, kedinin kuyruğuyla oynar.

(Ajal türkten tişqan, misiqtiň quyrığımenn oynaydi.)

Ecelini isteyen geyik düz tarafa kaçar.

(Ajaldı kiyik adırğă qaşadı.)

(Ecelini isteyen karga kartalla oynar.
Ajaldı qarğı bürkitpen oynar.)

(Ecilini isteyen fareye aç kedi rastlar
Ajaldı tışqanğa aş misiq tap bolar.)

Edebsiz doğan oglundan, aklılı doğan kız daha iyidir.
depsiz tuwğan ulıñnan, aqıldı tuwğan qız artıq.

Edepli çocuk arlı çocuktur, edepsiz çocuk zavallı çocuktur.
depti bala - arlı bala, ädepsiz bala - sorlı bala.

Edepli olmanın işaretti, eğilip selam vermekti.
Yakın olmanın işaretti, çok gecikmeden gelmektir.
deptiliktiñ belgisi - iyilip sälem bergenı.
Jaqındıqtıñ belgisi - köp keşikpey kelgeni.

Edepsiz çocuk boka basar.
depsiz bala boq basadı.

Eğer işim ilerlesin dersen, erlik yapmalısın.
Egerde isim önsin deseñ, erlik isteysiñ.

Eğer işim ilerlesin dersen, usulünü yap.
Egerde isim önsin deseñ, retin tap.

(Eğilen başı kılıç kesmez.
İyilgen bastı qılış kespes.)

Egilene eğil, atanın kara kulu değil,
Gururlanana gururlan, o Allah'tan ulu değildir.
Eñkeygenge eñkey, atañniñ qara quli emes.
Şalqayganşa şalqay, ol quday uli emes.)

Egilene eğil, başın yere değene kadar,
Kibirlenene kibirlen, tepen göge değene kadar.
İyilgenge iyil, basıñ jerje jetkense,
Kerilgenge keril, töbeñ kökke jetkense.)

Eğitmesini bilirsen adam olur,
Okumasını bilirse bilim alır.
Asırawın tapsa, adam bolar.
Oquwın tapsa, bilim qonar.

Ekin ekeceğim dersen, kazmanı hazırla ,
Mal bakacağım dersen elbiseni hazırla.
Egin egemin deseñ, ketpeniñdi sıyla,
Mal bağamın deseñ, sekpeniñdi sıyla.

Ekin ekersen, bedava yersin.
Ekseñ egin, işersiñ tegin.

Ekin ekmeyen adamlar toprağın kadrini bilmez.
Jer qadırın bilmeydi, jer ekpegen adamdar.

Ekinci çalışırsa yer cömert olur.
Eginşı märt, jerjomart.

Ekinci her yıl, balıkçı her gün pişman.)
Eginşı jılda, balıqşı künde armanda.

Ekinici olursan tohumunu hazırla, ondan sonra pulluğunu hazırla.

Eginşi bolsaň uriğىndı sayla, onan soñ bulığındı sayla.

Ekinici toprağa bakar, balıkçı göle bakar.

Eginşi jerge qaraydı, baliqşı kölge qaraydı.

Ekine baban gibi bak, çocuğun gibi yetiştir.

Egindi babañday küt, balañday baq.

**Ekini biçilmeyenin arabası boş,
Harmanı hasat etmeyenin ambarı boş.**

Egini orılmağannıñ arbasi qur,
Qırmanı soğılmağannıñ qambası qur.

**Ekini nadashlı yere ek,
Ondan gelecek verim çok.**

Egin ekseñ tiňga ek,
Onan öner önim köp.

Ekini yazın nadashlı yere ek, mahını kumda besle.

Egindi jazda tiňga sal, maldı qısta qumğa sal.

**Ekinin halini eken bilir,
Arabanın halini koşan bilir.**

Eginniñ jayın ekken biler, arbanıñ jayın jekken biler.

**Ekinin yetişmese kaygı bir yıllık,
Çocuğun yetişmese kaygı ömürlük.**

Egin önbese, qayğı bir jıldıq,
Balañ oñbasa, qayğı gümürlüq.

Ekinine bakıp harmani, bakımına bakıp verimi.

Eginine qaray qırmanı, kütimine qaray tüsımı.

Ekinliği günün sula, günün sularsan yüz sula.

Egindiki köz suwar, köz sawarsaň jüz suwar.

Eklemsiz yere bıçak vurma.

Buwinsız jerge pişaq urma.

Ekmeden ekin çıkmaz, öğrenmeden bilim birikmez.

Ekpey egin bitpes, üyenbey bilim bitpes.

Ekmeği, emek kazanır.

Nandi eñbek tabadı.

Ekmeğin kadrini aç bilir, giyimin kadrini çiplak.

Nan qadirin aş biler, kiyim qadirin — jalaňaş.

Ekmeğin kadrini çiftçi kadar anlarsan, yarın saygın olursun halkına.

Nan qadirin diyqanday bilseň, ardaqtı bolarsıñ eliňe erteň.

Ekmeğin temel harcı buğdaydır.

Nan negizi — dän.

Ekmek (nan) kan olursa, kan; candır.

Nan qan bolsa, qan — jan.

Ekmek bolluğu halkın tokluğudur.

Nan moldiği el toqtığı.

Ekmek de ekmektir, kirintısı da ekmektir.

Nan da nan, usağı da nan.

Ekmek olursa çığnemeye dış bulunur.

Nan bolsa, şaynawğa tis tabilar.

Ekmek yemek istersen, odun taşımaya erinme.

Nan jekeşi bolsaň, otın tasuwdan erinbe.

Ekmekten boğulursan suya koş,

Sudan boğulursan mezara koş.

(Nanğa tüyilseň, suwğa jügir,

 Suwğa tüyilseň, körge jügir.

El davasız olmaz, er düşmansız olmaz.

El dawsız bolmaydı, er jawsız bolmayıdı.

El eli yıkarsa, el yüzü yıkar.

Qol qoldı juwsa, qol jüzdı juwar.

El göçüyor diye odununu tüketme,

Düşman geliyor diye ağızını tüketme.

El köshedı dep otınındı tawışpa,

 Jaw keledi dep ağızınındı tawışpa.

El şakasında sınır olmaz, dil şakasında kin olmaz.

zilde sek joq, qaljında kek joq.

El uyumadan it susmaz.

El jatpay iyt tımbas.

El yardımıyla yürüyen duvara toslar.

Közi qarağan, tamdi süzedi.

El; başın kulu, ayak; başın atıdır.

Qol — bastıň qulı, ayaq — bastıň atı.

Elbisesi kötü olanı it ısırır, niyeti kötü olanı Tanrı bulur.

Tonı jamandı iyt qabادı, niyeti jamandı täñri tabadı.

Elde yüzük (hakimiyet) varken Süleyman da Süleyman'dır,

Elden yüzük gittikten sonra Süleyman da gariptir.

Qolda jüzük barda, süleymen de süleymen.

Qoldan jüzük ketken soñ, süleymen de sümireygen.

Elden gelen işi geciktirmeye ne gerek?

Qoldan kelgen jumisti keşktiriw ne kerek.

Elden gelmez iş yoktur, ayak gitmez uzak yoktur.

Qoldan kelmes jumis joq, ayaq jetpes alis joq.

Elden soracağına yerden sor.

Elden suraşanşa jerden sura.

Ele yapılan iyilik karşılıksız kalmaz.

Elge qılğan jaqsılıq elenbey qalmayıdı.

Elin ulaşamadığı hüneri, canını zora sokan er bulur,

Yamaçta biten yaprağı, canından vazgeçen nar* bulur.

Qol jetpeyin önerdi, jan qıynağan er tabar,

 Jarğı bitken japıraqtı, jannan keşken nar tabar.

* nar: Tek hörgüçlü erkek deve.

Elinde tuttuğun kılıçın avucunda izi kahr.
Qolňa ustağan qılıştuň alaqqanıñda izi qalar.

Elinden gelen konciyle basar.
Qolnan kelgen qonşınan basadı.

Eline geçen zenginliği tutmayı bil.
Qolňa tüsken däwletti tuta bil.

Elinin kaldırımadığı sopayı beline bağlama.
Qolň kötermeytin şoqpardı beliňe baylama.

Elinin kaçınmasına kanmayanın dayak değer başına.
Qol qıştı qanbağannıñ tayaq tiyer başına.

Elli yılda halk yenilenir, yüz yılda kazan yenilenir.
Eliw jilda el jaňa, jüz jilda qazan jaňa.

Elma piş, ağızıma düş.
Alma pís, awzıma tüs.

**Elma yiyp su iç, zayıflamazsan bana gel.
İğde yiyp su iç şişmanlamazsan bana gel.**
Alma je de suw iş, arımasaň mağan kel.
Jiyde je de suw iş, semirmeseň mağan kel.

Elma, ağacından uzağa düşmez.
Alma ağaştan uzaq ketpeydi.

Elmadan yemek olmaz, ak saban arak (içki) olmaz.
Alma tamaq bolmas, aq saban araq bolmas.

Elmas kılıç meydanda arkadaştır, ata sözü meydanda da seyranda da arkadaştır.

Almas qılış maydanda serik, asıl söz maydanda da, sayranda da serik.

Emanet iş zahmete sokar.
Amanat jumis älekke saladı.

Emanet, emanete etme hiyanet.
Amanat, amanatqa qılma qıyanat.

En iyi ne iyidir, susup duran iyidir.
Eň jaqsı ne jaqsı, ündemegen sol jaqsı.

Enfiye çeken kişinin dişini vurup kır.
Nasibay atqan kisiniň tisín urıp sındır.

Enfiyeciden enfiye istersen, burnunu kaldırır.
Nasibayşidan nasibay surasaň, murnın köterer.

Ensenle hareket et, kaburganla danış.
Omırtaňmen oynas, qabırğaňmen keňes.

Er atıyla, kuş kanadıyla.
Er atimen, qus qanatimen.

Er aزığı ile böryü (kurt) aزığı yoldadır.
Er aزığı men böri aزığı jolda.

Er barışta çocuk huyludur, er savaşta kötü huyludur.
Er erüwde bala minezdi, er sayısta şala minezdi.

Er bir kere ölüür, korkak bin kere ölüür.

Er bir ret öledi, qorqaq miñ ret öledi.

Er erinirse aptal olur, aptal olduktan sonra söz olur.

Er erinse ez bolar, ez bolğan soñ söz bolar.

Er halkı için üzülür, zengin malı için üzülür

Er eli üçin nalydi, bay malı üçin nalydi.

(**Er halkım (ilim) der, erincek (tembel) belim der.**)

Er elim deydi, erinsek belim deydi.

(**Er halkın gamını çekse, aptal, halkın ekmeğini yer.**)

Er eldiñ qamın jese, ez eldiñ nanın jeydi.

Er halkını bulur, akıllı dengini bulur.

Er elin tabadı, aqıldı teñin tabadı.

(**Er halkın över, kötü kendini över.**)

Er elin maqtaydı, jaman özin maqtaydı.

Er halktan çıkar, bencil han'dan çıkar.

Er elden şıgadı, qanpezer hannañ şıgadı.

Er isen her şeye dayan.

Er bolsaň bopsağşa şida.

Er kadrini er bilir, altının kadrini kuyumcu bilir.

Er qadirin er biler, zer qadirin zerger biler.

Er kişiye elli türlü hüner azdır.

Er adamğa eliw türlü öner az.

Er kuvveti; bes kuvvettir.

Er qaruwı - bes qaruw.

Er malsız olmaz, yiğit yârsız olmaz.

Er malsız bolmas, jigit jarsız bolmas.

Er namusu için ölüür, dünya malını seven malı için ölüür.

Er namısı üçin öler, dünyeqor tabisi üçin öler.

Er ölüse değeri var, evlenirse parası var.

Er ölse quni bar, jesir ketse pulı bar.

(**Er yanılıp ele düşer, kuş yanılıp ağa düşer.**)

Er jañılıp qolğa tüsər, quş jañılıp torğa tüsər.

Er yanılsa da el yanılmaz.

Er adassa da el adaspas.

Er yaşılanırsa eğilmez.

Er qartaysa eñkeymes.

Er yaşılanırsa erki gider, kadın yaşılanırsa görkemi gider.

Er qartaysa, erki keter, qatin qartaysa, körki keter.)

Er yaşılanmaz, yaşılsansa da yıkılmaz.

Er qartaymaydı, qartaysa jantaymaydı.

Er yaşılsansa da il yaşılanmaz.

Er qartaysa da, el qartymas.

Er yetişir ilinde, ördek yetişir gölünde.

Er ösemi elinde, üyrek ösemi kölinde.)

Er yiğit yedi düşüp sekiz kalkar.

(Er jigit jeti sürünip, segiz sekiredi.)

Er yoldaşından at yoldaşı iyidir.

(Er joldasınan at joldası jaqsı.)

Er; halkın çocuğu, halk; erin sığnağıdır.

(Er - eldiñ balası, el - erdiñ panası.)

Er; halkın görkemi, bitki; yerin görkemidir.

(Er - eldiñ körki, ösimdik - jerdiñ körki.)

Erden erin nesi eksik vadesini yerine getirse.

Topraktan toprağın nesi eksik, ekin bitse, gül yetişse?

(Erden erdiñ nesi kem, wädesin wäde etse?)

(Jerdən jerdiñ nesi kem, egin sıqsa, gül össe?)

Eri arzu uçurur, kuşu kanat uçurur.

(Erdi talap uşırar, qustı qanat uşırar.)

Eri giysi içinde tanı.

(Erdi kebenek içinde tanı.)

Eri meydanda sina, komedyeni seyranda sina.

(Erdi maydanda sina, sawıqşını sayranda sina.)

Eri namus öldürür,

(Erdi namis öltirer.)

Eri sayan eşeğe oturmaz.

(Er sıylağan esikke oturmas.)

Erin adını başarı çıkarır.

(Erdiñ atın eñbek şıgarar.)

Erin arkadaşı; keskin zekadır.

(Er serigi - sergek oy.)

Erin arkadaşı; kuvvettir.

(Er serigi - qaruw.)

Erin başına kötü bir iş gelirse, hazır ata er salar.

(Er basına kün tuwsa, erekil atqa er salar.)

Erin elinde mal durmaz, elek içinde su durmaz.

(Er qolında mal turmaydı, elek içinde suw turmaydı.)

Erin erliğini bilmeyen, ilin birligini bilmez.

(Erdiñ erligin bilmegen, eldiñ birligin bilmeydi.)

Erin gayreti halka, aptalın gayreti seledir.

(Er eñbegi elge, ez eñbegi selge.)

Erin güzelliği sırında olanıdır, sözün güzelı gerçek olamıdır.

(Erdiñ sini sırında boladı, sözdiñ sini şinında boladı.)

Erin kötüsü evde olur, yabani hayvanın kötüsü inde olur.

(Er jamanı üye bolar, añ jamanı inde bolar.)

Erin malı; ilin malıdır, erin itibarı; ilin itibarıdır.

(Erdiñ malı - eldiñ malı, er dañqi - el dañqi.)

Erin zenginliği; çalışmak, halk zenginliği birliktir.

(Er däwleti - eñbek, el däwleti-intimaq.)

Erinceğe iş verirsen adam bulunmaz bahane söyle.

Erinşekti jumsasañ, adam tappas hal aytar.

Erinceğin yarını tükenmez.

Erinşektiň erteňi tawsılmaydı.

Erincek adam; çekincek, dilenen adam; yiyci olur

Erinşek adam - şeginsek, suramşaq adam - eminsek.

Erincek öğleye kadar uyur, öğleye kadar esner.

Erinşek tüske deyin uyıqtaydı, tüske deyin esineydi.

Erincekten hüner gider, istekliye nur gelir.

Erinşekten öner keter, talaptığa nur biter.

Erinerek çalışan onmaz, kötülüge baht konmaz.

Erinip istegen oňbas, jamandıqqa baqt qonbas.

Erini sayan kadın, halkını da sayar.

Erin sıylagın qatın, elin de sılaydı.

Erinmeyenin gayreti artar, çekinmeyen söz yerini bulur.

Erinbegenniň enbegi janadı, ırkilmegen söz jigit tabadı.

Erinmezsən usta olursun.

(Erbeseň usta bolarsıñ.)

Erkeğe yürek gerek, hanıma direk gerek.

(Erkekke jürek kerek, äyelge tirek kerek.)

Erkeği kötüleme şaşırtır,

Aşı kötüleme sıçtırır.

Erdi qorlama sastırar,

Asti qorlama tiştırar.

Erkek baş, kadın boyun olur.

Erkek bas, urgaşı moyın.

Erkek deve de yoldan kayar.

Atan tüye de joldan tayadı.

Erkek sesli (huylu) kadında utanç olmaz,

Kadın sesli (huylu) erkekte kuvvet olmaz.

Erkek dawıstı qatında uyat bolmas,

Qatın dawıstı erkekte quwat bolmas.

Erken çıkışsan öünden güneş doğar,

Geç çıkışsan öünden karanlık çıkar.

Erte şıqsañ, aldiňnan kün şıgadı,

Keş şıqsañ, aldiňnan tün şıgadı.

Erken kalkan yiğidin rızkı fazla,

Erken kalkan hanımın bir işi fazladır.

Erte turğan jigittiň ırısı artıq,

Erte turğan äyeldiň birisi artıq.

Erkenden geç daha iyidir

Eşten keş jaqsı.

Erlik bilekte değil yürektedir.

Erlik bilekte emes, jürekte.

Erlik edersen elin için, boşuna gitmez verdiğin gücün.
Erlik etseň eliň tüşin, bosqa ketpes bergen küşin.

Eski dost aklından gitmez, yeni dost kadrini bilmez.
Eski dos esiňnen ketpes, jaňa dos qadırıňe jetpes.
Eski evi yel bulur, yalan sözü gerçek bulur.
Jırtıq üydi jel tabar, ötirik sözdi şın tabar.

Eski mescide gugukkuşu ezancı (müezzin),
Akă yok olan halka dedikodu ezancıdır.

(**Eski** meşitke kökek azanşı,
Esiketken elge ösek azanşı.)

Eski yaşadığın yeri kötüleme, dönüp oraya varırsın,
Halkını yurdunu kötüleme, bedduasına uğrarsın.
(Qawım qara jerdi jamandama, qaytip sonda bararsıň,
Qawım eldi jamandama, qaharına qalarsıň.)

(**Eski zengin cimri,**
Yeni zengin böbürlü olur.
Eski bay ayanşaq,
Jana bay maqtanşaq.)

(**Eskimeyen torba, bitmeyen servet olmaz.**
Tozbaytın dorba, tawsılmaytın qorda bolmaz.)

(**Eksiz yeni olmaz, kötüsüz iyi olmaz.**
Eksiz jaňa bolmas, jamansız jaqsı bolmas.)

(**Eşege binen zahmettedir.**
Esek mingen eňbegin miner.)

Eşege binenin iki ayağında istirahat yok.
(Esek mingenniň eki ayağında tinim joq.)

Eşege gümüş eyer yaraşmaz.
Esekke kümis er jaraspayıd.
Eşege ne kadar vursan da at olmaz.
(Esek qanşa ursaň da, at bolmas.)

Eşeği attan sayma, iyiyi yabandan sayma.
Alasanı atqa sanama, jaqsını jatqa sanama.
e sekini

Eşeği ota sürsen, boka kaçar.
(Esekti otqa aydasaň, boqqa qaşar.)

Eşegin eti haram, gücü helâldir.
(Esektiň eti aram, küşi alal.)

Eşegin yükü hafif olursa yatağan olur.
Esektiň jügi jeňil bolsa, jatağan boladı.

Eşek semirirse sahibini teper.
Esek semirse, iyesin teber.

Eşek var sayılsa da mal sayılmaz.
Esek barşa sanalsa da, malğa sanalmayıdı.

Eşek yürüür sert yerde, batakta onun hali bilinir.
Esek jürer qatqaqtı, mälim bolar batpaqta.

Eşini beklemek hanıma sınavdır,
Yalan söz de ar'a sınavdır.
(Joldas kütiw jarğa sın.
Jalğan söz arğa sın.

Et etedir, et suyu yüzedir.
Et etke, sorpa betke.

Et pişirilen yerde adamin olsun.
Et jasağan jerde kisiň bolsın.

(Etini yağıni vermesen de tatlı dille konuş.
Et - mayiňdi bermeseň de, jaqsı til ber.

Ev kurulmadan mal kazanılmaz.
Bas quralmay mal quralmas.

Evcil hayvanın safdili koyun, yabani hayvanın safdili tavşan.
Mal juwası qoy, aň juwası qoyan.

Evladin çift kanadındır, yerini alan yakınlarındır.
Perzentiň qosqanatuň, ornuňdi basar jürätiň.

Evlatsız adamin gönlünün hoşluğu olmaz.
Perzentsiz adamnıň köñiliniň hoşu bolmaydı.

Evlenmeden mal birikmez.
Bas ekew bolmay, mal ekew bolmaydı.

Ezberlenen dersin faydası olmaz,
Yatarak yenen yemeğin sindirim olmaz.
Jattap alğan sabaqtıň juğımı bolmas,
Jatıp işken tamaqtıň siňimi bolmas.

F

Fakir akraban üç olursa zengin degil sin,
Zengin akraban üç olursa fakir degil sin.
 Jarlı tuwisiň üşew bolsa, bay emessiň.
 Bay tuwisiň üşew bolsa, jarlı emessiň.

Fakir at alırsa, nereden aldın denir,
Zengin at alırsa kutlu olsun denir.
 Kedeye at bitse, qaydan aldiň deydi,
 Bayga at bitse, qutti bolsın deydi.

Fakir ekmek bulursa koyacak kap bulamaz.
 Kedey nan tapsa, idisin tappas.

Fakir et yese dişine girer, et yemezse düşüne girer.
 Jarlı et jese, tisine kiredi, et jemese, tüsine kiredi.

Fakir fakiri çekemez.
 Kedey kedeydi köre almaydi.

Fakir olacak yiğide ölecek at rastlar.
Tek başına kalacak yiğide kısır hanım rastlar (nasip olur).
 Kedey bolar jigitke öletin at keziger.
 Quw bas bolar jigitke bedew qatın joliğar.

Fakir olacak yiğide ömrü kısa mal nasip olur,
Yalnız kalacak yiğide kısır kadın nasip olur.
 Jarlı bolatin jigitke, qazalı mal tap bolar.
 Jalğız bolatin jigitke, bedew qatın tap bolar.

Fakir olduğunda zenginliğini söyleme,
Yaşlandığında yiğitliğini söyleme.
 Kedey bolğanda baylığındı aytpa,
 Kärteygende batılılığındı aytpa.

Fakir ölürsel gömülmez, zayıf ölürsel kesilmez.
 Kedey ölse qoymas, ariq ölse soyılmas.

Fakir pazara giderse kötü haber gelir.
 Kedey bazarga barsa, jaman habar äkeledi.

Fakir yeni çizme giyerse, basacak yer bulamaz.
 Jarlı jaňa etik kiyse basıwga jer tabalmas.

Fakir zengine zengin Allah'a erişsem der.
 Kedey bayğa, bay Qudaya jetsem deydi.

Fakire ak cep de bir, mavi cep de birdir.
 Kedeye aq qalta da bir, kök qalta da bir.

Fakire konuk olursan geğırırsın.
 Kedeye qonaq bolsaň, kekiresiň.

Fakiri tembellik, zengini kibirlilik öldürür.
 Kedeydi kerenawlıq, baydı er kökirektik öltirer.

Fakirim demekle borçtan kurtulamazsin.
Yalnızım demekle ölümden (ecelden) kurtulamazsin.
 Jarlımin degeniňmen, borişin qoymaydi.
 Jalğızbin degeniňmen, ajalıň qoymaydi.

Fakirim diye üzülme, hünerin olursa elinde
Hünerin rızkı; parlayarak yatar yolunda.
 Kedeymin dep qıslıma, önerىň bolsa qolında.
 Önerliniň irisi — jarqırap jatar jolında.

Fakirin ağızı aşa değdiğinde başı taşa değer.
Kedeydiň awzi aşsa jetkende, başı tasqa jetedi.

Fakirin ağızı süte değse burnu kanar.
Jarlınıň awzi aqqa tiyse murnı qanaydı.

Fakirin avı rast gitmez, rast gitse de doğru gitmez.
Kedeydiň awı jürmes, awı jürse de dawı jürmes.

Fakirin bir kapısı açık olursa bir kapısı da kapalı olur.
Kedeydiň bir esigi aşiq bolsa, bir esigi jabıq.

Fakirin camı, zenginin malı kıymetli.
Jarlınıň janı, baydiň malı ayawlı.

Fakirin derdini sıkıntı çeken bilir,
Kaygılinin derdini karalı (ölümlü) olan bilir.
Jarlınıň muň - zarın jaralı biler, qayıqlınıň muň - zarın qaralı biler.

Fakirin düşmanı fakir,
Han'ın düşmanı Han'dır.
Kedeydiň duşpanı — kedey, hanniň duşpanı — han.

Fakirin düşmanı üçtür:
Birisı zengin, birisi kadı, birisi de safıktır.
Jarlınıň iytqusu üşew: biri - bay, biri - biy, biri juwastiq.

Fakirin heybesi dolsa da gözü doymaz.
Kedeydiň qorjını tolsa da, közi toymas.

Fakirin kazandığı zenginin ağızındadır,
Halkın kazandığı hanın ağızındadır.
Jarlınıň tapqanı bay awzında, qaraşanıň tapqanı han awzında.

Fakirin kibrinden korun.
Kedeydiň kerbezinen saqtan.

Fakirin sevdigi yemeği kim verir.
Kedeydiň süygen tamağın kim berer.

Fakirin yedi arzusu olur.
Kedeydiň jeti medewi bar.

Fakirin zenginliği teninin (vücudunun) sağlığıdır.
Jarlınıň baylığı - deniniň sawlığı.

Fakirin ziüppeliğinden, kadının her nazından korun.
Kedeydiň kerbezinen, ayeldiň ar nazınanbez.

Fakir ile zengin arkadaş olmaz,
Kurt ile koyun arkadaş olmaz.
Kedeymen bay joldas bolmas,
Qasqırmən qoy joldas bolmas.

Fakirlik ar değil, sonsuz zenginlik yoktur.
Kedeylik ar emes, mängilik baylıq bar emes.

Fakirlik eksiklik değildir.
Kedeylik kemidik emes.

Fayda gördüğün yere çabuk ulaş, zarar gördüğün çabuk kaç.
(Payda körgen jeriňe maypaň da jet, zalal körgen jeriňen eňbekte
de ket.

Faydası çok olan yiğitler büyük gölle denktir.
Faydası olmayan yiğitler büyük çölle denktir.
Paydası mol jigitter, darya şalqar kölmen teň.
Paydası joq jigitter el baspaytın sölmen teň.

Faydasız arkadaştan hayırsever dost iyidir.
Qayırımsız tuwıstan qayırımdı dos artıq.

Faydasız söze özenme, faydalı sözden bıkma.
Paydasız sözge elikpe, paydalı sözden zerikpe.

Faydasız zenginden serin dere daha iyidir.
Paydasız baydan sayalı say artıq.

Fazla aş kab kacakta dursun, fazla söz içinde dursun.
Artıq as idisińda tursın, artıq söz işińde tursın.

Fazla gayret cana kasittır.
(Asa qayrat jangā qas.)

Fazla kurnaz olursan, girtlağından asılırsın,
Safdil olursan, ayak altında kalırsın.
(Asa quw bolsań, alqımıňan asılırsıń,
Asa injıq bolsań ayaqqı basılırsıń.)

Fazla söz düşüncye zarar, fazla aş yüçüda zarardır.
Artıq söz oyga ziyan, artıq as boyga ziyan.

Fazla zenginlik adamı azdırır, fazla komiklik nefret ettirir.
Artıq baylıq adamdı azdırır, artıq külüki jireniş qozdırır.

Fazla zenginlik baş yarmaz.
(Artıq däwlet bas jarmas.)

Felaketsiz felakete uğrar.
Parasatsız päleketke joliğar.

Ferasetsizliğin işaretti, baytal*ını satıp at alır,
Dostunun gönlünü kırıp düşmanın gönlünü şad eder.
Parasatsızdıqtıń belgisi, baytalın satıp at eter.
Dosınıń köñilin qaldırıp, duşpanını köñilin şet eter.

* baytal: İki yaşındaki kısrak.

Fırıncı pişirdiği ekmeği bilir, piştigini ya da hamlığıni bilir,
Satıcı onun sayısını bilir.
Nawbay japqan nanın biledi,
Piskeni men qamın biledi, Satuwşı onıň sanın biledi.

Fırtına eserse bulut kaçar, huzursuzluk çıkarsa halk kaçar.
Boran soqla bult qaşar, bülik şıqsa jurt qaşar.

Fırtına eserse mala ziyan, bozgunculuk çıkarsa halka ziyandır.
Boran soqla malğa ziyan, buzaqı şıqsa elge ziyan.

Fırtınalı günde çocuk durmaz, rüzgârlı günde it durmaz.
Borandı kuni bala qutıradı, jeldi kuni iyt qutıradı.

Fırtınalı günde hırsız ile kurt durmaz.
Borandı künü uri men böri qutıradı.

Fiğ kendini zengin sanır, tepe kendisini dağ sanır.
Qaramıq özin bay sanar, töbe özin taw sanar.

Fiğin tanesi olmaktadır, bugdayın samanı olmak daha iyidir.
Qaramıqtıń däni bolğanşa, biydaydıń sabanı bolğan artıq.

Fikir çoğalmadan, koyun çoğalmaz.
Oy köbeymey, qoy köbeymeydi.

Fikir tartışması, doğruluğun anasıdır.
(Pikir talası şındıq anası.)

G

Gagalının yemeği şakıyarak bulunur,
Hüner-bilim dediğin okuyarak bulunur.
Tumsıqtınıň tamağı şoquwmnenen tabılar.
Öner - bilim degeniň oquwmnenen tabılar.

Gamsız halkı titiz yiğit korur.
Beyğam eldi qırığı batır saqtaydı.

givrak
Gamsız yiğitten iyi duyan çocuk üstündür.
Beyğam batırdan saqqlaq bala artıq.

Gamsızın malını kurt yer.
Beyğamnıň malın böri jeydi.

Gariplik ere namustur, baş eğmek batura namustur.
Eñkeyiw - erge namış, bas urıw - batırğa namış.

Gayret çalışmaya yöneltir, çalışma erlige yöneltir.
Qayrat eñbekke jetkizer, eñbek erlikke jetkizer.

Gayret etmeden can kalmaz.
Jağalaspay jan qalmayıdı.

Gayret etmeden mal artmaz.
Qareket bolmay, mal ekew bolmas.

Gayreti olan kişinin, lezzeti olur işinin.
Qayratı bar kisiniň läzzati bar isiniň .

Gayrette usûlünü (maharetini) yoldaş et.
Qayratıň ädisiňdi joldas et.

Gayretli er engel bozar, engelide amel (iş usül) bozar.
Qayrattı er qamal buzadı, qamaldı da amal buzadı.

Gayretli erin hayatı dokunur.
Qayrattı erdiň qayıri tiyer.

Gayretlinin aşamadığı engel olmaz,
Akıllının bulmadığı çare olmaz.
Qayrattınıň almaytın qamalı joq,
Aqıldınıň tappaytın amalı joq.

Gayretsiz erden dayanıklı ihtiyar daha iyidir.
Qayratsız erden qajırkı käri artıq.

Gayretsiz ömr sönən kömür gibidir.
Eñbeksiz ömir - söngen kömir.

Gayretsiz uyuşuk delikanlıdan, gayrette güvenen ihtiyar daha iyidir.
Qayratsız öli jigitten, qayratına sengen şal artıq.

Gece ateşten çakan kırvılımı, gündüz de çikan dumani saklamayı bil.
(Tünde uşqınındı jasıra bil, kündiz tütinindı jasıra bil.)

Gece görmeyi baykuştan, gündüz görmeyi de kartaldan öğren.
(Tünde köriwdiükiden üyren, kündiz köriwdi bürkitten üyren.)

Gece güneş tutulursa hanımın oğul doğurmış gibi sevin,
Sabah güneş tutulursa halkını düşman vurmuş gibi üzül.
Keşki kün qulaqtansa, qatınıň ul tapqanday süyin.
Erteńgi kün qulaqtansa, eliňdi jaw şapqanday küyin.

Geceden gidilen yol bitmez.
Tünde jürgen jol tawsımas.

Geceye yakın tepede durma, kılıkta lider ağırlama.
Keşke jaqın töbe saqtama, aşarsılıqta töre saqtama.

Geç başlayan gecikir.
Keş bastağan keşiger.

(Geçen buluttan yağmur bekleme.)
Ötken bulttan jañbir kütpe.

Geçen gün uçan kuş gibidir, çağursan da gelmez.
Ötken kün uşqan quspen teñ, şaqırsañ da kelmeydi.

Geçenlerin orağını, gidenlerin çapasını alma.
Ötkenniň orağın, ketkenniň ketpenin alma.

Geçimli ailenen bir tengesi bin tengen,
Geçimsiz ailenen bin tengesi bir tengedir.
Berekeli jubaydiň, bir teñgesi miň teñge,
Berekesiz jubaydiň, miň teñgesi bir teñge.

Geçimsizin köyü mutsuzdur.
Berekesidin awılı - merekesiz.

(Geçmiş düşünme, ömrün yorulur,
Kaçanı kovalama atın yorulur.
Ötkendi quwma, ömriň şarşaydı,
Kaşqandı quwma, atıň şarşayıdı.

Geçmişlerin örnek sözünü ezberle, gönlüne düşünce getirir her
vakitte.
Ötkenderdiň ülgili sözin jatta, köñiliňe oy salar är waqıttı.

(Gelen dosta cimri davranışsan, gelecek dosta muhtaç olursun.)
Kelgen dosqa tar bolsaň, keler dosqa zar bolarsıň.

Gelene kadar konuk utanır, geldikten sonra ev sahibi utanır.
Kelgençe qonaq uyalar, kelgen soñ üy iyesi uyalar.

Gelin gelin geline bak, gelmeden önce sözüne bak.
Kelin, kelin, kelinbaq, kelmey jatıp sözin baq.

Gelin iyi olursa turunç tatlı olur.
Kelin jaqsı bolsa, nemeresi tätti.

(Gelinin iyisi huyundan, kızın iyisi kılığından bilinir.)
Kelin jaqsısı qılığınan, qız jaqsısı qılığınan.

(Gelin kendini gizler, dağa sözünü geçirir.)
Kelin boyın jasırıdi, tawdan sözin asıradı.

Gelin kız olmaz, güveyi oğul olmaz.
Kelin qız bolmas, kuyew ul bolmas.

Geline üzülürse tepesi göge değer.
Kelinge ökpe tiyse, töbesi kökke tiyedi.

Gelinime oğlum uygun, çapama keserim uygundur.
Kelinime ulım say, ketpenime şotum say.

(Gelinin iyi olursa otağın cennettir,
Gelinin kötü olursa otağın cehennemdir.)
Kelinin jaqsı bolsa, otawıň jumaq.
Kelinin jamas bolsa, otawıň tozaq.

(Gelinin utangaç olursa verdi Allah,
Gelinin utanmaz olursa vurdur Allah.)
Kelinin uyatti bolsa, berdi quday,
Kelinin uyatsız bolsa, urdu quday.

Gelinin yüzünü kim önce açarsa, o sıcak görünür.
Kelinniň betin kim burın aşsa, sol istiq.

Gelişcek halkın çocuğu konuğa yaklaşır,
Gelişmeyecek halkın çocuğu yemeğe yaklaşır.
Ösetin eldiň balası, qonaq jaǵalaydı,
Öspeytin eldiň balası, tamaq jaǵalaydı.

Gelişen hüner dosta örnek olur.
Ösken öner dosqa ülgi.

Gelmek sünnet, gitmek farzdır.
Kelmek sündet, ketpek parız.

Gemici han oldu, biz hizmetçi olduk,
Takdir böyle oldu, biz su döker olduk
Kemeşi han boldı, biz nöker boldıq.
Taǵdır solay boldı, biz suw töger boldıq.

Geminin arabaya binecek, arabanın da gemiye binecek sırası olur.
Kemeniň arbaǵa minetin, arbaniň kemege minetin de kezderi boladı.

Geminin istegine göre yel esmez.
Kemeniň äwenine qaray jel espeydi.

Genç büyümex mi, fakir zenginleşmez mi?
Jas öspeyme, jarlı bayimay ma?

(**Genç düz yere** kaçar, yaşılı ormana kaçar.)
Jas jaltańga qaşar, kări qalıńga qaşar.

Genç işe gelsin, yaşılı aşa gelsin.
Jas kelsin iske, kări kelsin asqa.

(**Genç yaşının elini boşaltır**, yaşılı, gencin yolunu boşaltır.)
Jas käriniň qolın bosatar, kări jastiň jolın bosatar.

(**Gençliğinde aldığı bilim taşa bastığın damga gibidir.**)
Jasiňda alğan bilimiň tasqa basqan taňbaday.

(**Gençliğinde bereketi olmayanın, yaşılandığında mutluluğu olmaz.**)
Jasiňda berekesi bolmaǵannıň, qartayğanda merekesi bolmas.

Gençliğinde boşa giden vakitler, yetişkinliğinde yüreğinde dert olur.
Jasiňda bosqa ketken waqıttar, eseygende jüregiňde dert bolar.

Gençliğinde görgüsü olmayanın, yetişkinlikte kişiliği de olmaz.
Jastiqtıa körgeni bolmaǵannıň, öskende kisılığı de bolmayıdı.

Genelde yiğitlerin hepsi nişancıdır, kar yağdığınıda yaşılı adam nişancıdır.
nşeyinde jigittiň bări mergen, qar jawǵan da ozadı kări mergen.

Geniş kılım eskimez, iyi huy kaybolmaz.
Keň kilem tozbayıdı, keň minez azbaydı.

Geniş yerde dar oturursan dar yerde geniş oturursun.
Keň jerde tar otırsaň, tar jerde keň otırsasıň.

Geniş yolda ahmak şaşırır.
Daňǵıraǵan joldan daňǵoy adasadı.

Genişi dari giyen bilir, doğruya yanlış inceleyen bilir.
Keň - tarın kiygen biler, durus - burısın tüygen biler.

Gerçeği söylemek dürüstlük, yalan söylemek haramdır.
Anıǵın aytuw adaldıq, ala söylew aramdıq.

Gerçek aşığın gönlü rahat olmaz, iyi koşan at dizgin çektirmez.
Şin gaşiq tağat taptırmas, şin jüyrik dizgin qaqtırmas.

Gerçek eğri düzelməz.
Negizi qıysıq tüzelmes.

Gerçek hayvansever sevinir, koyundan doğan ikize.
Gerçek besici zayıfı döndürür semize.
Anıq malsaq quwanar, qoydan tuwğan egizge,
Anıq şarwa arığın, aynaldırar semizge.

Gerçek siyah ağarmaz.
Negizi qara ağarmas.

Gerekli olan taşın ağırlığı olmaz.
Kerek tastıñ awırlığı joq.

(Gerekli olursa kavak da yıkılır.)
Kerekke terek jığıladı.

Gereksiz şeye aklını yorma.
Arzimasqa aqlıñdı tawıspa.

Geri gelen kız kötü, tekrar hícum eden düşman kötü.
Qaytıp kelgen qız jaman, qayta şappan jaw jaman.

Geri gelen malın hayatı var.
Qaytqan maldiñ qayıri bar.

Geride kalanı ayı yer, ayrı gideni kurt yer.
Artta qalğandı ayuw jer, bölek ketkendi böri jer.

Gerilemek kolay, ilerlemek zor
Bozmak kolay, düzeltmek zor.
Quldaw oñay, örlew qıyın,
Buzıw oñay, jöndew qıyın.

Geriye kalan düşmanı bırakma geriye kalan düşmanı bırakırsan balta vurur baldırı.

Qalğan jawdı qaldırma, qalğan jawdı qaldırısañ, balta şabar balırtıga.

Gevezenin gülüşü bitmez, tembelin uykusu bitmez.)
Daraqınıñ külüksü qanbas, jalqawdınıñ uyqısı qanbas.

Geyiğin su içtiği yerden su içen keçi ikiz oglaklar.
Kiyik qağınan işken eski egiz tabar.

Geyik ancak bir oka dayanır, yiğit iki oka dayanır.
Bir oqtı bulan köteredi, eki oqtı ulan köteredi.

Gezerek yediğin kuyruktan çalışarak yediğin akciğer daha iyidir.
Qıdırıp jegen quyıqtan, eñbekpen jegen ökpe artıq.

Gezgin ayak boka basar.
Kezegen ayaq boq basar.

Gıda azalırsa ordu zayıflar, mal telef olursa halk sıkıntılı olur.
Qor sarqlısa qol küyzeler, mal jutasa el küyzeler.

Gıda çok olursa ordunun rızkı, mal çok olursa halkın rızkı sayılır.
Qor köp bolsa qoldıñ ırısı, mal köp bolsa eldiñ ırısı.

Gırtlaktan geçenin hepsi yemektir.
Keñirdekten ötkenniñ bări tamaq.

Gidiş geliş dost işi, kavga gürültü düşman işi.
Baris - kelis dostıñ isi, julis - keris qastıñ isi.

Girişkenin bir işi;beş, çekingenin emeği hiçtir.
Öjettiñ bir isi — bes, ölezdiñ eñbegi—eş.

Git demek katı söz, gel demek tatlı sözdür.
Ket degen qattı söz, kel degen tätti söz.

Git dersen it de gider.
“Ket” deseñ, iyt de ketedi.

Gitme hana kendi gelir mala, gitme kadiya kendi gelir eve.
Barma hanğa, özi keler malğä, barma biyge, özi keler üyge.

Gitme hırsızlığa, kalırsın horlukta.
Barma urlıqqa qalasıñ qorlıqqa.

Gitmeyen yoksulluk, başa horluk.
Ketpes kedeylik, basqa qorlıq.

Giydiğin don eskir, giydirdiğin eskimez.
Kiygen tonıñ eskirer, kiydirgeniñ eskirmes.

Giyim soğuktan korur, edeplilik utanmazlıktan korur.
Kiyim suwiqtan saqtaydı, ädeptilik uyattan saqtaydı.

Giyimi biçersen geniş biç, daraltman kolay olur.
Kiyim pişseñ keñ piş, tarlıtwiñ oñay.

**Giyimi dikmekten biçmek daha zordur,
İşti bitirmekten başlatmak daha zordur.**
Kiyimdi tikkennen pişken qıyın,
Jumisti bitirgennen bastağan qıyın.

**Giyimi kalın olandan, kışın durumunu sorma.
Yeteneği azdan iş durumunu sorma.**
Kiyimi jılıdan qıs jayın surama,
İykemi azdan is jayın surama.

Giyimsiz şeytandan giyimli şeytan daha kötüdür.
Kiyimsiz şaytannan kiyimdi şaytan jaman.

**Giymesen de donun olsun,
Yemesen de ekmeğin olsun.**
Kiymeseñ de tonıñ bolsın.
Jemeseñ de naniñ bolsın.

Gizlenen ağrı (hastalık) can alır, gizlenen dava mal alır.
Jasırğan awruw jan alar, jasırğan daw mal alar.

Göç dağ beline konsa irmak kenarına mal sıgmaz.
Köş kezenge qonsa, özenge mal siymas.

Göç usûlünü bilmeyen göçerken kölik* öldürür.
Köş mänisin bilmegen köşkende kölik öltirer.

Göç yürüye yürüye düzelir.
Köş jüre tüzeler.

Göceceğimi yel bilsin, konacağımı dere bilsin.
Köserimdi jel bilsin, qonarımdı say bilsin.

Göçen halkın boğasını, yerli halkın danası korkutur.
Köşken eldiñ buqasın turğın eldiñ tayınsası qorqıtadı.

Göçerken köliği olmayan konduğunda biner.
Köşkende kölik tiymegen qonganda minip otradı.

Göçmeden önce komşunu öğren.
Köşpes burın körşىndi sura.

**Göçmek istediğinde yurdu bırakmak zordur,
Boşanmak istediğinde hanımı bırakmak zordur.**
Köşermenge kelgende jurt jaman,
Tastarmanğa kelgende qatın jaman.

* kölik : Yük taşıyıcı araç ve hayvan.

Göçmeyi bilmeyen kötüler, göcerse kölik öldürür.
Konuşmayı bilmeyen kötüler, sözü kendine getirtir.
Köşe bilmes jamandar, köşe kölik öltürer.
Söyley bilmes jamandar, sözdi özine keltirer.

Göçülen yurdun kadri konulduğunda anlaşılır,
Er yiğidin kadri öldüğünde anlaşılır.
Köşken jurttiň qadırı qonğanda öter,
Er jigittiň qadırı ölgende öter.

Göçün iyi yerleşmesi verimli yere konmakladır,
Davanın iyiye gitmesi davanın çözülmemesiledir.
Köstiň baysal tapqanı — kök orayğa qonğanı,
Dawdiň baysal tapqanı — köldeneñge barğanı.

(Göge bakarak ok atma, kendi başına düşer.)
Aspanğa qaray oq atpa, öziňniň tüser basına.

Gök gürlemesiyle gelen bulutun yağmuru az.
Kürkiregen bulttiň jawını az.

Gök gürülderse toprağa fayda, toprak otlanırsa mala fayda verir.
Kün kürkirese, jerge abıyor, jer iyise, malğa abıyor.

Gökteki şahinden elindeki torumtay iyidir.
Aspandağı suňqardan qolıňdağı turımtay artıq.

Gökteki turnayı yakalayayım diye, elindeki serçeden olma.
Aspandağı turnanı ustayımın dep, qolıňdağı ışımşıgiňnan ayrılma.

Gökten deri yağısa da, kula bir tanesi değmez.
Aspannan bilgari jawsada, qulga oqşantay tiymeydi.

Gökten yağmur yağarsa otun rızkı olur,
Atadan iyi oğul doğarsa halkın rızkı olur,
wedən jawın jawsa, söptiň irisi.
Atadan jaqsı ul tuwsa, köptiň irisi.

(Göl çekilirse bataklık kalır, yüzden ar giderse boş söz kalır.)
Köl tartılsa batpaq qaladı, betten ar ketse satpaq qaladı.

(Göl ördeksiz, hayvan sahipsiz olmaz.)
Köl üyreksiz, mal iyesiz bolmaydı.

Gölgeleye suyunu döker, çukur yerde birşey yok.
Köl kölge quyadı, şuqanaqa tükte joq.

(Gölüm diye köpürüsün içinde bir balığın yok.)
Kölmin dep köpiresiň, işiňde bir balığının joq.

(Gölün adını balık çıkarır, balığın adını halk çıkarır.)
Köldiň atın balık şıgaradı, balıqtıň atın haliq şıgaradı.

Gölün değeri kaybolsa, martı bir yıl önce gider.
Köldiň qutı ketse kök qutarı bir jıl burın ketedı.

Gölün değeri kaybolsa, martı üç gün önce gider.
Köldiň qutı ketse, qutarı üç kün burın keter.

(Gölüne göre kazı, zamanına göre sazı.)
Koline qaray qazı, zamanına qaray sazı.

(Gönülü açığın eli de açıktır.)
Köñili aşıqtıň qoli aşıq.

(Gönülü aydınının gözü de ayındır.)
Köñili jarıqtıň közi jarıq.

(Gönlü güzelin siması da güzeldir.
Köñili suluwdıñ öni suluw.

(Gönlü kara sırdasından ayrılr.
Köñili qara sırlasınan ayrıldı.

(Gönlü uyanığın gözü aydındır.
Köñili oyawdıñ közü jarıq.

(Gönlün beğendiğini alma, herkesin beğendiğini al.
Köñilge jaqqandı alma, köpke jaqqandı al.

(Gönlün derdi sözle çıkar, giyimin kiri suyla çıkar.
Köñildiñ kirin söz ketirer, kiyimniñ kirin suw ketirer.

(Gönlünü geniş tut, harmanı yükseğe yap.
Beyiliñdi keñge sal, qırmaniñdi döñge sal.

(Gönül beğenmeden göz beğenmez.
Köñil unatpay köz unatpas.

(Gönül vererek temizlersen, kara kazan da parlar.
Köñil qoya tazartsañ, qara qazan da jarqırar.

(Gönül yerinde olursa can yerinde olur.
Köñili orında bolsa, jan jayında.

(Gönül; derya, göz; mızraktr.
Köñil — dariya, köz — nayza.

Gönüldeki sırrı göz bildirir.
Köñildegi sırdı köz bildirer.

(Gönülden ağlanırsa, kör gözden yaş çıkar.
Şinjulasa, soqır közden jas şıgar.

(Gönüle düşen ateşi gömsen de sönmez.
Köñilge tüsken ottı kömseñ de sönbeysi.

(Göre göre lider, konuşa konuşa hatip olunur.
Köre - köre kösem boladı, söyley - söyley şeşen boladı.

(Gören gözden veren el üstündür.
Köregen közden beregen qol artıq.

(Gören olmazsa, işten tanık olur.
Körgen joq bolsa, estigen — kuwä.

(Görgülü adam gördüğünü söyler, görgüsüz adam verdiğini söyler.
Körgendi kisi körgenin aytar, körgensiz kisi bergenin aytar.

(Görgülü gördüğünü söyler, görgüsüz ağızına geleni söyler.
Körgendi körgenin aytar, körgensiz kökigenin aytar.

(Görgülüünün çocuğu yedisinde baş olur,
Görgüsüzün çocuğu yetmişinde de genç olur.)
Jetelinidıñ balası jetisinde bas boladı,
Jetesizdiñ balası jetpisinde jas boladı.

(Görgülü yaşıya sor, yaşı olmazsa çok görene sor.
Körgendi köneden sura, köne bilmese, köp körgennen sura.

(Görgüsüze kin tutma, gördüğünden görmediğin daha çoktur.
Körgensiz degenge kek tutpa, körgeniñnen körmegeniñ köp.

(Görgüsüzle samimi olma, gönlü başka olanla sırdas olma.
Körgensizben qurdas bolma, köñili bötenmen sırlas bolma.

(Görmediğin yerin tümseği çukuru çoktur.
Körmegen jerdiñ oylı - şuñqırı köp.

Görmeyene ökseği yeniliktir.
Körmegenge kösew tañ.

Görmez, deveyi de görmez.
Körmes, tüyeni de körmes.

(Görünen tamdır, işitilen yarındır.)
Körgen anıq, estigen tanıq.

Görünen yerde yüz sayılır, görünmeyen yerde don sayılır.
Körgen jerde öñ siyli, körmegelen jerde ton siyli.

(Görünen yerin uzak, kaldırılan yükün ağır değildir.)
Körgen jerdiñ alis emes, kötergen jügiñ awır emes.

Görünen yerin uzaklışı olmaz, kaldırılan eşyanın ağırlığı olmaz.
Körgen jerdiñ alistiği joq, kötergen zattıñ awırlığı joq.

Görünmeyen köyden, görünen bulut yakındır.
Körinbey turğan awıldan, körinip turğan bult jaqın.

Görünmeyeşim dersen, çokluğun içine gir.
Körinbeyin deseñ, köp işine kirip ket.

(Görüp aldığın güzelden, görmeden aldığın asıl daha iyidir.)
Körip bilgen köriktiden, körmey bilgen tekti artıq.

Görüt arasına sokmayın,
Ucuzluguña heves edip asaletsiz ana babadan kız almayın.
Jal quyığı dep jabıdan ayğır salmañız,
Arzanına qızıçıp teksizden qız almañız.

Gösteriş toyda gerek, sevgi hergün gerek.
Körük toyda kerek, mahabbat künde kerek.

Götünü silemeyen elini bok eder.
Kötin sürte almağan qolın boq qıladi.

Gövdede (bedenden) can gikmezse, ağızdan ekmek gitmez.
Kewdeden jan ketpese, awızdan nan ketpeyi.

(Göz bir avuç toprağa doyar.)
Köz bir uwıs topıraqqa toyadı.

Göz görmekle kokuyu ayırt edemez,
Kulak işitmekle rengi ayırt edemez.
Köz körgenmen iyis ayıra almadı,
Qulaq estigenmen tüs ayıra almadı.

(Göz görürse yüz utanır.)
Köz körse yüz oyaladı.

(Göz korkak, el cesur olur.)
Köz qorqaq, qol batır.

Göz yağı bitinceye kadar bilim al,
Düşkün olma kandırıcı olur altın, mal.
Köz mayı tawsılganşa bilim al,
Qızıqpa, aldamşı góy altın, mal.

Göz nurun yuvasıdır, gönül sırrın yuvasıdır.
Köz — nurdıñ uyası, köñil — sırdıñ uyası.

Gözden uzak, gönülden de uzaktır.
Közden ketse, köñilden ketedi.

(Gözü kör olana gece gündüz birdir,
Gönlü kör olanın gündüzü gecedir.
Közi soqırğa kündiz - tün birdey,
Köñili soqırıldıñ kündizi tündey.

Gözü kördən gönlü kör daha kötüdür.
Közi soqırdan köñili soqr jaman.

Gözü yok, kulağı sağlamın aklı erer,
Kulağı yok, gözü sağlamın aklı ermez.
Közi joq, qulağı sawdñ aqlı toladı,
Qulağı joq, közi sawdñ aqlı soladı.

Gözün ağrısra elini tut,
İçin (miden) ağrısra ağızını tut.
Köziñ awırsa, qolñdı tuy,
İşin awırsa, awzıñdı tuy.

Gözün görmedigine şüphe etme,
Şüphe yalanın iftiranın bir türüdür.
Köz körmegenge kükük keltirme,
Kükük — ötiriktiñ, jalaniñ bir türü.

Gözün varken gör,
Ayağın varken yürü.
Köziñ barda körip qal,
Ayağıñ barda jürip qal.

Grip hapşırtarak gelir, hapşırtarak gider.
Tumaw tüskirtip kirip, tüskirtip şıgadı.

Gugukkuşu kendi adını kendisi söyler.
Kökek öz atın özi şaqıradı.

Gururluluk halktan uzaklaştırır, erlik halka yakınlaştırır.
Eserlik elden ketkizer, erlik elge jetkizer.

Gücü olan günlüğünü kazanır, bilimi olan yıllıkğını kazanır.
Küsi tolıq kündigin tabadı, bilimi tolıq jıldıgin tabadı.

Gücü yetmeyen (olmayan) miskindir (ahireti düşünür).
li jetpegen aqıretşil.

Güçün ulaşmadığına dil ulaşır, dilin ulaşmadığına düşünce ulaşır.

I jetpegenge til jeter, til jetpegenge oy jeter.

(Güçüne bakarak aş ye, boyuna bakarak giyim biç.)
liñe qaray as iş, boyıñña qaray kiyim piş.

Güçüne güvenen kuş gibi uçar,
Düşmanına güvenen büyük gibi kesilir.
Kuşine sengen qustay uşadı,
Duşpanına sengen murttay uşadı.

(Güçüne güvenme, işine güven.)
Küsiñe senbe, isiñe sen.

(Güçlü biri yıkar, bilimde bini yıkar (yener).)
Bilekti birdi jiğar, bilimdi müñdi jiğar.

Güçlü malını ortaya koyar, gücsüz canını ortaya koyar
ldı malın salar, älsiz janın salar.

Güçlü olursa günlüğünü kazanır, akılı olursa yıllıkını kazanır,
Alım olursa bitmeyecek, ömrünün hakikatini bulur.
Küsti bolsa kündigin tabadı, aqlıda bolsa, jıldıgin tabadı, Ğalim bolsa, öşpeytin etip, ömiriniñ sındığın tabadı.

Güçlünün ardı dejirmen döndürür.
Küştiniñ artı tiyermen tartadı.

Güçlünün güclü olduğu yendikten sonra bilinir,
İyinin iyi olduğu öldükten sonra bilinir.
Küştiniñ küsti ekeni, jeñgen soñ tanılığı,
Jaqsınıñ jaqsı ekeni, ölgen soñ tanılığı.

Güçsüz adam sürünür, akılsız adam erinir.
Isiz adam sürünek, aqılsız adam erinék.

Gül; hayatın zevkidir.
Gül - ömir qızığı.

Güle gül deme, eğer sapı olmasa.
Güldi gül deme, eger sabığı bolmasa.

Gülerek girip üzülerek çekmeyin.
Küle kirip küñirene şıqqannanbez.

Gülgüzlünün gönlü daralmaz, bakımlının kendisi yaşılmaz.
Külegeştiñ köñili azbas, kütinşektiñ özi azbas.

Gülme dostuna gelir başına.
Külmə dosıñña keler basıňa.

Gülsüz bülbül ünsüz.
Gülsiz bulbul ünsiz.

Gülün büyümesi toprağın güzelliği, kızın büyümesi halkın
güzelliğidir.
Gül össe jerdiñ körki, qız össe eldiñ körki.

Gülün kadrini kör bilmez.
Gül qadirin soqr bilmes.

Gün aydınlığından gönül aydınlığı daha güçlüdür.
Kün janğınan köñil jarığı küsti.

Günahı affettirmek gınahtan ağırdır.
Künäni keşiruw — künädan awır.

Günahın azsa gün sayma.
Künañ az bolsa, kün esepteme.

Günahkârin işi yükselmanz, yükselse de onmaz.
Aramnuñ işi örge baspaydı, örge bassa da örden aspaydı.

Günlüğüne yüz tilki avlasa da tazinin it adı kalmaz.
Künine jüz tülki alsa da, tazinin iyt atı qalmaydı.

Gününden önce ekersen haftadan önce biçersin.
Kün burın sepseñ, apta burın orasiñ.

Güreşecksen atan da olsa yık, acırsan koyuver.
Alissañ, atañ da bolsa jıq, ayasañ, qoya ber.

Güreşmeden yıkamazsun, mücadele etmeden kazanamazsun.
Kürespey jişa almaysıñ, alispay ala almaysıñ.

Gürleyerek gelen düşmandan, gülerek gelen düşman kötüdür.
Gürildep kelgen jawdan, külimdep kelgen qas jaman.

Güvenilir çobanın olmasa, kemeri bağlayıp mala git.
Belgili malşıñ joq bolsa, beliñdi buwip malga bar.

Güvercin olarak doğarsan, karga olarak ölmeye.
Kepter bolıp tuwilsañ, qarqa bolıp ölmeye.

Güvey yüz yıllık, dünür bin yıllıktir.
Küyew jüz jıldıq, quda miñ jıldıq.

Güveyi yaşılanırsa dünür olur, kız yaşılanırsa kudağı* olur.
Küyew kärteyse quda boladı, qız kärteyse qudağı boladı.

Güveyine kızı uygun, dünürüne kendisi uygun.
Küyewine qızı say, qudasına özi say.

* kudağı : Kadın dünür.

Güz ekersen devamlı ek.
Küzdik ekseň üzdkik ek.

Güz ürünүyle zengin.
Küz jemisimen semiz.

Güzel elbisen kendine, tatlı yemeğin başkasına.
Körikti tonuň öziňe, tätti asıň özgege.

Güzel güzel değil, sevdiğin güzeldir.
Sulıw sulıw emes, süygen sulıw.

Güzel söz bin yllık, gereksiz söz gevezeliktir.
Orındı söz miň jıldıq, orınsız söz miljىndıq.

Güzellik hanıma yaraşır, güclülük ere yaraşır.
semdik äyelge jarasar, qajırılıq erge jarasar.

H

Haddini aşan altına bakmaz, üstüne bakar.
Asqan astına qaramay, üstine qarayıd.

Haddini aşandan halk kaçar.
Asqan asqannan jurt qaşqan.

Haddini aşarsan darağacına asılırsın, haddini bilirsen
yarışmaya katılsın.
Asa berseň aspaqqa asılsıñ, bäséñ bolsaň bäygege qosılsıñ.

Haddini bilmeyen için gök de alçaktır.
Asqanğı aspan da alasa.

Hakikat merhamet dilemez.
Aqıyat ayawlılıq tilemeydi.

Hakikati söyleyen er tanınır, yemininden dönen hor tanınır.
Aqıyatın aytqan er atanar, antınan qaytqan qor atanar.

Hakiki güzeldi eksik olmaz, hızlı koşan atta kusur olmaz.
Şin sulıwdı min bolmas, şin jüyrikte sin bolmas.

Hakiki söz yükseltir, yalan söz mezara taşır.
Aqıyat söz örge süreydi, ötirk söz körge süreydi.

Hakimin öünden dilekçe eksik olmaz, erinceğin üzerinden
borç eksilmez.
Suraqşınıň aldınan arız ketpes, erinşektiň boyınan qarız ketpes.

Hakkın yok olsa da, aklın yok olmasın.
Eseñ ketse de, esen ketpesin.

Hakkını er yemez, ekinci yer (toprak) yemez.
Aqıñdı er jemeydi, eginçi - jer jemeydi.

Hakkını verirsen herşeyini feda eder.
Aqısın berseñ boqısın şıgarar.

Hali kötü olan itte koşmaz.
Küyi joq iyt te jügirmes.

Halk ağzına elek koyulmaz.
El awzına elek qoypı bolmas.

Halk çalışkan olursa yerin bahtiyarılığı,
Toprak verimli olursa halkın bahtiyarılığı.
El eñbegi bolsa, jerdiñ bağı.
Jer önimi bolsa, eldiñ bağı.

Halk çaresiz olmaz, er yarasız olmaz.
El şarasız bolmas, er jarasız bolmas.

Halk överse er görülsün, kötülerse hor görülsün.
El alqasa ersiñ, el qorğasa qorsiñ.

Halk sağlıklı olursa sen de sağ olursun.
El saw bolsa, den saw.

Halk toplanırsa yoktan var eder.
Köp jabılsa, joq tabıladi.

Halk yerleşmeden it susmaz.
El qonbay iyt tinbas.

Halka itaat eden Allah'a da itaat eder.
Köpke unağan Qudayğa da unaydı.

Halka sıgmayan yere de sızmaz.
Elge sıymağan jerge de sıymas.

Halkı bozan Allah'a da uzaktır.
Köpke tentek, qudayğa set.

Halkı kinayan ilerlemez.
Köpti sökken kögermes.

Halkı kötüleyen gömülmez.
Köpti jamandağan kömiwsiz qalar.

Halkın ağırlığını er taşır, yükün ağığını deve taşır.
El awırın er köterer, jük awırın nar köterer.

Halkın kulağı deliktir.
El qulağı eliw.

Halkın övdüğü yiğidin değeri vardır,
Halkın övdüğü kadının değeri vardır.
Jurt maqtağan jigittiñ qadırı bar.
Jurt maqtağan ayeldiñ qadırı bar.

Halkın saydığınıñ yüzü paktır.
El siylaytin beti artıq.

Halkını düşünmeyenin erliği boşuna,
Yarını düşünmeyenin diriliği boşuna.
Elin oylamağannıñ erligi ziya,
Erteñin oylamağannıñ tırılıgi ziya.

Halkını seven er olur, halkını sömüren hor olur.
Elin süygen er bolar, elin jegen qor bolar.

Halkını sevenin itibarı yükseler.
Elin süygenniň eňsesi biyikteydi.

Halklı yerde hırsız var, dağlı yerde kurt var.
Eldi jerde urı bar, tawlı jerde böri bar.

Halklı yerin kurdu acıdan ölmez.
Eldi jerdiň börisi aştan ölmes.

Haksız er, sahipsiz at duldur.
Elsiz er tul, iyesiz at tul.

Halsiz hayvan yük yük taşıdığı zaman koşmaz.
Küysiz kölikte jügirmes.

Hamarat hanımın evinde toz olmaz,
Tembel hanımın evinde yiyecek durmaz.
Uqiptı äyeldiň üyinde şañ turmaydı, uqıpsız äyeldiň üyinde dän turmaydı.

Hangi elini kesersen cana batması birdir.
Qay qolıñdı kesseň de, janğı batrıwı birdey.

Hanım alırsan odun al, bir kucak fazla al.
Qatın alsaañ otın al, bir quşaq artıq al.

Hanım alsan bir belâ, onda doğar bin belâ.
Qatın alsaañ bir päle, odan tuwar miň päle.

Hanım çok olursa, kazanda et suyu kalmaz, vermeye hediye kalmaz.
Qatın köp bolsa, ~~qazanda~~ sorpa qalmas, jırniwğa torqa qalmas.

Hanım yalan söylese, yanlış duver.
Qatın ötirik aytpaydi, qagış estiydi

**Hanımın kötü olursa misafirin kaçar,
Oğlun kötü olursa kismetin kaçar.**
yeliň jaman bolsa, qonağıň ketedi,
Ulûň jaman bolsa, bağıň ketedi.

**Hanımın kötü olursa, gönlün yarındır.
Atın kötü olursa bileğin yorulur.**
Alganiň jaman bolsa, köñiliň jarım.
Atıň jaman bolsa, talar qarıň.

**(Hanımın yakışığı; elbiselerdir, ağacın yakışığı yapraktır.
yel korkı - şüperek, ağaç korkı - japıraq.)**

**Hanımlara kötü dersen, anan da onun içinde olur.
yeldi jaman deseň, anaň onıň içinde.**

**Haram alınan deveden, dürüstçe alınan düğme iyidir.
Aramnan alğan tüyeden, adaldan alğan tüyme artıq.**

**Haram alınan deveden, dürüstçe alınan keçi iyidir.
Aramnan alğan tüyeden, adaldan alğan eşiği artıq.**

**Haram aştan hastalık bulaşır, günahkâr dosttan felâket
bulaşır.
Aram astan awruw juğar, aramza dostan päle juğar.**

**Haram etsuyundan helâl su iyidir.
Aram sorpadan alal suw artıq.**

**Haram; haramın sonucu pişmanlıktır,
Helâl; helâlin sonucu rahathiktır.
Aram, aram tübi renis,
Alal, alal tübi keniş.**

**(Haramı Allah bulur, iyi yi hayır bulur.
Aramdı quday tabadı, momindi qayır tabadı.)**

**Hasetçi adam bencildir.
Künşil adam — menşil.**

**Hasta adam ölünceye kadar canından ümit bekler.
Awruw adam öle - ölgense, jannan ümit kütedi.**

**Hasta adamı tedavi etmezsen ölüür, zayıflayan atı yemlemezsen
ölür.
Awırğan adam emdemeseň öler, ariqtagan at jemdemeseň öler.**

**Hasta insan gülmezse sevmez, iyi koşan köpeği tilki sevmez.
Awruw kisi külki süymes, iyt jüyargin tülki süymes.**

**Hasta olan ölmek, eceli gelen ölüür.
Awruw ölmeydi, ajalda öledi.**

**(Hasta olunca büyüğüye, davahı olarak kadıya gitme.
Awruw bolıp baqsığa barma, dawlı bolıp jaqsığa barma.)**

**Hasta olup iyileşen can, şanstır, kaybolup bulunan mal da
şanstır.
Awırıp jazılığan jan olja, joğalıp tabılğan mal olja.**

**Hasta olup kalkmak yuvarlanıp durmaktadır.
Awırıp turdiň - awnap turdiň.**

**(Hasta, çıkmayan candan, tembel, bitmeyen maldan ümitlidir.
Awruw şıqpağan jannan dämeli, jalqaw bitpegen maldan dämeli.)**

**Hastalanınca kin zayıflamaz, evlenince kim yoksullaşmaz?
Awırsa kim azbayıdı, jarlı bolsa kim tozbayıdı.**

**Hastalığı gizlersen, ölümün çabuk olur.
Awruwdı jasırsaň, ölimiň äskere.**

Hastalığın önlemini almayan ölü, davanın önlemini almayan öder.

Awruwdıñ aldin almağan öledi, dawdıñ aldin almağan töleydi.

Hastalık astan, dava kızkardeşten.

Awruw astan, daw qarindastan.

Hastalık çabuk gelip, yavaş gider.

Awruw batpandap kirip, misqildap şıgadı.

Hastalık gıdasıyla iyileşir.

Awruw ağızımen.

(Hastalık gitse de adet (alışkanlık) gitmez.)

Awruw ketsede ädet ketpeydi.

Hastalık üflemeyle geçmez, ilaçla geçer.

Awruw "dem"nen jazılmayı, emnen jazıldı.

Hastalık zayıflatır, soğuk dondurur.

Awruw azdırar, suyuq toñdırar.

(Hastalikta sancı kötü, sözde kinâye kötüdür.)

Awruwa şanşuw jaman, sözde qañquw jaman.

Hastalıktan alışkanlık daha kötüdür.

Awruwdan ädet jaman.

Hastanın halini doktor bilir, altının halini kuyumcu bilir.

Awruw jayın däriger biler, altın jayın zerger biler.

Hatibi geveze yener.

Şeşendi miljiniñ jeñedi.

Hatibin eli sıkı, eli becerikli olanın ağızı sıkı.

Awzi şeşenniñ qoli sarañ, qoli şeberdiñ awzi sarañ.

Hatibin sözü şeker, gevezenin sözü boştur.
Şeşenniñ sözü şeker, miljiniñ sözü beker.

(Hatibin sözü ustanın bizinden keskindir.)
Dilmardıñ sözü ustaniñ bizinen ötkir.

Hatibin sözü yağdan kılçık çekilmesi gibidir,
Boşboğazın sözü dağdan taş yuvarlanması gibidir.
Şeşenniñ sözü — maydan qılışqı suwırğanday.
Topastiñ sözü — tawdan tas domalatqanday.

(Hayal; düşüncenin kanadı, düşünce; dilin kanadıdır.)
Qiyal — oy qanatı, oy — til qanatı.

Hayati boş geçirirmek; ahmak için hoş gelir.
Bos ötkiziw ömirdi — aqımaqqa köñildi.

Hayatın kıymetini zorluk gördüğünde bilirsın,
Sağlığın kıymetini de mükafatlandırıldığındá bilirsın.
Tırşılıktıñ qadırın qıynalğanda bilersiñ,
Densawlıqtıñ qadırın siylanganda bilersiñ.

Hayatını ders alarak geçirirse,
Hocası da öğrencisi de kıvançlı olur.
Ömirdi ötkizse üyrenip sabaq,
Ustazı da, şakerti de quwanbaq.

Hayatının gelişine pişman olursan, geleceğine kararlı olursun.
Ömiriñniñ ötkenine ökinseñ kelerine bekinesiñ.

Hayatta eser bırakmak çocukluktan başlar,
İstekli kişi çalışmaya erkenden başlar.
Ömirde iz qaldırıw balalıqtan bastaladı,
Talabı bar eñbekke erte bas uradı.

(Hayatta geri kalırsan, karşılaşacağın ölümdür.
Keyin qalsañ ömirden, keliskeniñ ölimmen.)

Hayatta ne kilarsan,
Bahtın kilidi birliktedir.
r ne qilsañ tırlikte,
Baqtıñ kilti birlikte.

Hayatta öğrencilerden birisi de siz,
Bırılıksız yetişemezsiz bir siz.
Ömirde köp şäkittiñ birewi siz,
Bırılıksız öse almaysız bir öziñiz.

Hayır dua alan zayıflanmaz,
Beddua alan güçlenmez.
Batalı jigit arımas, batasız jigit jarımas.

Hayırsız adam vatanını satar, atılan oktan bedduaya uğrar.
Opasız adam otanın satadı, atılğan oqtan qarğısqı batadı.

Hayırsız olursa zenginden uzaklaş,
Korumasız olursa dereden uzaklaş.
Qayırsız bolsa, baydan bez,
Panasız bolsa, saydan bez.

Hayırsız şahinden hayırlı doğan iyi.
Qayırsız şuñqardan qayırlı turımtay artıq.

Hayırsız yárdan, hayırlı it daha iyidir.
Opasız jardan opalı iyt jaqsı.

Hayırsıza gönü'l koyan divanedir.
Opasızğa köñil qoýgan dıywana.

(Hayvanın sahibi varsa, kurdun Tanrısı var.
Maldıñ iyesi bolsa, böriniñ täñrisi bar.)

Hazır aşa yiyecek çok,
Biten işe eleştirici çok.
Dayar asqa enşı köp,
Bitken iske ~~sınşı~~ köp.

(Hazırkhı düğün bozulmaz.
Maslıhattı toy buzılmış.)

Hemşehrın iyi olursa, akrabaya ne gerek?
(Aldığın eşin iyi olursa, bayram, düğün ne gerek?)
Awıldasıñ jaqsı bolsa, ağayınıñ ne kerek?
Algın jarıñ jaqsı bolsa, aytıñ, toyıñ ne kerek?

(Hepiniz çoban olursanız kul olursunuz.
Bäriñ qoysı bolsañ, qul bolarsıñ.)

Hepsine kulak verirsen onun farkına varırsın,
Birine kulak verirsen nerede kalırsın.
Bärine qulaq türseñ, bayıbına barasıñ.
Birine qulaq türseñ, qayda qalasıñ.

Her at safkan olmaz, her kuş şahin olmaz.
Attıñ bäri tulpar bolmas, qustiñ bäri suñqar bolmas.

Her ayın adı başkadır, besi malının otlığı başkadır.
Ay - aydıñ atı basqa, ayaqtı maldıñ örisi basqa.

(Her dağın odunu yemek isteyen geyik acından ölü.
hı r tawdıñ şöbin köksegen buğı aştan öledi.)

Her halkın geleneği başkadır, itleri de başka başkadır.
r eldiñ zañı basqa, iyteri qara qasqa.

Her insaf bir berekettir.
Nısap sayın bereke.

Her işin usülü başkadır, her sözün manası başkadır.
r istiň ädisi basqa, är sözdiň mänisi basqa.

Her ne görürsen dirlikte, saygı göstermek iyidir birlikte.
r ne köreñ tirlikte, sıylasqan jaqsı birlikte.

Her yerde söyleme, yeri geldiğinde söyle.
Kez kelgen jerde söyleme, kezegi kelgen jerde söyle.

Herkes ateş sıcaklığını kendine çeker.
r kim qolamtanı özine tartadı.

Herkes bulduğunu baş seçer.
rkim tapqanın teke qoyadı.

Herkes kendi boyuna göre don biçer.
rkim öz boyana qarap ton pişedi.

Herkes kendi gözüyle görür, kendi ölçüsüyle ölçer.
rkim öz közimen köredi, öz kezimen ölsyedi.

Herkes sevdigine “yavrum” der.
r kim süyegenin “şunağım” deydi.

Herkese eğlence gerek, taziya tilki gerek.
Köpke külki kerek, tazığa tülki kerek.

Herkesin kendi çıktıği dağ yüksektir.
r kimniň özi şıqqan tawı biyik.

Herkesin kendisine, ay görünür gözüne.
r kimdiki özine, ay köriner közine.

Hersöz atasözü olmaz, her yün sakal olmaz.
Sözdiň bari maqal bolmas, jünniň bari saqal bolmas.

Herşey vaktinde ilginçtir.
r närse waqıtumen qızıqtı.

Herşeye uğraşacağına, bir şeyle uzman ol.
r närsege aşiq bolğanşa, bir närsege maşiq bol.

Herzaman ekersen tohum azar, her zaman koşarsan mal azar.
Ege berseň dän azar, jege berseň mal azar.

Hesabı olmayan zengin, tesirli olmayan erkek olmaz.
Esepi bolmay bay, eser bolmay er bolmas.

Hesabını bilen dost ayrılmaz, hesapsız dost arkasına dönmez.
Esepti dos ayrılmış, esepsiz dos artına qayrılmış.

Hesabını bilirsən hakkın kaybolmaz.
Esebiň bolsa, eseň ketpeydi.

Hesap yapmayana herşey tamdır.
Eseptemegenge bari tügel.

Hesap; hesap bilmeyen eşektir.
Esep, esep bilmegen esek.

Hesaplaşandan dost olmaz.
Eseptesken dos bolmas.

Hesapsız dünya olmaz.
Esepsiz dünyə joq.

Heybetli denen arsları, usulü bilen adam yener.
Aybattı degen arıstandı, aylası köp adam jeňer.

Hırsız başkasının malını yer, kendisinin arını yer.
Uri basqanıň malını jeydi, öziniň arını jeydi.

(**türsiz dikkat eder.**)
tıdan urı saq.

(**türsiz hırsızın eline düşse, onu anladıkten sonra bırakır.**)
tınıň urı qolına tüsse jönderin aytqan soň jolina tüsedi.

(**türsiz sonuna kadar suçsuzum der,**
aksagan ölünceye kadar dikkatliyim der.)
tri ölgense aqpin deydi, sawışqan ölgense saqpin deydi.

(**türsiz yaşılanırsa sofu olur.**)
tri kärteyse, sopı boladı.

(**türsiz, birleşiklerinde birbirinin ağını yalar, ayrıldıklarında**
öpek gibi dalasırlar.
tri qosılarda, biriniň awzın biri jalasadi, urı ayrırlarda, iyt bolıp
jasadı.

(**türsiz, hırsızlığını bıraksa da hırsız adı gitmez.**)
tri urılığın qoysa da, urı atağı qalmayıdı.

(**türsiz, utanırsa hırsızlık yapamaz, şarkıcı utanırsa şarkı**
öleyemez.
tri uyalsı urlay almas, änși uyalsı jirlay almas.

(**türsizi uykı, oyuncuyu gülme öldürür.**)
trı uyqı öltirer, oyinşını kükki öltirer.

(**türsizim saklanacak yeri de kaçacak yeri de çok.**)
trınnı qaltarısı da, jaltarısı da köp.

(**hızır'ın yanında olacağına bulağın başında ol.**)
Qıdırdıň qasında bolganza, bulaqtıň basında bol.

(**hızlı at tokluğununu bildirmez, cömert yokluğununu bildirmez.**)
Jüyrik toqtığın bildirmes, jomart joqtığın bildirmes.

Hızh ata düğün için bin, saf ata koyun için bin.
Jüyrikti toyğa min, juwastı qoýga min.

Hiçbir şey bilmeyen aptaldan aceleci daha iyidir.
Tük bilmeytin injıqtan uşıp qonğan şıqıq artıq.

(**Hiçbir şey bulamayan tuz yalar.**)
Tük tappağan tuz jalaydı.

Hiçkimseyle bağırrarak döğüşme, itibarını kaybedersin.
Eşkimmen barpıldap urıspı, bağıñdı joyasıñ.

Hikmetsiz söz gemsiz kalan at gibi olur,
Hikmetli söz ak kağıttá yazılan hat gibi olur.
Maqalsız söz awızdıqsız qalğan attay boladı,
Maqaldı söz aq qaǵazda jazğan hattay boladı.

(**Hizmetin (işin) yolu başka, dostluğun yolу bir başkadır.**)
Qızmettiň jöni bir basqa, dostıqtıň joli bir basqa.

(**Hoca acımdan ölüür, töre yemekten.**)
Qoja aştan öledi, töre — tamaqtan.

Hoca kulaktaş (haberli), molla .arkadaş.
Qoja qulaqtas, molda sabaqtas.

Hoca ölüse öğrencisi miras, ağabey ölüse kardeşi miras.
Ustaz olse şäkirt miyras, ağa olse ini miyras.

(**Hoca yol gösterir, yürüyebilmek kendinden.**)
Ustaz jol nusqayıdı, jüre biliw özinen.

(**Hocan avcı olursa etten mağdur olmazsun.**)
Bayın aňsı bolsa, etten tarıqpaysıñ.

Hocan verirse koynuna tık.
Qojaň berse, qoynıňa tiq.

Hocayla hoca Mekke'de buluşur ya da nikâhta buluşur.
Qoja men qoja mekede tabisadı, ya nekede tabisadı.

Hocayla komşu olursan "ver ver" der,
Ustayla komşu olursan "bak bak" der.
Qojamen körſi bolsaň, "ber — ber" deydi,
Şebermen körſi bolsaň, "kör — kör" deydi.

Hocayla mollayı başındakinden bilirsin,
Bey ile kadıyı yanındakinden bilirsin.
Qoja men moldanı basındığınsın bilersiň.
Bek pen töreni qasındağınsın bilersiň.

Huyun kötü olursa, çevrendekiler senden uzak olur,
Huyun iyi olursa, gören canlar sana aşık olur.
Mineziň pasıq bolsa, aynalaň senen qaşıq bolar,
Mineziň aşıq bolsa, körgen jan sağan gaşıq bolar.

Huzuruna gelirse atanın kanlısını affet.
Aldıňa kelse, ataňnın qunın keş.

Huzurunu kaybeden yiğit kırkında yaşılanır.
Qırın aldırğan jigit qırqında şal bolar.

(Hüner akıp duran bulaktır, bilim yanıp duran ışiktır.)
Öner ağıp jatqan bulaq, bilim janıp turğan şıraq.

(Hüner çoğa da ulaştırır, göge de ulaştırır.)
Öner köpke de jetkizedi, kökke de jetkizedi.

Hüner öğren, hünerde çeşitli sırvardır,
Kapalı kapı açılır, birden bire.
Öner üyren, önerde bar türlü sır,
Jabıq esik aşılıdı birme - bir.

Hüner peşinde olan büyük olur, dedikodu peşinde olan hor kahr.
Öner quwğan zor bolar, ösek quwğan qor bolar.

Hüner peşinde olan yiğidi, halkı severek över,
Boşuna eğlenen yiğidi hergün biri lanetler.
Öner quwğan jigitti, eli süyip maqtaydı,
Kereň quwğan jigitti, künde birew boqtaydı.

Hüner yiğidin görkemidir, nasıl kullanırsa idaresi kendisinde olur.
Öner — jigittiň körki, qalay jumsasa özinde erki.

(Hüner; baht, aklı; itibardır.)
Öner — baqtı, aqlı — abiroy.

(Hüner; tükenmez azık, yok olmaz zenginliktir.)
Öner-tawsımas azıq, tügemes baylıq.

Hüneri çok bilen âlim olur, hünərsizin işi yarımla yamalak olur.
Önerdi köp bilgen dana bolar, önersizdiň işi şala bolar.

Hünerli adam ölmez, hünerin işiği sönmmez.
Önerli adam ölmeydi, önerliniň şamı sönbeysi.

Hünerli genç aç kalmaz.
Önerli jas aş bolmas.

Hünerli horlanmaz, dosta düşmana muhtaç olmaz.
Önerli er qor bolmas, dos-duşpanğa zar bolmas.

(**Hünerli kişi oldum demez, oldum dese de olmuş sayılmaz.**)
Bolğan kisi boldim demes, boldim dese bolğanı emes.

Hünerli olursan iyisin, beceriksiz olursan yamansın.
Önerli bolsaň mamansiň, olaq bolsaň jamansiň.

Hünerli yükselsir, hünersiz burnuya iz sürer.
Önerli örge jüzer, önersiz tumisiğimen jer süzer.

Hünerli yükselsir, hünersiz çöle düşer.
Önerli örge jüzedi, önersiz sölge jüzedi.

Hünerlinin adı çıkar, hünersizin tadi çıkar.
Önerliniň atı şıgadı, önersizdiň tati şıgadı.

(**Hünerlinin dirliği yolunda gider, çünkü onun elinden gelir.**)
Önerliniň tırlığı oňinan keler, öytkeni onıň qolinan keler.

(**Hünerlinin eli altın, ölenşinin sözü altın.**)
Önerliniň qoli altın, öleňşiniň sözü altın.

Hünerlinin hünerini öğren, öğrenemezsen huyundan uzak ol.
Önerliniň önerin üyren, qaqpasa minezinin jiyrén.

(**Hünerlie ölüm yok, yalancıya yer yok.**)
Önerlige ölim joq, ötiriksege orın joq.

Hünersizden uzak dur, hünerinle örnek ol.
Önersizden qaşıp jür, önermen ülgi şashıp jür.

(**Hürmet edersen hürmet görüsün, zorluk çıkarırsan horluk görüsün.**)
Qurmet qılsaň qurmet körersiň, zorlıq qılsaň, qorlıq körersiň.

(**Hürmetin; itibarın, emeğin; zenginliğindir.**)
Qurmetiň — səwletiň, eñbegiň — däwletiň.

I - İ

(**İç güveyi olacığına itin eniği ol.**)
Küük kuyew bolğanşa, iyytiň küşigi bol.

(**İçgüveyi tasmalı tazidir.**)
Qayındağı kuyew qarğılı taz.

İçi bos ağacın budağı zavallı,
Niyeti kötü insanın evladı zavallı olur.
İşi quwış terektiň butağı sorlı,
Niyeti qara adamnıň urpağı sorlı.

(**İçi taze kavunun sapı da taze olur,**
Yüregi temiz adamın niyeti de iyi olur.
Pälegi taza qawinnıň, tüynegi taza boladı,
Jüregi taza adamdıň tüygeni taza boladı.)

İçki (arak) içmeye bilersen ilaç, içmeye bilmezsen ağu (zehir).
Araq işiwin bilseň em, işiwin bilmeseň uw.

İçki namusla arını bitirir, evindeki varını bitirir.
Araq namis pen arıñdı qurtar, üyiñdegi bärinđı qurtar.

İçkicinin koyunu bin, yıkısı yüzdür.
Araqkeştiň qoyı miň, jılqısı jüz.

İçkinin sofrada güzelliği olmaz.
Araqtiň tamaqqqa sändigi joq.

İçkiyi ne en iyi aşınla iç, ne de en iyi dostunla iç.
Araqtı ne eñ küsti asıñmen iş, ne eñ küsti dosıñmen iş.

İgne geçen yerden ip de geçer.
Iyne ötken jerden jip te öter.

İgne gibi delikten deve gibi soğuk girer.
Iynedey tesikten tüyedey suwiq kiredi.

İgne gözünden kırılır, hatip sözünden kırılır.
Iyne közinən sınağı, şeşen sözinən sınağı.

İgne gözüyle girmez, ucuyla girer.
Iyne közimən jürmeydi, usımen jüredı.

İgne kendi deliğini dikemez.
Iyne öz tesigin tige almas.

İgnesiz ipin günü olmaz.
Iynesiz jiptiň kuni joq.

İki boğa vuruşa aralarında buzağı ölürlü.
Eki buqa süzisse, ortasında buzaw öler.

İki çocuğun arasındaki bir yaşılı çocuk olur,
İki yaşılinın arasındaki bir çocuk âlim olur.
Eki balanıň ortasındağı bir şal bala boladı.
Eki şaldıň ortasındağı bir bala dana boladı.

İki dağ bir olmasa da iki el halk bir olur.
Eki taw qosılmasa da, eki el qosıldadı.

İki deve sürtüsiirse aralarında sinek ölürlü.
Eki nar süykenisse, arasında şibin öler.

İki dizgin olmasa at başını adam çeviremez.

İki kolon olmasa at üstünde er duramaz.

İki üzengi olmasa, ata adam binemez.

Hepsi birlik olursa şeytan değil cin çarpmaz.

Eki tizgin joq bolsa, at basın adam bura almas.

Eki tartpa joq bolsa, at üstinde er tura almas.

Eki üzengi joq bolsa, atqa adam mine almas.

Bäri birdey say bolsa, şeytan tügil jin almas.

İki doru atın başka rengi olmaz, iki iyinin yabancılığı olmaz.
Eki torunuň özgeligi joq, iygi jaqsınıň bötedigi joq.

İki dostu birleştirenin sevabı olur, dost arasını açanın vebali olur.

Eki dostu qosqannıň sawabı bar, dos arasın aşqannıň obalı bar.

İki geçimsiz karşılaşrsa, kavga etmeden ayrılmaz.
Eki tentek kezdesse, töbelespey tarqamayıdı.

İki geçimsiz komşu olmaz, it kunnayıp sağlamal olmaz.
Eki tentek awıl bolmas, iyt balalap sawın bolmas.

İki geminin kuyruğunu tutan suya batar.
Eki kemeniň quyrığın ustağan suwğa ketedidi.

İki genci ayıranın vebali olur, iki genci birleştirenin sevabı olur.

Eki jasti ayırgannıň obalı bar, eki jasti qosqannıň sawabı bar.

İki geveze rastlarsa sohbeti bitmez,
İki yaramaz rastlarsa kavgası bitmez.

Eki miljiň kezdesse, ängimesi uzarar,

Eki tentek kezdesse, sekeleri qızarar.

İki inek sağanın ayramı bol olur,
İki kadın alanın kavgası bol olur.
Eki siyır sawğannıň ayramı bar,
Eki qatın alğannıň oyramı bar.

İki iyi bir olursa çok iyi geçinir.
İki kötü bir olursa, kuturan it gibi boğuşur.
Eki jaqsı birikse, şapqan attay janasadı.
Eki jaman birikse, qutırğan iyttey talasadi.

İki iyi bir olursa egerlenen at gibi,
İki kötü bir olursa kavga eden yad gibidir.
Eki jaqsı qosilsa, ertegen attay.
Eki jaman qosilsa, eregeser jattay.

İki iyi bir olursa, birbirinden ayrılamaz.
İki kötü bir olursa, bir şehrə siğamaz.
Eki jaqsı qosilsa, birin - biri qıya almas.
Eki jaman qosilsa, bir qalağa siya almas.

İki kadın alanın davası evinde, kötü kadın alanın düşmanı evindedir.
Eki qatın alğannıň dawı üyinde, jaman qatın alğannıň jawı üyinde.

İki kadın alanın kulağı dinmez, eşege binenin ayağı durmaz.
Eki qatın alğannıň qulağı tınbas, esekke mingenniň ayağı tınbas.

İki kadın kavga etse, bir evin huzuru gider.
Eki äyel baq talassa, bir üydiň tınışı ketedi.

İki karga dalaşırsa bir kuzguna yem düşer.
Eki qarğıta talassa, bir quzğınğa jem tüser.

İki karpuz bir koltuğa siğmaz.
Eki qarbzı qoltıqqa sıymas.

İki kişi sıkışırsa bir kişilik yer olur.
Eki kisi qısılsa, bir kisilik orın bar.

İki koçun başı bir kazana siğmaz.
Eki qoşqardıň başı bir qazanğa sıymas.

İki kötü komşu olmaz, olsa da iyi olmaz.
Eki jaman awıl bolmas, awıl bolsa da, qawım bolmas.

İki kuzgun dalaşırsa, bir kargaya yem düşer.
Eki quzğın talassa, bir qarğığa jem tüser.

İki molla bir seccadeye siğmaz.
Eki molla bir jaynamazğa sıymas.

İki nefis (kötü niyet) bir olursa, itibarin gittiğidir.
Eki näpsi bir kelse, abiyırınıň ketkeni.

İki olursan birlikte danış, tek olursan börkünlle danış.
Ekew bolsaň, birge keňes, birew bolsaň, börkiňmen keňes.

İki sözlü aptaldan uzak ol, başkasının dinlemediği sözden uzak ol.
Eki söylegen ezden bez, el tıñdamaytin sözden bez.

İki sözlüyü han beğenir, iki yüzlüyü zengin beğenir.
Eki sözdi hanşa jağadı, eki jüzdi bayşa jağadı.

İki terkiye don saklar, don can saklar.
Eki qanjişa ton saqtayıdı, ton jan saqtayıdı.

İki yüzlü dostundan, eski düşmanın daha iyidir.
Eki jüzdi dosıñnan, ejelgi duşpan artıq.

İkiyüzlü molladan kaç, alaca yılandan kaç.
Müläyimsigen moldadan qaş, ala şubar jıllannan qaş.

İkiz attan düşerse başını kaldırır ağası
Yalnız attan düşerse neler gelir başına.
Egiz attan jiğlsa, basın süyer ağası.
Jalğız attan jiğlsa, nege keler şaması.

İl ağasız olmaz, don yakasız olmaz.
El ağasız bolmas, ton jağasız bolmas.

İl göçse de yer göçmez.
El köşse de, jer köşpeydi.

İl oğulsuz olmaz, yer gülsüz olmaz.
El ulsız bolmas, jer gülsiz bolmas.

İlaç ottan çıkar, aşık halktan çıkar.
Däri şöpten şıgadı, aqmı köpten şıgadı.

İlden bezen er olmaz, hünerli kul olmaz.
Elden bezgen er bolmas, önerli qul bolmas.

İlerlemek murat, geri kalmak utançtır.
Ozğan murat, qalğan uyat.

İli aman olanın yeri de amandır.
Eli amannıñ jeri aman.

İlim bulmadan övünme, hüner bulmadan hazırlanma.
Ğılım tappay maqtanba, öner tappay baptanba.

İlimsiz halkın gündüzü gecedir.
Ğılımsız eldiñ künü — tün.

İlk koştugunda tay geçer, koşa koş at geçer.
Tap bergende tay ozadı, tabanı qızğanda tarlan ozadı.

İlkbahar gül ile güzeldir.
Köktem gülmen körkem.

İlkbahardaki yel, büyük deveyi yıkar.
Jazgiturğrı jel jarday atandı jiğar.

İlmən aşamayacağı yenilik olmaz,
İlmən aşamayacağı tepe olmaz.
Ğılım aspaytin tiñ joq,
Ğılım aspaytin şıñ joq.

İlmən aşamayacağı zorluk yoktur,
İlmən açamayacağı sır yoktur.
Ğılım aspaytin qır joq,
Ğılım aşpaytin sır joq.

İlmən ölçüsü akıl, zihnin ölçüsü nakıl (atasözü).
Ğılım ölçewi — aqıl, zeyin ölçewi — naqlı.

İnce donun (elbisenin) kadrini yumulup yatan yaşı bilir.
Qamqa tonnuñ qadirin jamlıüp jatqan qart biler.

İneğin sütü beslenmesindedir.
Siyirdiñ sütü tilinde.

İnek alırsan seçerek al, seçemezsen çillisini al.
Siyır alsaañ tanıp al, tanımasaañ tarğıl al.

İnek boynuzlu öküzdé güç olmaz, öküz boynuzlu inekte süt olmaz.
Siyır müyizdi ögizde küş joq, ögiz müyizdi siyırda süt joq.

İnek boynuzuyla zarar verir, dikkatsiz dilinden zarar verir.
Siyır müyzinen jazadı, aňğırt tilinen jazadı.

İnek sevgi, kötü insan saygı bilmez.
Siyir sıypağandı jaman sıylağandı bilmeydi.

İnek su içerse buzağı buz yalar.
Siyir suw işse buzaw muz jalaydı.

İnek su seçmez, eşek ot seçmez.
Siyir suw talğamas, esek şöp talğamas.

İnek suya, deve tuza heveslidir.
Siyir suwğa, tüye tuzğa qumar.

İnek suyu sever, fasık adam hasetçi olur.
Siyir suwşıl keledi, pasıq adam künsıl keledi.

İneklinin evi ayran, ineksizin evi boştur,
Siyirliniň üyi ayran, siyrsızdırın üyi sırdaň.

İnsafsızca yetki verirsen halkı talan eder.
Nisapsızğa erik berseň, eldi talaydı.

İnsan dilinden, tilki yününden.
Adam tilinen, tülki jüninen.

İnsan doğuştan güclü değil, yaşarken güçlenir, doğuştan akıllı değil, yaşarken aklı olur.
Adam tuwa darındı emes, jüre darındı, tuwa aqıldı emes, jüre aqıldı.

İnsan doğuştan kötü değildir, yaşarken kötü olur.
Adam tuwa jaman emes, jüre jaman.

İnsan düşünmeye, kurt koyuna doymaz.
Adam oyğa toymas, böri qoyğa toymas.

İnsan düşünür, mal uyuşur.
Adam oyşıl, mal tuyırşıl.

İnsan hatasız olmaz, göl kurbağasıız olmaz.
Adam qatesiz bolmas, köl baqasız bolmas.

İnsan içinde bacanak iyi geçinir,
Dört ayaklılar içinde bota (deve yavrusu) iyi geçinir.
Eki ayaqtıda baja tatuw,
Tört ayaqtıda bota tatuw.

İnsan ile insanı bereket,
Ozan ile ozanı bayram yakınlaştırır.
Adam men adamdı bereke jaqındatadı,
Aqın men aqındı mereke jaqındatadı.

İnsan kendinden sonrakileri görerek yaşılanır.
Adam özinen kiyingilerdi körip qartayadı.

İnsan konuşarak, yıldız kışneyerek (anlaşır).
Adam söyleşkenše, jılqı kisineskenše.

İnsan kulak asmazkıltan, yıldız hareketsizlikten semirir.
Adam qulağınan semiredi, jılqı tuyağınan semiredi.

İnsan ölüse mollaya, mal ölüse kargaya iyidir.
Adam ölse moldaşa jaqsı, mal ölse qarğışa jaqsı.

İnsan sözünde durursa, söz kadrini bildiği, durmazsa; öldüğü (anlaşılır).
Adam wağdada tursa, söz qadırın bilgeni, turmasa - öldeni.

İnsan sözüyle, sığır boynuzuyla hata eder.
Adam sözinən jazadı, siyir müyzinen jazadı.

İnsan taş gibi pek, gül gibi naziktir.
Adam tastay berik, güldey näzik.

İnsan zahmetsiz zenginleşmez, gayretsiz rahat etmez.
Adam tariqpay molıqpaydı, torıqpay tolıqpaydı.

İnsana insan iyi niyetliyle yaklaşıır, kötü niyetiyle uzaklaşır.
Adamğa adam aq niyetimen jaq, qara niyetimen jat.

İnsancılığa ait üç sevaptır:
Côle kuyu kazmak bir sevap.

Irmaga köprü kurmak bir sevap,
Yola ağaç dikmek bir sevaptır.
Adamgersilikke arnalğanüş sawap:
Sölege qudiq qazğan bir sawap, özenge köpir salğan bir sawap,
jolgä ağaç ekken bir sawap.

İnsanda baht olmazsa, eşege aracı olmaz.
Kisige baq qonbasa, esekke deldal bolmaydı.

İnsanı çalışma adam eder.
Erdi eñbek jetkizer.

İnsanı dedikodu azdırır, atı biniş zayıflatır.
Adamı sibis azdırar, attı minis azdırar.

İnsanı insan eden, temiz kalp ve büyük adalettir.
Adamı turar adam qıp, aq jürek keň adaldıq.

İnsanı istek, kuşu kanat uçurur.
Adamı talap, qustı qanat usıradı.

İnsanı öldürecek bıçağı insan görmez.
Kisi öltiretin pişaqı nisi körmeyeidi.

İnsanı ümit, uzağı güç kuvvet kavuşturur.
Adamı arman qosadı, alşaqtı därmen qosadı.

İnsanın büyük minneti, onun artırdığı hürmetidir.
Kisiniň ülken mindeti, ol artırtğan qurmeti.

İnsanın büyümесinden, organın eğirilmesinden.
Adamnıň ösüwinen, arqannıň esüwinen.

İnsanın da alası ile şarısı, asıl ile kıymetsizi vardır.
Adamnıň da alası men qulası, asılı men jasığı bar.

İnsanın doğumu var, ölümü var,
Borcun alması var, vermesi vardır.
Adamnıň tuwmağı bar, ölmegi bar,
Qarızdıň almağı bar, bermeği bar.

İnsanın düşüncesi, ağacın boyu büyük olur.
Adamnıň (oy) biyik, ağaştıň (boy) biyik.

İnsanın gerçek yüzü içindedir.
Adamnıň (öñ) beti işinde.

İnsanın girmediği ev mezarla denktir,
İnsanın girmediği mescit ahırla denktir.
Kisi kirmegen üy molamen teň,
Kisi kirmegen meşit goramen teň.

İnsanın insana üstünlüğü akıl ile bilimindedir.
Adamnan adamnıň artıgi aqılı men biliminde.

İnsanın işi insanladır.
Adamnıň kuni adammen.
İnsanın kendisi bin yaşamaz, eseri bin yaşar.
Adamnıň özi miň jasamayıdi, eñbegi miň jasaydı.

İnsanın kendisi bin yaşamaz, soyu bin yaşar.
Adamnū özü miñ jasamaydı, urpağı min jasayıdı.

İnsanın kötülüğü, cahilliğindendir, atın kötülüğü; tembelliğindendir.
Adamnū jamandıgi - nadandıgi, attıñ jamandıgi - şabandıgi.

İnsanın üç yoldaşı vardır:
Can yoldaşı, yâr yoldaşı, yol yoldaşı.
Adamnū üç joldası bar: jan joldas, jar joldas, jol joldas

İnsanın yürüdüğü yer gülistandır.
Adam jürgen jer gülistan.

İnsanlığın belgesi; eğilerek selam vermesi.
Hakiki dostluğun belgesi; çok gecikmeden gelmesi.
Adamdıqtıñ belgisi - iyilip sälem bergenı.
Şin dostaqtıñ belgisi - köp keşikpey kelgeni.

İnsanoğlunun çocuğu kim olsa da, yolda yatıyor diye basıp geçme.
Adamzattıñ balası kim bolsa da, jolda jatır dep basıp ötpe.

İp ne kadar uzun olsa da, ucu bulunur.
Jip qanşa uzın bolsa da, uşı tabıladi.

İpli iğne işe yarar.
Sabaqtı iyne sänimen.

İrmağın suyunu yağmur taşırr,
İnsan kadrını çalışma aşırır.
Özen suwın jañbir tasıadtı,
Adam qadirin eñbek asırtdı.

Irmak yanında olanın yüreği burkulmaz.
Özen jağalağannıñ özegi talmas.

İsırgan at dişini göstermez.
Tistewik jılıq tisin körsetpeydi.

İs qırısqqa şabarda, suñqar salsañ az iler.
İsiñ oñga basarda, qarqa salsañ qaz iler.

İstediği aşı yemezse, canı çeken hanım rahatlamaç.
Jeñsik asın jemese, jerik äyel jöndelmes.

İsteğin sonucu kazançtır, isteksizlik ere namustur.
Talap tübi tabis, talapsızdıq erge namis.

İsteksiz insan kanatsız kartaldır.
Talapsız adam — qanatsız qran.

İstenilerek elde edilen hastalığın çaresi bulunmaz
(Tilep alğan awruwdıñ emi tabılmas.)

İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü .
Tileşiniñ bir beti qara, bermewşiniñ eki beti qara.

İşik ateşiyle ısınılmaz.
Şıraq oti jılıniwga kelmes.

İş seni yenmesin, sen işi yen.
Jumis seni jeñbesin, sen jumisti jeñ.

İşe yaramayanın hanımı gider, bakmayanın malı gider.
Jaramağannıñ qatını keter, baqpäğannıñ malı keter.

İşi yok it oynatır.
Jumisi joq iyt oynatar.

İşin özünü bileceğine, gözünü bil.
Jumistiñ özin bilgenše, közin bil.

İşin sonu yiğidin tembeline kahr.
İstiñ aqırı jigittiñ paqrına qaladı.

İşin temiz olursa ortaya koy.
İsiñ aq bolsa köpke sal.

İşin yolunda gittiğinde karga salsan kaz yakalar,
İşin yolunda gitmediğinde şahin salsan az yakalar.
İsiñ oñga basarda qarğasalsañ gaz ilerler,
İsiñ keri keterde suñqar salsañ az iler.

İt ala olursa kurttan bahthdır.
İyt ala bolsa, böriniñ bağı.

İt arabanın altında yürüüp ben çektim der.
İyt arbanıñ astında jürüp süredim deydi.

İt babasını tanımadaz.
İyt atasın tanimas.

İt berekettir.
İyt iris.

İt bir kayarsa, kırk kez kayar.
İyt bir sürinse, qırıq sürünedi.

İt bok yemezse başı ağırır.
İyttiñ boq jemese bası awıradı.

İt de doğduğu yeri özler.
İyt ekeş te tuwğan jerin añaşydi.

İt doğduğu yere, er doğduğu yere.
İyt toyğan jerine, er tuwğan jerine.

İt dolaşırsa kemik bulur.
İyt jürse, süyek tabadı.

İt insanın kulağıdır.
İyt adamniñ qulağı.

İt it yalağını yalamadan gönlü rahat etmez.
İyt iytayağın jalamañ köñili könşimes.

İt ite iş buyurur, it de kuyruğuna buyurur.
İyt iytti jumsaydı, iyt quyıığın jumsayıdı.

İt itliğini etmezse, itin adı yok olsun.
İyt iyytigin körsetpese, iyt atı qurısın.

İt itliğini yapmadan durmaz.
İyt iyytigin qılmay qoymas.

İt kırk canlı olur (kolay ölmez).
İyt qırıq jandı bolar.

İt korunan yeri sever.
İyt qorığan jerge öş.

İt kudurursa sahibini kapar.
İyt qutırsa iyesin qabar.

İt ne yerse onu kusar.
İyt ne jese sonı quşadı.

İt pisliğiyle derya haram olmaz
İyt lastığımen daryanı aramday almas.

İt sahibi için yakalar, kuş yemek için yakalar.
İyt iyesi üçün aladı, quis tamağı üçün aladı.

İt sahibine havlamaz.
İyt iyesine ürmes.

İt semirirse sahibini isırır.
İyt semirse, iyesin qabar.

İt ulursa fenâlığa .
İyt ulisa jamandıqqa jori.

İt uzaktayken domuz tepeye çıkar.
İyt awlaqta, doñız töbege şıgadı.

İt ürür, kervan yürürl.
İyt üredi, kerwen köşedi.

İt yedi hazineden biridir.
İyt jeti qazınanıñ biri.

İt yendiğini kapar.
İyt jeñgenin talaydı.

İte kemikle vurursan seslenmez.
İytti süyekpen ursañ qañqıldamas.

İte uğursuzluk gelirse eğri büğrü koşar.
İytti qırsıq salsa, qıñır jügiredi.

İte versen aşıni, itler çeker başını.
İytke berseñ aşındı, iyttter tartar basındı.

İti keskin olan ağıla kurt giremez,
Sahibi uyanık olan ağıla hırsız giremez.
İytı saq qorağa böri jolamas,
İyesi saq qorağa üri jolamas.

İtibar; ar eseridir.
Abiroy - ar eñbegi.

İtibarlı olacağım dersen, kendi işinin ustası ol.
Abiroylı bolamın deseñ, öz jumısıññ ustası bol.

İtin ağızına düşen et kan olmadan çıkmaz.
İyttiñ awzına tüsken et, qansoqta bolmay şıqpas.

İtin bacanağrı çoktur.
İyttiñ bajası köp.

İtin bedduası kurda dokunmaz.
İyt qarğısı börike jetpeydi.

İtin burnu yerde kalmaz.
İyt tumsığı jerde jatpas.

İtin dileği iyi, kedinin dileği kötü.
İyt tilewi jaqsı, misiq tilewi jaman.

İtin hırlaması selâmlaşmadır.
İyttiñ ırıldasqanı — amandasqanı.

İtin hızlığını tükki sevmez.
İyt jüyargin tükki süymes.

İtin it adı kalmaz.
İyttiñ iyt atı qalmayıdı.

İtin keskin olursa ağıldan koyun vermez,
Yığitlerin batur olsa, yanına düşman gelmez.
İytin qabağan bolsa, qoradan qoy bermeydi,
Jigitteriñ batır bolsa, mañayına jaw kelmeydi.

İtin midesine tereyagi (sarıyağ) yaramaz.
İyt işine sarımay jaqpas.

İtin sahibi varsa, kurdun Tanrı'sı vardır.
İyttiň iyesi bolsa, böriniň täñrisi bar.

İtin semizliği, malın zayıflığı; toprak verimsizliğidir,
Bırılığı olmazsa; yurdun dağılmışıdır.
İyt semiz, malı aşiq— jer azğanı,
Intımağı bolmasa — el azğanı.

İtin tabanı kaçınsa kervanla gider,
Yığıtların batur olsa, yanına düşman gelmez.
İyttiň tabanı qışsa kerwenge eredi,
Mırzanıň tabanı qışsa serwenge eredi.

İtin yavrusu yemeye bakar.
İyt balası jırımgä qaraydı.

İtin gözü sahibindedir.
İyt közi iyesinde.

İtle yoldaş olursan, dayağını bırakma.
İytpen joldas bolsaň, tayağındı tastama.

İtsiz çoban sağır olur.
İytsiz qoysi-saňıraw.

İtten sağlam olmaz, kelekten kavun olmaz.
İytten sawın bolmas, iyttüynekten qawın bolmas.

İyi adam olacağım dersen mütevazi ol.
Kisiniň kisisi bolamın deseň, kisiniň kisişi bol.

İyi aş kalacağına, kötü karın yarılsın (çatlaşın).
Jaqsı as qalğanşa, jaman qarın jarılsın.

İyi at koştugunda tanınır, iyi demir dövüldüğünde tanınır.
Jaqsı at şapqanda tanılar, jaqsı temir soqqanda tanılar.

İyi at önünden sürülmek, ardından sürülmür.
Jaqsı at aldanan sürünbey, artnan sırinedi.

İyi at yaşlansa da yürüyüşünü kaybetmez, iyi adam yaşlansa da dürüstlüğünü kaybetmez.
Jaqsı at kärteyse de, jürisinen tanbas,
Jaqsı adam karteyse de, tuwralığınan tanbas.

İyi ata binsen dağ aşarsın,
Teşekkür alsan çok yaşarsın.
Bedew minseň bel asasıň, algısalsaň köp jasaysıň

İyi atın dışını açma.
Jaqsı attıň tisin aşpa.

İyi avcının önüne avın kendisi gelir
Şin aňşınıň aldına, aňnıň özi keledi.

İyi babanın ruhu, kötü çocuğu kırk sene götürür.
Jaqsı äkeniň arwağı, jaman balanı qırıq jıl süreydi.

İyi biçağı ege almaz.
Asıldı egew almayıdı.

İyi biçak kim içinde yatmaz.
Asıl pişaq qap tübinde jatpaydı.

İyi canına yoldaş, kötü, malına yoldaş.
Jaqsı janıňa joldas, jaman malıňa joldas.

İyi çiftçi orak seçmez, iyi batur silah seçmez.
Şin diyqan oraq taňdamaydı, şin batır qaruw taňdamaydı.

İyi çoban yaylanın otunu yüzünde yer.
Jaqsı qoysi jaylawin jüz kün jeydi.

İyi çobanın kuzusu yünlendiğinde,
Kötü çobanın kunan koyunu* zayıf görünür.
Jaqsı qoysınıñ qozısı tülep turğanda,
Jaman qoysınıñ qunan qoysi jüdep turadı.

İyi çocuk anlayışlı, kötü oçuk eğlenceli olur.
Jaqsı bala oylağış, jaman bala toylağış.

İyi çocuk; mutluluk, kötü çocuk; üzüntü verir.
Jaqsı bala — süyik, jaman bala — küyik.

İyi doğarsa el rızkı,
Yağmur yağarsa yer rızkı.
Jaqsı tuwsa el irisi,
Jaňbir jawsa jer irisi.

İyi dost faydasını dokundurmasa da, zıyanını dokundurmaz.
Kötü dost öntüne engel olup yürütmez.
Jaqsı dos paydasın tiygizbese de, zıyanın tiygizbeydi.
Jaman dosıñ aldıñdı orap jürgizbeydi.

İyi dostun malı birdir, gemidekilerin canı birdir.
Aytuwlı dostuñ malı bir, kemedeginiñ janı bir.

İyi elbiseni kendin giy, heves etsin başkaları.
Qonımdı kiyimdi öziñ kiy, awes etsin basqlar.

İyi erin içinde altından ağır sırı yatar,
İyi hanımın içinde altın başlı oğul yatar.
Jaqsı erdiñ içinde altınınan awır sırı jatadı,
Jaqsı ayeldiñ içinde, altın bastı ul jatadı.

* **kunan koyunu** : üç yaşındaki seyis koç.

İyi gelin gelindir, kötü gelin ölümdür.
Jaqsı kelin, kelin, jaman kelin ölim.

İyi gelin yaşıt gibi olur,
İyi oğul sırdaş gibi olur.
Jaqsı kelin qurdasıñday bolar,
Jaqsı ulıñ sırlasınday bolar.

İyi gelirse; mutluluk, kötü gelirse; mutsuzluk.
Jaqsı kelse — qut, jaman kelse — jut.

İyi gördüğünü söyler, kötü verdiğini söyler.
Jaqsı körgenin aytadı, jaman bergenin aytadı.

İyi gülerek oynar, kötü vurarak oynar.
Jaqsı külip oynaydı, jaman urıp oynaydı.

İyi hanım evine birisi geldiğinde iyi davranışır.
Jaqsı äyel üyine kisi kelse, jarqıldap jüredi.

İyi hanım ömrünü uzatır,
Kötü hanım üstüne tuz yükler.
Jaqsı äyel ömriñdi uzartadı,
Jaman äyel üstine tuz artadı.

İyi hanım; rızık, kötü hanım; kavga.
Jaqsı äyel —iris, jaman äyel — urıs.

İyi huylunun içinde cevher yatar, kötü huylunun içinde taş yatar.
Çalışkan çiftçinin içinde aş yatar, çok tembel ise günaşırı aç yatar.
Keñ peyildiñ içinde ken jatadı, tar peyildiñ içinde tas jatadı,
Asadiyqan içinde as jatadı, asa jalqaw kün ara aş jatadı.

İyi huyluya aş çok, bencile taş çok.
Keñ peyildige as köp, menmenge tas köp.

İyi ile iyi dost olursa, yarısan at gibi yakınlaşır.
Kötüyle kötü dost olursa, kuduran it gibi dalaşır.
Jaqsımenen jaqsı dos bolsa, jarısqan attay janasar.
Jamanmenen jaman dos bolsa, qutırğan iyttetey talasar.

İyi ile yoldaş olursan, muradına erirsin.
Jaqsımenen joldas bolsaň, jetesiň muratıňa.

İyi insan arına kul, kötü insan malına kuldur.
Jaqsı arına qul, jaman malına qul.

İyi insan attan düşerse kötü insan gülüp durur.
Jaqsı attan jiğlsa, jaman tabaşığa turadı.

İyi insan başını gizlemez, iyi hanım asını gizlemez.
Jaqsı basın jasırmayıdı, jaqsı äyel asın jasırmayıdı.

İyi insan övünürse hesabını bulur,
Kötü insan övünürse hanımını döver.
Jaqsı maqtansa, esebin tabar.
Jaman maqtansa, qatının sabar.

İyi insan tartışarak anlaşır, kötü insan anlaşarak tartışır.
Jaqsı kerisip otırıp kelisedi, jaman kelisip otırıp kerisedi.

İyi insan yaşılanırsa, yanıp duran ateş gibi olur,
Kötü insan yaşılamırsa, havası çikan top gibi olur.
Jaqsı adam qartaysa, janıp turğan ottay.
Jaman adam qartaysa, jeli şıqqan doptay.

İyi insan yaşılanırsa, yazılmış hat gibi olur,
Kötü insan yaşılanırsa, yavaş yanın ateş gibi olur.
Jaqsı adam qartaysa, jazıp qoýğan hattay.
Jaman adam qartaysa, piqsip janğan ottay.

İyi insan; ay ile güneş gibidir, aleme ışık verir.
Jaqsı — ay men kündey, älemge birdey.

İyi insandan akıl çıkar, kötü insandan kavga çıkar.
Jaqsı adamnan keňes şıgadı, jaman adamnan eges şıgadı.

İyi insanın adı kalır, kötü insanın kusuru kalır.
Jaqsıdan at qaladı, jamannan dat qaladı.

İyi insanın çocuğu onbesinde "başım" der,
Kötü insanın çocuğu yirmibesinde "gencim" der.
Ordalınıň balası on besinde basıp deydi,
Şiyirliniň balası jiyırma besinde jaspın deydi.

İyi insanın çocuğunun atın sakarı gibi işaretleri olur.
Ata balasınıň at meňindey belgisi boladı.

İyi insanın yabancılığı olmaz, cesurun gönlü tok olur.
Jaqsı adamda jattıq joq, täwekeldiň köñili toq.

İyi it ölüsünü (cesedini) göstermez.
Jaqsı iyt ölimtigin körsetpeydi.

İyi kadın kötü erkeğe bakabilir,
Kötü kadını iyi erkek bakamaz.
Jaqsı qatın jaman erkekti asıray aladı,
Jaman qatındı jaqsı erkek asıray almadı.

İyi kadın yarı bereket.
Jaqsı qatın jarım iris.

İyi kadın yarının iyiliğini artırır, kötüüğünü gizler.
Jaqsı qatın jarınıň jaqsısın asırar, jamanın jasırar.

(**İyi kadın yaşılandırmaz.**)
Jaqsı qatın qartaytpas.

İyi kadın ziynet, kötü kadın zahmettir.
Jaqsı qatın zeynet, jaman qatın beynet.

İyi kalpli zorluk çekmez.
Keň peyildi kemimes.

İyi kartalın yavrusu yükseğe doğru uçar.
Qırın bürkittiň balapanı biyikke qaray uşadı.

(**İyi kâsenin sırı gitse de onun güzelliği gitmez.**
Sırlı ayaqtıň sırı ketse de sını ketpeydi.

İyi kız birisi geldiğinde kapı açar,
Kötü kız birisi geldiğinde baş köşeye kaçar.
Jaqsı qız birew kelse, esik aşar,
Jaman qız birew kelse, törge qaşar.

(**İyi kız'a aşık çok, iyi aşa kaşık çoktur.**
Jaqsı qızga gaşıq köp, jaqsı asqa qasıq köp.)

İyi kişi kırkında dinç olur,
Kötü kişi kırkında solar (yaşlanır).
Jaqsı kisi qırqında toladı,
Jaman kisi qırqında soladı.

İyi kişi söylese doğru çkar,
Kötü kişi söylese kavga çkar.
Jaqsı kisi söylese, durısqı keledi.
Jaman kisi söylese, urısqı keledi.

İyi konuşursa ağzından gül dökülür,
Kötü konuşursa ağzından şer dökülür.
Jaqsı söylese, awzınan gül tögiledi.
Jaman söylese, awzınan jın tögiledi.

İyi koşan at şeref getirir, çok konuşan dil belâ getirir.
At jüyrigi asqa, til jüyrigi basqa.

İyi niyet; yarım rızıktır.
Jaqsı niyet — jarım iris.

Kötü olursa baban, ömür ne kadar zor olur,
İyi olursa baban, gönül ne kadar şad olur.
Jaman bolsa äkeň, ömir netken jat - eň.
Jaqsı bolsa äkeň, köňil netken sat - eň.

İyi olursan yar gibi ol, hepsini kaldırın,
Temiz olursan su gibi ol, hepsini temizleyen.
Jaqsı bolsaň jerdey bol, bärin şıdap kötergen.
Taza bolsaň suwdøy bol, bärin juwıp ketirgen.

(**İyi söyleyen aş yer, kötü söyleyen taş yer.**)
Jaqsı söylegen as jer, jaman söylegen tas jer.)

İyi söz er azığı, kötü söz üzüntü azığıdır.
Jaqsı söz er azığı, jaman söz bas azığı.

İyi söz kişi ısıtır, kötü söz vücudu zayıflatır.
Jaqsı söz qañtardı jılıtadı, jaman söz diňkeñdi qurtadı.)

(**İyi söz; can azığı, iyi yemek; ten azığıdır.**
Jaqsı söz — jan azığı, jaqsı tamaq — tän azığı.)

İyi yere düşen gelin; gelindir, kötü yeredişen gelin kelsap.
Jaqsı jerge tüsken kelin — kelin,
Jaman jerge tüsken kelin — kelsap.

İyi yerinde söyler.

Jaqsı tawip aytadı.

(**İyi yiğit at borç alır, kötü yiğit et borç alır.**)

Jaqsı jigit at qarız aladı, jaman jigit et qarız aladı.

(**İyi yiğit dost arar, kötü yiğit aş arar.**)

Jaqsı jigit dos izdeydi, jaman jigit as izdeydi.

(**İyi yiğit hastalanırsa haber alan dostu çok olur,**)

Kötü yiğit hastalanırsa olan dostu da korkar.

Jaqsı jigit awirsa, habar alar dosı köp.

Jaman jigit awirsa, bar dosı da şoşır kep.

(**İyi yiğit işe girişir, kötü yiğit aşa girişir.**)

Jaqsı jigit iske umtılär, jaman jigit aşqa umtılär.

(**İyi yolun uzunu iyi, kötü yolun kısası iyidir.**)

Jaqsı joldıñ uzını jaqsı, jaman joldıñ qısqası jaqsı.

(**İyi zoru yener, kötü başını eger.**)

Jaqsı qıynıñ jeñer, jaman basın iyer.

İyiden kötü doğarsa, başköşedeki başını mezara götürür,

Kötüden iyi doğarsa, kapıdaki başını başköşeye götürür.

Jaqsıdan jaman tuwsa, tördegi basıñdı körge süreydi.

Jamannan jaqşı tuwsa, esiktegi basıñdı törgé süreydi.

İyiden örnek kalır, kötüden alay kalır.

Jaqsıdan ülgı qaladı, jamannan külki qaladı.

İyilerin örneği yanıp duran mum gibi,

Hatıplerin sözleri akıp duran bal gibi.

Jaqsıldıñ ülgisi, yanıp turğan şamday.

Şeşenderdiñ sözderi, ağıp turğan balday.

İyilesecek hastalığa ne olsa da o ilaç olur.

Sätin salğan awruwğa, ne bolsa, sol em boladı.

İyiliğe giden ağarır, kötülige giden kızarır.

Opağa barğan ağarar, josağá barğan qızarar.

İyiliğe iyilik her kişinin işi,

Kötülige iyilik er kişinin işidir.

Jaqsılıqqa jaqsılıq — är kisiniñ işi,

Jamandıqqa jaqsılıq — er kisiniñ işi.

İyiliğe iyilik şaşırılacak iş değil,

İyiliğe kötülük insanlığın işi değildir.

Jaqsılıqqa jaqsılıq — tañ qaldırar is emes.

Jaqsılıqqa jamandıq — adamdıqtıñ is emes.

İyiliği çok yapan baht ve zenginliğe kavuşur.

Jamandıqtı köp quwğan bir pälge joliğar, jaqsılıqtı köp quwğan
baq - däwletke moliğar.

İyiliğin erkeni geci yoktur.

İyiliktiñ erte-keşi joq.

İyiliğin tohumunu eken bende, kötülik görmez ömründe.

Jaqsılıqtıñ ırığın sepken pende, jamanşılıq körmeydi ömirinde.

(**İyilik ağaç başında, kötülik ayak altındadır.**)

Jaqsılıq ağaç başında, jamandıq ayaq astında.

İyilik sine giren, sürünenmeden geçer bin zirveden.

İyilik iske qulşınğan, sürünbey öter miñ şıñnan.

İyilik yerde kalmaz.

Jaqsılıq jerde qalmas.

İyilikle kötülük ikizdir.
Jaqsılıq pen jamandıq egiz.

İyinin başına iş gelirse şaşırmaç, kötüünün başına iş gelirse üzülür.
Jaqsınıñ basına is tüsse bekinedi, jamannıñ basına is tüsse ökinedi.

İyinin canı cennetir.
Jaqsınıñ jani jennet.

İyinin elini yoksulluk bağlar.
Jaqsınıñ qolın joqtıq baylar.

**İyinin günde bir evi olur,
Kötünün günde bir evi eksilir.**
Jaqsınıñ künde bir üyi keñiydi,
Jamannıñ künde bir üyi kemiydi.

İyinin huzurunda saygılı ol, kötüünün huzurunda dikkatli ol.
Jaqsınıñ alındıa izet, jamannıñ alındıa küzet.

İyinin kini dilinde, kötüünün kini gönlündedir.
Jaqsınıñ kegi tilinde, jamannıñ kegi dilinde.

**İyinin malı çoğalırsa, akrabasının yoksuluna yardım eder.
Kötünün malı çoğalırsa, herkesle itçe dalaşır.**
Jaqsığa mal bitse, ağayınnıñ joğına qarasadı.
Jamanğa mal bitse, köringenmen iytše talasadı.

İyinin özü de iyi, sözüde iyidir.
Jaqsınıñ özi de jaqsı, sözü de jaqsı.

İyinin yabancılığı olmaz, ulu sözün ayibi olmaz.
Jaqsınıñ jattığı joq, ulı sözdin uyattığı joq.

İyinin yabancılığı olmaz.
Jaqsıda jattıq joq.

İyiye iyi denirse tedbir ahr, kötüye iyi denirse ögünür.
(Jaqsınıñ jaqsı dese saqtanadı, jamandı jaqsı dese maqtanadı.)

İyiye söylelsen bilir, kötüye söylelsen güler.
(Jaqsığa aytsaň biler, jamanğa aytsaň küler.)

İyiye söz edilir, kötüye ot verilir.
Jaqsığa söz eredi, jamanğa şöp eredi.

İyi halk över, kötüyü halk lanetler.
Jaqsını haliq maqtar, jamandı haliq dattar.

**İyile dost olursan önünde saygı gösterir,
Kötüyle dost olursan, ardından dedikodu eder.**
(Jaqsımenen dos bolsaň, aldiňnan şıgar elpektep.)
(Jamanmenen dos bolsaň, sırtıňan jürer ösektep.)

**İyile yakın olursan saygıyla geçinirsın.
Kötüyle yakın olursan kavgaya geçinirsin.**
Jaqın bolsaň jaqsımen, ağalasıp ötersiň.
Jaqın bolsaň jamanmen, jaǵalasıp ötersiň.

K

Kabin dibi boşaldi, kadın sana ne yaptı.
Qaptıñ tübi qağıldı, qatın sağan ne qıldı?

Kaçağan*in zararı rahat duranlara dokunur.
Qaşağannıñ kesiri juwsağanğa tiyedi.

(**Kaçan düşmana kadın beydir.**)
Qaşqan jawğa qatın biy.

Kaçarak gidersen saçarak git.
Qaşıp ketseñ şasıp ket.

Kaçmak, kovmak er için sınav,
Göçmek, konmak yer için sınavdır.
Qaşpaq, quwmaq — erge sin,
Köşpek, qonbaq — jerge sin.

Kaçmayan düşmanın gücü var,
(**Yantaklı** yerin at sineği var
Qaşağan jawdiñ küşi bar,
(**Jantaqtır** jerde sona bar.

Kadı çocuğu biliyorum der, zengin çocuğu alıyorum der.
Biy balası bilem deydi, bay balası alam deydi.

Kadı hanının yanında, halk (fukara) yanlarında olur.
Qazı han qasında, qaraşa jar qasında.

Kadı'nın bildiğini kul da bilir, söyleyecek ağız olsa.
Biy bilgendi qul da biledi, söyletin awız bolsa.

Kadı'nın verdiği karar öldüğüne değil, verdiğine bakar.
Biy biliği ölgeniñe emes, bergenine qaraydı.

Kadı, kadı'nın dileği hediyedir, verenin suçu bağışlanır,
Veremezsen çekersin, cezanın (büyük babasını) en büyüğünü.
Biy, biy tilegi siy, bergenniñ keşer qatesin.
Bere almasaň tartasiñ, jazaniñ ülken äkesin.

Kadın (dul) kalırsa bey/bulur, çocuk kalırsa mal bulur.
Qatın qalsa, bay tabar, bala qalsa, mal tabar.

Kadın cefa, it faydadır.
Qatın — japa, iyt — opa.

Kadın dilini kadın bilir.
Qatın tilin qatın biler.

Kadın evi bırakmaz, inek suyu bırakmaz.
Qatın üy tastamaydı, sıyrı suw tastamaydı.

Kadın isen de kararlı ol.
Qatın bolsaň da qararlı bol.

Kadın kadını görürse konuşası gelir,
Pehlivân pehlivâni görürse güreşesi gelir.
Qatınnıñ qatındı körse, söyleskisi keler.
Balwannıñ balwandı körse, beldeskisi keler.

Kadın olmayıncı/çocuk nereden doğacak.
Qatın joq, bala qayıdan tuwadı.

Kadın ölüse çocuğa zor,
Çocuk ölüse anaya zor.
Qatın ölse, balağa batar.
Bala ölse, anağa batar.

Kadın yöneten ilerlemez.
Qatın bilgen qarañ qalar.

(Kadını önceden, çocuğu küçükten ele al.)
Qatındı bastan, balanı justan.

Kadının gücü az, becerisi çoktur.
yeldiñ küşi az, aylası köp.

Kadının iyi ya da kötüluğu misafir geldiğinde bilinir.
Qatınnıñ jaqşı - jamanı qonaq kelgende bilinedi.

Kadının saçı uzun aklı kısır olur.
Qatınnıñ şası uzın aqılı qısqa.

Kadının saçı uzun, aklı kısadır.
yeldiñ şası uzın, aqılı qısqa.

Kadının yolu ağırdır, erkeğin yükü ağırdır.
yeldiñ joli awır, erkektiñ jügi awır.

Kadının yolu ince.
yeldiñ joli jinişke.

Kadınla kadın kavga ederse birbirinin hırsızlığını ve
dedikodusunu söyler,
Zenginle fakir kavga ederse, birbirinin varlığını yokluğun
söyler.
Qatınnıñ qatı urıssa, arlığı men qarlığın aytadı,
Baymen kedey urıssa, baylığın joqtığın aytadı.

Kadınsız geçim zordur (hatadır).
Qatınsız ötüw — qate.

Kadiya dikbaşılık etmek akıl yokluğundandır.
Biye kewdesin kötergeni - aqılı joqtığı.

Kadiya gideceğine, para (rüşvet) ver.
Biye bara bergenše, para ber.

Kadir bilmez akrabadan kadırsinas yabancı daha iyidir.
Qadir bilmes jaqinnan, qadirmendi jat artıq.

Kafada akıl olmazsa, göz; damın deliği gibi olur.
Kökirekte sañlaw bolmasa, köz tamnıñ tesigi.

Kafada akıl olmazsa, göz; şalvar yırtığı gibi olur.
Kökirekte aqıl bolmasa, köz — şalbardıñ jırtığı.

Kafası boş olanın saygısı olmaz.
Miylı joqtıñ sıyı joq.

Kahraman olursan halkın alkışını alırsın,
Zalim olursan halkın bedduasını alırsın.
Qaharman bolsaň, haliqtıñ alışın alasıň,
Qasköy bolsaň, haliqtıñ qarğısına qalasıň.

Kalabalık halkı kötüleme, halk bulur kusurunu.
Qalıñ jurtti jamandama, haliq tabadı miniñdi.

Kalabalık korkutur, derinlik batırır.
Köp qorqıtağı, tereñ batıradı.

Kaldıramadığın sopa başa da kişi da değer.
Kötere almağan şoqpar basqa da, böksäge de tiyedi.

Kalemin ucuyla mızraqım gücü birdir.
Qalamınıň uşı men nayzaniň küşi bir.

(Kalın giyim teni isitır, tatlı söz canı isitır.)
Jılı kiyim tändi jılıtar, jılı söz jandı jılıtar.

(Kalın incelinceye kadar, ince kopar)
Juwan jiňşkergençe, jiňşke üziler.

Kalın kitabı okursan, her kitabı okursun.
Şar kitaptı oqısaň, är kitaptı oqırsıň.

(Kaliteli malın pazarı iyi olur.)
Ajarlı mal bazarlı.

Kalmuk'un yürüdüğü yerde ağırlık olur.
Qalmaq jürgen jerde salmaq bar.

Kalpağım başıma olmadı diye başını kesmeyeşin,
Çizmem ayağıma olmadı diye ayağını kesmeyeşin.
Timağım siymadı dep basındı şappaysıň.
Etigim siymadı dep ayağındı kespeysiň.

Kamçı; kanattır, arka kolan; kuvvettir.
Qamşı—qanat, quysqan—quwat.

(Kamişı gevşek tutarsan elini keser.)
Qamisti bos ustasaň, qoliňdi qıyar.

Kamiştan ney çıkar, ağaçtan ev çıkar.
Quwray tartsaň küy şıgar, ağaç tartsaň üy şıgar.

(Kan düşmanının canı düşmandır.)
Qanı qastiň janı qas.

Kanat uçmakla gelişir, çelik dövmekle sertleşir.
Qanat usıwmen jetiler, bolat şındawmen jetiler.

(Kanatsız kartal uçamaz, isteksiz ozan söyleyemez.)
Qanatsız qırان qalıqtay almas, talapsız aqın şarıqtay almas.

Kanbağı yakınlığı yakınlık değil,
Komşu yakınlığı yakınlık.
Tuwisi jaqın — jaqın emes, qonisi jaqın — jaqın.

Kap doldu, çuval doldu, torbam sana ne oldu?
Qap toldı, qanar toldı, dorbam sağan ne boldı.

Kapan kuran hergün ümitlidir, bilhassa gece ümitlidir.
Qapqan salğan künde dämeli, äsirese tünde dämeli.

Kapta kalacağına faydalı yerde kalsın.
Qapta qalghanşa, tapta qalsın.

Kapta olursa kazan boş olmaz, ambarda olursa kap boş olmaz.
Qapta bolsa qazan qur bolmas, qambada bolsa qap qur bolmas.

Kara taş yıkayarak ağartılmaz,
Ak taş boyayarak karartılmaz.
(Qara tas juwğanmen ağarmas,
Aqtas sırlağanmen qaraymas.

Kara toprağı kar yağar, karı görmek bir murat,
Kara topraktan kar giderse, toprağı görmek bir murat.
Qara jerge qar jawar, qardı körgen bir murat,
Qara jerden qar ketse, jerdi körgen bir murat.

(Kara yüz iyilemez, yara yüz iyileşir.)
Qara bet jazılmaydı, jara bet jazıldı.

Karadan kan çıkışa kadar, sarıdan can çıkar.)
Qaradan qan şıqqanşa, sarıdan jan şığadı.

Karakuş basarak yer, şahin saçarak yer.
Qara qus basıp jeydi, suñqar şaşıp jeydi.

Karakuş leş başında, soyguncu köy yamacında olur.)
Qara qus jemtik başında, qaraqşı awıl qasında.

Karanlık gecede kulak kesil, takip eden düşmanı önce bil.
Qarañğı tünde qulaq tür, añdisqan jawdı burın bil.

Karanlıkta çağırırsa, kızkardeşinin sesi belli olur.
Qarañğıda şaqırsa, qarındastıñ üni belgili.

Karar verirsen, bitmeyecek iş olmaz.
Bel baylaw bilseñ, bitpeytin jumis joq.

Karatoprağın kadrını ekinci (çiftçi) bilir,
Uzak yolun kadrını yürüyen bilir.
(Qara jerdiñ qadırın eginşı biler,
Qara joldiñ qadırın kireşı biler.)

Karga karganın gözünü oymaz.)
Qarğa qarğanıñ gközin oymas.

Karga kartal olacağım diye kanadını kırmış.)
Qarğa bürkit bolamın dep qanatın sindiripti.

Karga övünerek şahin olmaz, eşek övünerek asil (at) olmaz.)
Qarğa maqtanıp suñqar bolmas, esek maqtanıp tulpar bolmas.

Karga yavrusuna "beyazcığım" der,
Kirpi yavrusuna "yumuşakcığım" der.
(Qarğa balasın appağım der,
Kirpi balasın jumsağım der.)

Karga zeki olsa da atmacanın yerini tutmaz.
Qarğa algır bolsa da, qarşıganıñ ornın baspas.

Karganın "gak" demesi kendisi için kivançtır.
Qarğanıñ "qark" degeni özine quwanış.

Karganın bir gözü okta, bir gözü bokta.)
Qarğa bir közi oqta, bir közi boqta.

Karganın iniltisi (gaklaması) kişi çağırır,
Kazın vakvaklaması yazı çağırır.
(Qarğanıñ suñqıldısa, qıstı şaqıradı,
Qaz qañqıldısa, jazdı şaqıradı.)

Karı-kocanın arasına aklı olmayan oturur.)
Erli - qatınnıñ ortasına esi ketken otrar.

Karıncın taşa basması Tanrı'ya ayandır.
Qumırsqanıñ tasqa basqanı, tăñirge ayan.

Karnı açılan kazana bakar.)
Qarnı aşqan qazanğa qarar.

Karnı tok kimsenin Tanrı ile ne işi var.
Tamağı toqtıñ tăñrimenen ne isi bar.

Karnı tok misafiri ağırlamak kolaydır.
Toq qonaq siylawğā jaqsı.

Karnı tokun kaygısı olmaz.
Tamağı toqtıñ qaygısı joq.

Karnı tok diye övünme, karnı aç diye üzülme.
Toqpin dep tasıma, joqpin dep jasıma.

Kart koyunun başı pişinceye kadar, kuzunun başı parça parça olur.

Käri qoymaň başı pışqanşa, toqtınıň başı arsa bolar.

(Kartal aç olursa avlar, tazı tok olursa avlar.)

Bürkit aş bolsa aladı, tazı toq bolsa aladı.

Kartal yaşlanınca sıçancı olur.

Bürkit karteysse tişqanşıl boladı.

(Kartal yavrusu parlayıp uçar, yaşı kartal dikkatle uçar.)

Bala bürkit parlap uşadı, qart bürkit barlap uşadı.

Kartal yerine geldiğinde kurt avlar,

Doğan yerine geldiğinde bozkır tilkisi avlar.

Bürkit babına kelgende qasqır aladı,

Qarşığa babına kelgende qarsaq aladı.

Kartal; erin yoldaşdır.

(Qırın qus — er joldası.)

Kartalı beslemek zor, tathı yemeği saklamak zordur.

Qırın qustı baptaw qıyın, tätti tağamdı saqtaw qıyın.

Kartalın avladığı halka yeter, halka yetmezse de ere yeter.

Qırın qustuň alganı elge jeter, elge jetpese de erge jeter.

(Kartalın gözü kayada, yavrusunuň gözü yuvada.)

Qırannıň közi qiyada, balapannıň közi uyada.

Kartalın karnı açıkırsa avlar, tazının karnı doyarsa avlar.

Qırannıň şabiti aşıqsı täser, tazının şabiti toysa täser.

Kâr gözeten çukura düşer.

Olja quwğan orğa da täser.

Kasılıp durmak kavağa yaraşır.

Qayqayıp turuw terekke jarasar.

(Kaşıkla topladığını çomçayla dökme.)

Qasıqtap jiynağandı şömiştep tökpe.

(Katı ette kan olmaz, yalancıda ar olmaz.)

Qatqan ette qan joq, ötirikşide ar joq.

Katı hanım yüreğini rüşvet yumuşatır,

Sinirli babanın yüreğini çocuk yumuşatır.

Qatigez hanniň jüregin para jibiter,

Aşuwşaň äke jüregin bala jibiter.

(Katı yerde su birikir, gayretli erde baht olur.)

Qattı jerde qaqq turadı, qayrattı erde baqq turadı.

Katmış eti kocana gösterme.

Qatqan etti bayına körsetpe.

(Kavga etmeden ayrılan utanmadan bir araya gelir.)

Urıspay ayrılgan uyalmay qosıldı.

(Kavga etmeyen oğul, münakaşa etmeyen gelin olmaz.)

Urıspas ul bolmas, kerispes kelin bolmas.

Kavga ettiğin düşmana arkani gösterme.

Alısqan jawğa arqañdı körsetpe.

(Kavga olan yerde bereket olmaz.)

Urıspas bar jerde ırısp turmaydı.

(Kavgacı horoz şişman olmaz.)

Urısqaq qorazğa şır bitpes.

Kavgacı il'e yakın konma, cukur yere ekin ekme.
(Janjaldı elge jaqın qonba, oypañdı jerge egin salma.)

Kavgacının kusuru gelen bahti döndürür.
Keriskenniñ kesiri kelgen baqtı ketirer.

Kavgadan üstün aracı var, handan üstün halk var.
Töbeleske bergisiz araşa bar, hanğa bergisiz qaraşa bar.

Kavgadan üstün aracı var, zirve dağdan üstün tepe var.
Töbeleske bergisiz araşa bar, asqar tawğa bergisiz alasa bar.

Kavun yersen hem yemek, hem sudur.
Qawın jeseñ, äri awqat, äri suwsın.

Kavunun erken olursa, pazardan fayda kaçar mı?
Qawinniñ erte pisse, bazardan nariq qasa ma?

Kaybolan aklını kaybeder.
Adasqan aqıldan azar.

Kaybolan bıçağın sapı altındır.
Joğalğan pişaqtuñ sabı altın.

(Kaybolan kişiye cin yoldaştır.)
Azğan jaŋa jin joldas.

Kaybolanın ayıbü olmaz, dönüp süsürünü bulduktan sonra.
Adasqannıñ ayıbü joq, qayıtip üyirin tapqan soñ.

Kaybolanın önü yol, ardi dönemeçtir.
Adasqannıñ aldı jol, artı soqpaq.

Kaybolanın önü yoldur.
Adasqannıñ aldı oñ.

Kaybolmayayım diyen adam, gün ortasında bile kaybolur.
Adaspaymin degen adam, taltüste adasadı.

Kaybolunca yıldız ay gibi,
Karın acıkınca çorba yağı gibidir.
(Adasqanda juldız ayday,
Qarın aşqanda köje mayday.)

Kaybolursan çok ile kaybol.
Adassañ köppen adas.

Kayıgı insanı içinden, kuru ağacı damarından yer.
Qayıgı adamdı işinen, qur ağaṣtı tamırinan jeydi.

Kayıgı insanı yaşılandırır, kıvanç insanı gençleştirir.
(Qayıgı adamdı qartaytádi, quwanış adamdı jasartadı.)

Kayığın olursa dostuna var, karnın acıkırsa evine var.
Qayıgın bolsa dosıña bar, qarnıñ aşsa qosiña bar.

(Kayık su yüzünde, kaymak süt yüzünde olur.)
Qayıq suw betinde, qaymaq süt betinde.

Kayıkçı gelirse gemici sudan çıkar.
Qayıqşı kelse, kemeşi suwdan şıgadı.

Kayıkıyla yakın olursan kayığını suya salarsın,
Hünerliyle yakın olursan hünerinden örnek alırsın.
Qayıqşımen jaqın bolsañ, qayıgın suwğa salarsıñ.
Önerilimen jaqın bolsañ, önerinen ülgi alarsıñ.

Kayının iyiliğini ziyaret edersen anlarsın,
Kayınbiraderin iyiliğini zorluk çekersen anlarsın.
Qayın jaqsılığın qidırsan bilersiñ,
Qaynağa jaqsılığın qıynalsañ bilersiñ.

Kaz çölde yürüse de gözü gölde olur.
Qaz şölde jürse de, közi kölde bolar.

Kaz doydugündan semirmez, gagaladığından semirir.
Qaz toyğanına semirmeydi, organına semiredi.

Kaz geçerse sesi, yabamı hayvan geçerse izi kalır.
Qaz ötse dawsı, aň ötse izi qaladı.

Kaz ile ördeğin sığnağı göldür, dul ile yetimin sığnağı ildir.
Qaz ben üyrektiň panası — köl, jesir men jetimniň panası — el.

Kaza yetişeyim diye karganın çatı ayrılmış.
Qazğa erem dep, qarğanıň çatı ayrılıptı.

Kazağın burası dediği yer, göç yeridir.
Qazaqtıň osı jer degeni — köş jer.

Kazağın çenesinin altında iki gün yüzersin.
Qazaqtıň iyeginiň astında, eki kün maltaysıň.

Kazağın iki öküzü akıp giden suyu durdururmuş.
Qazaqtıň eki ögizi ağıp jatqan suwdı toqtatıdı.

Kazak boy sorunca, birbirine akraba çıkar.
Qazaq jüz surasa kele, qarın böle şıgadı.

**Kazak boylarına yaklaşıır,
Uygur hemşehrilerine yaklaşıır.**
Qazaq ruwlarına tartadı,
Uyğır jerlerine tartadı.

Kazak obası benzerdir, ordu atı benzerdir.
Qazaq awılı qaraylas, şerik atı qaraylas.

Kazak türküyle doğup ağıt ile ölürl.
Qazaq öleň bop tuwıp, öleň bop öledi.

**Kazak yaşılanırsa deve bakar,
Karakalpak yaşılanırsa tomruk keser.**
Qazaq qartaysa, tüye bağıdı,
Qaraqlapqaq qartaysa, tomar qazadı.

**Kazakta baş (koyun kellesi) saygı görür,
Özbekte pilav saygı görür.**
Qazaqta bas siyli, özbekte palaw siyli.

**Kazakta kalça kemiği saygı görür,
Moğolda kürek kemiği saygı görür.**
Qazaqta janbas siyli, mongolda jawrin siyli.

Kazan alırsan vurarak, kadın alırsan bilerek al.
Qazanalsaň urıp al, qatın alsaaň uğıp al.

Kazan asılırsa yemek pişer, sonunda bir ocaktan iner.
Qazan asılısa tamaq piser, äytewir, bir oşaqtan tüser.

Kazan kaba bakar, kap ambara bakar.
Qazan qapqa qarayıdı, qap qambaǵa qarayıdı.

(Kazan kaynayıp durursa aklı durmadan gelir.)
Qazan qaynap tursa, aqıl sayrap turadı.

(Kazana yaklaşma karası bulaşır, çocuğa yaklaşma belası dokunur.
Qazanǵa juwıma qarazı juğar, balaǵa juwıma, pälesi juğar.

Kazananın erki kendinde, nereden sap yaparsa
Qazanşınıň erki özinde, qaydan qulaq şıgarsa.

Kazancı çok olursa it de kıymetli olur.
Kel - kel köp bolsa, iyt te salawattı bolar.

Kazanç anahtarları çalışmakta, bilim anahtarları istekte.
Tabis kilti eñbekte, bilim kilti talapta.

Kazanda olmazsa kepçeye küsme.
Qazanda joq bolsa, şömişke ökpeleme.

Kazandan kapak giderse, itten de utanç gider.
Qazannan qaqpaq ketse, iyttent uyat ketedi.

Kazanı başka olanın kaygısı da başkadır.
Qazanı basqanıñ qaygısı basqa.

Kazanı tok olanın karnı da tok olur.
Qazanı toqtıñ qarnı toq.

Kazanın kaynamasına, çocuğun oynamasına bak.
Qazanniñ qaynawına, balanıñ oynawına baq.

Kazı ile karta yedim, ağızında yok,
İpek ile kumaş giydim üstümde yok.
Qazı menen qarta jedim, awızımda joq,
Maqpal menen parça kiydim, iyinimde joq.

Kazı*ya doyarsan, karta** koku saçar.
Qaziğa toysaň, qarta jın tatar.

Keçe örtünen ıslanmaz.
Kiyiz jamulgın suw bolmas.

* kazı : Atın kaburga kısmı ve yağlı etinden yapılan sucuk.

** karta: Atın kalın bağırsağı.

Keçe satarsan komşuna sat, bir kenarında da kendin oturursun.

Kiyiz satsaň körşine sat, bir şetinde öziň oturasıñ.

Keçe yaparsan yün gerek, bıçak koyarsan kın gerek.)
Kiyiz bassaň jün kerek, pişaq salsaň qın kerek.

Keçi etini yedikten sonra, su içeceğine ağu iç.
Eşki etin jegen soñ, suw işkenše uw iş.

Keçi talihsiz olduğunda, çobanın dayağı dokunur.)
Eşkini quday urarda, şabanniñ tayağı tiyer.

Keçi taşa çıkmasa, turnağı kaşınır.
Eşkiniň tasqa şıqpasa, tuyağı qışydı.

Keçi yağı donuk olur, mideye ağır olur.
Eşki mayı qatqış bolar, aşqazanğı batqış bolar.

Keçili koyun rahat durmaz,
Kızlı köy dedikoducu.
Eşkili qoy öregen,
Qırzdı awıl ösekşil.

Keçili koyun sürüsü rahat durmaz.
Eşkili qoy öregen.

Keçinin kuyruğu yukarıya, devenin kuyruğunaşığıya doğrudur.
Eşkiniň quyrığı kökke, tüyenin quyrığı jerge.

Kediye oyun, sıçana zorluk.
Misiqqa oyın — tişqanğa qıyın.

Kefen giyen gelmez, elbise giyen gelir.
Kebin kiygen kelmeydi, kebenek kiygen keledi.

Kekeç kızın dilini anası bilir.
Kekeş qızdıñ tilin anası biledi.

Kel başından utanır, pis aşından utanır.
Taz basınan jasqanar, tazalıqsız asınan jasqanar.

Kel keli görürse başı kaşınır.
Tazdiñ tazdi körse başı qışydı.

Kel kız tarak beğenmez.
Taz qızğa taraq jaqpas.

Kel taranincaya kadar düğün dağlır.
Taz taranışşa toy tarqar.

Kel yaşıtından korkar, bey doğrusundan korkar.
Taz qurdasınan qorqar, töre tuwrasınan qorqar.

Kelebek gülü özler.
Köbelek güldü sağınar.

Keliⁿ başı tok ederse çocukların başı hop eder.
Keli bası toq etse, bala bası sop etedi.

Kemiğe it ocakbaşında rastlar,
Kurnaza kurnaz kıyida köşede rastlar.
Süyekke iyt jer oşaç basında kezdeser
Quwğa quw apaq - sapaqtı kezdeser.

Kemik kertilmez, kertilse de yetilmez.
Süyek ketilmeydi, ketilse de jetilmeydi.

* **keli** : Havan, buğday ve dari gibi taneli yiyeceklerin içine koyularak dövüldüğü ve kabuğundan temizlendiği ağaçtan yapılan kap.

Kemik kırılırsa et gizler, dış kırılırsa yüz gizler.
Süyek sınsa et jasırar, tis sınsa bet jasırar.

Kemik sütle yetilir, et aş ile yetilir.
Süyek sütpen jetiler, et aspen jetiler.

Kemikten kırıldan sözden kırılan daha kötüdür.
Süyekten sinğannan sözden sinğan jaman.

Kemikten olan hastahk kötü, akrabandan olan dava kötüdür.
Süyekten alğan awruw jaman, süyektesiñnen şıqqan daw jaman.

Kendi ağabeyini ağabey yerine koymayan başkasının ağabeyine yaklaşamaz.
Öz ağasın ağalay alماğان, kisi ağasın jağalay almaydı.

Kendi ağızına kendi sahip olmayan altındaki kırağından olur, yedegindeki devesinden olur.
Öz awızına öz iye bolmağan astındağı biyesinen ayrırlar, jetegindegi tüyesinen ayrırlar.

Kendi akraban mal için akraba değildir.
Öz tuwisiñ mal tuwis emes.

Kendi aqlım; gerçek akıldı, başkasının aklı; yarımlı akıldı.
Öz aqlım aql - aq kisi aqlı şoqıraq.

Kendi başına bey olursan, büyük dağa sıgmazsun.
Halkı koruyacak ordun olsa, yanın ateşe yanmazsun.
Bas - basıña biy bolsaň, manar tawğa siymaysıň.
Basalqaň bolsa el qorğar, jängän otqa küymeysiň.

Kendi başına düşünenden yiğit çıkmaz.
Bas sawğalagannan batır şıqpas.

Kendi başının bokunu görmeyen, başkasının bir tutam saçını görmüş.

(Öz basınıñ boğın körmeğen kisi basınıñ şoğun köripti.)

Kendi bildiğine inanma, bilenlerden de öğrenmeyi ayıp görme.

Öz bilgeniñe ğana sene berme,

Bilgenderden üyreniwdi jek körme.

Kendi bilmediğini başkasından sor, büyük olmazsa küçükten sor.

(Öz bilmegeniñdi kisiden sura, ülken bolmasa, kişiden sura.)

((Kendi çizmen dar olursa, dünyanın genişliğinden ne fayda?))

(Öz etigiñ tar bolsa, dünyeniñ keñdiliginen ne payda?)

Kendi dediğin kendine, başkasının inanma sözüne.

Öz degeniñ öziñe, özgeniñ erme sözine.

((Kendi evim rahat döşeğim.))

Öz üyim, öleñ tösegim.

Kendi evinde deri biçmeyen, başkasının evinde ipek biçer.

(Öz içinde teri pişpegen, kisi içinde torqa pişedi.)

Kendi gölgenden korkarsan sen,

Hırsıza o sebeple olursun yem.

(Öziniñ köleñkeñen şoşinsañ sen,

Uriğa sol sebepten bolasıñ jem.)

Kendi halkını tanıyan er her bir işin derdini düşünür,

Kendi halkını tanımayan er namusunu satıp arından olur.

Öziniñ elin tanıgan er ärbir istiñ qamın jer,

Öziniñ elin tanımağan er namısın satıp arın jer.

Kendi ilimin başı olmasam da, deremin taşı olayım.

Öz elimniñ bası bolmasam da, sayınıñ taşı bolayın.

((Kendi ininde köstebeğin de gözü görür.))

Öz ininde körtüşqan da köregen.

Kendi işini ön plana alır.

Özimdiki degende burın ustayı.

Kendi kadrini bilmeyen vatan kadrini de bilmez.

Öz qadirin bilmegen otan qadirin de bilmes.

Kendi kadrini bilmeyen, başkasının kadrini bilir mi?

Kendini bilgiç sayan başkasını göze alır mı?

Öz qadirin bilmegen, kisi qadirin bilerme?

Özin bilgir sanağan, özgeni közge ilerme.

Kendi kazanmadığın malın kadri olmaz.

Öziñ tappağan dünyeniñ qadiri joq.

Kendi kendini eleştirmek; âlimin işidir,

Kendi kendini övmek; çocuğun işidir.

Özine özi sın aytqan — dananıñ isi,

Özin özi maqtağan — balanıñ isi.

((Kendi sevdığın kendine, güzel görünür gözüne.))

Öz süygeniñ öziñe, ür köriner köziñe.

Kendi sıcaklığını düşünen başkasını nasıl bilsin.

Öz jılıwin oylağan özgeni qaydan bilsin.

Kendi yurdunda çizgi çizmeyen kişi, başkasının yurdunda nakiş yaparmış.

Öz elinde sızuw sızbağan kisi elinde naqış salıptı.

Kendi yüzünü korumayan, başkasının yüzünü kızartır.

Öz betin ayamağan, kisi betin şiyedey qıladi.

Kendikendini eleştirmek insanlığın belgesidir,
Kendi kendini övmek cahilliğin belgesidir.
Özine özi sin aytqan, adamdıqtıñ belgisi,
Özin özi maqtağan, nadandıqtıñ belgisi.

(Kendim eşek olduğu halde, deveyi yedekte çektim.
Özim esek bola turıp, tüyenı jetektedim.)

Kendiminki dediğinde öküz gibi gücüm var,
Başkasının dediğinde söyle böyle işim var.
Özimdiki degende, ögiz qara küsim bar.
Kisiniki degende, ana - mma isim bar.

Kendin çalışıp kendin ye, haram yoldan ekmek yeme.
Öziñ istep öziñ je, aramdiqpen nan jeme.

(Kendin divanesin kime pir olursun?
Öziñ diywanasıñ kimge pir bolasıñ.)

Kendin enfiye çekip durup başkasına enfiye çekme demenin
haceti yok.
Öziñ nasibay ata turıp, basqaǵa nasibay atpa dewdiñ qajeti joq.

Kendin için verdigin emek; kara basılan damgadir,
Halkın için verdigin emek; taşa basılan damgadir.
Öziñ үşin istegen eñbek — qarǵa basqan tañba,
Eliñ үşin istegen eñbek — tasqa basqan tañba.

(Kendin kötü olursan hanımın gider,
Hanımın kötü olursa misafirin gider.
Öziñ jaman bolsañ, alǵanıñ ketedi,
Alǵanıñ jaman bolsa, meymanıñ ketedi.)

(Kendine çalışan pişman olur, halka çalışan maksadına ulaşır.
Özine istegen ökinis eter, köpşilikke istegen maqsatqa jeter.)

Kendine kazandırmadan, başkasına kazandıramazsin.
Öziñdi oljalatpay, özgeni oljalay almaysıñ.

(Kendine kendin güvenmezsen galibe elin ulaşır mı?
Kendindekini doğru görürsen başkasına sözün geçer mi?
Öziñe öziñ senbeseñ, jeñiske qolñ jeterme?
Özimdiki jön deseñ, özgege söziñ öterme?)

Kendini bilgin zannedenin ağızına bakma, bencil akrabayı
kendinden sayma.
Özi bilgenniñ awzına qarama, özimşil tuwisti öziñe sanama.

Kendini düşünmek cahilliğin belgesidir,
Başkasını düşünmek insanlığın belgesidir.
Özin ǵana oylağan nadandıqtıñ belgisi,
Özgeni de oylağan adamdıqtıñ belgisi.

(Kendini kendin büyük göstererek niyetine ulaşamazsin.
Öziñdi - öziñ ülken ustap, niyetiñe jete almaysıñ.)

(Kendinin sevdığını alacaǵına, kendini seveni al.
Öziñ süygendi alǵanşa, öziñdi süygendi al.)

Kendisi doysada gözü doymaz.
Özi toysa da közi toymayıdı.

(Kendisi gelen tekenin kendisine atma gözüne at.
Özi kelgen tekeniñ özin atpa, közin at.)

(Kendisi Han, aklı yetersiz.
Özi ulıq, aqılı şalşıq.)

Kendisi karga olsa da bahti zenginliği yerinde olsa yeri yarar
onun gaklaması.
Özi qarǵa bolsa da, baq - däwleti say bolsa, jer jaradı qañqlı.

Kendisi kötü olan başkasına iyi demez,
İyi diyenin kendisi de iyi değildir.

(Özi jaman özgeni jaqsı demes,
Jaqsı deytin özi de jaqsı emes.)

Kendisi yalancı olanı inandırmak zor,
Kendisi dürüst olanı vazgeçirmek zordur.

(Özi ötirikşini nandırıw qıyın,
Özi şıñıldı tandırıw qıyın.)

Kendisi yıkılıp yatarken düşecek olana güler.
Özi juğılıp jatip, süringenge küledi.

Kendisini er diye başkasını küçük görürse, düşmanınından
sürekli darbe yer.

(Özin er dep özgeni elemese, qas jawinan soqqı jer äldeneşe.)

Kepek yiyan at koşucu olmaz.
Kebek jegen at jüyrik bolmas.)

Keradaki köy göcerse, ortadaki köy kenar olur.
Şet awıl köşse, orta awıl şet boladı.

Kervan geri döndüğünde aksak deve öne çkar.
Kerwen keri aynalğanda, aqsaq tüye aldan şıgadı.)

Kervansız yol yok olsun, aksakalsız (büyükü olmayan) halk
yok olsun.

(Kerwensiz jol qurisin, aqsaqalsız el qurisin.)

Kılıbık erkek muvaffak olmaz.
Qatın bastağan erkek oñbas.)

Kılıçlı sallamayan kendine değildir.
(Qılıştı sermey almağan özine tiygizer.)

Kılıcından kan damlayan baturu, dilinden bal damlayan ozan
yener.

(Qılışnan qar tamğan batırdı, tilinen bal tamğan aqın aladı.)

Kılıçını düşmana vurmazsan, ağızı değer kendine, ucu değer
gözüne.

(Qılışındı jawğa şappasañ, jüzi tiyer öziñe, uşı tiyer köziñe.)

Kılıç ağızıyla su içer, yiğit gözüyle su içer.

(Bolat düzinən suw işedi, jigit közinən suw işedi.)

Kılıç kinda durur, yaramaz kalabalıkta durur, cömert
yoklukta durur.

(Bolat qıngā toqtayıdı, tentek topqa toqtayıdı, jomart joqqa toqtayıdı.)

Kılıç teni yaralar, dedikodu canı yaralar.)

(Qılış tändi jaralaydı, ösek jandı jaralaydı.)

Kılıçlı korkağı sopalı batur yener.

(Qılıştı qorqaqtı soyıldı batır soğip aladı.)

Kırmız kabına göre karıştırma aleti, bıyığına göre cimbazi olur.

(Sabığa qaray píspegiñ, murtıña qaray iskegiñ bolsın.)

Kırdaki kırkavul*u yakalayayım diye, evdeki tazindan olma.

(Qırdağı qırqawıldı quwamin dep, üydegi tazifinən ayrılmış qalma.)

Kırızın kırk yllık et suyu ağzını yandırır.

(Qırğızdıñ qırıq jıldıq sorpası awızıñdı köydiredi.)

Kırığın iyileşmesi yaşaına göredir, sağlık yenen aşa göredir.

(Sımqıñ bitiwi jasiña qaray, densawlıq jegen asıña qaray.)

* kırkavul: Sülün.

Kırık iyileşir, hastalık dava bulur.
Sınıq bitedi, sırqat jazıldadı.

Kırın güzelliği olmaz, deryası (ırağı) olmasa.
Sohbetin güzelliği olmaz, yaşıları olmasa.
Dala səni kelmeydi, däryası bolmasa.
Keñes səni kelmeydi, käryası bolmasa.

Kırk deve tutma, kırk dost tut.
Qırıq atan ustama, qırıq tamir usta.

Kırk kişi bir taraf, huysuz kişi bir taraf.
Qırıq kişi bir jaq, qıñır kişi bir jaq.

Kirkavul'un civevî uzak gitmeyi sever.
Qırğawıldıñ şöjesi, şettegenin qoymayıdı.

Kırmızı patatesin tanesi dibinde, buğdayın tanesi başındadır.
Bektiñ däni tübinde, biydaydıñ däni basında.

Kısa iplik bağlamaya gelmez.
Qısqa jıp kürmewge kelmes.

Kısa yolun bile kestirme yolu vardır.
Arqan boyı jerdiñ, tusaw boyı töteligi bar.

Kıskancın içi dar, olmaz onda utanma, ar
(Qızghanşaqtıñ işi tar, bolmas onda uyat - ar.)

Kıskanç adam çekemez,
Hasetçi adam beğenmez.
İşi tar adam künsil keledi,
Künsil adam minşil keledi.

Kıskanç erkek kazancını gizler,
Kıskanç bayan her işini gizler.
İşi tar erkek tabisin jasıradı,
İşi tar qatin är isin jasıradı.

Kismet çalışanın ayağına gelir.
Jürgen ayaqqqa jörgem iliner.

Kısrığa binersen kulin doğmaz, bekletmeden süt içersen kimiz olmaz.

(Biye minseñ qulin joq, sawmal işseñ qımız joq.)

Kısrak çift sürüp terlerse, kulin (yavrusu) boşuna yürüüp terler.

(Biye qosta jürip terlese, qulin bosqa jürip terleydi.)

Kısrak çok olursa kulin çok olur.
Biye köp bolsa, qulin—köp.

Kısrak yaşılı yavrusu genç, gelecek yıl elin boş.
Biye kări qulin jas, keler jılı qolñ bos.

Kış boyunca yağlayıp, yaz boyunca çapaladığım çapam ile muradıma erdim.

(Qıstay maylap, jazday şapqan ketpenim, ketpen şawıp muratıma jetkenim.

Kış geçerse kar durmaz.
Qaňtar awsa, qar turmas.

Kış kılıçını sallayarak gelir.
Qis keledi qılışın süyrep.

Kış kışlığını etmezse, yaz yazılığını etmez.
(Qis qıstığın qılmasa, jaz jazdığın qılmış.)

Kışın arabanı (kağnını), yazın kızığını hazırla.
Qış arbañdı, jaz şanañdı sayla.

Kışın atı örterse zayıflamaz,
Zayıflasa da at ölməz.
Jabuw astında jal qaladı, jal qalmasa, jan qaladı.

Kışın azığını yazın düşün.
Qış azığın jaz oyla.

Kışın duman olsun, hastalığın nezleden olsun.
Qısıñ tumandı bolsın, awruwiñ tumawlı bolsın.

Kışın gamını yazın düşün, yazın gamını kışın düşün.
Qistiñ qamın jaz oyla, jazdiñ qamın qıs oyla.

Kışın giyeceğini yazın giyerek fakir nasıl zenginleşsin?
Yaz-kış çalışarak yalnız deve nasıl gebe kalsın?
Qıs kiyerin jaz kiyip, jarlı qaydan bayısin?
Qısı - jazı jumis qıp, jalğız maya qaytip qayısin?

Kışın hazırlar, baharda eker.
Qısta dayındaydı, köktemde egedi.

Kışın kuş besle, kuş kazanda kaynar.
Qıs ayındaqus saqta, qus qazanda qaynayıdı.

Kışın mutluluğu odun, evin mutluluğu kadındır.
(Qistiñ qutı — otın, üydiñ qutı — qatın.)

Kışınki kar, toprağa rıziktır.
Qıstağı qar jerje işis.

Kışınki kar, yazınki yağmur, toprağa yağan nurdur.
(Qıstağı qar, jazdağı jañbir — jerje jawğan nur.)

Kışlık ağızını yazdan topla.
Qıstıq ağızıñdı jaz jiyna.

Kılığrı çok görenin kendisi doymadan "buyrun" demez.
Yetimliği çok gören üç kere çağrırmadan "tamam" demez.
Aşarşılıqtı köp körgen, özi toymay "mä" demes.
Jetimdicti köp körgen, üş saqırtpay "ä" demes)

Kılıkta yediğin et parçasının tadı damağından gitmez.
(Aşarşılıqta jegen quyqanıñ dämi ketpes,

Kılıkta zenginin çocuğu önce ölüür.
Aşarşılıqta bay balası burnı öledi.

Kıvanç ağır baslıyı rahatlatsı,
Kaygı tezcanhyı ağırbaşlı eder.
(Quwanış awır minezdi jeñildedı,
Qayğı jeñil minezdi awırlattadı.)

Kıvılçım büyürse yangına dönüşür,
Üzüntü büyürse derde dönüşür.
Uşqın ulğaysa, örtke aynaladı.
(Wayım ulğaysa, dertke aynaladı.)

Kıymetin olursa halkta, kalmazın her zaman yerde,
Kıymetsiz olursan halkta, bakarsın her zaman yere.
Qadırıñ bolsañ elge, qalmayıñ ärkez jerde,
Qadırsız bolsañ elge, qarayıñ ärkez jerge.)

Kıymetini bilmeyene adımlını atma.
Qadırıñdı bilmeske, qadımıñdı köterme.

Kız almayan (evlenmeyen) yiğidin kırk kızda ümidi olur
(Qız almağan jıgittiñ qırıq qızda dämesi.)

Kız çocuğu babası için yıldız, annesi için güneşir.
Qız bala äkesine juldız, şeşesine kün.

Kız davranışlarıyla herkesçe beğenilir.
Qız qılığimen köpke jağadı.

Kız davranışlarıyla sevimli, oğul edebiyle sevimi olur.
Qız qılığimen süykimdi, ul ädebimen süykimdi.

(**Kız dilinmeyen karpuz gibidir.**
Qız tilinbegen qarbzben teñ.)

Kız evlendiren evden kızı sorma, gelin getiren evden sor.
Qız uzatqan üyden surama, kelin tüsingen üyden sura.

Kızı bedal kadın var.
Qızğa bergisiz qatın bar.

(**Kızı iyi huylu olsun, oğlu hünerli olsun.**
Qızı minezdî bolsın, ulı önerli kelsin.)

Kızı olan köyün Hızırı olur.
Qızı bar awıldıñ qıdırı bar.

Kızı olan köyün iti yatmaz.
Qızdı awıldıñ iytı jatpas.

Kızı tanış alır, tanış olmazsa komşu alır.
Qızdı tanış aladı, tanış almasa, qonıs aladı.

Kızı yaşı gibi sına, atı yiğit gibi sına.
Qızdı qartşa sına, attı jigitse sına.

Kızımın çocuğu, çocuktan tatlı anası,
Oğlumun çocuğu, kara yılan anası.
Qızımnıñ balası, baladan tätti anası,
Balamnıñ balası, qara jilan anası.

Kızın görkemi giyimdir.
Qızdıñ körki — kiyim.

Kızın gözü kızıldadır.
Qızdıñ közi qızilda.

Kızın iştahi kıl gibidir.
Qızdıñ tamağı qılday.

Kızın malı; karın suyu gibidir.
Qızdıñ malı — qardıñ suwi.

Kızlı halk dedikoducu, keçili koyun (sürü) yayılan olur.
Qızdı el ösekşil, eşkili qoy öregen.

Kızlk günlerimde giymediğim tumanı, yaşlamığımda giydim.
Qız künimde kiymegen dambaldı, kempir bolğanda kiydim.

Kızlık gününde kızların hepsi iyi, fena kadın nereden çıkyor.
Qız küninde qızdıñ bâri jaqsı, jaman qatın qaydan şıgadı.)

Kızma, kızgınlığın geçtikten sonra kizarırsın.
(Qızba, qızuwıñ basılıganda qizararsıñ.)

Kilim satarsan köyüne sat, bir köşesine de sen oturursun.
Kilem satsañ awlıña sat, bir şetine öziñ de oturasıñ.

Kilime değişilmeyecek alaca vardır, hana değişilmeyecek
halktan birisi vardır.
Kilemge bergisiz alaşa bar, hanga bergisiz qaraşa bar.

Kilimin süsü nakişir.
Kilem körki — naqış.

Kılıtlı sandığı dış açmazsa, dil açar.
İçindeki sırrını sonunda gerçek açar.
Quliptawlı sandıqtı tis aşpsa, til aşar.
Tüyin — tüyin sıriñdi, tübinde kelip şın aşar.

Kim çalırsa o tok olur.
Kim jumis istese, sol toq.

Kim ömrü dersini ezberlemezse, onu öğreteyim diyen hoca da aptaldır.
Kimde - kim ömir sabağın jattay almasa, onı üyretem degen ustazdiki dalbasa.

Kimin ak, kimin kara olduğunu suya girdiğinde görelim,
Kimin suçlu, kimin suçsuz olduğunu mahkemeye çıktıığında görelim.
Kimniñ aq, kimniñ qara ekenin suwğa tüskende köremiz. Kimniñ kinalı, kimin kinasız ekenin sinğa tüskende köremiz.

Kimin darısı olmuşsa onun tavuğu olur.
Kimniñ tarısı pissa, soniñ tawığı.

Kimin uzak ve yakın olduğunu başına iş düştüğünde bilirsın.
Kimniñ alis — jaqının is tüskende bilersiñ.

Kin kadına yaraşır.
Kek qatıñga jarasar.

Kindar it kerdini isırır, kendini isıramazsa izini isırır.
Öşesken iyt öziñdi qabar, öziñdi qaba almasa iziñdi qabar.

Kirpi yavrusuna yumuşacığım, karga yavrusuna beyazcığım der.
Kirpi balasın jumsağım, qarqa balasın äppağıım der.

Kişneyen aygırın sürüsünü gör, ben ben diyen yiğidin evini gör.
Azınağan ayğırdıñ üyirin kör, menmensigen jigittiñ üyin kör.

Kitabın kadrini okuyan bilir, dokuma makinasının kadrini dokuyan bilir.
Kitaptuñ qadırın oqıgan biler, adarginiñ qadırın toqıgan biler.

Kitap gözü yumuşa (cahile) kıymetsiz, gözü açığa (aydına) mercandır.
Kitap, közi jumiqqa arzan, közi aşıqqa marjan.

Kitap; kaymaktır, bilim; nakişir.
Kitap — qaymaq, bilim — oymaq.

Koç olacak kuzunun alnı çıkick olur.
Qoşqar bolar qozınıñ, mañday jağı döñ bolar.

Koçun durumunu mal sahibi bilir.
Qoşqardıñ jayin mal baqqan biler.

Koğa ile kamış denk mi, birlik ile namus aynı mı?
Qoğa men qamış teñ be, tatuwlıq pen namis teñ be?

Kokusu yayılan çiçekler, günü geldiğinde kurur,
Kanı kaynayan elma yüz, günü geldiğinde solar.
(lysı añqiğan bâyşehek, kûni jetse quwarar,
Qanı tamğan alma bet, kûni jetse suwalar.)

Kol kırılırsa yen içinde, baş yarılsa börk içinde.
Qol sînsa jeñ içinde, bas jarılsa börik içinde.

Kolanın açtığını sahibi bilmez, at bilir.
Ayıldınıñ batqanın iyesi bilmes, at biler.

Kolay iş iyi gitmez.
Oñay istiñ oñganı joq.

Kolbaşı; kola (orduya) dayanak, ilbaşı ile (halka) dayanaktır.
Qolbaşı — qolğa tiyanaq, elbaşı — elge tiyanaq.

Kolhoz malı kimindir, kim çalışırsa onundur.
Qolhoz malı kimdiki, kim jumis istese, soniki.

Kolhozun önünde, ağızin balda.
Qolhoziñ alda, awiziñ balda.

Kolu hareket edenin ağızı da hareket eder.
Qolı qıymıldağannıñ awzı qıymıldar.

Komşun zengin olursa, binip yetecek tayıñ olsun.
Körşiles bayıñ bolsa, minip jeter tayıñ bolsın.

Komşuya hayrını deve yapar, ya da değirmen yapar.
Körşi qayırın tüye qayıradı, ya tiyirmen qaytaradı.

Konuğa elinden geldiğince hürmet et.
Qonaqtı qolıñnan kelgençe qurmət et.

Konuğa verdiğin geri döner,
Han'a verdiğin geri dönmez.
Qonaqqı bergen qaytadı, hanǵa bergen qaytpaydı.

Konuğu çok olan evin çocuğu tok olur.
Qonaǵı köp üydiñ balası toq.

Konuğu çok olan evin kazamı boş durmaz.
Qonaǵı köp üydiñ qazamı qırı turmaydı.

Konuğu kovmak kurnazın işi, konuğu soymak merhametsizin işidir.
Qonaqtı quwalaw quwdıñ isi, qonaqtı tonaw sumnıñ isi.

Konuğu yerlestirdikten sonra döndurma.
Qonaqtı qondırğan soñ toñdırma.

Konuğun atı elde iyidir.
Qonaq atı qolda iygi.

Konuğuna boş sözü bırakıp aş getir,
İmkânın olursa koyun kesip baş getir.
Qonaǵıña kur sözdi qoyıp as tart,
Awqatiñ bolsa, qoy soyip bas tart.

Konuğunu sevmeyen çocuğunu döver ya da evini süpürür.
Qonaǵın süymegen balasın uradı, ya üyin sıpiradı.

Konuk babandan kıymetlidir.
Qonaq äkeñnen qadirli.

Konuk gelirse eşiğe, koşarak çıkış me,
Karşılamazsa konuğu, tesiri olur nasibe.
Qonaq kelse esikke jügirip şıq keşikpe,
Qarsı almasa qonaqtı, kesir bolar nesikpe.

Konuk gelirse eşikten, felaket çıkar delikten.
Qonaq kelse eşikten, pálezet şıgar tesikten.

Konuk konarsa ağırla, konak konması mutluluktur.
Qonaq qonsa küt, qonaq qonuw qut.

Konuk koyundan da saftır, yağ versen de yer.
Qonaq qoydan juwas, may berseñ de jey beredi.

Konuk seçerek konar.
Qonaq tañdap qonadı.

Konuk, verisen etini yer, vermezsen yüzünü yer.
Qonaq, berseň etiňdi jeydi, bermeseň, betiňdi jeydi.

Konuktan esirgediğin şeytana nasip olur.
Qonaqtan ayağanıň şaytanğa buyırar.

Konuşan kişi ahmak olursa, dinleyen kişi akılı olsun.
Söylegen kisi aqımaq bolsa, tiňdağan kisi aqıldı bolsın.
Konuşmaya alışan ağız kırıdamadan durmaz.
Söylep üyrengeñ awız jıbırlağanın qoymas.

Konuşmayı bilmeyen kötüler, sözü özüne getirir,
Konuşmayı bilen hatipler sözle düşmanı öldürür.
Söylep bilmes jamandar, sözdi özine keltirer,
Söley bilgen şeşender, sözben jawın öltirer.

Konuşulmayacak yerde ağını tut, kaçınmayacak yerde elini tut.

Aytapas jerde awzındı tiy, qasınbas jerde qoliňdi tiy.)

Korkaǵa yol kılavuzluğu yaptırma, şاشıya silah tutturma.
Qorqaqqa jol bastatpa, qılıyga miltiq ustatpa.

Korkaǵın gözü büyük, ahmaǵın sözü büyütür.
Qorqaqtıň közi ülken, aqımaqtıň sözü ülken.

Korkaǵın hanımı olacaǵına, baturun dulu ol.
Qorqaqtıň qatını bolganşa, batırdıň jesiri bol.

Korkaǵın sözüne inanma, şasının gözüne inanma.
Qorqaqtıň sözine senbe, qılıydıň közine senbe.)

Korkak adam çekingen, tembel adam erincek olur.
Jasqanşaq adam şeginsek, jalqaw adam erinsek.

Korkak ağabeyin olacaǵına, batur kardeşin olsun.
Qorqaq ağaň bolganşa, batır bawrıň bolsın.

Korkak delikanlı at binerse ökseği ile vurur,
Cesur delikanlı at binerse at ayağını morartır.)
Quntsız jigit at minse, kösewmenen sabalar,
Batır jigit at minse, at ayağın tağalar.

Korkak gölgesinden korkar.
Qorqaq köleňkesinen qorqadı.)

Korkak huzurlu yerden de korkar,
Batur düşmanı yenene kadar durmaz.)
Qorqaq qonar jerinen de qorqadı,
Batır jawın jeňgenše jortadı.

Korkak yiğit hergün örür, yoldaşları hergün gömer.
Qorqaq jigit künde öledi, joldastarı künde kömedi.

Korkak, orduya, kör, yola kılavuzluk yapamaz.
Qorqaq qol bastay almadı, soqır jol bastay almadı.

Korkakla korkak korkmadan görüşür.
Qorqaq pen qorqaq qoriqpay köriser.)

Korkakla yoldaş olursan, zorda kalırsın,
Yürekliyle yoldaş olursan elin ulaşmadığını alırsın.
Qorqaqpen joldas bolsaň, qorlıqta qalasıň,
Jürektimen joldas bolsaň, qol jetpesti alasıň.)

Korkan önce saldırır.
Qoriqqan burın judırıqtar.)

(Korkana çift görünür.
Qorıqqanğı qos köriner.)

Korkarsan değerin olmaz, düşmanı tüketmeden barış olmaz.
Qoriqsaň quniň bolmas, jawdı joymay tınım bolmas.

Korkmuyorum diyen gelin koyun başından korkar.
Qoriqpas kelin qoy basınanqorqadı.

Koşan ata da bir tümsek rastlar.
Jüyrikke de bir tomar.

(Koşan atı koşan at görürse, daha hızlı koşarlar.
Jüyrikki jüyrik körse, tört ayağı bawırında tipirleydi.)

(Koşan ilerler, yatan geriler.
Jortqan ozar, jatqan tozar.)

(Koşar geçer, yatan kahr.
Şapqan ozar, jatqan qalar.)

Kotur elden bulaşır, belâ dilden bulaşır.
Qotır qoldan juğadı, päle tilden juğadı.

Kotur elden bulaşır, kellik takkeden bulaşır.
Qotır qoldan juğadı, taz taqiyadan juğadı.

Kotur elden bulaşır.
Qotır qoldan juğar.

Kotur kaşınıp durur, suçlu tedirgin durur.
Qotır qışınıp jüredi, qılımstı qışılıp jüredi.

(Kotur teke, ağılı berbat eder.
Qotır teke qora bılğar.)

Koyun besleyen zorda değil, kuyruk yer.
Qoy baqqan qorlıq emes, quyriq jeydi.

Koyun düşündüğü selâmet,
Kurdun düşündüğü haramzadelik.
(Qoýdıň oylağanı amandıq,
Qasqırdaň oylağanı aramdıq.)

Koyun egiz doğurursa, odun başı çift çıkar.
Qoy egiz tapsa, şöptiň bası ayır şıgadı.

Koyun görmeyen koyun görürse, kovalayarak öldürür.
(Qoy körmegén qoy körse, quwalap jürip öltiredi.)

Koyun korkak, kurt yaltak olur.
(Qoy qorqaq, qasqır jaltaq.)

Koyun korktuğu tarafa yönelmez.
(Qoy ürikken jağına bettemes.)

Koyun kuzudan büyür.
(Qoy qozıda ösedи.)

Koyun sahibi bir sayarsa, koyuncu (çoban) başka sayar.
Qoy iyesi bir sanasa, qoysi basqa sanayı.

Koyun sahibi paralı zengin,
At sahibi parasız zengin.
Qoylı bay qorlı bay,
Jılqlı bay sıldırlı bay.

Koyuna zil yaraşmaz.
Qoyğa qoñıraw jaraspas.

Koyundan ayrılan kuzu kurda rastlar.
Qoydan qalğan qozi qasqırğa tap boladı.

Koyundan ot yiyen kuzu doğar, itten bok yiyen it doğar.
Qoydan qoy tuwadı şöp jeytuğın, iytten iyt tuwadı boq jeytuğın.

Koyunu ağldan sat, aşlığı ambardan sat.
Qoydı qoradan sat, astıqtı uradan sat.

Koyunu süren zayıflatır,
Buğdayı kavuran kurutur.
Qoydı şubirğan qurtadı,
Biydaydı quwrığan qurtadı.
Koyunun (çobanın) kızı koyun, geldiğinde yün diter..
Qoyşınıñ qızı qoy kelgende jün tütedi.

Koyunun semizliği çobandandır.
Qoy semizi qoysıdan.

Köle gibi çalışırsan, bey gibi yatıp yersin.
Qulday jumis isteseñ, bektey jatıp jeysiñ.

(Köleye yoksulluk kaygı, zengine tokluk kaygıdır.)
Qulğa joqşılıq qayğı, bayğa toqşılıq qayğı.

Köleyi görürsen, elini tut.
Quldı körseñ, qolin al.

Kör bey'in gözü altın görürse hemen parlar.
Soqr töreñiñközi altın körse jarqırap ketedi.

Kör bıçak el keser,
Kötü kadın bağırır.
Ötpes pişaq qol keser,
Jaman qatın şarq eter.

(Kör gördüğün vazgeçmez.)
Soqr körgeninen jazbas.

Kör gözden yaş çıkmaz.
(Soqr közden jas şıqpas.)

Kör gözüne inanmaz, eliyle görür.
(Soqr közine senbeydi, qolımen köredi.)

Kör tavuğa her şey buğdaydır.
Soqr tawıqqa bări biyday.

(Körbiçağı bilesende kesmez, kötü adam tanışa da acımez.)
(Jasiq pişaq ötpeydi jansa da, jaman obal demeydi tanisa da.)

Körün eline düşme, sağırın altında kalma.
(Soqirdiñ qolina tüspe, sañırawdiñ astına tüspe.)

Körün gözü gönlündedir.
(Soqirdiñ közi könilinde.)

Kösenin yaşılandığı bilinmez,
Ağıraksağın zayıfladığı bilinmez.
(Köseniñ qartayğanı bilinbeydi,)
Şabannıñ arığanı bilinbeydi.

Köşede oturan, kapının yanında oturana ikram et.
Törde otırğan esikte otırğanşa asatadi.

Kötü adam akrabasını yabanciya satar,
Fakir olacak yiğit kırşağıını ata satar.
Jaman adam tuwısin jatqa satadi,
Kedey bolatın jigit biyesin atqa satadi.

Kötü adam kendisi yapamaz, yapanları da çekemez.
Jaman adam özi bola almaydı, bolğandi köre almadı.

Kötü ağaçtan ev yapıldı,
Kötü insandan kadı seçildi.
Beldewiszden ay şıqtı,
Belgisizden biy şıqtı.

Kötü ağızdan doğru söz çkmaz, kötü elden helâl aş çıkmaz.
Aram awızdan adal söz şıqpas, aram qoldan alal as şıqpas.

Kötü akraban olursa çekemez, olmazsa veremez.
(Jaman ağayın - bar bolsa, köre almaydı, joq bolsa, bere almaydı.)
Kötü akrabandan iyi komşun daha iyidir.
(Jaman tuwisiñnan jaqsı körşin artıq.)

Kötü araba yol bozar, yarım molla din bozar.
(Jaman arba jal bozar, şala molla din bozar.)

Kötü arkadaştan iyi at daha iyidir.
Jaman joldastan jaqsı at artıq.

Kötü at yelelenirse üstüne torsuk bağlatmaz,
Kötü adam zenginlesirse yanına komşu kondurmaz.
(Jaman atqa jal bitse, janına torsıq baylatpas.
Jaman adamğa mal bitse, janına qoñsı qondırmış.)

Kötü atı yeleli diye satın alma,
Kötü insana zengin diye yakınlaşma.
(Jabını jaldı eken dep satıp alma,
Jamandı maldı eken dep jaqın qılma.)

Kötü aygırın yolu olmaz.
Jaman ayğırda jal bolmas.

Kötü başkandan iyinin yön göstermesi daha iyidir.
Jaman başından jaqsınıñ siltewi artıq.

Kötü buzar, iyi düzeltir.
(Jaman buzar, jaqsı tüzer.)

Kötü büyümüş kamişa su içinde yangın çıkar,
Hareketi kötü olan delikanlıyı at üstünden it ısırır.
(Şığısı jaman qamıştı suw işinen ört şalar,)
Jürisi jaman jigitti at üstinen iyt qabar.

Kötü çoban yaylanın otunu bir günde yer.
Jaman qoysı jaylawin bir kün jeydi.

Kötü deve otladığı yeri bir günde bitirir.
Jaman tüye örisin bir künde tawisar.

Kötü deve örtüsünü yer, kötü yiğit çevresini yer (bitirir).
Jaman tüye jabıwin jer, jaman jigit awilin jer.

Kötü dost üzüntü verir, iyi dost sevinç verir.
(Jaman dos aşındırıcı, jaqsı dos aşıldırıcı.)

Kötü düşüp yatarken, kayana gülmüş.
(Jaman jigılıp jatıp, qıysayğanğa küledi.)

Kötü eyere bindiğimden eyersiz daha iyi,
Kötü kadınlı evlendiğimden bekaram daha iyi.
(Jaman erge mingennen jaydağım tınış,
Jaman qatin algannan boydağım tınış.)

Kötü eyerin battığını sahibi bilmez, at bilir.
Akrabanın azlığındı kendileri bilmez yabancı bilir.
(Jaman erdiñ batqanın iyesi bilmes, at biler.
Ağayınnıñ azğanın özderi bilmes jat biler.)

Kötü gölün suyu, kötü adamin dili acidır.
Jaman köldiñ suwi aşşı, jaman adamnıñ tili aşşı.

Kötü hanım evine birisi geldiğinde ocakbaşında dırdır edip durur.

Jaman äyel üyne kisi kelse, ot basında barqıldıap jüredi.

(Kötü hırsız yanındakini çalar.
Jaman uri janındağısın qaraqtaydı.)

Kötü huylu yabanciya da yakına da sıgmaz,
İyi huylu yiğit yakınla da yabancıyla da geçinir.
Qulığı jaman jatqa da, jaqıńga da sıymas.
Qulqıti jigit, jaqıńmen de, jatpen de sıylas.

Kötü ırmak geçit vermez.
Jaman özen ötkel bermes.

Kötü inek harbte buzaǵılar.
Jaman sıyır jawda buzawlaydı.

Kötü inek tepici, kötü insan geveze olur.
Jaman sıyır soqpaqşıl, jaman kisi taqpaqşıl.

Kötü insan belgesi, yanındakine soyguncu der.
Qas jamannıň belgisi qasındağısın qaraqşı deydi.

Kötü insanın malı çoğalırsa, yanına komşu kondurmaz.
Jaman kisige mal bitse, janına qonis qondırmaz.

Kötü işe akl çok gerek, gence örnek çok gerek.
Jaman iske aql köp kerek, jas adamğa ülgı köp kerek.

Kötü itin adını “kurdu yakalar” koyarlar.
Jaman iyttiiň atın “böri-basar” qoyadı.

(Kötü kadın çabuk küser, gözünün yaşını çabuk döker.
Jaman qatın ökpeși, köziniiň jasın tökpeși.)

Kötü kadın döşeginden bellidir, kötü yiğit hesabından.
Jaman qatın töseginen belgili, jaman jigit esebinen belgili.

Kötü kadın oğlan doğurursa koyacak yer bulamaz.
Jaman qatın ul tapsa, qoyerǵa jer tappas.

Kötü kalpli (niyetli) olursa, dilinin tatlıhgından ne fayda.
Jürek qara bolsa, tilińniň altındıǵınan ne payda.

Kötü kızın saçına bak, kötü hanımın aşına bak.
Jaman qızdıń şاشına qara, jaman äyeldiń aşına qara.

Kötü koyun iki yaşında ihtiyarlar.
Jaman qoy iseginde qartayar.

Kötü köyden, bebek besikten çıkmaz.
Jaman awılda, jas besikte.

(Kötü marangoz kendinden bilmez, hazardan bilir,
Kötü tüccar kendinden bilmez, teraziden bilir.
Jaman ağaşsı özinen körmey, tezinen körer.
Jaman sawdaǵer özinen körmey, kezinen körer.)

(Kötü nişancı teke vurdugu yere üç kere varır.
Jaman mergen teke atqan jerine üş baradı.)

Kötü niyetli adam eğri söyler,
İyi niyetli adam doğu söyler.
Qara niyetli adam bura söyleydi.
Aq niyetli adam tuwra söyleydi.

Kötü olarak halka görüneceğine iyi olarak ölmek daha iyidir.
Jaman bolıp jurtqa köringense, jaqıı bolıp ölgen artıq.

Kötü olursa baban giymezsin bütün elbiseni,
İyi olursa baban bilinmez çektiği cefa.
Jaman bolsa ataň, kiymeysiň bütün şapan.
Jaqsı bolsa ataň, bilinbes tartqan japaň.

Kötü olursa oğlun, tutulur gökte güneşin,
İyi olursa oğlun, açılır bahtın gülün.
Jaman bolsa uliň, tutilar kökte kuniň.
Jaqsı bolsa uliň, aşilar baqtı guliň.

Kötü siğır yazın buzağılar,
Kötü kısrak kışın kunnar.
Jaman siyir jazda buzawlaydı,
Jaman biye qista qulındaydı.

Kötü sofu tövbeci, kötü adam hasetçidir.
Jaman sopı tawbaşıl, jaman adam tabaşıl.

Kötü söz cana giren dikendir.
Jaman söz janğı kirgen tiken.

Kötü şartlarda ayrılan yılında kavuşmaz.
Jilgada ayrılgan yılında qosılmış.

Kötü teke dögüşken, kötü yiğit vuruşkandır.
Jaman teke süziskek, jaman jigit urısqaq.

Kötü terbiyeli görünür, cahil bilgelik taslar.
Jaman tälimsiydi, nadan galimsiydi.

Kötü toplanıp baş olmaz.
Jaman jiynalıp bas bolmas.

Kötü yiğit arkadaşını düşmana düşürür, kendini zor duruma
düşürür.
Jaman jigit joldasın jawğa algızar, özin uyatqa qaldırır.

Kötü yiğit dilemeyi sever, cimri yiğit bakmayı sever.)
Jaman jigit surawıq, qaraw jigit qarawıq.

Kötü yiğit erincek, yavaş yıkları (at) çekingen.
Jaman jigit erinsek, şaban jılıqı şeginsek.

Kötü yiğit kendini düşünür, iyi yiğit dostunu düşünür.)
Jaman jigit basın araşalayıdı, jaqsı jigit dosın araşalayıdı.

Kötü yiğit kısrağını ata satar, ağabayını başkasına satar.
Jaman jigit biyesin atqa satar, ağasın jatqa balar.

Kötü, yemeğekendi payını kaybeder.
Jaman tamaqqqa ökpeleymin dep sibağasınan qur qalıptı.

Kötüden borç alırsan, dar yerde (zamanda) canını sıkar.)
Jamannan qarız alsaañ, tar jerde janıñdı qynar.

Kötülüğü çok yapan bir bella girer.
Jamandıq istegen kisiniň özi de jamandıqqqa tap bolar.

Kötülüğün öünü al, iyilik nereye varır.)
Jamandıqtıñ aldın al, jaqsılıq qayda baradı.

Kötülük etsen kendine, iyilik etsen de kendine,
Gökyüzüne doğru ok atsan, döner değer gözüne.
Jamandıq qilsaň öziňe, jaqsılıq qilsaň - öziňe.
Aspaňga qaray oq atsaň, qaytip tiyer köziňe.

Kötülük gördüğün yerden emekleyerek git,
İyilik gördüğün yere de emekleyerek git (ulaş).
Jamanşılıq körgen jeriňen eňbekte de ket,
Jaqsılıq körgen jeriňe eňbektede jet.

Kötülük isteyen kişinin kendisi de kötülige kavuşur.
Jamandıq istegen kisiniň özi de jamandıqqqa tap bolar.

Kötülük yakın, iyilik uzaktır.
Jamandıq jaqın, jaqsılıq alıs.

Kötülükten kaç, iyiliğin tohumunu saç.
Jamandawdan qaş, jaqsılıqtıñ urığın şas.

Kötülükten kıl kaybolur, sonunda bırgün yere düşer.
Jamandıqtan qıl azar, aqr bir kün jerje jiğär.

Kötülükten uzak ol, iyilikle arkadaş ol.
Jamandıqtan tura qaş, jaqsılıqpen bol joldas.

Kötünün attan düşüşü de kötüdür.
Jamannıñ attan qulağanı da jaman.

Kötünün başına yatacağına, iyinin ayağına yat.
Jamannıñ basına jatqanşa, jaqsınıñ ayağına jat.

Kötünün başköşesinde olacağına, iyinin yerinde ol.
Jamannıñ törinde bolğanşa, jaqsınıñ jerinde bol.

Kötünün bezini alacağına, iyinin sözünü al.
Jamannıñ bözin alğanşa, jaqsınıñ sözин al.

Kötünün eline vereceğine, iyinin yoluna ver.
Jamannıñ qolına bergençe, jaqsınıñ jolina ber.

Kötünün iyisi olacağına, iyinin kötüsü ol.
Karamağun tanesi olacağına, ak buğdayın samanı ol.
Jamannıñ jaqsısı bolğanşa, jaqsınıñ jamanı bol.
Qaramıqtıñ däni bolğanşa, aq biydaydıñ sabanı bol.

Kötünün odun alması kadın alması gibidir.
Tuza varışı kızı varışı gibidir.
Jamannıñ otın alğanı - qatın alğanday.
Tuzğa barganı - qızğa barganday.

Kötünün söylediği gelmez, tahmini raslar.
Jamannıñ aytqanı kelmeydi, sandıraqı keledi.

Kötünün sözü deveden düşen gibidir,
İyinin sözü değirmenden çıkar gibidir.
Jamannıñ sözi tüyeden tüskendey,
Jaqsınıñ sözi tiyirmennen şıqqanday.

Kötünün sözü gönül kırar gibidir,
İyinin sözi merhamet gösterir gibidir.
Jamannıñ sözi köñil qaldırganday,
Jaqsınıñ sözi meyir qandırğanday.

Kötünün üstü su olursa kurumaz sanır,
Kötü adamin malı çoğalırsa bitmez sanır.
Jamannıñ üsti suw bolsa, keppestey körer.
Jaman adamğa mal bitse, ketpestey körer.

Kötünün yaylasına çıkacağına, iyinin güzleğinde* kal.
Jamannıñ jaylawına şıqqanşa, jaqsınıñ küzewliginde qal.

Kötürüm diye deveden bezme, sultanatın değil mi?
Tepici diye kısraktan bezme, çift kanadın değil mi?
Köterem dep tüyeden bezbe, sultanatıñ emes pe?
Tebegen dep biyeden bezbe, qos qanatıñ emes pe?

Kötüye aşını versen, ite bırakır başını.
Jamança berseñ aسىndı, iytke tastar basındı.

Kötüye can hediyedir, halkı kalsa da düşmana.
Jamança jan sawğa, jurtı qalsa da jawda.

Kötüye her zaman kötü dersen, yıpranır gider.
Jamandi jaman dey berseñ, jasıp ketedi.

* güzlek: Sonbaharda büyüyen otlar.

Kötüye iyi dersen ögünür,
İyiye iyi dersen saklanır.

(Jamandı jaqsı deseñ maqtanadı,
Jaqsını jaqsı deseñ saqtanadı.)

Kötüye ot batar, iyiye söz batar.

(Jamanğa şöp batadı, jaqsığa söz batadı.)

Kötüye sırrını söyleme, sırrını söylesen de doğrusunu söyleme.

(Jamanğa sırındı aytpa, sırındı aytsaň da, şınındı aytpa.)

Kötüye sırrını söylersen, onurunu kırar.

(Jamanğa aytsaň sırındı, bir sindirar qırındı.)

Kötüye söylenen aklın dışarı atılan okla denktir,
İsteksiz genç oğlan ateşi olmayan kora benzer.

(Jamanğa aytqan aqlılıń dalaga atqan oqpen teň.
Talabı joq jas ulıň, jalını joq şoqpen teň.)

Kötüye sözün geçmez, tembele kamçın geçmez.

(Jamanğa söziň ötpes, şabanşa qamşıň ötpes.)

Kötüye yaklaşma kusuru dokunur,

Kazana yaklaşma karası ahr.

(Jamanğa jolama, kesiri juğadi,

(Qazanşa jolama, küyesi juğadi.)

Kötüye yardım edersen, ağızından sözü, koynundan bezi düşer.

(Jamanşa des berseň, awzınan sözi, qoynınan bözi tüsér.)

Kötüyle cennetteolacağına iyile cehennemde ol.

(Jamanmen jannatta bolğanşa, jaqsımen jaqannamda bol.)

Kötüyle dost olma, iyile düşman olma.

(Jamanmen dos bolma, jaqsımen qas bolma.)

Kötüyle dost olursan, arkandan dedikodu yapar,

(Jamanmen dos bolsaň, sırtıñnan jürer ösektep.)

Kötüyle yoldaş olsan da, koldaş olma.

(Jamanmen joldas bolsaň da, qoldas bolma.)

Kötüyle yoldaş olursan kusuru dokunur,

İyile yoldaş olursan nasibi dokunur.

(Jamanmen joldas bolsaň, kesiri juğar,

Jaqsımen joldas bolsaň, nesibi juğar.)

Kötüyü aşa davet etsen de işe davet etme.

(Jamandı asqa tartsaň da, iske tartpa.)

Köy dolusu eşekten, zayıf da olsa at iyidir.

(Awıl tolı eşekten, ariq ta bolsa at jaqsı.)

Köy malı karışırsa, köyüne sür.

Sürmeye elin değmezse, köyüne bağla.

(Awıl malı awissa, awilina aydap qoy,

Aydawğa qolıň tiymese, awiliňa baylap qoy.)

Köye söylersen aşar, komşuya söylersen katar.

(Awılga aytsaň aşar, körşige aytsaň qosar.)

Köyü bir olan aş yer, otlağı bir olan ot otlar.

(Awılı birge as işer, örisi birge ot ottar.)

Köyü yakın olan it, kurttan korkmaz.

(Awılı jaqın iyt, qasqırdan qoriqpas.)

Köyü yakın olan kız alışır, kız alışmazsa da tuz alışır.

(Awılı jaqın qız alışar, qız alıspasa da tuz alışar.)

Köyün iyiliği yolundan bilinir.

(Awıldıň jaqsılığı jolunan biliner.)

Köyün yakışığı maldır, ırmağın yakışığı daldır.
(Awıldıñ körki mal bolar, özenniñ körki tal bolar.)

Köyünde birlük olursa, su gitmeyen göl gibisin,
Köyünde birlük olmazsa, su gitmez çöl gibisin.
Awılıññ intımaq bolsa, suwalmas köldeysiñ,
Awılıññ intımaqsız bolsa, suw barmas şöldeysiñ.

Köyünde ihtiyarın olursa, yazılmış kitap ile denktir.
Kapının önünde tepe olursa, eyerlenmiş at ile denktir.
Awılıñda qariyañ bolsa, jazıp qoýgan hatpen teñ,
Esigىñniñ alındına töbe bolsa, ertep qoýgan atpen teñ.

Köyünden akılı çıkışsa adın duyulur, köyünden kötü çıkışsa halkın kötülenir.
(Awılıñnan algışıqsa, atıñ ozadı, awılıñnan jaman sıqsa, eliñ tozadı.)

Kulaç kadar kötüluğu, karış kadar iyilik yıkar.
(Qulaşta jamandıqtı, qarışta jaqsılıq juwadı.)

Kulağa inanma, gözüne inan, kulak işittiğini söyler, göz gördüğünü söyler.
(Qulaqqa senbe, köziñe sen, qulaq estigenin aytadı, köz körgenin aytadı.)

Kulağın uzunu, dilin kısası iyidir.
(Qulaqtıñ uzunu, tildiñ qısqası jaqsı.)

Kulak asmazsan sakındır kulağın.
(Aş qulaqtan tınış qulaq.)

Kulak işitirse dikkate alır, göz görürse kendisi gelir.
(Qulaq estise köñil böler, köz körse özi keler.)

Kulan kırdı, kunduz suda.
(Qulan qırdı, qundız suwda.)

Kulan kuyuya düşerse, kulağında kurbağa oynar.

Qulan qudiqqa qulasa, qulağına qurbaqa oynaydı.

Kulan nerede semirirse, pisliğini orada döker.

Qulan qayda semirse, jinin sonda tögedi.)

Kulan semirdiği yerde bokunu döker.

Qulan semirgen jerine jinin tögedi.

Kulanın yayılmış bir olsa bile dinlenecek yeri başkadır.

Qulannıñ jayılmış bir bolğanmen, juwsawı basqa.

Kulun* kırdı olur, kunduz suda olur.

Qulin qırdı boladı, qundız sunda boladı.

Kulunlu kısraktan kuyudaki su da artmaz.

Qulundi biyeden quduqtağı suw da artımas.

Kuma hergün kıskançtır.)

Kündes künde öş.

Kuma kadın hergün hastadır, ya da gece hastadır.

Kündes qatın künde awriw, qala berse tünde awriw.

Kumalı olacağına günün başka olsun.

Kündesti bolğanşa, kuniñ basqa bolsın.

Kumalı olursan ol, oynaşlı olma.

Kündesti bolsañ bol, oynastı bolma.

Kumanın gördüğü gün gelmesin.

Kündestiñ körgen kuni qurısın.

Kumanın günü de, gülü de kıskançtır.)

Kündestiñ kuni de kündes, küli de kündes.

* **kulun:** Bir yaşıdan küçük at yavrusu.

Kumarcıya yakın olursan, kulağın kesik olur.

Qumarşığa erseň, qulağıň şunaq boladı.

Kuralsız oyun, kirar boyun.

Ospadarſız oyin sindirar moyin.

Kuralsız oyun, kirdirir boyun.

Jüyesiz oyin, sindirar boyin.

Kurbağa gülme başına gelir.

Baqaga külme, basına keledi.

Kurbağa sidiklese göle faydası olur.

Baqa siyse kölge sep.

Kurbagánın talihlisinden sahinin talihsizi daha iyidir.

Baqaniň bağınan suñqardıň sörärtiq.

Kurda kan baldan tatlıdır, zengine mal ardan daha tatlıdır.

Qasqırğa qan baldan tätti, bayğa mal ardan tätti.

Kurdú bozluğu için vurmazlar, hırsızlığı için sururlar.

Qasqırda surılığı üçin soqpaydı, urılığı üçin soğadı.

Kurdun ağızı yese de kan, yemese de.

Böri awzi jese de qan, jemesse de qan.

Kurdun düşüne girse de dişine girmez.

Qasqırda tüsine kirse de, tisine kirmes.

Kurdun gezdiği yer kuzgunsuz olmaz.

Qasqırda jürgen jeri quzğınsız bolmas.

Kurdun gücü giderse keçiye ana der.

Qasqırda qayrat ketse, eşkinı apa der.

Kurdun izini bulmadan kendini bulamazsin.

Qasqırdaň izin tappay, özin tappaysıň.

Kurdun olduğu yerde malının huzuru olmaz,

Düşmanın olduğu yerde canının huzuru olmaz.

Qasqır bar jerde malıňa tınıştıq joq,

Qasiň bar jerde, janıňa tınıştıq joq.

Kurdun özlemi kan, karnı acıñ özlemi ekmektir.

Qasqırdaň añaşaganı qan, qarnı aştuň añaşaganı nan.

Kurdun yavrusunu beslersen göge bakıp ulur.

Qasqırdaň balasın asırasaň kökke qarap ulyidi.

Kurdun yavrusunu ne kadar beslesen de, ormana bakarak

ulumadan durmaz.

Qasqırdaň küşigini qanşa asırasaň da, toğayga qarap ulığanın

qoymayıdı.

Kurdun zalimliğini bilirsen malını koru,

Düşmanın zalimliğini bilirsen halkını koru.

Qasqırdaň zalımdığı bilseň, malındı qorǵa,

Jawiňniň zalımdığı bilseň, eliňdi qorǵa.

Kurnaz olursa er onmaz, dona yatarsa mal onmaz.

Timirsıq bolsa, er oňbas, toňga jatsa, mal oňbas.

Kurnaz tilki, dağın eteğinde kuşlar.

Tülkiniň quwu bökterdi qıstayıdı.

Kurnazlar bir araya gelip baş olmaz, kum yiylip taş olmaz.

Quw yiylip bas bolmas, qum yiylip tas bolmas.

**Kurnazlıkla itibar kazanacağına, dürüst çalışmakla hayat
geçir.**

Aram quwlıqpen abiroy tapqanşa, adal eñbekpen jan baq.

Kurt ağıla girerse karga sevinir.
Qasqır qorağa şapsa, qarğā quwanadı.

Kurt birlik olursa insana saldırır,
Hırsız birlik olursa, köye saldırır.
Qasqır toptalsa adamğa şabar,
Uri toptalsa awılışa şabar.

Kurt da yoldaşına kastetmez.
Qasqır da joldasına qas qılmas.

Kurt dağ eteğinde kişiler, hırsız geçitte kişiler.
Böri bökterdi qıstayıdı, uri ötkeldi qıstayıdı.

Kurt doyduğuna değil kırdığına (yediğine) sevinir.
Qasqır toyğanına emes, qırğanına mätz.

Kurt gömer, tilki açar.
Böri kömedi, tülki aşadı.

Kurt kemik kemirmezse dişi kaşınır.
Qasqırkıñ süyek kemirmese tisi qışyıldı.

Kurt kürkü olan kişi, yoldaşının donduğunu bilmez.
Qasqırlığı bar kisi, joldasınıñ toñğanın bilmes.

Kurt mal olan yerde, hırsız halk olan yerededir.
Böri mal bar jerde, uri el bar jerde.

Kurt saf dili önemsemez, veya tembeli önemsemez.
Böri añqawdı basınar, ya jalqawdı basınar.

Kurt söyleyip gelmez, fırtına söyleyip esmez.
Böri aytıp kelmes, boran aytıp soqpas.)

Kurt yaşılanırsa, ite alay olur.
Böri qartaysa, iytke külki bolar.

Kurt yavrusunu beslemekle it olmaz,
Karga yavrusunu beslemekle kartal olmaz.
Böri balasın asırağanmen iyt bolmas,
Qarğā balasın asırağanmen bürkit bolmas.

Kurt yediğini geri vermez, vurup almazsan,
Hırsız çaldığını geri vermez, yakalayıp almazsan.
Böri jegenin qaytarmas, soğıp almasañ,
Uri alğanın qaytarmas, ustap almasañ.

Kurt zayıflığını ite bildirmez.
Böri arığın iytke bildirmes.

Kurtlanmış koyun kuzguna yem olur.
Qurittağan qoy quzğınınñ jemi.

Kurttan bey yaparsan, ağılda koyun sağ kalmaz.
Qasqırdan biy qoysañ, qoraña qoy qoymas.

Kurttan korkan ormana gitmez.
Böriden qorıqqan ormanğa barmaydı.

Kuru kemikten yağ çıkmaz, gün batısından ay çıkmaz.
(Quw süyekten may sıqpas, kün batıstan ay sıqpas.)

Kuru sıkıyla kuş ölmez, boş lafla iş onmaz.
Qur därimen quis ölməs, qur ayqaymen is önbəs.

Kuruk değmez kulun olmaz, kırklik degmeyen kuzu olmaz.
Quriq tiymes qulın joq, qırıqlıq tiymes qozı joq.

Kuruk boyu kar yağısa, kölenin malı Ölmez.
Quriq boyı qar jawsa, quldıñ malı jutamas.

(Kurumuş ağaç eğilmez, çürümüş deri giyilmez.
Quwarğan ağaç iyilmes, şirigen teri kiyilmes.)

(Kuruüzüm sevmez hastayı, acı ilaç düzeltir.
Meyiz jaqpas awriwdi, aşı däri tüzeter.)

(Kusursuz nişancının oku da ters gider.
Minsiz mergenin oğı da mült ketedi.)

(Kuş kanadıyla uçar, kuyruğuyla konar.
Qus qanatımen uşadı, quyrığımın qonadı.)

(Kuş kanadıyla, er atıyla.
Qus qanatımen, er atımen.)

(Kuş yavrusu kura gider, it yavrusu çöplüğe gider.
Qus balası qırımgā tartadı, iyt balası jırımgā tartadı.)

(Kuş yerine konar, ok ulaştığı yere düşer.
Qus jerine qonadı, oq jetken jerine tüsedı.)

(Kuş yuvada neyi görürse, uçtuğunda onu alır.
Qus uyada neni körse, uşqanda sonı aladı.)

(Kuşbeyinli aklı öğretir.
Qıljaqbás aql üreter.)

(Kuşcu göge bakar, malci ota bakar.
Qusbegi kökke qaraydı, malşı şöpke qaraydı.)

(Kuşu olmayana torumtay şahin ile birdir,
Atı olmayana kotur tay safkanla birdir.
Qusı joqqa turımtay suñqarmen teñ,
Atı joqqa qotır tay tulparmen teñ.)

Kuşun kurnazı saksagan.
Qustuñ quwi sawisqan.

Kuyudan su içen kaziyana teşekkür eder,
Ağaçta gölgelenen dikene teşekkür eder.
(Qudıqtan suw işken, qazğanga rahmet aytadı,
Ağasta köleñkelegen, ekkenge rahmet aytadı.)

Kuyumcunun işini usta kolay görür.
Zerger jumısın misker oñay köredi.

Küçüge büyük dersen, büyük olur.
Kişini ülken deseñ, ülkenge jeter.

Küçüğü aldatmaya alışanın büyulkere de diş batır.
Kişini aldap üyrengenniñ ülkenge de tisi batadı.

Küçük çocuk kuşun gölgesinde de donar.
Jas bala qustuñ köleñkesine de toñadı.

Küçük kuzu sütle büyür.
Kenje qozi sütpen jetiledi.

Küçükmüş diye istediğini vermeden gitme,
Evi küçükmüş diye yerinde görevden gitme.
Kişkene eken boyı dep, surağanın bermey ketpe.
Kişkene eken üyi dep, retinde kirmey ketpe.

(Külseli çocuk sevimli olur.
Külseli bala süykimdi.)

Kürek nerede olsa bokluk da orada (Çalışanın yanında iş olur).
Kürek qayda bolsa, baqtıq sonda.

(Kürkün değerini seksenindeki yaşı bilir.
Señseñ işiktiñ qadırın seksendegi şal biledi.)

L

(Laf söyleme kötüünün işi, kamçılatma tembel atın işidir.)
Aytqızğan jamannıñ işi, qamşilağan şabannıñ işi.

(Lideri iyi olursa, on kişi yüzü yener.
Başısı bastay bilse, on kişi jüzdi jeñedi.)

M

(Maksadı büyük olan için çekilen məşakkat tez unutulur.
Maqsati biyik usin sekben məşahat tez umitiladı.)

(Mal (hayvan) toplarsan yerini, aş toplarsan kabını bul.
Mal jiysaň qonısın, as jiysaň idisin tap.)

(Mal bakanın malı çoğalır, odun kesenin odunu çoğalır, ekin ekenin ekini çoğalır, toprağı sürüp ekenin ekini çoğalır.
Mal baqqanşa bitedi otin şapqanşa bitedi, egin ekkenge bitedi, jerin tawip sepkenge bitedi.)

(Mal bakanındır, av avlayanındır.
Mal baqqandiki, aň atqandiki.)

(Mal bir tipilik, batur bir okluktur.
Mal bir juttıq, batur bir oqtıq.)

(Mal da sahibine benzer.
Mal da iyesine tartadı.)

(Mal fakırlığı; fakırıktır, akıl fakırlığı; zavallılıktır.
Malğa jarlılıq — jarlılıq, aqlığa jarlılıq — sorlılıq.)

(Mal güdersen otlağını bul, aş pişirisen kabkaçağını bul.
Mal jaysaň, qonısın tap, as jiysaň, idisin tap.)

(Mal ile zenginlik de olur, Çalışan muradına erer.
Mal menen däwlet te bitedi, eñbek etken muratqa jetedi.)

(Mal insanla çoğalır, kına taşta çoğahr.)
Mal başka bitedi, qına tasqa bitedi.

Mal karındaş değil, can karındaştir.
Mal qarın das emes, jan qarın das.

(Mal kazanamayan yiğit erincek, çocuk doğurmayan kadın
gelincik olur.
Mal tappaytin jigit — erinsek, bala tappaytin qatın — kelinsek.

(Mal kazanamayan yiğit olmaz, biriktirmesini bilirse.
Mal tappaytin jigit joq, qurawi biledi.

Mal kazanmadan gönül rahat etmez, mal bakmadan ağız
yağlanmaz.
Mal tappay könil jaylanbas, mal baqpay awız maylanbas.

(Mal otlığını arar, er akrabasını arar.
Mal qonısın izdeydi, er tuwısin izdeydi.

Mal semirirse yağ olur, toprak verimli olursa mekân olur.
Mal semirse, may bolar, jer semirse, meken - jay bolar.

Mal tekbaşına gider, adam toplum içine gider.
Mal dara tartadı, adam qara tartadı.

Mal yetiştirirsen koyun yetiştir, kazancın çok olur.
Mal ösirseñ qoy ösir, tabis ulan - asır.

(Mal yokluğundan akıl yokluğu daha kötüdür.
Mal jarlığının aqıl jarlığı jaman.

Mal yokluğundan akıl yokluğu daha kötüdür.
Mal kedeyliginen aqıl kedeyligi jaman.

Mal zenginliği tükenir, bilim zenginliği tükenmez.
Mal baylığı jutaydı, bilim baylığı jutamaydı.

Mal biriktireceğine, ot biriktir.
Mal jiynağanşa, şöp jiyna.

Mal abakamayan faydasını da bulamaz.
Malı bağa bilmegen, paydanı taba bilmeydi.

Mal abakarsan koyuna bak, yağ eksilmez külektен,
İt beslersen çoban köpeğinden, koyunu vermez ağıldan.
Malı baqsañ, qoydı baq, may ketpeyi şaradan,
İyt asırasañ sırttannan, qoy bermeydi qoradan.

Mal düşkün dünyanın kulu, herkes sevdığının kulu.
Dünye qor - dünyeniñ quli, ärkim süygenniñ quli.

Mal a iyi bakanın kendisine itibar etmesidir,
Mal a kötü bakanın gelen bahti tepmesidir.
Malı jaqsi baqqanıñ — özine abiroy tapqanıñ,
Malı jaman baqqanıñ — kelgen baqtı qaqqanıñ.

Mal a yazın güderek bak, kişiñ bağlayarak bak.
Malı jazda aydap baq, qısta baylap baq.

Malci (çoban) olursan, kişiñ elinde semiz at besle,
Semiz at beslemezsen bir at besle.
Malşı bolsañ, qıslarında qur at usta,
Qur at ustamasañ da bir at usta.

Malı bakana baktır, odunu kesene yaktır.
Malı baqqanğa baqtır, otındı alğanğa jaqtır.

Malı varım nazi var.
Malı bardıñ nazi bar.

Malı yok diye erden ümidini kesme,
Otu yok diye topraktan ümidini kesme.
Malı joq dep erden tüñilme,
Şobi joq dep jerden tüñilme.

Malın halini bakan bilir, odunun halini yakan bilir.
Malıñ jayın baqqan biler, otınnıñ jayın jaqqan biler.

Malın kötü olursa satıp kurtulursun,
Hanımın kötü olursa nasıl kurtulursun?
Malıñ jaman bolsa, satıp qutılasıñ,
Qatınıñ jaman bolsa, qayıtip qutılasıñ.

Malın semizliği malçıdanır.
Mal semizi malçıdan.

Malına iyi bakarsan para et, tahlıına iyi bakarsan un et.
Malıñ tigilseñ, pul et, däniñe tigilseñ, un et.

Malını istemiyorum dersen, para yap,
Azık istemiyorum dersen, un yap.
Malıñdı tawisayın deseñ, pul qıl.
Aziñdı tawisayın deseñ, un qıl.

Malını koruyan attan olur, kuzusunu koruyan süttén yoğurttan olur.
(Mal ayağan attan qur, töl ayağan aqtan qur.)

((Mantıklı söz yerini bulur, mantıksız söz sahibini bulur.))
Jüyeli söz jüyesin tabar, jüyesiz söz iyesin tabar.

Mantıksız söz gülmek için iyidir,
Yalnız at binmek için iyidir.
Buralğı söz külüwge jaqsı,
Buralğı at miniwge jaqsı.

Maral dağın eteğinde kışladığı yılda karakış olur,
Dağda kışladığı yılda bereket olur.
Buğı bökterdi qıstağan jılı jut boladı,
Tawdi qıstağan jılı qut boladı.

Maskara olup kaçandan, gayret göstererek ölen daha iyidir.
Qara bet bolıp qaşqannan, qayrat körsetip ölgen artıq.

((Maymunun bayşı (aklı) oynamaya yeter, düşünmeye yetmez.)
Maymıldıñ bası oynawğa jetedi, oylawğa jetpeydi.

Me.. me.. eden tekeyi kar yağdığını görürüz,
Batır olduğunu zanneden yiğidi düşman geldiğinde görürüz.
(Baq - baq etken tekeni, qar jawğanda körermiz,
Batırsınğan jigitti, jaw kelgende körermiz.)

Meclise göre kavgamız, kuyuya göre kovamız.
Majiliske qaray gawğamız, qudiqqa qaray qawğamız.

Mektep (okul) bilim bahçesidir.
Mektep — şılım baqçası.

Meleyenin hepsi gürbüz kuzu değildir.
Mañıraqannıñ bari marqa emes.

((Mermili silah biri korkutur, mermisiz silah ikiyi korkutur.)
Oqtı miltiq birdi qorqtadı, oqsız miltiq ekini qorqtadı.

Mert meydanda sunanır.
Märt maydanda sinalar.

Merteben büyük olursa halk uzaktan görür,
Akraban da yabancı da eğlip selam verir.
Märtebeñ biyik bolsa, jurt alıstan köredi,
Jaqınıñ da jatıñ da iyilip sälem beredi.

Mescidin uzak olsa da mezarın yakın olsun.
Meşitiň alis bolsa da, mazariň jaqın bolsın.

Mesleğin ne olursa nasibin ondandır.
Käsibiň neden bolsa, nesibiň sodan.

Meslek; mesleğin temeli nasiptir.
Käsip, käsip—tübi näsip.

Meşenin eğilmesi; kirildiğidir, erin eğilmesi; öldüğüdür.
Emenniň mayısqanı - sinqanı, erdin mayısqanı - Ölgeni.

Meydana çıkışmanın ne faydası var, düşmana ok atmadıktań sonra,
Kolhoza (çiftlige) girmenin ne faydası var, emeğinin karşılığını bulmadıktań sonra.
Maydanğa kirgeniňnen ne payda, jawğa oq atpağan soñ, Qolqozğa kirgeniňnen ne payda, eñbekkün tappağan soñ.

Meydanda sinanan, halk arasında aziddır.
Maydanda sinalğan elde áziz.

Meyvalı ağaçca herkes bakar.
Miyvalı ağaşqa barlıǵı da qaraydı.

Meyvasız ağaçım budaǵı diktir.
Miywasız ağaştıň butaǵı tik.

Meye zenginliği bir aylıktır.
Jemiş baylıǵı bir aylıq.

Meyveli ağaçım başı eğilir.
Jemisti ağaştıň başı iyilip turadı.

Meyveli ağaç eğik olur.
Mäweli ağaş mayısqaq.

Meyvesini ye, bahçesini sorma.
Miywasın jep, bawın süristirme.

Mezar telkininden halk telkini daha zordur.
Kör talqısınan köp talqısı qıym.

Mezarın yakın olsa da, pazarın yakın olmasın.
Mazariň jaqın bolsa da, bazarıň jaqın bolmasın.

(Gevezenin düşmanı dilinden.)
Miljiňniň jawı—tili.

Mideyi, fazla yenen aş bozar, çalışmayı, uykı alışkanlığı bozar.
Asqazandi artıq işken as buzadı, eñbekti uyqı degen nas buzadı.

Mihnet olmadan rahatlık olmaz.
Miyqınat bolmay raqat bolmas.

Mihnetin çok olursa, tattığın tatlı olur.
Beynetiň qattı bolsa, tatqanıň tätti bolar.

Mihnetsiz kazancın “mutluluğu” olsa da, bereketi olmaz.
Beynetsiz tabıstiň “merekesi” bolsa da, berekesi joq.

Mihnetsiz rahat yok.
Beynetsiz raqat joq.

Mihribanın dostu çoktur.
Meyirbanda dos köp.

Mihribanlığı olmayanın yardımı olmaz.
Meyirimi joqtıň qayrimı joq.

(Mirastan kalan mülk eskir, mirastan kalan hüner gelişir.)
Muradan qalghan mülük tozadı, muradan qalghan öner ozadı.

Misafir ahmak olursa ev sahibini ye diye zorlar.
Aqımaq bolsa qonağı iyesin je dep zorlaydı.

Misafirin yanında kedine “pist” deme.
Meyman alanında misığındı “piş” deme.

Misafirliğe gidersen nefsine hakim ol.
Qonaqqa barsaň näpsiňdi tiy.

Misafirliğe gitmezsen konuğu ağrlayamazsun.
Qonaqqa barmasaň, qonaq küté almaysın.

(Molla açıkırsa, pazarı gezer, sofı zayıflarsa mezarı gezer.)
Molda aşıqsı, bazar kezdi sopısı jutasa, mazar kezdi.

Molla bildiğini okur, saksagan bulduğunu gagalar.
Molda bilgenin oqıydı, sawısqan tapqanın şoqıydı.

Molla yaptığı hatasını söylemez, veren duasını söyle.
Molda qılğan qatasın aytpaydı, bergen batasın aytadı.

Molla; molladan ilim alır, komşu komşudan talim alır.
Molda, moldadan ilim alındı, qoñsı, qoñsından tälîm alındı.

Mollanın safdillere sözü geçer, hanın sivil halka sözü geçer.
Molda momingo mıqtı, han qaraşağa mıqtı.

(Mollanın yaptığı yapma, söylediğini yap.)
Moldaniň istegenin isteme, aytqanın iste.

(Mollayı mezarda gör, tellalı pazarda gör.)
Moldanı mazarda kör, deldaldı bazarda kör.

Mutluluğu dışarıdan arama,
Kendi dünyandan ara.
Baqtı sırttan izdeme, özişki dünyeyeňinen izde.

Mütevazi adam utangaç olur, utanmaz adam herseyi ister.
Uyaň adam uyalşaq keledi, uyatsız adam suranşaq keledi.

Mütevazilik eksiklik değildir.
Kışpeyildilik — kemdik emes.

Mütevaziyle küçülmezsin,
Kibirlilikle büyümeszsin
Kişpeyildikpen kişireymeyسىň.
Örkewdelikpen ülkeymeyسىň.

Müzmin hastalık sonunda öldürür,
Bulutlu gün sonunda yağar.
Aynalırğan awruw almay qoymas,
Bulttanğan kün javmay qoymas.

N

Nakil akıldı.
Naqıl — aql.

Namerde yalvaracağına cömerde yalvar.
Nämartqa jalınganşa, jomartqa jalın.

Namuslu kul taş kaldırır.
Betti qul tas arqalar.

Ekmek olursa çığnemeye dış bulunur.
Nan bolsa, şaynawğa tis tabilar.

Ekmek yemek isterse,
Nan jemekşi bolsaň, otin tasuwdan erinbe.

Nar yolunda yük yatıp kalmaz.
Nar* jolında jük qalmas.

Nasip ederse gelir Şam ile Irak'tan,
Nasip giderse, gider kaş göz kapağından.
Nesip etse, keler şam men iyratqan,
Nesip ketse, keter qası qabaqtan.

Nasipli ağız saklanılanı yer.
Salımdı awız saqtağanıñdı jeydi.

* nar: Tek hörgüçlü erkek deve.

(Nazlı çocuk gözü yaşlı, nazlı kadın meraklıdır.)
Erke bala jılawıq, erke qatın surawıq.

Nazlinin gözyaşı dinmez, yorganın teri gitmez.
Erkeniň közi keppes, jorğanıň teri keppes.

Ne ekersen onu biçersin.
Ne ekseň sonı orasıň.

Ne eksik olursa o derttir.
Ne joq bolsa, sol muň.

Ne kadar asıl dese de binilmez zayıfı,
Ne kadar bilgin dese de, halk sevmez arsızı.
Qanşa tulpar dese de, minip bolmas jalsızdı,
Qanşa bilgiş dese de, haliq süýmes arsızdı.

Ne kadar çok bilsen de halktan çok bilmezsın.
Qanşa köp bilseň de köpten köp bilmeysiň.

Ne kadar kalın olsa da yalnız ağaç ev olmaz,
Ne kadar iyi olsa da yalnız yiğit bey olmaz.
Qanşa juwan bolsa da, jalğız ağaç üy bolmas.
Qanşa jaqsı bolsa da, jalğız jigit biy bolmas.

Ne kadar uzak olsa da yürürsen varırsın,
Ne kadar gizli olsa da düşünürsen bulursun.
Qanşa uzaq bolsa da, jüre berseň barasıň.
Qanşa jumbaq bolsa da, oylay berseň tabasıň.

Ne kadar yaramaz olsa da mantıklı iyi halkı dinler,
Adalete baş ekip namusunu kurtarır.
Qanşa tentek bolsa da, sarapqa, köpke toqtaydı,
dildikke bas iyip, namısın joqtaydı.

Ne tathdır? Ömür tathdır, neacidir? Ömür acidir.
Ne tätti - ömir tätti, ne aşı - ömir aşı?

Nefis dediğin belâdir, yanın ateşe düşürür.
Näpsi degen baledür, janğan otqa saladur.

Nefsine hakim olmasını bilen adam sultan olur.
Näpsisin tyia bilgen adam sultan bolar.

Neren ağrısra canın oradadir.)
Qay jeriñ awırsa, janıñ sol jeriñde.)

Nereye gitseñ de kazanın kulağı (sapı) dörtür.
Qayda barsaň da, qazannıñ qulağı törtew.

Nesli bozuk inekten ölü buzağı doğar.
Näsili jaman siyırдан öli buzaw tuwadi.

Nevruz yılbaşıdır, ayın adıdır.
Nawriz — jıl bası, aydiñ atı.

Nevruzdan sonra kış olursa, güzden sonra da yaz olmaz.
Nawrizdan soñ qıs bolsa, miyzamnan soñ jaz bolmas.

Nisan gelince gök gürlemeğe başlar.
Säwir bolsa, kün kürkirer.

Nisandaki yağmur, sağdımım sağım gibidir.
Säwirdegi jawın — sawıp turğan sawın.

Nışancı avda bilinir, baturluk savaşta.
Mergen awda biliner, batırlıq — jawda.

Nışancı gözüyle kadirli, hatip sözüyle kadırlıdır.
Mergen közimən qadırlı, şeşen sözimən qadırlı.

Nışancıdan yay kalır, demirciden pas kalır.
Mergenderden jaq qalar, temirşiden tat qalar.

Nışancının gözü de, eli de nişancıdır.
Mergenniñ közi ğana emes, qoli da mergen.

Nışancının savaşa faydası olmaz, türkçünün davaya faydası olmaz.
Mergenniñ javğa septigi joq, ölenşiniñ dawğa septigi joq.

Niyet edersen ottan da iyilik görürsün.
Niyet etseñ şöpten de jaqsılıq tabasını.

Niyetin iyi olursa bereketin çok olur,
Kazanan çok olursa ihtiyacın yok olur.
Peyiliñ keñ bolsa, berekeñ köp boladı,
Tabısıñ köp bolsa, muqtajıñ joq boladı.

Nur; ay güzelliği, su; dere güzelliğidir.
Nur — ay suluwlığı, suw — say suluwlığı.

O

Obur deve örtüsünü yer.
Jemir tüye jabıwin jer.

Obur iştahıyla hata eder, gezgin ayağıyla hata eder.
Qomağay qulqıninan jazadı, qıdırma ayağınan tozadı.

Obur kazanın altıną bakmaz, durmadan üstüne bakar.
Meşkey qazannıñ astına qaramay, jaltaqtap üstine qaraydı.

Obur yemekten ölüür, şortan şabaktan ölüür.
Qomağay tamaqtan öledi, şortan şabaqtan öledi.

Oburun eceli aşstandır.
Meşkeydiñ ajalı astan.

Oburun evinde aş durmaz, huysuzun evinde dost durmaz.
Meşkeydiñ üyinde as turmas, şaypawdiñ üyinde dos turmas.

Oburun kendisi doysa da gözü doymaz.
Meşkeydiñ özi toysada, közi toymayıdı.

**Öcak ayına aldanın malından olur,
Düşmana aldanın canından olur.**
Aqpanğa aldanğan, malınan ayrılıar,
Duşpanğa aldanğan, janınan ayrılıar.

Odun dediğin ot olur, herzaman toplarsan çok olur.
Otin degen şöp bolar, jiynay berseň, köp bolar.

Oğlan çocuğu kuluna bineceğim diyor,
Kız çocuğu oyuncak bebekle oynayacağım diyor.
Ul bala qulinşaq deydi, qız bala quwırşaq deydi.

Oğlan yerde duran bayrak, kız gökte uçan kuğudur.
Ul — ornındağı tuw, qız — aydınnań uşatın quw.

Oğlana ve kızı baskıcı olma.
Ulğa qazımır, qızğa qıtımır bolma.

Oğlanın gözü düşmanda kızın gözü süste.
Uldıñ közi jawda, qızdıñ közi bawda.

Oğlanın huyunu dışarıda, kızın huyu evde anlaşılr.
Uldıñ qılığı tüzde, qızdıñ qılığı üye.

Oğlanın utanması babadan, kızın utanması anadan.
Uldıñ uyatu äkede, qızdıñ uyatu şeşede.

**Oğlu iyi olanla komşu olsan oğlun iyi
Kızı iyi olanla komşu olsan kızın iyi.**
Ulı jaqsimen awıldas bolsaň, ulıñ jaqsı, qızı jaqsimen awıldas
bolsaň, qızıñ jaqsı.

Oğlu olmayan kadında şümek olmaz.
Ulsız qatın şümekke jarımas.

**Oğlum iyi olsun dersen oğlu iyi olanla komşu ol;
Kızım iyi olsun dersen kızı iyi olanla komşu ol.**
Ulim jaqsı bolsın deseň, ulıñ jaqsimen awıldas bol,
Qızım jaqsı bolsın deseň, qızı jaqsimen awıldas bol.

**Oğlun aptal olursa bahtsızın,
Oğlun er olursa bahtlısin.**
Ulıñ ez bolsa, urdı quday, er bolsa berdi quday.

Oğlun iyi olsa gelinine sahip çıkar,
Kızın iyi olsa damadına sahip çıkar.
Ulñ jaqşı bolsa, keliniñdi qayrirar, qızıñ jaqşı bolsa, kuyewin
qayrirar.

Oğlun su kanalı bakıcısı olacağına, evin su kanalının yanında
olsun.
Ulñ toğanbaşı bolğanşa, üyiñ toğamnıñ basında bolsın.

Oğulsuz evin malı toplanmaz, kizsız evin yükü de toplanmaz.
Ulsız üydin malı qayrılmas, qızsız üydin jügi jiyimas.

Ok yarası iyileşir, dert yarası iyileşmez.
Oq jarası jazilar, oy jarası jazımas.

Ok yarası iyileşir, söz yarası iyileşmez.
Oq jarası biter, söz jarası bitpes.

Okuduğunu söyleme, dokuduğunu (bildiğini) söyle
Oqığanıñdı aytpa, toqığanındı ayt.

Okumadan bilim olmaz, bilimsiz günün olmaz.
Oqıwsız bilim joq, bilimsiz kuniñ joq.

Okumadan cahil olandan, okuyup cahil olan daha kötüdür.
Oqmaya nadan bolğannan, oqip nadan bolğan jaman.

Okumak cefahıdır, sonu faydalıdır.
Oquw — japalı, aqırı — opalı.

Okumak yüceltir, cahillik yere batırır.
Oquw órge tartadı, nadandıgerje tartadı.

Okumak; bilim ağırı, bilim; rızık kazığıdır (temelidir).
Oqıw — bilim ağırı, bilim — iris qazığı.

Okumak; bilim bulağı, bilim; ömrü işigidir.
Oqıw — bilim bulağı, bilim — ömir şrağı.

Okumanın erkeni geci yoktur.
Oquwdıñ erte — keşi joq.

Okursan gözün açılır, oturursan tembellik basar.
Oqıy berseñ, köziñ aşıladı, otira berseñ, jalqawlıq basınadı.)

Okuyan geniş düşünüp tam biçer,
Okumayan az düşünüp dar biçer.
Oqığan keñ oylap, däl pişedi,
Oqmagañ kem oylap, tar pişedi.

Okuyan iyidir, okuyandan da anlayan daha iyidir.
Oqığan jaqşı, oqıgannan toqığan jaqşı.)

Okuyup öğren alım ol, en gereklisi de adam ol.
Oqıp üren, głalım bol, eñ keregi adam bol.

Olan işe pişman olursan, olmamış işe hazırlan.
Bolğan iske ökinseñ, bolmas iske bekin.

Olmayacak işe girişme, boş hayali düşünme.
Bolmas iske boy urma, qur qıyalğa oy urma.

Olmuş işe pişman olma, ulaşmadığını kovalama.
Ötken iske ökinbe, jetpesti quwma.

Olta atan yaşılanmaz, asıl ata binen zayıflamaz.
Qarmaq salğan qartaymas, arğımaq mingən arımas.

Olta atmazsan balık kendisi gelmez.
Qarmaq salmasañ, balıq özi kelmeydi.

Oltı balıktan türkmez, balık oltadan ürker.
Qarماq balıqtan ürikpeydi, balıq qarmaqtan ürkedi.)

Oltanın değerini atan bilir, altının değerini alan bilir.
Qarmaqtıñ jayın salğan biler, altınıñ jayın alğan biler.

Omurganı tutup oturacağına, kaburganı alıp kesip yiyyiver.
Omırtaqanı ustap otrığanşa, qabırğanı alıp qağıp tastay ber.

On iki organın sağlam olursa “fakirim” deme,
Vücudunda yaran olmazsa “şikayetim var” deme.
On eki müseñ saw bolsa, “jarlımin” deme.
Janıñda jarañ bolmasa, “zarlımin” deme.

On kuğunun da bir başı vardır.
On aqqudıñ da bir başısı bar.

On olursa yeri başka, kırk olursa kılığı başka olur.
On bolsa, ornı basqa, qırıq bolsa, qılığı basqa.

On sekiz bin alem bir darının kabuğuna siğar.
On segiz miñ ǵalam bir tarınıñ qawızına siyar.

On yıl aradığın yolu bir gün bulursun,
On yıl sakladığın çomleği bir gün kirarsın.
On jıl (zdegen joqtı) bir kün tabasıñ.
On jıl saqtagan sölmekti bir kün gağarsıñ.

Ona buna giden adam boş kahr.
Köpke/jürgen adam quradı.

Onmayanın büyüğü okuyandan da çıkar.
Qñbağannıñ ülkeni oqığannan da şıgadı.

Onsekize gelmeden boy olgunlaşmaz, otuza gelmeden düşünce olgunlaşmaz.

On segizge şıqpay boy tolmas, otızğa şıqpay oy tolmas.

Orakçının kötüsü orak secer.
Oraqşınıñ jamarı oraq tañdaydı.

Orakta yok, başakta yok, harmanda hazır.
Oraqta joq, masaqtı joq qırmandı dayın.

Orman arslansız, il borçsuz olmaz.
Toğay aristansız, el barımtasız bolmas.

Orman kenarında gezen odunsuz kalmaz,
Irmak kenarında gezen aç kalmaz.
Orman jaǵalaǵan otınsız qalmayıdı,
Özen jaǵalaǵanıñ özegi talmayıdı.

Ot da olsa çok olsun.
Şöp te bolsa köp bolsın.)

Otlu yerde keçi ölmez.
Ermendi jerde eski ölmes.)

Otlu yerde öküz semirir, ölümlü yerde molla semirir.
Öleñdi jerde ögiz semiredi, ölimdi jerde molda semiredi.

Otlu yerde yıldız ölmez.
Tebindi jerde jılıqı ölmes.

Otun çıktıgı yere, gölün durduğu yere git.
Şöp şıqqan jerge, kól turğan jerge.

Otuz dişten çıkan söz, otuz boylu halka dağılır.
Otuz tisten şıqqan söz, otuz ruw elge taralar.

Otuz günlük orucun bir bayramı olur,
Her yaptığın iyiliğin bir karşılığı olur.
Otuz kün orazanıñ bir aytı bar,
r qılğan jaqsılıqtan bir qaytuwi bar.

Otuzunda başaramazsan, kırkında boş kalırsın.
Otuzında orda buzbasaň, qırqında qır aspassıň.

Ovada on ineğin boynuzu ağrırsa
Kırda kırk ineğin boynuzu ağrış.
Oyda on sıyırdıň müyizi gırqırasa,
Qırda qırıq sıyırdıň müyizi sırqıraydı.

Oyna, ama işi de düşün.
Oyna, biraq jumisti da oyla.

Oynadığında çocuğu, ciddileştiğinde babası yener.
Oynağanda balası, şındağanda ákesi jeñer.

Oynaşan bota ateşe basar.
Oynaqtagan bota ot basadı.

Oynamadan kuzu büyümmez, oynamadan da çocuk büyümmez.
Oynaqtamay töl öspes, oynamay bala öspes.

Oynayarak söylesen de düşünerek söyle.
Oynap söyleseň de, oylap söyle.

Oyunu bırak da çalış, ömrün için kazan.
Oyndı qoy da eñbek et, omiriň üçin duniye tap.

Ozanın adı ölmez, alimin eseri ölmez.
Aqınnıñ atı ölmeydi, ǵalımnıñ hatı ölmeydi.

Ö

(Öç alana küsmek yok, kin alana kusur yok.
Öş alğanga ökpe joq, kek alğanga min/joq.)

Öğlen yemeğine yarım gün yol yürüyen gelir,
Akşam yemeğine bütün gün yol yürüyen gelir.
Tüske asqa tüstik jerdegi keledi, keşki asqa keştek jerdegi keledi.

Öğrencisi hocayı geçer.
Ustazdan şäkrit ozar.

(Ökseliži uzun olursa el yanmaz.)
Kösew uzın bolsa, qol küymes.

Öküze doğan talih buzağıya da doğar.
Ögizge tuwğan buzawga da tuwadı.

Öküzü kene azdırır, akıllı düünsünce azdırır.
Ögizdi oqalaq azdırır, estimi oy azdırır.

Öküzü yokuşa sürenin hayatı zorlaşır.
Ögizdi örge aydağannıň ömri öksiydi.

Öleceğini bilirsən yalan söyleme, yakalanacağını bilirsən
hırsızlık yapma.
Öleriňdi bilseň ötirik aytpa, ustalarıňdi bilseň urlıq qılma.

Ölen gelmez, sönen yanmaz.
Ölgen kelmeydi, öçken janbaydı.

Ölen hâlâ gelmemiş, öldükten sonra hepsi aynıdır.
Ölgen kelmepti äli bir, ölgennen keyin bâri bir.

Ölen ördek göl seçmez, ölen kişi mezar seçmez.
Ölgen üreyek kól tañdamas, ölgenn adam kör tañdamas.

Ölene üzülme, yetişene kibirlenme.
Ölgenge qayğırmâ, öskenge esirme.

Ölenin yerini akraba alır, gidenin yerini gelen alır.
Ölgenniñ ornın tiwğan basadı, ketkenniñ ornın kelgen basadı.

Ölenlerin mirası, diri kalanların köyünde,
Ölenlerin vasiyeti diri kalanların ağızında.
Ölgenderdiñ murası tiri qalğandardıñ awılunda
Ölgenderdiñ ösiyeti, tiri qalğandardıñ awzında.

Öleyim diye muayene olma, ölmeyeyim diye muayene ol.
Ölemin dep emdelme, ölmeymin dep emdel.

Ölmek isteyen serçe yuvasını sobanın borusuna kurar.
Öletin torgay uyaşın meştiñ morjasına salar.

Ölmek isteyen sıçan kedinin kuyruğuyla oynar.
Öleyin degen tişqan, misiqtiñ quyrığimen oynaydı.

Ölmeyen adam altın kaseden su içer. ~.
Ölmegen altın ayaqtan suw işedi.

Ölmüş kurt üzerinden it geçmez.
Ölgen börini iyt attamas.

Ölü buğranın başından diri atan korkar.
Öli buwranıñ basınan tiri atan* qorqadı.

* atan: Kisırlaştırılmış olan erkek deve.

Ölüm dileyene; meşakkat, ömür dileyene; ziynet.
Ölim tilegenge — beynet, ömir tilegenge — zeynet.

Ölüm olan evin kayısını bozma,
Düğün yapan evin sevincini bozma.
Ölim şıqqan üydiñ qayğısının buzba,
Toy jasağan üydiñ quwanışının buzba.

Ölüm yaşı bilmez, konuk hâli bilmez.
Ölim justı bilmeydi, qonaq jayı bilmeydi.

Ömrünü ders alarak geçirirse,
Hocası da öğrencisi de kıvançlı olur.
Ömirin ötkizse üyrenip sabaq,
Ustazı da, şäkriti de quwanbaq.

Ömür adaletlidir, iyi de kötü de doğar,
Ölüm adaletlidir, iyi de kötü de ölü.
Ömir adiletsil, jaqsı da, jaman da tiwadi,
Ölim adiletsil, jaqsı da, jaman da öledi.

Ömür oyuncak gibi ucuz değil, beğendiğini satın alacak kadar.
Ömir oynışqatay arzan emes, jaqqanın satın alatin.

Ömür öğretir, bilim yükseltir.
Ömir üyretedi, bilim jetkizedi.

Ömür vermeyi de bilir, almayı da bilir.
Ömir bere de biledi, ala da biledi.

Ön kalanın battığını sahibi bilmez atı bilir,
Er yiğidin kıymetini akrabası bilmez, el bilir.
Tös ayıldızı batqannı iyesi bilmes, atı biler.
Er jigittiñ qadırın ağayı bilmes, jat biler.

Once düşün, sonra konuş.
(Algış oyla, keyin söyle.)

Once gidersen yer olur.
Burın barsaň orın bar.

Once kendi ayıbını bil, sonra başkasına gül.
Algış öz ayıbñdı bil, keyin basqaga kül.

Once konan konacak yer alır, sonra konan otlak alır.
Burın qonğan qonış aladı, keyin qonğan öris aladı.

Once söylemek sonrası için iyidir, ayırip konulan kurbanlığa iyidir.
Aytıp qoýgan soñgilıqqqa jaqşı, irep qoýgan soyımdılıqqqa jaqşı.

Onceki işin başında olursan sonraki işin yanında ol.)
Burınğı istiň basında bolsaň, soñğı istiň qasında bol.

Onceki misafir sonraki misafire yer verir.
Burınğı qonaq soñğı qonaqqqa orın berer.

Onceki sözün doğru olursa, sonraki sözünün geçmesine yarar.
welgi söziň ras bolsa, soñğı söziňniň ötiwine jaqşı.

Onceki ticaret; ticarettir, sonraki ticaret; kavgadır
Algışçı sawda - sawda, keyingi sawda - ğawğa.

Öndeki araba nereden giderse, sondaki araba da oradan gider.
Aldıñğı arba qaydan jürse, soñğı arba sodan jüredı.

Önemsenmeyen düşman, dikkat edilmeyen dava kötüdür.
Elemegen jaw jaman, eskermegen daw jaman.

Önemsiz işe ahmak heveslenir, önemsiz söze geveze heveslenir.
Arzimas iske aqımaq äwes, arzimas sözge şatpaq äves.

Önündekine bakarak düşün, arkadakine bakarak şükret.)
(Algığa/qarap pikiret, artqığa qarap şükret.

Önüne aş koydum, iki elini boş koydum.
Aldıña as qoýdım, eki qolñdı bos qoýdım.

Önüne bir bakarsan, ardına beş bak.
Aldıña bir qarasaň, artıňa bes qara.

Önüne bir bakarsan, ardına on bak.
Aldıña bir qarasaň, artıňa on qara.

Örtü eğri değil, deve eğri.
(Jabuw/qıysıq emes, tüye qıysıq.)

Örümceğe kil kuvvettiler.)
Örmekşige qıl quwat.

Öveçgene, iyi davranış.
Botam, botam degenše, "Bota közim" deseňsi.

Övgü (alkış) alan, boş olmaz, kargası (yergi) alan ilerlemez.
Algıs algan tektil emes, qargası algan köktemes.

Övgü ilerletmez, kanaat geliştirmez.)
(Maqtan mandıtpaydı, qanağat qarğıtpaydı.)

Övülen inek çanağa sıçar.
(Maqtağan sıyrı selekké tışadı.)

Övünmek kolay, övülmek zordur.)
(Maqtanıw oñay, maqtaw alıw qıyın.)

Özbek zenginleşirse ev yapar.
Kazak zenginleşirse kadın alır.
Özbek bayisa üy salar,
Qazaq bayisa qatın alar.

Özür dileyen yiğit atını alır,
Affeden yiğit pişman olur.
(Keşirim algan jigit atın alar,
Keşirim qılghan batır qapı qalar.)

Padişah âlim olursa ili gelişir,
Padişah zalim olursa, ili geriler.
(Patşa galım bolsa, eli ozadı,
Patşa zalım bolsa, eli tozadı.)

Pahalıda bir hikmet vardır, ucuzda bir illet vardır.
(Qimbatta bir hiyimet bar, arzanda bir illet bar.)

Papağan tüylerini görüp böbürlenir, ayağını görüp aşağılık duyusuna kapılır.
(Totiqus jünin körip türlenedi, ayağın körip qorlanadı.)

Para olursa, şengelde et suyu olur.
Pul bolsa, şengel de sorpa.

Para kurşunla çoğalır, yıldız kulunla çoğalır.
Teñge tiyinnan öser, jılıq qulinnan öser.

Parça parça doymazsan, bütün bütün yiyp doy.
Alıp toymasañ, asap toy.

Pazar akçeliye pazar, akçesize nazar (seyir)dir.
Bazar aqşalığa bazar, aqşasızğa nazar.

Pazar paraliya pazar, parasıza mezardır.
(Bazar teñgelige bazar, teñgesizge mazar.)

Pazar zengin, alıcı fakirdir.
Bazar bay, aluwısi kedey.

Pazara gidersen fiyat söz konusu,
Demirciye gidersen nal söz konusudur.
Bazarğa barsaň bağınanıň sözi,
Temirşige barsaň taňganıň sözi.

Pazara herkes gider, kendi ihtiyacını alır.
Bazarşa ärkim barar, öziniň keregin alar.

Pazarda herşey var, akçesiz hiçkimseye vermez.
Bazarda bări bar, aqşasız eşkimge bermeydi.

Pazarı yakın olan zenginleşmez.
Bazari jaqın bayimas.

Pehlivan'ım kötüsü, çeldirttikten sonra pişman olur,
Bekçinin kötüsü çaldırdıktan sonra pişman olur.
Palwannıň jamamı, şaldırğan soñ ökiner,
Küzetşiniň jamamı, aldırğan soñ ökiner.

Pehlivana ters - doğru birdir.
Palwaňga oñ - terisi birdey.

Pehlivanlık güctendir, efendilik maldandır.
Balwandıqtı äl biledi, mırzalıqtı mal biledi.

Peri bilmeyeni yaşı bilir.
Peri bilmegendi käri biledi.

Pitrağa sıghan serçe de sağ kalır.
Butaňa panalağan torğay da aman qaladı.

Pirincin tadını yağ getirir.
Küriştin dämin may keltiredi.

Pirinç tanesi için eğilir, gül süs için eğilir.
Küriş däni üçin egiler, gül səni üçin egiler.

Pis kadın aşına bakmaz, pis kel başına bakmaz.
wleki qatın asına qaramas, äwleki taz basına qaramas.

Pis kan yiyen it doymaz, rüşvet yiyen kadı doymaz.
Qansoqta jegen iyt toymayıdı, para jegen biy toymayıdı.

Porsuğu dövdükçe şişmanlar.
Borsıq urğan sayın semiredi.

R

Rahatsız konuğun olursa, ayağın yorulur.
Qonağıñ bolsa mazasız, ayağıñnan tozasız.

Rendenin karşısında eğri ağaç yatmaz.
Tez qasında qıysıq ağaç jatpaydı.

Ruhları esirgersen düşünden çıkmaz,
Dilenciyi esirgersen evinden çıkmaz.
Arwaqtı esirkeseň tüsüñen şıqpaydı,
Müsapirdi esirkeseň üyiñen şıqpaydı.

Rüşvet alan kadıdan ağıl koruyan it daha iyidir.
Para baqqan biylerden qora baqqan iyt artıq.

Rüşvet yierek kadı semirir, pis kanı içerek it semirir.
Para jep biy semiredi, qansoqta jep iyt semiredi.

Rüşvetçinin kazancına inanma,
Hilekârin göz yaşına inanma.
Paraqordiñ tabisine senbe,
Aylakerdiñ köz jasına senbe.

Rüzgârlı yılda yer (toprak) fakir, kara kış yılda (el) halk fakir kalır.
Jeldi jılı jer kedey, jutti jılı el kedey.

S

Sabahki aşı ihmal etme, akşamki aşı bekleme.
Erteñgi astı tastama, keşki asqa qarama.

Sabahki tavuktan şimdiki yumurta daha iyidir.
Tañdağı tawıqtan äzirgi jumırtqa artıq.

Sabırlı aygırı at beğenir.
Baysaldı aygırı at jaqtaydı.

Sabırlının yanında düşman şasar, sabırsızın yanında rızık kaçar.
Sabırlınıñ alındıda duşpan sasar, sabırsızdıñ alındıan işs qaşar.

Sabırsız balık sözgecinden yakalanır.
Sabırsız balık sağasınan ilinedi.

Saç ekmekle baş büyümmez.
Şaş ekkenmen bas önbes.

Saçmak kolay, toplamak zordur.
Şaşiw oñay, jiynaw qıyın.

Saf devenin kırkılmazı kolaydır.
Juwas tüye jündewge jaqsı.

Safdil kötüünün kardeşidir.
Momın — jamannıñ inisi.

Safdile herkes sahip, cahile herkes bilgiçtir.
Mominşa bəri qoja, nadanşa bəri bilgiş.

Safdinin huyu sakin, sinirlendiğinde de güreşi serttir.
Mominşının silesi qattı, qapı qalğannıñ küresi qattı.

(Safkan at koşa koşa, şahin uça uça yetişir.)
Tulpar şaba jetiledi, suñgar uşa jetiledi.

(Safkan at sürüsünü bulur, şahin yuvasını bulur.)
Tulpar üyirin tabadı, suñqar tuğırın tabadı.

Safkan ata binen kendi gurubunu bulmadan durmaz.
Tulpar mingən tobın tappay tınbayıdı.

Safkan atın izi silinmez, tırnağı körelmez.
Tulpardıñ izi bitpeydi, tuyağı ketpeydi.

Sağacağı olmayanın yazı olmaz, kavunsuzun günü olmaz.
Sawinsızdıñ jázi bolmas, qawınsızdıñ küzi bolmas.

Sağanak yağmur tez geçer, çabuk sinirlenen kişi tez sakınleşir.
Qattı jawğan kün tez aşılıdı, qattı aşılwlangan adam tez basıldı.

Sağanaktan önce şimşek çakar.
Nöser aldında mayzağay oynaydı.

Sağır adamin ağızına bak, kör adamin sesine bak.
Kereñ adamnıñ awzına qara, soqır kisiniñ dawsına qara.

(Sağır ağızına bakar, kör sesine bakar.)
Sañıraw awzına qaraydı, soqır dawsına qaraydı.

(Sağır gözüne inanır, kör kulağına inanır.)
Sañıraw közine süyener, soqır qulağına süyener.

Sağırın gözü büyük, ukalanın sözü büyük olur.
Sañırawdıñ közi ülken, maqtanşaqtıñ sözü ülken.

Sağken hürmet göstermeyeşenler, birbirlerinin ölüsüne ağlamazlar.
Tiride sıylaspagan ölgende jılaspaydı.

Sağlam olursa bu başım, tekrar çıkar bu saçım.
Aman bolsa bul basım, tağı şıgar bul saçım.

Sağlıkhı olanın malı tamdır.
Bas amannıñ malı tügel.

Sağlıkhı olursan alem senindir.
Aman jürseñ, älem seniki.

Sağlıkhı vücuda hastalık bulaşmaz, iyi niyete bela karışmaz.
Saw deneye awruw jolamas, saw niyetke daw jolamas.

Sağlıkhı yaşayan mutludur.
Saw jürgenniñ özi sawıq.

Sağlıktı mal kıymetli, hastalıktı can kıymetlidir.
Bas amanda mal tätti, bas awırsa jan tätti.

(Sahibi olan itin kuyruğu dik durur.)
Awıl iytiniñ quyrığı qayqi.

Sahibini sayacaksan ite kemik ver.
İyesin sıylasañ iytké süyek fasta.

Sahipsiz kalan eşegi kurt yer.
İyesiz qalğan esekti böri jeydi.

Sakal tekede de var.
Saqal tekede de bar.

Sakalını satan yaşıdan emeğini satan çocuk daha iyidir.
Saqalın satqan kärideren eñbegin satqan bala artıq.

Sakar adamdan hata eksik kalmaz.
Alaňgasar adamnan aqaw şıqpay qalmaydı.

Sakar attan ala ayak doğar, koturdan kırşankı* doğar.
Qasqadan alayaq tuwadı, qoturdan qırşaňrı tuwadı.

Sakar dikkat etmez, ukala söz dinlemez.
Aňqaw aňdamaydı, änği tiňdamaydı.

Sakara o yana yıkıl dersen bu yana yıkılır.
Alaňgasardı ari qula deseň, beri qulayıdı.

Sakat gerilmez, mal; dünyaya verilmez.
Kemtar kerilmeydi, mal — dünyeye berilmeydi.

Sakat olursan olmayan şey de var olur.
Bencil olursan olan şey de yok olur.
Kemter bolsaň, joq närse de bar bolar,
Men men bolsaň, bar närse de joq bolar.

Sakininlan göze çöp değer.
Ayanşaq közge şöp tüsedi.

Sakin danaya çoban biner, saf adama herkes biner.
Juwas tananı baqtası minedi, juwas adamdı ärkim minedi.

Saksağan, papağan olacağım diye yürüyüşünü şaşırılmış.
Sawışqan totı bolamın dep jürisinen jaňılıptı.

Sarhoşa han da yol verirmiş.
Masqa han jol beripti.

* **kırşankı:** Atın kötü huy hastalığı.

Sarhoştan deli de kaçar.
Mastan jındida qaşadı.

Savaş olursa halk eziyettedir, felaket olursa yer eziyettedir.
Soğıs bolsa el jüder, apat bolsa jer jüder.

Savaştta it yurtta kahr.
Jawşılıqta iyt jurtta qalar.

Savaştan boş dönmektense yaralı dön.
Jawdan qur qaytqanşa, jaralı bolıp qayt.

Savaştan sonra batur çok, atışmadan sonra ozan çok olur.
(Soğıstan keyin batır köp, aytıstan keyin aql köp.)

Sayıg için yabancı iyi, dertleşmeye akraba iyidir.
Siylasarǵa jat jaqsı, jilasarǵa öz jaqsı.

Saygılmak istersen misafirliğe arasına git.
Qadirli bolğıň kelse, qonaqqa anda - sanda bar.

Sayıgia saygı, sıraya bal.
Sıyga sıy, sıraǵa bal.

Sebepsiz yere gelen felaketten korun, aniden atılan iftiradan korun.
Aqtan jabısqan päleden saqtan, ayaq astınan jabilğan jaladan saqtan.

Seksen bitmeden doksanbaşlanmaz.
(Seksen şıqpay toqsan kirmeydi.)

Seksen göz, sekiz elden geçen işte eksik olmaz.
(Seksen köz, segiz qoldan ötken işte min bolmas.)

Seksen yaşında sekiz zenginlik, sekiz fakirlik yaşanır.
Seksende segiz baylıq, segiz jarlılıq.

Seksevil* gibi damarsız, çamağacı gibi budaksız.
Seksewildey tamırsız, qarağayday butaqsız.

Sel yer yüzünü yıkar, tenkit er yüzünü yıkar.
Sel jer betin jawar, sın er betin juwar.

Semiz adam çabuk üzür, akılsız adam çabuk döner.
Semiz adam toñqaq, oysız adam oñqaq.

Semiz hayvanın ayağı sekiz.
Semizdiň ayağı segiz.

Semizliği koyun kaldırır.
Semizdikti qoy köterer.

Sen toprağı kandırırsan, toprak da seni kandırır.
Sen jerdi aldasaaň, jer seni aldaydı.

Serçe yağmur yağısa yavrusunu, dolu yağsa kendisini korur.
Torğay jaňbir jawsa balasın qorǵayıdı, burşaq jawa basın
qorǵayıdı.

Serçenin kendisi küçük olsa da uchuşu yüksek.
Torğaydiň özi kişkene bolğanmen, uşıwı biyik.

Serçeyle sıçan ekinin düşmanı,
Kollayan düşman halkın düşmanı.
Torğay men tişqan — eginnin jawı.
Añdisqan duşpan — eliňniň jawı.

* seksevil: Çölde yetişen meyvesiz ağaç türü.

Serseri değnek toplar.
Tentek şoqpar jıynar.

Sert ayazda sarı kamışta korun.
Saqırılağan ayazda sarı qamıştı sağala.

Sert kıştan mal kalırsa; şans,
Ağır hastalıktan can kalırsa; şans.
Qattı qıstan mal qalsa — olja,
Qattı awruwdan jan qalsa — olja.

Seven göze topal ayaklı da güzel görünür.
(Qızıqqan közge qıysıq ayaq ta sulıw körinedi.)

Sevgiyi bozmaya dedikoducu heveslidir,
Bırılığı bozmaya kavgacı heveslidir.
Mahabattı buzıwğa, erni joq şatpaq äwes.
Intimaqtı buzıwğa, şekesi tar aqmaq äwes.

Seyis koyuna başlık eder, batur orduya başlık eder.
Serke qoy bastayıdı, batır qol bastayıdı.

Sezdığını değil, gördüğünü söyle,
İşittiğini değil, bildiğini söyle.
(Sezgen emes, körgeniňdi ayt,
Estigen emes, bilgeniňdi ayt.

Sıçacta hazırlanmayan soğukta kimildayamaz.
(Jılıda jıynalmağan, suwiqta qımtala almadı.)

Sıçan ardını görüp yaralı zannetmiş.
Tişqan artın körip jaralı bolıptı.

Sıçan gibi bin yıl yaşamaktansa arslan gibi bir yıl yaşamam
daha iyidir.
Tişqanşa mıň jıl jasağannan arıstanşa bir jıl jasağan artıq.

Sıçan inine giremezse, kuyruğuna kalbur bağlar.
(Tişqan inine kire almasa, quyriqına qaljywı baylar.)

Sıçana kediden büyük düşman yoktur.
Tişqanǵa mısıqtan ülken jaw joq.

Sıçana kediden güclüsü olmaz, yakalanınca canı acır.
Mısıqtan küsti joq tişqanǵa, şiyqıldap ketedi qısqanda.

Sığır bakım istese de baht dilemez.
Siyır bağıw tilese de, baq tilemeydi.

Sınıkçı olursan cesur ol, doktor olursan becerikli ol.
Otayı bolsaň batıl bol, emsi bolsaň epti bol.

Sınırsız konuşandan, sessiz olan akıllı üstündür.
Ödül almayan attan, beli kalın beş yaşındaki at üstündür.
Baylawı joq şeşennen, ündemegen esti artıq.
Bäge almağan jüyrikten, beli juwan besti artıq.

Sıradan geçen de halktan geçilmez.
Qatardan assaň da, haliqtan aspaq joq.

Sırırmı bilmediğin atın ardından geçme.
Sırın bilmegen attıň sırtınan jürme.

Silah çevirmekle sinir yatışmaz.
Miltiq kötergenmen aşuwı bolmas.

Silah tutanın hepsi nişancı değildir.
Miltiq ustağannıň bäre mergen emes.

Silahın hazır olursa pişman olmazsun.
Qarıwıñ qalpında bolsa, qapıda qalmaysın.

Silahının gümüşünü söyleme, vurduğunu söyle.
Miltığınnıñ kümisin aytpa, tiyisin ayt.

Silahlı iken düşman gelmez.
Jabdıqtı da jaw kelmes.

Silahsız er zavallı, bakımsız mal zavallı.
Qariwsız er sorlı, qarawsız mal sorlı.

Silahsız insanın gayreti boşuna, gayretsiz adamın heybeti boşuna.
Qariwsız adamnıñ qayrati zaya, qayratsız adamnıñ aybatı zaya.

Sinir aklin düşmanı, nefis imanın düşmanıdır.
Aşuw aqıldıñ duşpanı, näpsi imannıñ duşpanı.

Sinir ayırır, akıl rahatlatır.
Aşuw ajıratadı, aqlı jadıratadı.

Sinir düşman, akıl dost; aklına akıl kat
Aşuw duşpan aqıl dos, aqılına aqıl qos.

Sinir iradeyi bozar, irade uykuyu bozar.
Aşuw jüykeni búzadı, jüyke uyqını bazadı.

Sinir kavgadan çıkar, akıl danışmaktan çıkar.
Aşuw egesten şıgadı, aqıl keñesten şıgadı.

Sinir yükseler, akıl arkadan gelir.
Aşuw arındaydı, aqıl artınan ayañdaydı.

Sinir; dayaktır, akıl bıçaktır, yontarsan tükenir.
Aşuw - tayaq, aqıl - pişaq, jona berseň tawsılar.

Sinirine hakim olmak; düşmana hakim olmaktır.
Aşuw jutuw - jaw jutuw.

(Sinirlendiğinde elini tut, konuşulmayacak yerde dilini tut.
Aşuwıñ kelse, qoliñdi tart, aytpas jerde tiliñdi tart.)

(Sinirlenen dilli olur, açılan hırsız olur.
Aşınğan tildi bolar, aşiqqan urı bolar.)

Sinirlenirse göçmek için verdiği tayıni alsin.
Aşuwlangsə köşke bergen tayın alsin.

(Sinirlenisen kazaya, akıllırsan **hazineye rastlarsın.**
Aşuw quwsañ, qazaga joliğasıñ,
Aqıl quwsañ, qaznağa joliğasıñ.)

(Sinirli adam **düşünmeden**, akıllı adam **düşünerek** söyler.
Aşuwlı adam kösiп söyleydi, aqılı adam tosıп söyleydi.)

(Sinirli kadın ağlamsık, aç göz kadın arsızdır.
Doli qatın jılawıq, suğanaq qatın surawıq.)

(Sinirli sonradan pişman olur.
Aşuwlı artınan ökiner.)

(Sinirliken bir iyiden ayrılip kadir bilmez bir kötüye kul olma.
Aşuwmenen bir jaqsidan ayrılip, qadir bilmes bir jamanğa tap.)

(Sivrisinekten düşmanın olsa da elinde yelpazen olsun.
Masadan jawıñ bolsa, qoliñda jelpiwişiñ bolsın.)

(Siyah ineğin sütü; sıcaklık, Beyaz ineğin sütü; soğukluk.
Qara siyirdiñ süti — istıqtıq, Aq siyirdiñ süti — suwiqtıq.)

"Siz", "biz" demek sıcak söz, yakınlığa yaraşır.
"siz", "biz" degen jılı söz, ağayıṅga jarasar.

(Sohbet yol kısaltır, yokşulluk kol kısaltır.
ñgime yol qısqartadı, joqşılıq qol qısqartadı.)

(Sol gözüne sağ gözün bekçi olsun.
Sol köziñe oñ köziñ qarawıl bolsın.)

Solaǵa sol el doğrudur.
Solaqayǵa sol qoli oñ.

(Sonundaki devenin yükü ağır olur.
Soñğı tuyeñiñ jügi awır.)

Sopayı vuramayan kendine değildir.
Soyıldı sala bilmegen özine tiygizer.

Sora sora Mekke'ye de varılır.
Suray suray mekege de baradı.

(Soran bilim alır, utanın sona kalır.
Surağan bilim alar, uyalgan keyin qalar.)

Sorup vereceğine, vurup ver.
Surap bergençe, urıp ber.

(Soyguncu soyguncuyu bir bakişa tanır.
Qaraqşını qaraqşı bir qarap tanıdı.)

Soygunculukla yiğit olmazsan, soygunculukla zengin de
olmazsan.
Barımta quwıp batır bolmaysıñ, barımta alıp bay bolmaysıñ.

(Söyü birin arı birdir, gerçek dostun canı birdir.
Tabı birdiñ arı bir, şın dostiñ janı bir.)

Söylenen söz; atılan oktur.
Aytilğan söz - atılğan oq.

Söylersen sözünde dur, sözünde durmayanı Allah'da sevmez.
Aytsañ wädege jet, wädesiz qudayğa şet.

Söylersen sözünde dur.

Aytşaň söziňde tur.

Söleyecegi nakli olmayanın, bulunur aklı da yoktur.

Aytar naqılı joqtıň, tabar aqılı joq.

Söleyenin ağızı, görenin gözü kötüdür.

Aytqannıň awzı jaman, körgenniň közi jaman.

Söz canına batar, sopa tenine değer.

Söz janına batar, soyıl täniňe batar.

Söz dinlemeyene söylersen boşça gider,

Söz dinleyene söylersen akla yerleşir.

Aqpa qulaqqqa aytşaň, ağıp keter,

Quyma qulaqqqa aytşaň, quyip alar.

Söz dürüstte durur, bıçak kinda durur.

Söz şınğa toqtaydı, pişaq qınğa toqtaydı.

Söz emri beyinde, er emri halkında.

Awız ämiri miýda, er ämiri elinde.

Söz gelişyle devam eder, su yoluyla akar.

Söz ağadı jayımen, suw ağadı sayımen.

Söz peşinde olan belaya girer, meslek peşinde olan hazineye girer.

Söz quwğan pälge joliğar, şarwa quwğan qaznağı joliğar.

Söz yerini bulur, su yoluñunu bulur.

Söz jayıñ tabadı, suw sayın tabadı.

Söz yerini bulursa, mal sahibini bulur.

Söz jüyesin tapsa, mal iyesin tabadı.

Söz zehirden acı, baldan tatlı, pamuktan yumuşak, taştan katıdır.

Söz uwdan aştı, baldan tätti, mamiqtan jumsaq, tastan qattı.

Söze başlayanın hepsi hatip olmaz,
Topluca başlayanın hepsi lider olmaz.

Söz bastağannıň bări şesen bolmas,

Top bastağannıň bări kösem bolmas.

Sözle orak biçenin beli ağrımaz

Awızben oraq organnıň beli awırmaydı.

Sözü anlayan yere söyle, suyu sinen yere serp.

Sözdü uqqan jerge söyle, suwdı singen jerge sep.

Sözü güclü padısahtan, aklı güclü fakır üstündür.

Zavallı babadan, ferasetli çocuk üstündür.

miri küsti patşadan, aqılı küsti qara artıq.,

perbaqan äkeden, parasattı bala artıq.

Sözün hepsi ağızdan çıkar, zulmün hepsi yavuzdan çıkar.

Sözdüň bări awızdan şıgadı, zulmidoqtıň bări jawızdan şıgadı.

Sözün ulaştığı yere göz ulaşmaz, düşüncenin ulaştığı yere boy ulaşmaz.

Söz jetken jerge köz jetpes, oy jetken jerge boy jetpes.

Sözün yakışığı makal (atasöyü), yüzün yakışığı sakaldır.

Sözdüň körki maqlal, jüzdiň körki saqlal.

Sözüne bakma, özüne bak, sohbetin gelişine bak.

Sözine qarama, özine qara, äñgimeniň şıqqan közine qara.

Sözüne sahip olmayan gelecekte utanır.

Awzına iye bolmağannıň, qolında uyat bar.

Sözünü söyle anlayana, söyleyip söylememeye ne gerek,
kulağına pamuk tıkayana.

Söziňdi ayt uqqanǵa, aytıp aytpay ne kerek, qulağına maqta
tiqqanǵa.

Sözünün başı katı olursa, sonuç tatlı olsun.
Söziňniň bası qattı bolsa, ayağı tätti bolsın.

Su da asağı doğru akar, mütevazilik insana hoş gelir.
Suw datömen qaray aǵadı, kişpeyildilik adamğa jaǵadı.

(Su görmeyen yüzmeyi bilemez.)
Suw körmegən maltaw bilmes.

Su içersen kuyu kazmadığını unutma.
Suw işseň qudılq qazıwşını umitpa.

Su içtiğin kuyuya tükürme.
Däm tatqan qudığına tükürme.

Su olmadan balık avlanamaz, yüzsüzlük yapmadan davaya girilmez.
Suw bolmay balıq awlawǵa bolmas, jüz jırtpay daw dawlawǵa bolmas.

Su yordan aşşa da, daldan aşmaz.
Suw jardan assa da, taldan aspaydı.

Su yolunu bilir.
Suw süreňin tabadı.

(Su yolunu, mal sahibini bulur.)
Suw jüyesin, mal iyesin tabar.

Suçlu olduğun kanıtlanırsa, avukat arama,
Yalan söylediğin kanıtlanırsa, şahit arama.
Kinalı bolğanıň ras bolsa, aqtawşı izdemde,)
Ötirik aytqanıň ras bolsa, jaqtawşı izdemde.

Suçu büyük olanı Allah bulur, kötü yola gideni it isırır.
Qılımsız jamandı quday tabadı, jürisi jamandı iyt qabadı.

Suda yüzenin hepsi balık değildir.
Suwda jüzgenniň bări balıq bolmas.

Sudan giyimini esirgemeyen düşmandan canını esirgemez.
Suwdan tonin ayamağan jawdan janın ayamas.

(Sulu yer kamışsız olmaz, dağlı yer bulaksız olmaz.)
Suwli jer quraqsız bolmas, tawlı jer bulaqsız bolmas.

Suni göz taştan yapılır, yalan söz düşmanlıktan çıkar.
Ötirik köz tastan jasalar, ötirik söz qastan jasalar.

Susuz ekin bitmez, ekin bitse de iyi bitmez.
Suwsız egin şıqpas, egin şıqsa da tegin şıqpas.

Susuz yer düzelmez, tenkitsiz er düzelmez.
Suwsız jer tüzelmes, sınsız er tüzelmes.

Susuz yerde mal durmaz, yerleşik yerde yabani hayvan durmaz.
Suwsız jerge mal toqtamas, eldi jerge ań toqtamas.

Susuz yerin otu lüzumsuz,
Kavgasız ilin kadısı lüzumsuz.
Suwsız jerdiň şöbi artıq,
Dawsız eldiň biyi artıq.

Susuz yerin otu, oğulsuz erkeğin malı bereketsiz olur.
Suwsız jerdiň şobi pulsız, ulsız erdiň malı pulsız.

(Suya düşen daldan tutar.
Suwga ketken tal qarmaydı.)

Suya düşen yağmurdan korkmaz.
Suwga jiğilgan jañbirden qorqpas.

Suya girip çıkan zavallının suyu görünce başı döner.
Suwga ağıp şıqqan sorlının suwdı körse başı aynaladı.

Suyla havan çok olduğu için kıymeti az,
Betege* ile yonca ot olduğu için kıymeti azdır.
Suw men awanıň köp bolğan soñ qadırı az,
Betege men bedeniň şöp bolğan soñ qadırı az.

Suyun dibini çim sağlamlaştırır, davanın sonucunu kız
sağlamlaştırır.
Suwdıň tübin şım bekitedi, dawdıň tübin qız bekitedi.

Suyun kaymağı buz, tuzlu toprağın kaymağı tuz.
Suw qaymağı muz, sor qaymağı tuz.

Süngü yarası iyileşir, dil yarası iyileşmez.
Süñginiň jarası biter, tildiň jarası bitpes.

Sürdügün beş keçi, işhgın yer yarar.
Aydağanıň bes eşki, isqırığını jer jarar.

Sürerek güdersen savlık* doyar, durdurarak güdersen toklu
doyer.
Sawlata jaysaň, sawlıq toyadı, toqtata jaysaň, toqtı toyadı.

* betege: Bir tür ot.
* savlık: Üç yaşındaki koynun.

(Sürü halindeki yılanla oynamaya.)
Ordalı jilanmen oynamaya.

Sürüden ayrılan kazı, karga sürüsü alır.
Tozğan qazdı, toptanğan qarğa aladı.

Süslü kilim tör*e gerek elmas kılıç ere gerek.
Qalı kilem törge kerek, almas qılış erge kerek.

Süt sormaya gelip bakracını gizleme.
Süt suray kelip şelegiňdi jasırma.
Sütsüz koyun meleyicidir.
Sütsiz qoy maňırawıq.

Sütü olacak inek memeli olur,
Hatip olacak çocuk masalcı olur.
Sütti bolatın siyır emşekti keler,
Şesen bolatın bala erteksi keler.

* tör - : Baş köşe.

S

Şairin kendisi bin yaşamaz, şiri bin yaşar.
Aqınnıñ özi miñ jasamaydi, öleñi miñ jasaydi.

Şaka yerini bulursa, atan ile oyna.
Ziliñ jarassa, atañmen oyna.

Şakadan anlamayanın yanında gezme.
Qaljıñ tüsibegenniñ qasında jürme.

Şansı giden it eğrilerek koşar.
Qırı ketken iyit qırın jügiredi.

Şansın açık olduğunda kötü atla da ödül alabilirsin,
Şansın kapalı olduğunda safkan atla da kazanamazsun.
Bağıñ tasqan kezinde, şaban qossañ bâyege alar,
Bağıñ qaşqan kezinde, saygılıgiñ qur qalar.

Şansın arttığında kuzgun salsan kaz yakalar,
Şansın kaybolduğuñda atmaca salsañ az yakalar.
Bağıñ asqan sağıñda, quzğın salsañ qaz iler,
Bağıñ tayğan sağıñda, tuyğın salsañ az iler.

Şanslı erin adı çıkar.
Aman erdiñ atı şıgar.

Şansız yiğit mal bulmaz, yolunu kaybeden yiğit yol bulmaz.
Qırısqan jigit mal tappas, adasqan jigit jol tappas.

Şansızlığın önünde rızık kaçar.
Qırıqtıñ aldınan iris qaşar.

Şarkı saz ile, kız naz iledir.
N sazımen, kız nazımen.

Şarkı; gönüldeki kıvançtır.
Öleñ — köñildegı quwanış.

Şarkıcıının tanısı çok, otlu yerin kamışı çoktur.
Öleñsiñiñ tanısı köp, öleñdiñ jerdiñ qamısı köp.

Şarkıdaki sövgüzel, kuğu yüzerse göl güzeldir.
Öleñge ense söz suluw, aqquw jüzse köl suluw.

Şehrin güzelliği ağaçtan, çocuğun güzelliği dayısındandır.
Qala jaqsı bolmağı ağaçınan, bala jaqsı bolmağı nağaçınan.

Şiderli* atın kendi atın, tusavlı** atın boş atın.
Şiderli atıñ öz atıñ, tusawlı atıñ bos atıñ.

Şom ağıza börklü baş şıgar.
Erikti awızga börikte bas sıyar.

Şüphe imandan ayırır.
Kümän imannan ayırar.

* şiderli at : üç ayağı bağlı olan at.

** tusavlı at : iki ayağı bağlı olan at.

T

Taarruz günü düşman gelmez, hazırlıklı günde dost gelmez.
Jasaqtı künü jaw kelmeydi, jabdiqtı künü dos kelmeydi.

Tabak yemeğiyle güzel, batur silahıyla güzel.
Tabaq tamağimen jarastı, batır jarağimen jarasti.

Tadı olmayan kavunun çekirdeği çok olur.
Dämi joq qawınnıň urığı köp.

Tahıl tohumuna göredir, mal nesline göredir.
Daqlı urığına qaray, mal näsiline qaray.

Tahılı olan aç kalmaz.
Astığı bar aş bolmas.

Talihsiz ite av düşmez.
Jöne qaşqan iytke aw joliqpaydı.

Tamamı yaramaz köy olmaz, kelek kavun olmaz.
Önkey tentek awıl bolmas, iyt qawın qawın bolmas.

Tamır*in kaçarsa dari ek, gelecek yıl tekrar ek.
Tamırını qasşa tarı ek, keler jılı tağı ek.

Tamir edemeyen bozar, düğümleyemeyen koparır.
Jöndey almağan buzıp aladı, jalgay almağan üzip aladı.

* tamır : Arkadaş, dost.

Tanesi bol tahılın tadı lezzetlidir.

Däni tolıq dağıldıñ dämi tätti.

Tanıdık düşman önünden gelir, bilinmedik düşman arkadan gelir.

Ataqtı jaw aldıñdı orayıdı, ataqsız jaw artıñdı orayıdı.

Tanınan hırsız açlıktan ölmüş, tanınmadık hırsız kırmız içmiş.
Ataqtı uri aştan ölipti, ataqsız uri biye baylap işipti.

Tanış olan yerde konukluk olur.
Tanış bar jerde qonis bar.

Tanrı düşmanı isteyene yas verir,
Ölüm dileyene mihnet verir.
Jaw tilegenge jasıl berer,
Ölim tilegenge beynet berer.

Tanrıdan tatlı gıda yoktur, toprağı süren halkta açlık yoktur.
Tanrıdan tätti astıq joq, jer jırtqan elde astıq joq.

Tanrınim/beslediği tokluyu kurt yemez.
Tänir asırağan toqtunu böri jemes.

Tartışma, danış, tartışma kavga çıkarır, danışma rızık getirir.
Eges qılma, keñes qıl, eges urıs şaqırar, kenes irıs şaqırar.

Tasarruf etmek cimrilik değil.
Uçıptılıq qarawlıq emes, ünemşildik sarañdıq emes.

Tasarrufun biri beş, tasarrufsuzluğun topladığı hiç.
Uçıptınıň birewi beş, uçıpsızdıñ jiyğani eş.

Taş düştüğü yerde ağırdır.
Tas tüsken jerine awır.

Taş yemek olmasa da tabak olur.
Tas tamaq bolmasa da, tabaq boladı.

Taş; taş eriten astır.
(Tas, tasti jibitetin as.)

Taşlığı altın olsa da devenin yiyeceği dikendir.
(Arqalağanı altın bolsa da, tüyeniň tamağı tiken.)

Taşın ağırlını yer kaldırır, işin ağırlını er kaldırır.
Tas awırın jer köteredi, is awırın er köteredi.

Taşın ağırlını yer kaldırır, işin ağırlını yer kaldırır.
Tartıp üzgen şabannıň isi, ötkizip quwğan jamanniň isi.

Taşlı yerde taziyi koşturma, çalılık yerde kartalı salma.
Tasti jerde tazdi jügirtpe, bürgendi jerde bürkit salma.

Taşta damar yok, beyde akraba yoktur.
Tasta tamır joq, törede bawır joq.

Taşta ekin bitmez, ehilsize ilim yaklaşmaz.
Tasqa egin şıqpas, jamanga bilim juqpas.

Taştan aş olmaz deme, gençten boş olmaz deme.
Tasti as bolmayıdı deme, jasti bas bolmayıdı deme.

Tatlı söz; yarınlı rıziktır.
Jaqsı lebiz - jarım iris.

Tatlı tatlı söylersen, yılan ininden çıkar.
(Jılı - jılı söyleseñ, jilan ininen şıqadı.)

Tatlı yalandan acı gerçek daha iyidir.
Tätti ötirikten aşıtı şındıq artıq.

Tavşan gölgesinden korkar.
(Qoyan köleňkesinen qorqadı.)

Tavşanı kamış öldürür, eri namus öldürür.
(Qoyandı qamis öltiredi, erdi namis öltiredi.)

Tavşanın boyunu gör de, etinden vazgeç,
Korkağın kendisini gör de, faydasından vazgeç.
(Qoyannıň boyın kör de, qaljasınan tünil,
Qorqaqtıň özin körde, oljasınan tünil.)

Tavuğun düşüne dari girer.
Tawiqtıň tüsine tarı kiredi.

Tavuğun memesi gagasıdır.
(Tawiqtıň emşegi tumsığı.)

Tavuğun ötmesiyle tan ağarmaz.
Tawıq şaqırğanşa tañ atpaydı.

Tavuk için uçmak yok, dam evlere göçmek yok.
(Tawıq qusqa uşıw joq, tam üylerge köşiw joq.)

Tavuk yılı zenginleştirir, yılkı yılı fakirleştirir.
(Tawıq "jılıgı baylıqtıň, "jılıqlı" jılı orın sıypaptı.)

Tay sinirlenip sürüsünden çıkmaz.
(Tay tuwlap üyirinen şıqpas.)

Taze karda tilki, taze otlukta at oynar.
(Köbik qarda tülki oynar, kök körpede jılıqlı oynar.)

Tazı kinini turnadan, bit kinini tahtakurusundan alır.
(Taz aşuwın tırnadan, biyt aşuwın bürgeden alar.)

Tazının en kötüsü yatarak at ürkütendir.
Tazdın eñ jamanı, jata kalıp at ürkitedi.

Tek kişinin kuvveti bit gibi,
Ağıla havlayan it gibi.
Birewdiň küşi biyttiy,
Qarağa ürgen iyttiy.

(Tekrar girilecek kapını sert kapatma.)
Qaytip kırır esigiňdi qattı serippe.

Tekrar yağan kar kötü, tekrar gelen düşman kötü.
Qayta jawğan qar jaman, qayta şapqan jaw jaman.

Tembel at kasiğini acıtır, kötü yoldaş hakkını yer.
Şaban at taqımıňdi jeydi, jaman joldas aqıňdi jeydi.

Tembel çocuğun olacağına, tezayak atın olsun.
Jalqaw balaň bolğanşa, jürdek atıň bolsın.

Tembel halka siğmaz.
Eñbeksiz elge siymas.

Tembel hanım rızka bakmaz, kavgaya bakar.
Boş ana gezip yürümeye bakar.
Jalqaw äyel işis qaramay, urış qarayıdı.
Bosqa qıdırıp jüris qarayıdı.

Tembel it, zahmetsiz bit aşağılıktır.
Eñbeksiz iyt jer, beynetsiz biyt jer.

Tembel mal toplayamaz.
Jalqaw mal quramas.

Tembel yemeye vardır, çalışmaya yoktur,
Acemi bozmaya vardır, düzeltmeye yoktur.
Jalqaw iştüwge bar, istewge joq.
Olaq buzıwga bar, tüzewge joq.

Tembel yılık vurulduğunu bilmez,
Kötü delikanlı akrabasını bilmez.
Şaban jılqı urğandı bilmes,
Jaman jigit tuwgandı bilmes.

Tembel yiğit darda kahr, çalışkan yiğit er olur.
Jalqaw jigit ker bolar, eñbekşil jigit er bolar.

Tembel zenginleşmez, dilenci semirmez.
Jalqaw bayimas, suq semirmes.

Tembele bugünden yarın kolaydır,
Korkağa sığnak olmaz sık orman.
Jalqawga büginnen erteň oñay,
Qorqaqqqa pana bolmas qalıň togay.

Tembele civardaki su da uzaktır.
Jalqawga awladağı suw da alıs.

Tembele eşik dağ olarak görünür.
Jalqawga tabaldırıq taw bop körinedi.

Tembele ocakbaşı aylık yerdir.
Jalqawga ot bası aysılıq jer.

Tembele söz, ağıraksaga dayak geçmez.
Jalqawga söz şabanğa tayaq ötpeydi.

**Tembele zenginlik yerine uykı verir,
Kötüye akıl yerine alay verir.
Jalqawğa däwlet üçin uyqı berer,
Jamanga aql üçin külki berer.**

**Tembelin bugün içi ağrısra, yarın dişi ağrır.
Jalqawdını bügin işi awırsa, erteñ tisi awıradı.**

**Tembelin evi toz olur, gevezenin ağızı kan olur.
Jalqawdını üyi şañ bolar, şaypawdını awzı qan bolar.**

**Tembelin malı yazın da kötürumdür.
Jalqawdını malı jazda da köterem.**

**Temiz elden temiz aş olur.
Taza qoldan taza as.**

**Temiz gönü; aydınlıktır.
Ariq köñil - jarıq.**

**Temiz kalpli adam birisinin grip olmasına da üzür.
Aq köñil adamğa birewdini sırqatı da batadı.**

**Temiz kalpli olursan aş yersin, kibirli olursan taş yersin.
Aqpeyl bolsaň as jersiň, tákappar bolsaň tas jersiň.**

**Temiz kalpliye zeval olmaz.
Aqqa zawał joq.**

**Temizlik sağlığın temeli, sağlık zenginliğin temelidir.
Tazalıq — sawlıq negizi, sawlıq — baylıq negizi.**

**Teni güzel; güzel degildir, ruhu güzel; güzeldir.
Täni suliw — suliw emes, janı suliw — suliw.**

**Tenim; canımın sadakası, canım; ar'ımın sadakası.
Täni — janım sadağı, janım — arım sadağı.**

**Tenkit olmadan eksik düzelmey.
Sın tüzelmey, min tüzelmes.**

**Tepersen demiri koparırsın.
Tepseñ temir üzesiñ.**

**Terbiyeli adam itibarını düşürmez, terbiyesiz adam rahat bırakmaz.
Sanalı adam sağındı sindirmas, sanasız adam jağındı tindirmas.**

**Terbiyeliyi evde görme, dışarda gör.
Sipayını üye körme, tüzde kör.**

**Terbiyesi kötü delikanının huyu kötü olur.
Sabağı jaman jigittiň qabağı jaman.**

**Terini (emeğini) satsan da arını satma.
Ter satsaň da, ar satpa.**

**Terk edilmiş gölde kurbağa oynar.
Qalğan kölge baqa oynar.**

**Tevekkel taş yarar, kötü söz baş yarar.
Täwekel tas jaradı, jaman söz bas jaradı.**

**Tevekkelin dibi kayıktır binersin de geçersin,
Üzüntünün dibi denizdir, batarsın da gidersin.
Täwekel tübi qayıq minesiň de ötesiň,
Wayım tübi teñiz batasiň da ketesiň.**

**Tevekkelin işi, iyiliktir.
Täwekeldiň isi - iyi.**

Tevekkelin sahibi çekinmez.
Täwekelşil tayınbaydi.

Tezek derme sırası sana da gelir.
Keler kezek, terme tezek.
Tinimsizdi jiberseñ, büldirip keler,
Tinimdiñi jiberseñ, tündirip keler.

Tilki derisiyle para olur, kötü kişi hareketiyle kul olur.
Tülki jüninen pul boladı, jaman jürisinen qul boladı.

Tilki ete gelir, tavşan ota gelir.
Tülki etke keler, qoyan şöpke keler.

Tilki kapan itin eksigi olmaz.
Tülki alğan iytte sin joq.

(Tilkide altmış iki, kişide altmış üç hile var.)
Tilkide alpis eki, adamda alpis üş ayla bar.

Tilkinin derisi, kendisi için zarar.
Tülkiniñ qızıldığı öziniñ sorı.

Tilkinin ine girmesi kapana girmesidir.
Tülkiniñ inge kirgeni — üyge kirgeni.

Tokh doymaz, kepçe boş kalmaz.
Toqtı toymas, sömiş keppes.

Tokmak güclü olsa keçe kazığı yere girdirir.
Kuma güclü olursa birinci hanımı kocasından uzaklaştırır.
Toqpağı küsti bolsa, kiyiz qazıq jerje kırer.
Toqal küsti bolsa, bâybîse baydan bezer.

(Topal ayağa eğri dayak önce değer.)
Qiysiğ ayaqqa qıñır tayaq burnın tiyedi.

Toplarsan tezek bile caziptir.
Tere berseñ tezek te qızıq.

Toplumdan lider de, hatip de çıkar.
Köp işinen kösem de, šeßen de şigar.

Toprağı kandıran aç kalır.
(Jerdi aldağan aş qalar.)

Toprağı sayan, topraktan saygı görür.
Jerdı sıylağan, jerdən sıylanadı.

Toprağın güzelliği; ekin,
Erkeğin güzelliği; ilim.
(Jer säni —egin,
Er säni—bilim.)

Toprağına bakıp ekin ek, yoluna bakıp araba koş.
Jerine qaray egin ek, jolina qaray jegin jek.

Toprağına göre ekini.
Jerine qaray astığı.

Toprak bereketin bebeğidir, er bereketin anahtarıdır.
Jer iristiñ kindigi, er iristiñ kilti.

(Toprak gübreden hoşlanır, at yemden hoşlanır.)
Jer köndi jaqsı köredi, at jemdi jaqsı köredi.

Toprak işinde altın var, kazarsan bulursun,
Bağ işinde meyve var, bakarsan bulursun.
Jer işinde altın bar, qaza berseñ tabasıñ.
Baw işinde jemis bar, kewley berseñ tabasıñ.

Toprak tok olursa, sen de tok olursun.
Jer toq bolsa, sen toq bolasını.

Toprak yorulursa ürün vermez.
Jer şarşasa, önim bermes.

Topraktan bulunursa göge sıçrama.
Jerden tabilsa, aspanğa sekirme.

(Topraktan dileyen yetilir, gökten dileyen pişman olur.)
Jerden tilegen jetiler, kökten tilegen ökiner.

Torsuktan ürken kısrak onmaz, çoktan bölünen ev onmaz.
Könekten şoşigan biye oñbas, köpten bölingen üy oñbas.

Tulpar aslini bulur.
Tulpar tübin tabadı.

Tulpardın kendi tırnağı kendine em olur.
Tulpardiň öz tuyağı özine em bolar.

Turnadan kadi seçersen kulaktan "çinlama" gitmez.
Tırnadan biy qoysaň, qulaqtan "tırıw" ketpes.

Tursuktan ürken kısrak onmaz,
Yataktań ürken erkek olmaz.
Könekten şoşigan biye oñbas,
Tösektен şoşigan er oñbas.

Tuz yemeğin lezzetini getirirse, ata sözü de sözün güzellikini getirir.
Tuz astıň dämin keltirse, maqal sözdiň sänin keltiredi.

Tuzsuz asta tad olmaz şarkısız düğünde şenlik olmaz.
Tuzsız asta däm bolmas, öleñsiz toyda sän bolmas.

(Tuzu olmayanı gözü kör de anlar.)
Tuzı joqtı közi joq ta biledi.

Tüccar pazarını satar, tellal itibarını satar.
Sawdager bazarın satadı, deldal ajarın satadı.

Tüccarın bir parmağı eğridir.
Sawdagerdiň bir sawsağı bügiwli.

Türlü çeşit bitkinin türlü çeşit gıdası vardır.
Türlü çeşit yemeğin türlü çeşit lezzeti vardır.
Alwan türlü söptiň, alwan türlü näri bar.
Alwan türlü astıň, alwan türlü dämi bar.

Türlü türlü koşan var, haline bakarak koşarlar.
Alwan - alwan jüyrik bar, äline qaray jügirer.

U

Ucuzun ilgi degersizdir.
Arzannıñ jılıgi tatmas.

Uçan kuşun yolu yok, yalan sözün mantığı yok.
Uşqan qustıñ joli joq, ötirik sözdiñ jöni joq.

Uçmak için kanat gerek, bilmek için istek gerek.
Uşıw üşin qanat kerek, biliw üşin talap kerek.

Uğurlu konuk gelirse koyun ikiz kuzular,
Uğursuz konuk gelirse koyuna kurt girer.
Qutti qonaq kelse, qoy egiz tabadı.
Qutsız qonaq kelse, qoýga qasqır şabadi.

Urgan sürtüne sürtüne ağaç kesilir, damlaya damlaya taş delinir.
Arqan süykele berse ağaç kesedi, tamşı tama berse tas tesedi.

Usandırırsa uzak sefer, yabancı mekân, doğduğu ilin dumani da tatlıymış.
Jalıqtırısa uzaq sapar jat meken, tuwğan eldiñ tütini de tätti eken.

Ussanmasan düşmanı yenersin.
Jalıqpasañ jawdı jeñersiñ.

Usta işiyle, pehlivan gücüyle bilinir.
Şeber isimén, balwan küşimen.

Usta önünde elini uzatma, hocanın önünde ağızını açma!
Usta alındıa qol sozba, molda alındıa awız aşpa.

Ustanın eksikliğini usta bulur.
Şeberdiñ minin şeber tabar.

Ustanın eli herkese ortaktır.
Şeberdiñ qolı köpke ortaq.

Ustanın eli, beceriksizin gözü tanır.
Şeberdiñ qolı, olaqtıñ közi tanıydı.

Ustaya yakın olsan işin (tez) biter, erinen insana yakın olsan işin yavaşlar.
Ustamen jaqın bolsañ, isiñ bitedi.
Erinşekpen jaqın bolsañ, eseñ ketedi.

Usulsüz istenen iyilik, uzun sürmez.
Amalsız istegen jaqsılıq, alqışqa tatımaydı.

Usulü bilen batur yenilmez.
Aylalı batır aldırmas.

Usulünü öğrenip iş yap, yerini bulup dinlen.
Jüyesin tawıp jumis qıl, jerin tawıp tinis qıl.

Usûl bilmeyen batur (yiğit) kaybeder.
Aylasız batır aldırar.

Usûlünü bulursan kar da yanar.
Qalawın tapsa qar janar.

Usûlüyle pişirirsen şış de kebab da yanmaz.
Dikkatle iş yaparsan iyi fikir ileriye götürür.
Babımen pisirsañ, istik te, töstik te küymeydi.
Bayqap is qılsañ, alğır oy algı siyyeydi.

(Usül altı, akıl yedidir.
Ayla altaw, aql jetew.)

Utangaç hanım, sebebi yerinden der,
(Arsız hanım sebebi eşimden eder.
Uyattı äyel jerin jerleydi, uyatsız äyel erin jerleydi.

Utanmayan, davet etmeyen yemekten yer.
Uyalmağan buyırmağan astan işer.

Uyanık karga bile tuzağa düşer.
Saq^qarğı sağasınan iliner.

Uykucudan mal durumunu sorma,
Övünenden evinⁿ-haliniⁿ sorma.
Uyqışdan mal/jayın surama, eserden er jayın surama.

Uyuşuga temizlik nasip olmaz.
Nasqa tazalıq juqpayıdı.

Uyuşuğu uyku basar.
Nas basqandı uyqı basadı.

(Uzağı yakın eden attır, yakını uzak eden yad (yabancı)dır.
Alistı jaqındatatin at, jaqındı alıstatın jat.)

(Uzak yol, atı sınar; ağır yol, eri sınar.
Alıs yol attı sınaydı, awır yol erdi sınaydı.)

Uzaktaki az nasibe tamah etme.
Alistığı az nesibeden saqta

Uzaktaki düşmandan, takip eden dost kötüdür.
Alistığı duşpannan, aندipⁿ jürgen dos jaman.

Uzaktaki düşmandan, yanındaki düşman kötüdür.
Alistığı duşpannan, qasındağıⁿ qas jaman.

Uzaktaki düşmanın gürültüsünden korkma,
Yakındaki düşmanın fisiltisinden kork.
Alistığı jawdñ dübirinen qoriqpa,
Qasındağı jawdñ kübirinen qoriq.

Uzaktan altı yaşındaki çocuk gelirse, yakındaki altmış
yaşındaki ihtiyar selam verir.
Alistan altı jasar bala kelse, alıstağı şal sälem berer.

Uzaktan arabayla taşıyacağına, yakından çuvalla taşı.
Alistan arbalağanşa, jaqınnan dorbala.

Uzaktan erin ünü olur, yanına gelirseñ çocuk gibi.
Uzaktan dağın ünü olur, yanına gelirseñ oba gibi.
Alistan erdiñ däribi bar, qasına kelseñ, baladay,
Alistan tawdiñ däribi bar, qasına kelseñ obaday.

Uzaktan koşan erin gücü azahr.
Alistan sabıngan erdiñ küşi qaytar.

Uzun ömrü kısaltmak kolay,
Kısa ömrü uzatmak zordur.
Uzaq ömirdi qısqartıw oñay, qısqa ömirdi uzartıw qıyın.)

Uzun yolculuk ilk adımla başlar.
Uzaq sapar algaşçı adımnan bastaladı.)

Uzunsuz kısa olmaz,örneksiz usta olmaz.
Uzınsız qısqa bolmayıdı, ülgisiz usta bolmayıdı.

Ü

Üfürük iyileştirmez, ilaç iyileştirir.
Dem jazbaydi, em jazadi.

Ülkenin görkemi maldır, ırmağın görkemi daldır.
Ölkeniň körki mal bolar, özenniň körki tal bolar.

Ümitsiz adam uzağa varmaz.
Armansız adam alışqa barmas.

Ünlü olmak istiyorsan elden üstün ol.
Elewli bolğىň kelse, elden as.

Ünün artsa, şereflenirsin.
Atağıň artıp abıroy alasıň.

Üşürsen ateş yak, karnın acıksa yemek yap.
Toňsaň ot jaq, qarnıň aşşa ot jaq.

Üşüyen elbiselerini, açılan da yemeğini hazırlar.
Toňğan tonın saylar, aşıqqan asın saylar.

Üzülsen düşmanın güler.
Muňaysaň duspanıň küler.

Üzüntü yaşılandırır, neşe genleşirir.
Qataldıq qartaytadı, külki körkeytedi.

Üzüntüsünü saklayan kötü, derdini söyleyen iyidir.
Nalığan jaman, bir söylegen jaqsı.

V

Vakitsiz kapı açma.
Mezgilsiz esik aşpa.

Vakitsiz öten horozu kesmek gerekir.
Mezgilsiz şaqırğan qorazdı soymaq kerek.

Vaktinde ekersen değerli taş da yetişip çıkar.
Mezgilinde ekseň, asıl tas önip şıǵadı.

Var olan varını söyler, yok olan zarını söyler.
Bar barın aytadı, joq zarın aytadı.

Var varını söyler, kurbağa budunu yayar.
Bar barın aytadı, baqa butın tarbaytadı.

Vara kanaat, yoka selamet.
Barşa qanağat, joqqa salawat.

Varın faydası, yokun ziyani dokunur.
Bardıň paydası, joqtıň ziyani tiyer.

Varlıgınla ögünme, yokluğunla yerinme.
Bar bolsaň aşpa, joq bolsaň saspa.

Varlıkla pazar olur, yok olan şey nerden bulunur.
Barmen bazar, joqtı qaydan tabar.

Varlıkhıym diyerek aşma, yoksulum diyerek şaşma.
Barmin dep aspa, joqpin dep saspa.

Varlıkhısan verdiğini söyleme, er olursan yendiğini söyleme.
Bar bolsaň bergeniňdi aytpa, er bolsaň jeňgeniňdi aytpa.

Varlıkta obur adam, ačıkta önce ölüür.
Toqşılıqta toyımsız adam, aşarşılıqta aldimen öler.

Varsan "yokum" deme, yoksan "tokum" deme.
Bar bolsaň "joqpin" deme, joq bolsaň "toqpin" deme.

Vatan ateşten de sıcak, alevi olan kordan da sıcakdır.
Otan ottan da ıstıq, jalını bar şoqtan da ıstıq.

Vatan kadrini bilmeyen, öz kadrini de bilmez.
Otan qadirine jetpegen, öz qadirine de jetpes.

Vatanın barıştaysa, sen de barıştasın.
Otaniň tınış — sen tınış.

Vatanından ayrılan adam onmaz, sürüsünden ayrılan mal onmaz.
Otanınan ayrılgan adam oňbas, otarınan ayrılgan mal oňbas.

Vatanını satan er olmaz.
Otanın satqan er bolmas.

Vatanının huzursuzluğu ömrünün bitişidir.
Otaniňniň oyranı /omiriňniň tozgani.

Vatansız adam ormansız bülbüldür.
Otansız adam — ormansız bulbul.

Veren alır, eken biçer.
Bergen alar, ekken orar

Veren cömert değil, alan cömerttir.
Bergen jomart emes, alğan jomart.

Veren elim alabilir.
Beregen qolım alağan.

Veren erin eli açık, gören erin yolu açktır.
Bergen erdiň qolı aşiq, körgen erdiň joli aşiq.

Veresiye divane de dua etmez.
Neyisege diywana da bata bermes.

Veresiye maymun da oynamaz.
Nesiyege maymıl da oynamaydı.

Veresiyeden kazandığın dejirmenden çıkan gibidir.
Nesiyeden öngeni diyirmennen şıqqanı.

**Vereyim dediği kuluna, çıkarıp salar yoluna,
Vermeyim dediği kuluna arasa da bulunmaz parayla.**
Bereyin degen qulına, şıgarıp salar jolına,
Bermeyin degen qulına, izdese tabılmayıdı pulına.

Verimsiz yere zavallı gelip yerleşir.
Jerdin jarlısına, eldiň sarlısı qonaq.

Verirse dokuz, alırsa doksan dokuz.

Berse toğız, alsa toqsan toğız.

Verirsen fakire ver, hiçbirşeyi olmayan miskine ver.

Berseň baqırğa ber, eşteñesi joq taqırğa ber.

(Vermeden edilen kulluk, bu ne biçim ahmaklık.

Asatpay jatıp quldıq, bul nedegen sumdıq.)

(Vermeye aşın olmazsa, söylemeye tatlı dilin olsun.

Sıylarğa aşın bolmasa, siyparşa tiliň bolsın.)

Vermeyeceğe sorma, gelmeyeceğe ağlama.

Bermesti surama, kelmeske jılama.

Vermeyecek cimri olmaz, istemesini bilirsən,

Kesmeyecek bıçak olmaz, bilemesini bilirsən.

Bermeytin saraň Joq, surawı jetpeydi,

Ötpeytin pišaq joq, şıňawı jetpeydi.)

Vermezse de zengin iyi,

Yemezsen de yağ iyi.

Bermese de bay jaqsı,

Jemese de may jaqsı.

Y

Yaban keçisini gözünden vuran nişancıdır.

Quralaydı közge atqan mergen.

Yabancı aşına bakar, dost başına bakar.

Jat aşına qarayıdı, dos basına qarayıdı.)

Yabancı insan gönüle bakmaz.

Köldeneň kisi köňlige qaramaydı.

Yabancı iyilik etmez, akraba öldürmez.

Jat jarıqlamaydı, öz öltirmeydi.

Yabancı yerde sır sakla, kendi yerinde kadir sakla (bil).

Jat jerinde sır saqta, öz jeriňde qadir saqta.

Yabancı yiylene kadar, yakın (akraba) ölene kadar.

Jat jegenše, jaqın ölgenše.)

Yabancının yanında soyunma, düşmanın yanında rahatça oturma.

Jat alındıda şeşilme, jaw alındıda kösilme.

Yabani hayvanların kurnazı tilki, evcil hayvanların kurnazı da keçi.

Tülki aňnını quwı, eski maldıň quwı.

Yabani üzümün dikeninden sakınan meyve yiyemez.
Toşalanıñ tikeninen qoriqcan jemis jey almas.

Yağacak gün sıcak olur, olacak çocuk atak olur.
Jawatın kün ıstiq boladı, bolatın bala pısqı boladı.

(Yağı dolu yalandan, kanı damlayan gerçek üstündür.)
Mayı tolğan ötirikten qanı tamşılağan şındıq artıq.

Yağı yok, kaymağı yok, çayını boşver,
Faydası yok boyunu boşver.
Mayı joq, qaymağı joq şayını qursın,
Qayırimı joq boyını qursın.

Yağlı günde at görme, bayram günü kız görme.
Jawındı künü at körme, aytı künü qız körme.

Yağlanmış kayışa it heveslenir.
Maylangan qayısqı iyt öş.

Yağmur bir yağısa, ağaç iki yağar (yeşerir).
Jañbir bir jawsa, terek eki jawadı.

(Yağmur ile yer gögerir (yeşerir), çalışmakla er gelişir.)
Jañbirmenen jer kögerer, eñbekpenen er kögerer.

Yağmurlu günde at seçme, bayram günü kız seçme.
Yañbir künü at tañdama, ayt künü qız tañdama.

Yakalanmayan av olmaz, vurulmayan kuş olmaz.
Aldırmas añ bolmas, attırmas qus bolmas.

(Yakın akrabadan kanı affeden dost iyidir.)
Qandas tuwıstan qan keşiken dos artıq.

Yakın akrabadan kız alırsan (evlenirsen) üzülürsün,
Başka soydan kız alırsan (evlenirsen) çoğalırsın.
Jaqınıñnan qız alsası, jan aşimas bolarsıñ,
Basqa ruwdan qız alsası, ösim talı bolarsıñ.

(Yakışıklı sima erde olur, kıymetli hazine yerde olur.
Kelisti kelbet erde bar, qimbattı qazna jerde bar.

(Yalan çabuk, hakikat yavaş duyulur.)
Ötirik uşqır, aqıyat — şaban.

Yalan ile gerçek arası dört parmaktır,
Gözünle görüsensin gerçek, kulağıyla işitirsən yalan.
Ötirik pen şinniñ arası tört eli:
Közben körseñ — şın, qulaqpen estiseñ — ötirik.

Yalan söylemek canına düşman, canından önce arına düşmandır.
Jałgan aytuw janıñña qas, janıñnan burın arıña qas.

Yalan söylemek insanlık değil, o erkeklerin de işi değildir.
Ötirik aytuw kisilik emes, ol erlerdiñ isi de emes.

Yalan söyleyip fayda bulursan, sonunda zararını çekersin,
Doğru söyleyip zarar görüsensin, sonunda fayda bulursun.
Ötirik aytıp payda tapsañ, aqırında zalal tabarsıñ,
Ras aytıp zalal tapsañ, aqırında payda tabarsıñ.

**Yalan söyleyip yüzün kararacağına, doğru söyleyip yüzün
yaralı olsun.**

Ötirik aytip qara bet bolğanşa, şındıqtı aytip jara bet bol.

Yalan yandırır, hakikat kandırır (doyurur).

Jalğan jandıradı, aqıyat qandıradı.

Yalana tembel inanır veya safdıl inanır.

Jalğanǵa jalqaw nanadı, ya bolmasa aňqaw nanadı.

**Yalancı davacı kadıyu utandırır, yalancı çocuk aileyi
utandırır.**

Ötirikşi dawger biydi uyaltar, ötirikşi bala üydi uyaltar.

Yalancı ölü, kişiyi şahit gösterir.

Ötirikşi ölgen kisini kūwā etedi.

Yalancı vade vermeyi sever, onmayan kişi dedikoduya inanır.
Ötirikşi wädeşil keledi, oñbaytın kisi ösekke eredi.

**Yalancının altında yere suya basmayan boş atı olur,
Doğru söyleyenin altında yürümeyecek boz atı olur.**
Ötirikşiniň astında, jer - suwdı baspaytin qur atı bar. Şıntaydıň
astında, jürmeytin sur atı bar.

Yalancının gerçek sözü de yalandır.

Ötirikşiniň şın sözi de ötirik.

Yalancının sözünden değil, gözünden bil.

Ötirikşiniň sözinen emes, közinən bil.

Yalancının sözüne inanılmaz, inanılsa da dedikodu sayılır.
Ötirikşiniň sözü örge baspaydı, örge bassa, tek ösekşı qostayıdı.

Yalancının şahidi çok, aramaya gitseñ biri bile yok.

Ötirikşiniň kūwāsı köp, izdep barsaň birewi de joq.

Yalandan hastalandığında, yalandan tedavinin ayibi olmaz.

Ötirik awırganda, ötirik emdegenniň ayibi joq.

Yalnız ağaç orman olmaz, yalnız kerpiç kale olmaz.

Jalğız ağaç orman bolmas, jalğız kirpiş qorğan bolmas.

Yalnız at dinlenmez, yalnız yiğit eli boşalmaz.

Jalğız atta damıl joq, jalğız jigitte ämir joq.

Yalnız bir çubuk yeli (rüzgârı) yarar.

Jalğız tal şiy jel jarar.

Yalnız deve bağırtlak, yalnız çocuk ağlayıcı.

Jalğız tüye baqrawıq, jalğız bala jılawıq.

Yalnız evin yemeği yetse de tabağı yetmez.

Jalğız üydiň tamağı jetse de tabağı jetpes.

Yalnız kazın sesi duyulmaz, yalnız kızın kaygısı duyulmaz.

Jalğız qazdıň üni şıqpas, jalğız qızdıň muňı şıqpas.

Yalnız odun yanmaz, yalnızın işi onmaz.

Jalğız janqa janbaydı, jalğızdıň işi oñbaydı.

Yalnız olursan deve besle, fakir olursan kısrank besle.

Jalğız bolsaň, tüye jaqta, jarlı bolsaň biye jaqta.

Yalnız yiğit hareketli, yalnız çocuk yaramaz olur.
Jalğız jigit elpek, jalğız bala tentek.

Yalnız yürüyüp yol bulacağına, çokla birlikte kaybol.
Jalğız jürip yol tapqanşa, köppen birge adas.

Yalnızın günü çıkmaz, yalnız karganın sesi çıkmaz.
Jalğızdıň künü şıqpas, jalğız qarğanıň üni şıqpas.

Yalnızın sarayına oturacağına, çoğunluğun barakasında ol.
Jekeniň ordasında otırghanşa, köptiň kürkesinde bol.

Yalnızın yağı yok olsa da bulunmaz, çoğun oku yok olsa da bulunur.
Jalğızdıň jağı joğalsa da tabılmas, köptiň oğı joğalsa da tabılar.

Yalnızın yayı olacağına çoğun oku ol.
Jalğızdıň jağı bolghanşa, köptiň oğı bol.

Yalnızın yetmiş kösteği vardır.
Jekeniň jetpis tusawi bar.

Yalvaran baş koruyucu değildir, mücadele eden baş koruyucudur.
Jalıngan bas qorǵaw emes, jaǵalasqan bas qorǵaw.

Yalvaran halkın namusu gider, ağlayıp duran fakirin malı gider.
Azığın eldiň tübine taqsır jeter, jılay - jılay jarlıniň malı keter.

Yalvaranı düşman öldürür, gizleyeni dava öldürür.
Jalıngandı jaw öltirer, jasırğandı daw öltirer.

Yamacada dayanma üzerine yıkılır, düşmana dayanma, sonunu getirir.

Jarğa süyenbe qulap ketedi, jawǵa süyenbe, tübiňe jetedi.

Yamaç yol olmaz, yabancı el olmaz.
Jar yol bolmas, jat el bolmas.

Yamaçtan aşsan da daldan aşamazsun.
Jardan assaň da, taldan aspaysıň.

Yanılmaz çene olmaz, sürünenmez tırnak olmaz.
Jaňılış jaq bolmas, sürünbəs tuyaq bolmas.

Yanına çukur kazacağına, dostuna ev yap.
Or qazghanşa qasıňa, uy salğaysıň dosıňa.

Yanında öveçgene, kaldırıp ateşe at.
Köziňe maqtaghanşa, köterip otqa sal.

Yanrı ilaç iyileştirir, tembeli tenkit iyileştirir.
Jawirdı em jazar, jalqawlıqtı sin jazar.

Yanlış olmadan doğru olmaz, çıkış olmadan giriş olmaz.
Buris bolmay durıs bolmas, şığıs bolmay kiris bolmas.

Yaramaz çocuk söz dinlemez, terbiyeli çocuk danışır.
Eser bala egesşil, öser bala keñesşil.

Yaramaz çocuktan nazlı çocuk kötüdür.
Eser baladan érke bala jaman.

Yaramaza övgü hoş gelir, nazlıya dövmeyen hoş gelir.
Eserge maqtağan jağadı, erkege qaqpagan jağadı.

Yaranmak isteyen it yatana kadar dayak yer.
Jaramsaqtagan iyt jatqanşa tayaq jeydi.

Yararlı adamın ağırlığı (yükü) olmaz.
Kerek, adamnıñ awırılığı joq.

Yararsız at bitkiye zararlı, erinceklik ere zararlı.
Jabayı şöp egindi azdırar, erinşeklik erdi azdırar.

Yarasa bakmakla şahin olmaz,
Kötü atı övmekle safkan olmaz.
Japalaq baptağanmen suñcar bolmas,
Jabını maqtağanmen tulpar bolmas.

Yarasa görürsen vurup al, kötüden başını satın al.
Japalaq körseñ atıp al, jamannan basıñdı satıp al.

Yarasa için aydınltkтан karanlık daha iyidir.
Jarqanatqa jariqtan qarañğı artıq.

Yarasa ögünürse, sarp kayadan tavşan aldım der,
Kötü ögünürse iyinin yakasından tuttum der.
Japalaq maqtansa, jardan qoyan aldım der.
Jaman maqtansa, jaqsınıñ jağasınan aldım der.

Yarasaya gündüzden gece aydın.
Japalaqqa kunnen tün jarıq.

Yarasayı taşa vursan da yarasa ölüür,
Taş ile yarasayı vursan da yarasa ölüür.
(Japalaqtı tasqa ursañ da, japalaq öledi.
Taspen japalaqtı ursañ da, japalaq öledi.)

Yarık ağız (dudak) tirtik (buruşuk) ağıza gülermiş.
Jariq awız tirtiq awızga külipti.

Yarım doymaktan (kursaktan) yatacak yer daha iyidir.
Jartı qursaqtan jatar orın artıq.

Yarımı bölerek yemek yakınlığın belgesidir (işaretidir).
Jarıp jegen jartını - jaqındıqtıñ belgisi.

Yarısta atı birinci gelirse sahibi cılgrınca sevinir,
Meydandan yiğit gelirse halkıyla ailesi sevinir.
Bäygeden atı kelse, esi şığa iyesi quwanar,
Maydannan batır kelse el - jurtı men üy - işi quwanar.

Yaşıtın (akranın) dileği birdir, ipeğin kozası birdir.
Jasittıñ tilegi bir, jibektiñ tuyını bir.

Yaşlı adam yıkılırsa kalkması zor, yaşlı at yıkılırsa yürümesi zor olur.
Käri adam jiğilsa turıwı qiyın, käri at jiğilsa jüriwı qiyın.

Yaşlı adamın bakımı zor, yaşlı malın beslenmesi zordur.
Käri adamnıñ babı qiyın, käri maldıñ bağıwı qiyın.

Yaşlı deve hoplayıp ziplarsa karakış olur.
Käri tüye oynaqtasa jut bolar.

Yaşlı kız er (koca) seçmez, ölen adam yer seçmez.
Käri qız er tañdamaydi, ölgen adam jer tañdamaydi.)

Yaşlı olsan da genç olsan da Saygılı ol diriliğinde.
Kalır bir gün altın baş, Kazılan mezarin dibinde.
Käri de bol, jas ta bol— Qadirles bol tiriñde.
Qalar bir kün altın bas— Qazılğan kördiñ tübinde.

Yaşlı serçe saman tozuna aldanmaz.
Käri (torğay) topanga aldanbas.

Yaşlı yatarsa sevinir, genç yürüse sevinir.
Käri jatsa quwanadı, jas jürse quwanadı.

Yaşlılar bilmez, başından geçen bilir.
Maşayıq bilmeydi, bastan keşken biledi.)

Yaşlıları saygıp hürmet edersen, yaşlandığında sana da edilir hürmet.
Qarıyalardı ardaqtap etseñ qurmet, qartayğanda seni de eter izet.

Yaşlılık önce dişten başlar, gittikçe içten yaşlanır.
Kärilik aldımen tisten şalar, süyte - süyte iştien şalar.

Yaşhnim bildiğini peri bilmez.
Käri bilgendi peri bilmes.

Yaşınız nerede olursa tarih orada olur.
Käriñ qayda bolsa, hatuñ sonda.

(Yatan kalır, koşan alır.)
Jatqan qalar, şapqan alar.

Yatan yılannın kuyruğuna basma.
Jatqan jilanñiñ quyriğin baspa.

Yatana can yanaşmaz.
Jatqanşa jan juwimas.

Yavaş ucan ördek erken uçar.
Şaban üreyek burın uşar.

Yavaş yürüsen ağır aksak der, hızlı yürüsen, koşar ayak der.
Aqırın jürseñ salpi ayaq deydi, qattı jürseñ (şañd) ayaq deydi.

Yavrulu kaza yem yetmez.
Balalı qazğa jem tiymes.

Yavrulu ördek gölden gitmez, yavrusu küçük evden (yurttan) gitmez.
Balalı üreyek kölden ketpes, balası jas elden ketpes.)

Yayalık çektiğinde yürümeyecek eşek at olur,
Karın çok açıldığındá misir unu şeker olur.
Jayawşılıq tartqanda, jürmes esek at bolar.
Qarın qattı aşqanda, qara talqan qant bolar.

Yayanın günü zordur, soyguncunun hayatı hiçtir.
Jayawdınıñ kuni keş, jortıwlışınıñ ömri keş.

Yayanın yürüyüşü bitmez, yalnızın bir işi bitmez.
Jayawdınıñ jürisi (önbeydi), jalğızdınıñ bir isi önbeydi.

Yayaya konmak (oturmak) hoş gelmez.

Jayawğa qonis jagpaydi.

Yaylak (otlak) olmasa mal zayıflar,

Merhamet olmazsa can (beden) zayıflar.

Jayılım bolmasa, mal azadı,

Qayırimi bolmasa, jan azadı.

Yayayı olatmayan mala da bakamaz.

Jaylawdi jaylay bilmegen, maldı ayday bilmeydi.

Yaz gelse yaz gelir, karga gelse gün gelir.

Qaz qelse jaz keler, qarğakelse qatqaq keler.

(Yaz olursa ormanı koru, kış olursa odunu sakla.)

Jaz bolsa, nuw/saqta, qis bolsa quw/saqta.

Yaza kavuşursan kış gününü unutma.

Jazğa jetseñ, qis künifndi umitpa.

Yazın bir günü kışın bin gününü besler.

Jazdılıf bir kuni qıstıñ muñ künin asıraydı.

(Yazın çalışırsan, kışın yersin.)

Jazda isteseñ, qısta tisteysiñ.

(Yazın eker, günün toplar.

Jazda tärbiyeleydi, küzde jiynaydı.)

Yazın ev ocak kurmazsan, kışın nemde oturursun.

Jazda üy - jay qurmasañ, qısta sızda otrasiñ.

Yazın gamını yarı� gün düşünürsen, kışın gamını kırk gün düşün.

(Jaz qamın jarım kün oylasañ, qis qamın qırıq kün oyla.)

Yazın kızağı hazırla, kışın arabanı hazırla.

Jaz şanañdi siyla, qis arbañdi siyla.

Yazın kilimi geniş olur.

Jazdılıf kilemi keñ.

Yazın vadiye konma, kışın kırı konma.

Jaz sayga qonba, qis qırğıa qonba.

Yazın yanırı (yara üstüne) binme, kışın yaşılı ata binme.

Jaz jawırdan bez, qis kärinden bez.

Yazın yılandan korkan, ala urgandan atlamaz.

Jaz jılannan qorıqqan ala arqannan attamaydı.

Yazın yorga (at) ölüür, kışın mirza (efendi) ölüür.

Jazda jorǵa öledi, qısta mirza öledi.

Yazinkı süt kalıtışı kışa katıktır.

Jazğı juwındı qısqa qatıq.

Yedekleyen it ağila havlamaz.

Jetektegen töbet qoraǵa ürmes.

Yedekleyerek beslenen it ava yaramaz.

Jetektegen iyt ańga jaramas.

Yedi atasını bilmemek yetimliğin sebebidir.
Jeti atasın bilmegen, jetimdiktiň saldarı.

Yedi gün yağan yağmurdan salma suyu daha iyidir.
Jeti kün jawğan jañbirdan, jelip ötken suw artıq.

Yedi günlük sefere yetmiş günlük azık al.
Jeti kündik saparǵa jetpis kündik azıq al.

Yedi kere yoldaşlık edersen, arkadaş olursun.
Jeti jol joldas bolsaň, jesirles bolsaň.

Yedi kez ölç, bir kez kes.
Jeti ret ölçe, bir ret kes.

Yeğen akraba olmaz, yelke aş olmaz.
Jiyen el bolmas, jelke as bolmas.

**Yeğen akraba olur, malı olursa,
Yelke aş olur, yağı olursa.**
Jiyen el boladı, malı bolsa.
Jelke as boladı, mayı bolsa.

Yel esmeden duman (sis) açılmaz, koşmadan safkanın hevesi gitmez.
Jeldetpey tuman aşılması, jelpinbey jüyrik basılması.

Yel esmese, bitkilerin başı kimildamaz.
Jel soqpasa, şöptiň başı qıymıldamayıdı.

Yemeğe alışma, öğrenmeye alış.
Quniğa jeme, qunişa üyren.

Yemeği olan kâse güzel, balığı olan göl güzel.
Tamağı bar ayaq suliw, şabağı bar köl suliw.

Yemeğin tadı tuzla, insanın kadri sözle.
Tamaqtıň dämi tuzımen, adamnıň qadırı sözimen.

Yemeğini yiyp, tabağını tepme.
Tamağın jep, tabağın teppe.

Yemek bulunursa, tabak da bulunur.
Tamaq tabılsa, tabaq tabıldı.

Yemek vücuda kuvvet, istek düşünceye kuvvettir.
Tamaq boyga quwat, talap oyga quwat.

**Yemek yatanın değil, kazananındır.
Odun yatanın değil kesenindir.**
Tamaq jatqandıki emes, tapqandıki,
Otın jatqandıki emes, şapqandıki.

Yenen it omuzdan kapar.
Jeñgen iyt jelkesinen talyadı.

Yeni dost geldiğinde, eski dostun gözünden yaş çıkar.
Jaña dos kelgen de, eski dostıň közinен jas şıgadı.

Yeni yırtık olan yemek yiyemez.
Jeñfi jırtıq tamaq jey almaydı.

Yeni zenginin gülmesi,

Eski zenginin ölməsidir.

Jaña baydiň külgeni, eski baydiň ölgəni.)

Yeni zenginin korkusu kalmaz,

Eski zenginin sultanatı kalmaz.

Jaña baydiň qaltaňı qalmayıdı,

Eski baydiň taltaňı qalmayıdı.

Yenilenin baş köşesinde yenен oturur,

Gelinlerin baş köşesinde yengem oturur.

Jeñilgenniň törinde jeñgen otıradı,

Kelinderdiň törinde jeñgem otıradı.)

Yenmekten bir ders alırsan, yenilmekten iki ders alırsın.

Jeñisten bir sabaq alsaň, jeñilisten eki sabaq alasıň.)

Yer alan er, yer satan kara yer.

Jer alğan - er, jer satqan - qara jer.

Yer alan gelişir, yer satan kurur (tükenir).

Jer alğan kögeredi, jer satqan quryıdı.

Yer bahçesiz, il akçasız olmaz.

Jer baqşasız, el aqşasız bolmas.

Yer çivisi; dağ, dağ çivisi; ant.

Jer şegesi - taw, daw şegesi - ant.

Yer halk ile, el (halk) er ile iyidir.

Jer elimen, el erimen jaqsı.

Yer hazine, su altındır.

Jer qazına, suw altın.

Yer memesinin süti tükenmez,

Yersiz (topraksız) çiftçi sevinmez.

Jer emşegi suwalmaydı,

Jersiz diyغان quwanbaydı.

Yer verimli olursa, mal sütlü olur.

Jer qutti bolsa, mal süttü boladı.

Yer zenginleşmeden el (halk) zenginleşmez.

Jer bayımay el bayımas.

Yer zenginliğin anası olsa,babası; çalışmaktadır.

Jer baylıqtıň anası bolsa, äkesi - eñbek.

Yer; el (halk) rızkıdır, iş; er rızkıdır.

Jer - el irisi, eñbek - er irisi.

Yer; rızkin beşiği, iş rızkin eşigidir.

Jer - iristiň besiği, eñbek - iristiň esigi.

Yeraltı zenginliği; büyük zenginlidir.

Ken baylıq — keň baylıq.

Yerde kalan yeğeninkidir.

Jerde qalğan jiyendiki.

Yeri (toprağı) kazmazsan altın çıkmaz.

Jer qazbasaň, altın şıqpas.

Yeri geldiğinde kötüye yalvarırsın.
Orni kelgende jamanğa jalınarsın.

Yeri gelirse çapa çapala.
Kezi kelse, ketpen şap.

Yeri zengin olanın ili de zengin.
Jeri baydiň eli de bay.

Yerin bağıri geniş,
Jer bawırı jazıq.

Yerine göre şaka ateşten de keskin, yerliyierince söyleyip akıl ile ulaştıır.
Orındı mısqlı ottan da ötkir, ornimen aytıp, aqılmen jetkiz.

Yerleşene kadar konuk utanır, yerlestikten sonra ev sahibi utanır.
Qonğanşa qonaq uyaladı, qonğan soñ üy iyesi uyaladı.

Yerleşik halk gelişir, göçebe halk geriler.
Oturiqşı el ozar, köşpendi el tozar.

Yersiz halk yetim, elsiz (halksız) yer de yetimdir.
Jersiz el tul, elsiz jer tul.

Yersiz söz ağızdan çıkar, yersiz yürüyüş ayaktan çıkar.
Orınsız söz awızdan şalar, orınsız jüris ayaqtan şalar.

Yeryüzünü (toprağı) süren zengin olur,
Elini yüzünü tırnaklayan hor kahr.
Jerdıň betin tırnagan zor boladı,
Eldiň betin tırnagan qor boladı.

Yetim çocuk kincidir. *مَنْصُوبٌ*
Jetim bala kekşil.

Yetim kızın yengesi çoktur.
Jetim qızdıň jeñgesi köp.

Yetim kuzu süte doymaz.
Jetim qozi sütke toymas.

Yetim olarak yetişen ilerler.
Jetim jürip jetilgen ozar.

Yetimin karnı yedi göz olur.
Jetimniň qursağıjeti qabat.

Yetimin könlü yarımdır.
Jetimniň köfnili jarım.

Yetimliği çok yaşayan, çok çağrırlımsa “efendim” demez.
Açılığı çok yaşayan, kendisi doymadan “buyurun” demez.
Jetimdicti köp körgen, köp şaqırtpay “a” demeydi.
Aşarşılıqtı köp körgen, özi toymay “mä” demeydi.

Yetişen yedi cübbe giyer.
Jetisken jeti şapan kiyedi.

**Yetmeyecek aşı korumak zordur,
Yalnız atı eğitmek zordur.**

Jetpes astı saqtaw qıynı,
Jalğız attı baptaw qıynı.

**Yıkılan güreşe doymaz.
Jıgilğan küreske toymas.**

Yıkılıp yatarken yıkılacağa gülme.)
Jıgilılıp jatıp qıysayğanğa külme.

**Yıl uğurlu gelirse yabani keçi gitmez,
İki kötü bir araya gelirse koca dünyaya sızmaz.
Jıl jaqsı kelse, arqar ketpes,
Eki jaman qosilsa, keñ dünyeye sıymas.**

**Yılan büklüm büklüm yürüür, sürüne girer.
Jilan iyrendep jüredi, süreñdep kiredi.**

**Yılan calbzı*dan kaçar.
Jilan jalbızdan qaşar.**

**Yılan kovalarsa yola kaç, deve kovalarsa yamaca kaç.
Jilan quwsa, jolğa qaş, tüye quwsa, jarğa qaş.**

**Yılan öldürenin sevabı olur.
Jilandı öltirgenniñ sawabı bar.**

**Yılan sokan, ala ipten korkar.
Jilan şaqqan ala jipten qorqadı.**

* calbzı: Odun bir türü.

**Yılan yılanın kuyruğuna basmaz.)
Jilan jilanniñ quyrığın baspas.**

**Yılanda tüy bittikçe kolay üşür.
Jilança tük bitken sayın qaltırawıq boladı.**

**Yılanı üç parçaya kessen de, kesertkilik kadar gücü olur.
Jilandı üç kertse de, kesertkilik qawqarı bar.**

**Yılannı bağıri yumuşak, başı zehirlidir,
Kurnazın dili yumuşak, yüreği zehirlidir.
Jilanıñ bawırı mayda, başı zaharlı.
Quwdıñ tili mayda, jüregi zaharlı.**

**Yılanın kuyruğuna bassan başıyla sokar.
Jilanıñ quyrığın bassaň, başı sağadı.**

**Yılanın zehri başında, gamsızın düşmanı yanındadır.
Jilanıñ uwı başında, beyqamnıñ jawı qasında.**

**Yılkılı ilde düşman çoktur,
Yerleşik ilde dava çoktur.
Jılqılı elde jaw köp,
Jataq elde daw köp.**

**Yığide dayak da silahtır.
Batırğa tayaq ta jaraq.**

**Yığide ok işlemez, cesura düşman yaklaşmaz.
Batırğa oq darımaydı, batılgı jaw jolamaydı.**

Yığıdi düşman geldiğinde,
Danışmanı sinirlendiğinde,
Dostu yoklukta dene.
Batırdı jawda,
Danışpandı aşuwlanğanda,
Dostı joqtıqta sına.

Yığıdi ya övgü azdırır, ya da tembellik azdırır.
Jigitti ne maqtan azdırar, ne jatqan azdırar.

Yığıdin adını düşman çkarır,
Hatibin adını dava çkarır.
Batırdıñ atın jaw şigaradı,
Şeşenniñ atın daw şigaradı.

Yığıdin bir işi kötü olursa, korkağın iki işi kötü olur.
Batırdıñ bir isi tentek, qorqaqtıñ eki isi tentek.

Yığıdin düşünü söyleme, işini söyle,
Hatibin kendisini söyleme, sözünü söyle.
Jigittiñ tüsün aytpra, isin ayt.
Şeşenniñ özin aytpra, sözin ayt.

Yığıdin gözü ömürdedir, korkağın gözü ölümdedir.
Batırdıñ közi ömirge tüsedi, qorqaqtıñ közi ölimge tüsedi.

Yığıdin gözüne ömr görür, korkağın gözüne ölüm görür.
Batırdıñ közine ömir elesteydi, qorqaqtıñ közine ölim elesteydi.

Yığıdin harcadığı günü sorma, bitirdiği işi sor.
Jigittiñ jumsağan küsin surama, bitirgen isin sura.

Yığıdin iki huneri vardır:
Vurdüğunda yıkması, kitap açtığında okumasıdır.
Jigittiñ eki öneri bar: atqanda - jıqqan, aşqanda-oqığan,

Yığıdin kıymeti yüz yüklü, arı bin yüklü.
Jigittiñ qunu jüz jılqı, arı miñ jılqı.

Yığıdin sinirini korkak kabartır,
Ustanın sinirini acemi kabartır.
Batırdıñ izasın qorqaq qaynatar,
Şeberdiñ izasın şorqaq qaynatar.

Yığıdin sözü birdir.
Jigittiñ sözü bir.

Yığıdin sözünü savaştı dinle, korkağın sözünü barışta dinle.)
Batırdıñ sözünjawşılıqta tiñda, qorqaqtıñ sözün jayşılıqta tiñda.

Yığıdin şerefi halkın şerefi, balığın şerefi gölün şerefidir.
Batur dañqi el dañqi, balık dañqi kól dañqi.

Yığıt doğarsa; halkın rızkı; yağmur yağarsa; toprağın
rızkıdır.
Batur tuwsa - el irisi, jañbir jawsa - jer irisi.

Yığıt faziletli, zengin somurtkan olur.
Batur algırt, bay salgır.

Yığıt giyimiyle değil, zihniyle sayılır.
Jigit kiyimimen emes, zeyniminen siyli.

Yiğit kafadar, zengin komşu olur.

Batır bastas, bay qonistas.

Yiğit kazandığını yemez, buyurulanı yer.

Jigit jiyğanın jemeydi, buyırğanın jeydi.

Yiğit varken korkağın sesi çıkmaz,

Usta varken aceminin sesi çıkmaz.

Batır barda qorqaqtı ün joq,

Şeber barda olaqtı ün joq.

Yiğit yiğide rastlarsa, düşmanı nasıl yendiğini söyley,

Kurnaz kurnaza rastlarsa Han'a nasıl sevildiğini söyley.

Batır men batır kezikse, jawğa qalay şapqanın aytar,

Quw men quw kezikse, hanğa qalay jaqqanın aytar.

Yiğit yiğitten üstün olacağım derse, yürüyecek yolunu seçsin,
Pehlivân pehlivanından üstün olacağım derse, gürüşeceği
rakibini seçsin.

Batırdan batır artılamın dese, jüretin jolin tañdap alsın, Balwannan
balwan artılamın dese, tüsetin teñin tañdap alsın.

Yiğit; yanın kor olsun, kor olmazsa yok olsun.

Jigit janğan şoq bolsın, şoq bolmasa joq bolsın.

Yiyecek ağız, yemeyecek ağıza engel olmuş.

Jeytin awızdı jemeytin awız bögeydi.

(**Yiyen bilmez, doğrayan bilir.**)

Asağan bilmedi, tuwağan biledi.

Yiyeyim desem dışım ağrır, yemeyeyim desem içim çeker.

Jeyin desem tisim awıradı, jemeyin desem işim awıradı.

Yiyip doymayan yalayıp doymaz.

İşip toymağan, jalap toymayıdı.

Yiyip doymayan, yalayıp doyar mı?

Jep toymağan, jalap toyarma?

Yok bulunmaz değil, arama yeterli değil.

Cimri vermeyecek değil, sorup istemen yeterli değil.

(Joq tabılmaydı emes, qarawı jetpeydi.)

Sarañ bermeydi emes, surawı jetpeydi.)

Yok yere inanıp “pîr” diyerek tapınmaz,

Hünerli adam hiçkimseye yalvarmaz.

Joqqa senip “peri” dep tabinbaydı,

Önerli adam eşkimge jalınbaydı.

Yok yere ümitlenmek, ümitsizlerin işidir.

Joqqa umtiluw, ümitsizdiň işi.

Yokluk cömerdin elini bağlar.

(Joq jomarttıň qolin baylaydı.)

Yoksul isen zenginliğinden,

Zengin isen yoksulluktan bahsetme.

Joq bolsaň baylığındı,

Bay bolsaň joqtığındı aytpa.)

Yoksula tuz bile katıktır.

Joqqa tuz da qatiq.

Yoksulluğunu gizliyen ferahlamaz.

(Jarlılığın jasırğan jarimas.)

Yoksulun isteğini kimse anlamaz.
Jarlınıñ arızın işkim uqpaş.

Yoksulun parasını kötü mal kurutur.
Jarlınıñ aqşasın jaman tawar qurtadı.

Yoksulun tek kuzusunu kurd yer.
Jarlınıñ jalğız qozısın qasqır jeydi.

Yokuştan korkan yüksäge çıksamaz,
İnişten korkan etege inemez.
Orden qorıqqan örgé şığa almas,
Egisten qorıqqan etekke tüse almas.

Yol azabı; kabir azabıdır.
Jol azabı - kör azabı.

(Yol bilmeyen şaşırtır, yön bilmeyen karıştırır.)
Jol bilmegen adastıradi, jön bilmegen şastastıradi.

(Yol bulacağına yoldaş bul.)
Jol tapqanşa joldas tap.

Yol sormadan yola çıkmak.
Jol suramay, jolğa tüspe.

Yola çıkarsan yol azağın çok olsun.
Jolğa sıqsañ jol azağının mol bolsın.

Yola çıkarsan yoldaşını seçerek al.
Jolğa sıqsañ joldasıñdı saylap al.

Yolcunun azağı yolundadır.
Jolawşınıñ azağı jolında.

Yolcunun yolunu kesme.
Jolawşığa jol kespe.

Yolda katılan dost olmaz.
Joldan qosılğan dos bolmas.

Yoldaşı çok olanın koldası (destekçisi) çok olur.
Joldası köptiñ qoldası köp.

Yoldaşı iyi olan düşmana kaptırmaz,
Yalnız başına kavgaya kaptırmaz.
Joldası jaqsı jawğa aldırmayıdı,
Qara basın dawğa aldırmayıdı.

Yoldaşın kötü olursa, uzun yolda yürüyüp geceleme.
Hanımın kötü olursa, başkalarının yanında dil uzatma.
Joldasıñ jaman bolsa, alis jürip tün qatpa.
Qatınıñ jaman bolsa, kisi alındıa til qatpa.

Yoldaşını bırakın yolda kalır.
Joldasin tastağan jolda qalar.

Yolkesen arkadaşından zarar görür, hırsız yanındakinden zarar görür.
Jortılıwlışi joldasınan küyedi, urı seriginen küyedi.

(Yolu şaşırmak ayıp değil, yoldan yürümemek ayıptır.)
Joldan adasuw ayıp emes, jol jürmew ayıp.

**Yolu takip eden hazineye kavuşur,
Sözü takip eden kavgaya kavuşur.
Jol quwğan qaznağı jollığıdı,**
(**Söz quwğan dawğa jollığıdı.**)

**Yolu yürüyüp gördükten sonra öv.
Joldı jürip körgen soñ maqta.**

**Yolun durumunu yürüyen bilir, iş durumunu gören bilir.
Jol jayın jürgen biledi, is jayın körgen biledi.**

**Yolun uzaklığını nar,
Sözün ağırlığını er bilir.
Jol alısın nar,**
(**Söz awırın er biler.**)

**Yolun yarısına geldiğinde atın ölmesin,
Ömrün yarısına geldiğinde karın ölmesin.
Jer ortasına kelgende atın ölmesin,
Jas ortasına kelgende qatınıñ ölmesin.**

Yolunda giden yiğidin yengesi önünden çıkar.
Jolı bolar jigittiñ jeñgesi aldınan şıgar.

Yorga at binen arkadaşına bakmaz.
Jorǵa mingén joldasına qaramas.

Yorga at yolda yürüse koşar, yolsuzda yavaşlayarak yürür.
Jorǵa jılqı jolmen jürse jorǵalayıdı, jolsızda kibirtiktep qorǵalayıdı.

Yorga atın iyi olursa yokuşa sür, işin dürüst olursa topluma bırak.

Jorǵaň qattı bolsa töske sal, isiñ aq bolsa köpke sal.

Yorga yürüyüşüyle değerli olur, kötü insan yürüyüşüle kul olur.

Jorǵa jürisinen (**bul**) boladı, jaman jürisinen qul boladı.

Yorga'nın değeri koştugu zaman bilinir.
(**Jorǵanıñ qadırı jelgende biliner.**)

Yorga'nın teri kurumaz, nazlı çocuğun göz yaşı kurumaz.
Jorǵanıñ teri ketpes, erkeniñ közi keppes.

Yorganına göre ayağını uzat.
Körpeñe qaray ayağındı kósil.

Yorulan sığır her türlü bok sıçar.
Boldırğan sıyır ärtürlü boq tıṣar.

Yukarı yüzen balık ağa rastlar, dikbaşlı yiğit kavgaya rastlar.
Örlegen balıq awğa jollığıdı, örkewde jigit dawğa jollığıdı.

Yukarıdaki su içer, aşağıdaki zehir içer.
Sağadağı suw işedi, ayaqtağı uw işedi.

Yumrukla yıkma, usulüyle yık.
Judırıqpen, jıpqa, jüyemen jıq.

Yutayım dese mal, içeyim dese aş yok.
Jalmayın dese mal, içeyin dese as joq.

Yuttuktan sonra mide, tuttuktan sonra kol (el) bilir.
Jutqan soñ/jumir, ustağan soñ qol biler.

Yük ağırlığını nar taşır, millet ağırlığını er taşır.
Jük awırın nar* köteredi, el awırın er köteredi.

Yüklediğin deven güclü olacağına, dayandığın sahibin güclü olsun.
Aritqan tüyeň küstü bolğanşa, süyengen iyeň küsti bolsın.

Yüklediğin öldürmez, çektiğin öldürür.
Aritqan öltirmeydi, tartqan öltiredi.

**Yüksek dağa çıkmazsan göremezsin yüksek yer,
Bir hüneri takip etmezsen ömrün boşuna geçer.**
Biyik tawğa şıqpsaň, köre almaysıň biyik jer.
Bir önerdi quwmasaň, ömiriň öter qur beker.

**Yüksek tepeye çıkarsan gözün açılır,
Bilimli adamla konuşursan gönlün açılır.**
Biyik töbege şıqsaň, köziň aşıladi.
Bilimdi adammen söylesseň, köñiliň aşıladi.

Yüreği sığaçın yüzü sıcaktır, yüzü sığaçın da sözü sıcaktır.
Jüregi jılıniň jazı jılı, jazı jılıniň sözü jılı.

Yürüdükçe görüsün, yürüdükçe alıhrsın.
Jüre berseň köre berersiň, jüre berseň, köne berersiň.

* nar: Tek hörgüçlü erkek deve.

Yürüyene hayatı dokunur, yatana kimse yaklaşmaz.
Jürgenge jürgem ilinedi, jatqanşa jan juwımaydı.

Yürüyesi gelmeyen koyunun sidiği gelir.
Jürgisi kelmegen qoydıň siygisi keledi.

Yüz som akçen olacağına, yüz yoldaşın olsun.
Jüz som* aqşaň bolğanşa, jüz joldasıň bolsın.

Yüzün görkemi sakal, sözün görkemi makal (atasözü).
Jüz körki saql, söz körki maql.

Yüzün görkemi; göz, ağız görkemi; sözdür.
Jüzdin körki - köz, awız körki - söz.

Yüzüne göre yâr sevme, pişmanlıkla geçer ömrün.
Öñine bola jar süyme, ökinışpen öter ömriň.

* som: Para birimi.

Z

Zahmet; zahmetin sonu ziynetir.
Beynet, beynet tübi zeynet.

Zalim handan halkım bikkin,
Kötü huylu kadından herkes bikkin.
Qazimir hannan halqım mezi,
Şaypaw qatınnan ärkim mezi.

Zalimlik gınahtan ağırdır.
Zulimdiq künädan awir.

Zamaneden zorluk görürsen, kötü adama da ağa dersin.
Zamanadan zorlıq körseň, aram kisini ağa dersiň.

Zamanı birin zarı (derdi) birdir.
Zamanı birdiň zarı bir.

Zamanı geldiğinde sarılıverir,
Kolayı geldiğinde toplanıverir.
Orayı kelgende orala beredi,
Qolayı kelgende qurala beredi.

Zamanı gelirse orak biç, sırası gelirse çapa çapala.
Orayı kelse oraq or, kezi kelse ketpen şap.

Zamanına göre gülmesi, dağına göre tilkisi.
Zamanına qaray küklesi, tawina qaray tüklesi.

Zamanında hareket etmezsen, vaktinde yerine ulaşmazsin.
(Mezgilinde jürmeseň, merzimdi jerge jetpeysiň.)

**Zamansız doğan mal yetişmez, geçimsizlik arayan halk
güçlenmez.**
Aramza tuwğan mal öspes, arazdiq quwğan el öspes.

Zamansız tepede oturma, kılıkta beye ısrar etme.
Beywaqtça töbe saqtama, aşşarlıqta töre saqtama.

Zarar veren dost olmaz.
Ziyan etken dos bolmas.

Zarardan çekinirsən, kazançtan ümitlenme.
(Şıgasıdan seskenseň, kiresiden dämetpe.)

Zarımız (şikayetimiz) var, zorumuz yok.
Zarımız bar, zorımız joq.

Zavallı it kervancı başına ulaşır, zavallı güvey sağdıç olur.
Sorlı iyt köş basığa eredi, sorlı kuyew atqosşı keledi.

Zavallının atı karayarış^{*}ta birinci olur.
Sorliniň atı qara jarışta ozadı.

Zavallının konuğu öğleden önce gelir.
Sorliniň qonağı sıyır tüste keledi.

* karayarış: Resmi olmayan yarış..

Zavalliya sopa önce değer.
Sorlığa soyıl burın tiyedi.

Zavalliya sopanın kalın başı değer.
Sorlığa soyıldın juwan başı tiyer.

Zayıf at binmeye dayanmaz, yavaş gitmek ullaştırmaz.
Köbeň minis kötermeydi, mästek jüris kötermeydi.

Zayıf ata kamçı da ağırdır.
Ariq atqa qamşı awir.

Zayıf ata kamçı düşmandır, virane eve damla düşmandır.
Ariq atqa qamşı jaw, jirtiq üye tamşı jaw.

Zayıf atanda yağ olur mu, zayıf atta yele olur mu?
Ariq atanda qom bolama, ariq atta jal bolama?

Zayıf atın üzülmüşü bulursan; safkan olur,
Köykentayın halini bilersen; şahin olur.
Ariq attıň babın tapsaň - tulpar, köykentaydıň kүyin tapsaň - suñqar.

Zayıf ile semizin birbirinden nesi fazla? yumruk büyülüğünde eti fazla.
Eriň erden nesi fazla? Halk saygısında yüzü fazla.
Ariq penen semizdiň birbirinen nesi artıq? qol basiday eti artıq.
Erden erdiň nesi artıq? el siylaytin beti artıq.

Zayıf koyun dırktır, aç adam vuruşkandır.
Ariq qoy tırışqaq, aş adam urışqaq.

Zayıf koyunda göğüs yoktur.
Ariq qoyda töstik joq.

Zayıf koyunun tadı olmaz, fasığın sözünün tadı olmaz.
Jasiqtıň jılıgi tatimas, pasıqtıň sözi tatimas.

Zayıf malı beslersen, ağızını burnunu yağ eder,
Kötü adamı beslersen, ağızını burnunu kan eder.
(Ariq maldı asırasaň, awzi - murnıñdı may eter.
Jaman adamdı asırasaň, awzi - murnıñdı qan eter.)

Zayıf malın etsuyunda tat olmaz, aqılsızın sözünde anlam olmaz.
Ariqtiň sorpasında däm bolmaydı,
Aqılsızdıň sözinde män bolmaydı.

Zayıf vücuda hastalık tez gelir.
Az ğana deneye awruw üyir.

Zayıfi güdersen kesilir, yaşlıyi beslersen şışmanlar.
Ariqti kütseň soyınar, kärini kütseň toyınar.

Zayıflamak, semirmek gönüldendir.
Arımaq, semirmek köñilden.

Zeki çocuk gerekli çocuk; tembel çocuk, kötü çocuktur.
Zerek bala kerek bala, şaban bala jaman bala.

Zengin "alırım" der, fakir "karım-çocuğum" der.
Bay "alam" deydi, kedey "qatın - balam" deydi.

Zengin akıllı, kahraman faziletli olur.
Bay kösem, batır öktem.

Zengin aynı damarda, kadı herseyden haberdardır.
Bay tamırlas, biy qulaqtas.

Zengin çocuğu istedığını giyer, fakir çocuğu bulduğunu giyer.
(Bay balası maqpalmı kiyer, kedey balası tapqanın kiyer.)

**Zengin giym giyerse "kutlu olsun" derler,
Fakir giym giyerse "nereden aldım" derler.**
Bay kiyim kiyse "quyttı bolsın" der,
(Kedey kiyim kiyge "qaydan aldiñ" der.)

**Zengin hepsini vermez,
Yoksul bakıp durmaz.**
(Bay bärin bermeydi,
Joq qarap turmaydı.)

**Zengin iflâsı için bir kişi afeti, kahramanın mahvolması için de
bir ok kâfidir.**
Bay bir juttıq, batır bir oqtıq.

Zengin kafadar, fakir dertdeş.
(Bay bastas, kedey muñdas.)

Zengin kız yakınlarını tanımaz.
Jetken qız törkinin tanimas.

**Zengin kızkardeş yakında olmasın, fakir kızkardeş uzakta
olmasın.**
Bar qarindas jaqında bolmasın, joq qarindas alısta bolmasın.

Zengin malını över, yiğit arını korur.
(Bay malın maqtayıdi, azamat arın saqtayıdi.)

**Zengin olan kişinin dostu çoğalır,
Zenginlik giderse gelen toprak saçar.**
(Däwlet qonğan kisige dos jiynalar, däwlet ketse tabalap topiraq
şaşar.)

Zengin övünürse malı artar, fakir övünürse malı eksilir.
(Bar maqtansa tabılar, joq maqtansa şabılar.)

Zengin para peşinde, kadı sonuç peşindedir.
(Bay tuyın quwadı, biy tübin quwadı.)

Zengin tokluğundan geçirir, fakir açlığından seker.
(Bay toqtığınan kekiredi, kedey aştığınan sekiredi.)

Zengin yakınıni tanımaz, ticaret dosta bakiymaz.
(Bay bawrin tanimas, sawda dosqa qaramas.)

Zengin zengine, zengin Hüdaya erişsem der.
(Bay bayğa, bay Qudayğa jetsem deydi.)

Zengin zengini bulur, dere dereye kavuşur.
(Bay bayğa quyadı, say sayğa quyadı.)

**Zengin zenginle dünür olursa arasına yorga girer.
Fakir fakirle dünür olursa arasına torba girer.**
Bay men bay quda bolsa, arasına jorǵa jüredi.
Kedey men kedey quda bolsa, arasına dorba jüredi..

Zenginde bulunur, baldan damlar.
Baydan tabilar, baldan tamar.)

Zenginde mal çok, fakirde şikâyet çoktur.
Bayda mal köp, kedey de zar köp.

Zengine dilek söyleyen hazır, fakire zahmet hazırlırdır.
Barğa bata dayın, joqqa japa dayın.

Zengine kul olacağına, zavallıya oğul ol.
Bayğa qul bolğanşa, bayqusqa ul bol.

Zengini gidip gör, fakir olmazsan bana gel.
Hanı gidip gör, başın gitmezse bana gel.
Bay qasına barıp kör, paqır bolmasaň, mağan kel.)
Han qasına barıp kör, basıň ketpese mağan kel.

Zengini zengin eden et ile yağı değil mi?
Fakiri fakir eden bey ile zengin değil mi?
Baydı bay qılğan et pen may emes pe?
Kedeydi kedey qılğan bek pen bay emes pe?

Zenginim diye övünme, çögüm diye toplanma.
Barmın dep maqtanba, köppin dep toptanba.

Zenginin adını kadın, kadının adını yetim çıkarır.
Baydıñ atın qatın, qatınnıñ atın jetim şığarar.

Zenginin ağızındaki söz de semiz olur.
Bay awzında semiz söz.

Zenginin aşını zavallı kıskanır.
Baydıñ asın bayqus qızğanadı.

Zenginin bir eksiği, fakirin bir tokluğu var.
Baydıñ bir joqtığı, kedeydiñ bir toqtığı bar.

Zenginin boynu kalin olur.
Baydıñ meyni juwan.

Zenginin buzağısı olacağına fakirin öküzü ol.
Baydıñ buzawı bolğanşa, kedeydiñ ögizi bol.

Zenginin canı acırsa Allah'ı kötüler,
Fakirin canı acırsa malzemesini kötüler.
Baydıñ janı keyise, qudayın qarğayıdı.
Kedeydiñ janı keyise, quralın qarğayıdı.

Zenginin gömleği genişir, fakirin gönlü genişir.
Baydıñ köylegi keň, kedeydiñ köñili keň.

Zenginin günü germanla, yoksulun günü dermanla (geçer).
Baydıñ künü barmen joqtıñ künü därmennen.

Zenginin işi fermanla, fakirin işi dermanladır.
Baydıñ isi barmenen, joqtıñ isi därmennen.

Zenginin karısı ölürse döşegi boş kalır,
Yoksulun karısı ölürse kendisi boş kalır.
Baydıñ qatını olse tösegıqñañgırar,
Kedeydiñ qatını olse bası qañgırar.

Zenginin malı değerli, fakirin canı değerlidir.
Baydiň malı ayawlı, jarliniň janı ayawlı.

Zenginin malı, fakirin canı ortak.
Baydiň malı, kedeydiň janı ortaq.

Zenginin merhametinden güneşin merhameti daha üstündür.
Bay meyriminen kün meyrimi artıq.

Zenginle direşme, pehlivanla güreşme.
Baymen tirespe, balwanmen kürespe.

Zenginlik adamı azdırır, niyetine sahip ol.
Kurnazlık adamı şaşırtır, namusuna sahip ol.
Baylıq adamdı azdırıcı, niyetiňe berik bol.
Quwlıq adamdı jazdırıcı, uyatıňa berik bol.

Zenginlik dileyip büyük olacağına, bilim dileyip hor ol.
Baylıq izdep zor bolğanşa, bilim izdep qor bol.

Zenginlik kaçar yatandan, iyi insan kaçar rahatsız edenden.
Däwlet qaşar jaqtannan, jaqsı qaşar saqqannan.

Zenginlik murd değil, Yokluk utanç değil.
Baylıq murat emes, Joqtıq ayat emes.

Zenginlik ne dedirtmez, yoksulluk ne yedirmez.
Baylıq ne degizbes, joqtıq ne jegizbes.

Zenginlik, zenginlik değil, birlik zenginliktir.
Baylıq baylıq emes, Birlilik baylıq.

Zenginlik; kanaat etmektr.
Jeterlik - qanağat eterlik.

Zırh giyenin hepsi batur olmaz.
Sawit kiygenniň bäri batır bolmas.

Zorbalık yiğitlik değil, kibirlilik erlik değildir.
Zorlılıq — batır emes, örkevdelik — erlik emes.

Zorla açılan gülün kokusu olmaz.
Zorlap aşılğan güldiň iyisi bolmas.

Zorla koşan tazı tilkiyi yakalayamaz.
Zorlap qosqan tazı tülki almas.

Zorluğu dayanan yener, düşmanı savaşan yener.
Qıynışlıqtı qarışqan jeñedi, qasduşpandı alısqan jeñedi.

Zorluk çikaran, büyükten zarar görür
Zorlıqlıq zordan qaza tabadı.

Züppe kadın kırmızı elbise giyer.
Qılımsıqan qatin qızıl köylek kiyedi.